

PERUSTELUJEN JA TOIMIJOIDEN MITTELÖT

JYVÄSKYLÄN JA JOENSUUN MAAKUNTA-ARKISTOJEN PERUSTAMINEN

Riikka Kyttä
Maisterintutkielma
Suomen historia, Arkiston-
hallinnan maisteriohjelma
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Historian ja etnologian laitos
Tekijä Riikka Kytä	
Työn nimi Perustelujen ja toimijoiden mittelöt – Jyväskylän ja Joensuun maakunta-arkistojen perustaminen	
Oppiaine Suomen historia, Arkistonhallinnan maisteriohjelma	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Kevät 2022	Sivumäärä 118
Tiivistelmä	
<p>Tutkielma käsittelee Jyväskylän ja Joensuun maakunta-arkistojen perustamista 1950-1970-luvuilla. Suomen ensimmäiset maakunta-arkistot perustettiin 1920- ja 1930-luvuilla ja seuraavat vasta vuonna 1967 Jyväskylään ja 1974 Joensuuhun. Nämä olivat viimeiset Suomeen perustetut maakunta-arkistot ja ne luotiin jakamalla olemassa olevien maakunta-arkistojen arkistopiirejä ja aineistoja. Maakunta-arkistojen perustamisesta päätettiin eduskunnassa ja hallituksessa, mutta perustamisesta päättäessä keskeinen oli myös Valtionarkisto, joka vastasi arkistotoimesta Suomessa ja muodosti yhdessä maakunta-arkistojen kanssa Suomen arkistolaitoksen.</p> <p>Tutkielmassa vertailen näiden maakunta-arkistojen perustamista. Tutkin miten nämä maakunta-arkistot perustettiin ja mitä toimia niiden perustamisen eteen tehtiin. Prosesseissa keskityn tarkastelemaan niissä mukana olleita toimijoita, jotka olivat henkilöitä ja erilaisia organisaatioita sekä näiden käyttämiä perusteluja. Näitä tutkin toimijatutkimuksen, vertailevan menetelmän ja diskurssianalyysin keinoilla.</p> <p>Prosessit olivat monivaiheisia ja niihin osallistuivat eri toimijat, mutta keskeiset perustamisen kannattajat olivat Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu/yliopisto ja Joensuun korkeakoulu sekä näiden historian professorit. Aktiivisia toimijoita, jotka vastustivat arkistojen perustamista, olivat Vaasan ja Savo-Karjalan maakunta-arkistot sekä osin Valtionarkisto. Arkistojen perustamista perusteltiin pääasiassa korkeakoulujen tarpeilla, mutta myös muilla tutkimuksellisilla ja arkistohallinnollisilla syillä. Uusien maakunta-arkistojen perustamisen vastustamista perusteltiin niiden tarpeen riittämättömyydellä ja jo olemassa olevalla toimivalla järjestelmällä. Lopulta kuitenkin arkistojen perustamista kannattavat perustelut voittivat ja uudet maakunta-arkistot perustettiin.</p>	
Asiasanat: maakunta-arkistot, valtionarkistot, kansallisarkistot, arkistot, perustaminen, diskurssianalyysi, vertailu, toimijat, perustelut.	
Säilytyspaikka: Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Aihe ja taustoitus.....	1
1.2	Aikaisempi tutkimus	2
1.3	Kysymyksenasettelu	4
1.4	Lähdeaineisto.....	6
1.4.1	Arkistoaineisto.....	6
1.4.2	Lehdistöaineisto.....	8
1.5	Menetelmät	10
2	PERUSTAMISPROSESSIT.....	15
3	TOIMIJAT	17
3.1	Lääninhallitus ja maaherrat.....	17
3.2	Maakuntaliitot	23
3.3	Korkeakoulut	32
3.3.1	Jyväskylän kasvatusopillinen korkeakoulu.....	33
3.3.2	Joensuun korkeakoulu.....	40
3.4	Historian alan professorit ja tutkijat.....	48
3.4.1	JKK:n Mauno Jokipii	48
3.4.2	Joensuun korkeakoulun Heikki Kirkinen.....	63
3.4.3	Karjalan tutkimuslaitoksen Veijo Saloheimo	69
3.5	Arkistolaitos.....	72
3.5.1	Suhtautuminen Jyväskylän maakunta-arkiston perustamiseen	72
3.5.2	Suhtautuminen Joensuun maakunta-arkiston perustamiseen	79
3.6	Lehdistö	95
3.6.1	Uutisointi Jyväskylän prosessista	95
3.6.2	Uutisointi Joensuun prosessista	99
4	PÄÄTÄNTÖ.....	108

1 JOHDANTO

1.1 Aihe ja taustoitus

Pro gradu -työssäni tutkin Jyväskylän ja Joensuun maakunta-arkistojen perustamisprosesseja 1950-luvun lopusta 1970-luvulle. Keskityn prosesseissa mukana olleisiin toimijoihin sekä heidän käyttämiinsä perusteluihin arkistojen perustamiselle ja sen vastustamiselle. Arkistojen ja erityisesti maakunta-arkistojen olemassaolon tarve on usein liitetty historian tutkimukseen, mikä näkyy myös tutkimieni arkistojen perustamisprosesseissa.

Tämä suhde nähtiin keskeisenä myös ensimmäisiä maakunta-arkistoja perustettaessa 1920-luvulla, kun arkistolaitoksen ainoa toimipaikka oli Valtionarkisto. Tuolloin arkistojen maantieteellinen sijainti huolestutti kahdesta syystä. Ensiksi huolestuttiin siitä, ettei tutkijoilla ollut mahdollisuutta käyttää Helsingissä sijaitsevaa arkistoa. Mahdollisuuksia rajoitti nuorten tutkijoiden vaikea taloudellinen tilanne, joten pääkaupungin ulkopuolelta tutkijoilla ei ollut mahdollisuuksia työskennellä pidempiä aikoja arkistossa. Toinen huoli liittyi uusien yliopistojen perustamiseen, koska Turkuun oli perustettu kaksi uutta yliopistoa, 1918 Åbo Akademi ja 1920 Turun suomalainen yliopisto, joissa molemmissa opetettiin historiaa. Valtionarkistossa pelättiin, ettei maakuntien aineistoresursseja saada tutkijoiden käyttöön ilman arkistoja eikä historiallista tutkimusta saataisi ulotettua pääkaupungista keskusarkistoja ulommaksi.¹

Myös fyysisen säilytystilan loppuminen on ollut yksi syy, miksi maakunta-arkistoja on haluttu perustaa. Lisäksi maakunta-arkistojen perustamista tukeva tekijä oli se, että Ruotsissa ja Tanskassa, mistä Suomeen otettiin mallia arkistolaitokseen, oli perustettu maakunta-arkistoja.²

Suomen ensimmäiset maakunta-arkistot perustettiin näiden huolien ratkaisemiseksi vuonna 1927 Hämeenlinnaan, 1932 Turkuun ja Ouluun, 1934 Viipuriin ja 1936

¹ Nuorteva & Happonen 2016, 122.

² Nuorteva & Happonen 2016, 130.

Vaasaan.³ Nämä maakunta-arkistot perustettiin ikään kuin yhtenä ryhmänä, arkistoa-aineistojen turvaamisen, maantieteellisen saatavuuden sekä historiantutkimuksen perusteella. Laitosten maantieteellinen sijoittaminen ja arkistopiirien⁴ jakaminen pyrittiin tekemään 1700-luvun jälkipuoliskon lääninrajojen mukaisesti keskeisiin kaupunkiin, koska aineistot olivat pääasiassa tuolta ajalta tai nuorempia. Myös näiden maakunta-arkistojen perustamisessa useampi kaupunki ja muutama kuntakin olisi halunnut arkiston itselleen, mutta määräksi päätettiin lopulta nämä viisi ja maakunta-arkistojen ongelma nähtiin ratkaistuna.⁵ Tämän jälkeen ei uusia maakunta-arkistoja perustettu ennen kuin Jyväskylään 1967 ja Joensuuhun 1974.⁶ Ensimmäisen perustamisvaiheen näkemykset ja siinä käytetyt perustelut toistuivat myös, kun uusien laitosten perustamista käsiteltiin.

1.2 Aikaisempi tutkimus

Jyväskylän ja Joensuun maakunta-arkistojen perustamisesta on kirjoitettu erillistutkimuksia ja osana muita tutkimuksia, jotka muodostavat keskeisimmän osan hyödyn-tämästäni aikaisemmasta tutkimuksesta. Tässä tärkeimmät Suomen arkistolaitoksen historiaa käsittelevät tekstit ovat Raimo Viikin artikkeli *Maakunta-arkistokysymys sodan jälkeen (1944–92)*, joka ilmestyi Arkistolaitoksen julkaisussa *Arkisto* 5 vuonna 1994; Kansallisarkiston juhla-kirja Jussi Nuortevan ja Päivi Happosen kirjoittama *Suomen arkistolaitos 200 vuotta* (2016); sekä samana vuonna ilmestynyt Jari Lybeckin teos *Arkistolaitoksen suhde tutkimukseen ja hallintoon järjestyä uudelleen: vuodet 1944–1974* (2016). Viikin artikkeli käsittelee rajauksen vuoksi suhteellisesti enemmän aihettani, kun taas Lybeckin ja erityisesti Nuortevan ja Happosen teokset käsittelevät arkistohistoriaa laajemmin ja Jyväskylän ja Joensuun arkistokysymyksestä puhutaan muutamalla sivulla. Nuortevan ja Happosen, sekä osin Lybeckin, teokset myöskin tarkastelevat Jyväskylän ja Joensuun arkistokysymyksiä ennen kaikkea arkistolaitoksen näkökulmasta. Viikin artikkeli on myöhempiä teoksia tärkeämpi, koska se käsittelee aihettani hieman laajemmin ja ainakin Lybeck on käyttänyt sitä myös lähteenään. Nuortevan ja Happosen teoksessa varmuutta Viikin artikkelin käytöstä ei ole, koska teoksessa ei ole merkitty lähdeviitteitä, mutta siinä kerrotaan käytetyn lähteenä *Arkisto*-julkaisusarjaa. Lybeckin teoksessa Jyväskylän tilanteesta hän viittaa runsaasti myös Mauno Jokipiin

³ Viikki 1994, 201.

⁴ Suomi oli jaettu maantieteellisiin alueisiin, arkistopiireihin, joissa oli kaikissa yksi maakunta-arkisto.

⁵ Viikki 1994, 201.

⁶ Viipurin maakunta-arkiston aineistoa siirrettiin Suomen puolelle ja vuonna 1949 päätettiin sijoittaa Mikkeliin Savo-Karjalan maakunta-arkisto jatkamaan Viipurin maakunta-arkiston toimintaa, mutta maakunta-arkistojen määrä pysyi samana. Lybeck 2016, 145.

artikkeliin *Jyväskylän maakunta-arkiston perustaminen*, Arkisto 6 (1999), jota itsekin käytän lähteenä. Myös tätä artikkelia Nuorteva ja Happonen ovat voineet käyttää lähteenä.

Kaikkien teosten kirjoittajat ovat olleet ja ovat mukana Suomen arkistolaitoksen toiminnassa, muun muassa Viikki Jyväskylän ja Savo-Karjalan/Mikkelin maakunta-arkistojen johtajana, Lybeck on työskennellyt arkistolaitoksessa ja kirjoittanut muun muassa asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirjaa. Nuorteva on toiminut muun muassa Kansallisarkiston pääjohtajana 2003–2021 sekä Happonen hänen jälkeensä vs. pääjohtajana ja aiemmin Kansallisarkiston tutkimusjohtajana sekä Tutkimus ja asiantuntijapalvelut -palvelualueen johtajana. Kirjoittajien läheinen suhde arkistolaitokseen on ymmärrettävä. Arkistohistoriaa kirjoittaneet usein ovat työskennelleet tai olleet jollain tavalla yhteydessä arkistolaitokseen, esimerkiksi myös Jarno Linnolahti ja Mauno Jokipii, koska Valtionarkisto/Kansallisarkisto on erittäin keskeinen osa suomalaista arkistotoimintaa ja historialla sekä arkistoilla on hyvin läheinen suhde. Läheinen suhde Valtionarkistoon ja osallistuminen tapahtumiin voi toisaalta antaa teoksille tietoa, jota yksin aineistolähteistä ei irtoaisi, mutta se voi myös vaikuttaa kirjoittajien näkemyksiin tapahtumista.

Raimo Viikin tapauksessa tämä kysymys on erityisen keskeinen, koska hän toimi Jyväskylän maakunta-arkiston ensimmäisenä maakunta-arkistonhoitajana ja pyrki vahvasti tuomaan esille arkiston perustamisen tarpeellisuuden. Viikki osallistui myös Joensuun maakunta-arkiston perustamisprosessiin, mutta "vastakkaiselta" puolelta toimiessaan Savo-Karjalan maakunta-arkistonhoitajana, missä vastusti uuden arkiston perustamista Joensuuhun.

Lybeckin, Nuortevan ja Happonen tapauksessa huomio keskittyy enemmän heidän töidensä toteutukseen. Lybeck kirjoittaa, ettei hänen julkaisunsa ole tieteellinen tutkimus, mutta on pyrkinyt noudattamaan tutkimuksellista metodologiaa. Hän tuokin esille työssään selkeästi käyttämänsä lähteet viitteillä ja lähdeluettelolla. Nuortevan ja Happonen teoksessa kerrotaan osa käytetyistä aineistotyypeistä ja kirjallisuudesta, muttei viitteillä, joten selkeää tietolähdettä ei yksittäisille kohdille selviä. He kirjoittavat käyttäneensä teoksessa alkuperäisaineistoja, joista yksi tärkeimmistä ovat myös työssäni käyttämät toimintakertomukset. He myös kirjoittavat teoksen tehdyn kiireellä, eikä sen vuoksi ole tieteellinen tai kattava selvitys Suomen arkistolaitoksesta.

Jyväskylän arkistokysymystä on lyhyesti käsitelty myös Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun historian yhteydessä eri teoksissa. Näistä erityisesti Pirjo Taimisen vuoden 1997 pro gradu *Historian "manufaktuurista" opetus- ja tutkimusyksiköksi, Jyväskylän yliopiston historian laitos 1958–1996* käsittelee aihetta samankaltaisesti kuin itse teen omassa työssäni, hyödyntäen samoja sanomalehtilähteitä ja Jokipiin artikkeleita sekä saapuen samankaltaisiin päätelmiin kuin työni ja muu aikaisempi tutkimus. Muut lyhyemmät kuvaukset toimivat tutkimuksessani pääosin muiden aineistojen

tukena. Näistä löydän pääpiirteet ja yksinkertaistetun kuvan arkiston perustamisprosessista. Yhteistä kirjoituksille on näkökulma arkiston syvästä tarpeesta korkeakoululle ja Mauno Jokipiin keskeinen rooli sen ”voittamisessa” Jyväskylään. Joensuun maakunta-arkistosta on myös kirjoitettu erilaisissa artikkeleissa, esimerkiksi Joensuun maakunta-arkiston johtajana toiminut Jarno Linnolahti on näissä ansioitunut.

Taustan ja toimijoiden kontekstointiin olen käyttänyt runsaasti aikaisempaa tutkimusta Jyväskylän ja Joensuun korkeakouluista, Keski-Suomen ja Pohjois-Karjalan lääneistä ja maakuntaliitoista sekä aluepolitiikasta, jolloin olen tukeutunut Maalaisliiton/Keskustapuolueen historioihin, koska ajattelu ja puolue vaikuttivat aktiivisesti aiheeseeni.

1.3 Kysymyksenasettelu

Työssäni selvitän Jyväskylän ja Joensuun maakunta-arkistojen perustamisprosessit sekä tarkastelen arkistojen perustamista puoltaneita ja vastustaneita argumentteja, koska aikaisemmassa tutkimuksessa arkistojen perustamisen kerrotaan johtuneen vain kulloisenkin korkeakoulun historian opetuksen tarpeista. Keskityn siihen, mitä toimia arkiston perustamisen eteen tehtiin, millaisia perusteluja prosesseissa esitettiin ja mitä eri toimijoita prosesseissa oli mukana. Työssäni keskeistä on myös eri hallinnollisten tasojen vuorovaikutus, koska maakunta-arkistojen perustamista ajettiin usein paikallisella ja maakunnallisella tasolla, mutta perustamiselle tarvittiin hyväksyntä valtakunnalliselta tasolta. Tämä vuorovaikutus on tärkeää, koska se kattaa erilaisia suhteita ja toimijoita, jotka pyrkivät vakuuttamaan toisensa omista näkemyksistään erilaisilla perusteluilla.

Vuorovaikutusta tapahtui myös tasojen sisällä, kuten paikallis- ja maakuntatasolla eri kaupunkien ja maakuntaliittojen kesken. Prosessit olivat siis huomattavan laajoja, koska niissä oli huomioitava kulttuurisia, poliittisia ja taloudellisia näkökantoja. Lisäksi toimia toteutettiin monella yhteiskunnallisella tasolla, kuten yksilöllisellä, kunnallisella, maakunnallisella ja valtakunnallisella tasolla. Tässä tilanteessa minun täytyy tehdä rajauksia ja keskityn työssäni prosessien selvittämiseen, keskittyen sen tapahtumien sydämessä olevan Valtionarkiston (nykyinen Kansallisarkisto), sekä maakunta-arkistojen itsensä säilyttämiin ja tuottamiin aineistoihin. Näitä aineistoja tuen sanomalehtiaineistolla esitellen, miten prosesseista puhuttiin julkisuudessa.

Työni perustuu keskeisesti arkistojen perustamisprosessien selvittämiseen, koska vain sen avulla voin vastata niitä koskeviin syvällisempiin kysymyksiin prosesseihin osallistuneiden toimijoiden rooleihin ja heidän käyttämiin perusteluihin. Tämän vuoksi työni on aineistolähtöinen ja näkökulmaltaan narratiivinen. Kerron siis narratiivisella otteella laajasti tapahtumista ja siihen liittyneistä esityksistä,

lausunnoista ja muista kannanotoista. Aineiston esittelyä vaatii myös perustelujen löytäminen ja vertailu, jotta voin vastata tutkimuskysymyksiini.

Käsiteltäviksi maakunta-arkistoiksi rajasin Jyväskylän ja Joensuun, koska ne perustettiin muita maakunta-arkistoja myöhemmin samankaltaisessa tilanteessa, jossa kaupunkeihin oli kehittyneet korkeakoulut ja aluehallintoa uudistettu läänijakoa muuttamalla, missä Jyväskylä ja Joensuu nousivat uusien Keski-Suomen ja Pohjois-Karjalan läänien keskuspaikoiksi. Arkistojen perustamiseen käytettiin myös ensisijaisesti samaa perustelua, eli korkeakoulujen historian opetukseen liittyvän tutkimuksen tarpeita. Työni rajauksen ulkopuolelle ovat jääneet maakunta-arkistojen perustamishankkeet, jotka eivät toteutuneet tai joita ei luokiteltu maakunta-arkistoiksi. Tällaisia olivat muun muassa samoihin aikoihin ajetut maakunta-arkistot Tampereelle ja Ahvenanmaalle.⁷

Peruskysymykset työssäni ovat:

1. Mitä toimia maakunta-arkistojen perustamiseksi tehtiin? Eli mitkä olivat perustamisprosessin pääpiirteet?
2. Millaisia perusteluja maakunta-arkistojen perustamisen puolesta ja vastaan esitettiin ja miksi?
3. Miten ja mitkä toimijat olivat aktiivisia asiassa ja kuinka he perustelivat omat kantansa?

Tutkimus alkaa vuodesta 1958, jolloin Jyväskylän kasvatusopilliseen korkeakouluun perustettiin historiallis-kielitieteellinen osasto sekä historian professuuri, ja päättyy vuoteen 1967, jolloin Joensuun maakunta-arkisto vihittiin käyttöön.

Arkistojen perustamisprosessista on runsaasti aineistoja, joten tutkimuskysymykseen tietoja on saatavilla runsaasti. Enemmän huomiota vaatii tapahtumista kertomisen rajaaminen eli keskittyminen juuri pääpiirteisiin. Teen tässä ja kontekstoinnissa valintoja, mikä on oleellista muille kysymyksilleni, enkä esittele ja käy yksityiskohtaisesti läpi kaikkia asiakirjoja ja lehtikirjoituksia. Perustelujen tutkimisessa tilanne on samanlainen, koska myös siitä aineistoja on saatavilla paljon. Tässä keskityn tarkastelemaan toistuvia perusteluja, sekä niitä, jotka herättivät keskustelua ja lopullisissa päätöksissä kerrottuja perusteluja.

Toimijoiden löytäminen on aineiston avulla selkeää, mutta niiden luokittelu haastavampaa. Toimijat ovat erilaisia yhteisöjä, organisaatioita ja henkilöitä, jotka vaikuttivat arkistojen perustamiseen. Tutkimani toimijat olen valinnut aikaisemman

⁷ Katso Tampereen tilanteesta Lybeck 2016, 133–135; Nuorteva & Happonen 2016, 225–230; Ahvenanmaalle perustettiin erityinen maakunnanarkisto (landskapsarkiv) vuonna 1978, joka ei hallinnollisesti ollut maakunta-arkisto. Ahvenanmaan tilanteesta Lybeck 2016, 151; Nuorteva & Happonen 2016, 235–237.

tutkimuksen perusteella sen mukaan, mitkä toimijat on nimetty keskeisiksi. Tätä joukkoa olen täydentänyt lähdeaineistoni perusteella valitsemalla ne toimijat, jotka osallistuivat aktiivisesti prosesseihin.

Työssäni luokittelen eri käsittelylukuihin valitsemani aineiston perusteella keskeisimmäksi arvioimani toimijat, mutta niiden jako on keinotekoinen. Esimerkiksi professorit luonnollisesti toimivat korkeakoulun kanssa ja välillä sen nimissä. Tutkimusajankohtana ei vaadittu esimerkiksi lehtikirjoituksissa selkeää eroa yksityishenkilönä tai viranedustajana esiintymisessä, vaan Mauno Jokipii ja Heikki Kirkinen kirjoittivat melkein aina professoreina. He myös kirjoittivat lausuntoja korkeakoulujensa puolesta ja niiden nimissä. Kaikkia toimijoita, kuten maakuntaliittoja, en käsittele yksittäisten ihmisten toimijuuden kautta, koska he toimivat ennen kaikkea organisaatioidensa edustajina ja heidät oli mahdollista vaihtaa, ja organisaatio saattoi silti jatkaa samanlaista toimintaa prosessissa. Korkeakoulujen tapauksessa Mauno Jokipii, Heikki Kirkinen sekä Veijo Saloheimo ovat poikkeus ja käsittelen heidän toimiaan myös yksilön näkökulmasta, koska he ovat aikaisemmassa tutkimuksessa ja lähdeaineistossa korostuneet keskeisinä toimijoina prosesseissa. Prosessien eri vaiheissa oli mukana useampia toimijoita, joten olen tehnyt myös toiston poistamiseksi valinnan käsitellä yksittäisiä usean toimijan allekirjoittamia kannanottoja vain yhdessä luvussa, sen perusteella, minkä toimijan näen keskeisimpänä kyseisessä kannanotossa.

1.4 Lähdeaineisto

Aineistollisesti tutkimukseni pohjautuu ensisijaisesti Kansallisarkiston (Valtionarkiston) säilyttämään materiaalin. Tein tämän valinnan, koska näin selviää mitä organisaatio on itse säilyttänyt omasta organisaatiomuutoksestaan. Keskeytyn organisaation itsensä tuottamaan aineistoon sekä aikaisemmassa tutkimuksessa nimettyihin keskeisiin toimijoihin. Tukena käytän lehdistössä käytyä keskustelua, koska prosesseissa mukana olleet henkilöt kirjoittivat usein lehtiin omista näkökulmistaan. Lisäksi lehtileikkeitä säilytettiin runsaasti myös arkistoihin, joten niiden on koettu kertovan prosessista. Keskeisimpiä tarkasteltavia sanomalehtiä arkistoaineiston tukena ovat *Keski-suomalainen* ja *Karjalainen*, koska näillä oli tutkimani aikana suurimmat levikit Jyväskylässä ja Joensuussa. Näitä sanomalehtiä tukemassa ovat myös Kansalliskirjaston digitaaliarkistosta aiheesta kirjoittaneet lehdet sekä *Keski-Suomen Iltalehti*.

1.4.1 Arkistoaineisto

Kansallisarkistosta käytän organisaation omia virka-arkistoja sekä arkistojen perustamiseen liittyneiden yksityishenkilöiden arkistoja, joita säilytetään Kansallisarkistossa. Keskeisimpiä aineistoja Valtionarkiston toiminnasta työlleni ovat

toimintakertomukset ja lehtileikkeet. Maakunta-arkistojen perustamisesta on mielenkiintoisesti Joensuussa aineistoa jo useita vuosia ennen maakunta-arkiston perustamista, toisin kuin Jyväskylässä, jossa aineistoa on vasta arkiston toiminnan alettua. Joensuun aineisto kertoo maakunta-arkiston perustamisprosessista ja avajaisista, mikä antaa työlleni runsaasti tietoa.

Kolme henkilöarkistoa ovat myös tärkeitä lähteitä työlleni. Jyväskylän maakunta-arkiston perustamisessa tärkeä on Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun historian professori Mauno Jokipiin arkisto ja Joensuun prosessissa Joensuun korkeakoulun historian professorin ja myöhemmin rehtorin Heikki Kirkisen arkisto⁸. Joensuussa vaikutti myös historiantutkija Veijo Saloheimo, jonka arkistossa on myös hie-man aineistoa, jotka kertovat prosessista. Kaikki kolme ovat yksityisarkistoja, jotka ovat kertyneet pääasiassa heidän työuransa aikana ja käsittävät muun muassa heidän toimintaansa korkeakouluissa ja järjestöissä. Aineiston järjestämistavoista ja henkilöiden aktiivisuudesta riippuen maakunta-arkiston perustamisesta on aineistoja eri kokonaisuuksissa ja yhteyksissä. Jokipii ja Kirkinen olivat aktiivisia kirjoittajia ja puhujia, joten heidän arkistoissaan on säilynyt runsaasti aineistoja maakunta-arkistojen perustamisesta.

Joensuun prosessille keskeinen on myös Alpo Salmelan arkisto II, mikä sisältää Joensuun maakunta-arkiston perustamiseen liittyvää aineistoa, koska Salmela toimi Valtionarkistossa arkistoneuvoksena vuosina 1972–1983.⁹ Arkistoneuvoksena Salmela toimi Arkistohallinnollisen osaston johtajana ja vastasi maakunta-arkistoista.¹⁰ Salmelan aikana tehtiin päätös perustaa Joensuun maakunta-arkisto, joten prosessista on aineistoa hänen arkistossaan. Salmelan arkisto on mielenkiintoinen, koska se ei ole henkilöarkisto hänestä yksityisenä henkilönä, vaan sen arkistonmuodostajana on Kansallisarkisto, eli aineisto koskee Salmelan työtehtäviä arkistolaitoksessa.

Kaikki käyttämäni arkistot, niin virka-arkistot kuin yksityisarkistot, ovat hedelmällisiä lähteitä, kunhan pitää mielessään lähdekritiikin. Nämä arkistot ovat niissä esiintyvien tahojen itsensä kokoamia ja niiden aineistot suurimmilta osin näiden tahojen luomia. Kansallisarkiston ja ainakin osin Salmelan arkistot ovat julkishallinnollisen viranomaisen tehtävistä luotuja arkistoja, joten näille on ollut tietyt vaatimukset ja ohjeistukset. Näin näissä tulee olla sisällytettynä laajasti tehtäviin kuuluvaa aineistoa, myös eri näkemyksiä edustavaa, jos ne liittyvät asiaan. Salmelan arkisto on mielenkiintoinen lähdeaineisto, koska aineisto on syntynyt virkatehtäviä hoidettaessa.

⁸ Jokipii toimi perustamista Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun ensimmäisenä ja alkuun ainoana historian professorina vuodesta 1958 eteenpäin, historiallis-kielitieteellisen osaston ensimmäisenä dekaanina (1960–1966) sekä yliopiston vararehtorina (1966–1971). Päärnilä 2008, 18, 20; Kirkinen toimi Joensuussa ensimmäisenä historian professorina, yliopiston rehtorina sekä Karjalan tutkimuslaitoksen ensimmäisenä johtajana. Nevala, 2009, 239; Nuorteva & Happonen 2016, 233.

⁹ Nuorteva & Happonen 2016, 474; Paloposki 1983, 10.

¹⁰ KA, KA I, De, Valtionarkiston ja maakunta-arkistojen toimintakertomukset vuodet 1972–1975.

Tämä voi edistää eri näkemyksiä edustavien aineistojen säilyttämistä, mutta aikaisemmassa tutkimuksessa on viitattu maakunta-arkistojen perustamisessa käytetyn myös epävirallisempia vaikuttamiskeinoja. Näistä keinoista ei Salmelan tai Kansallisarkiston virka-arkistoissa pakosti näy jälkiä.

Jokipiin ja Kirkisen arkistojen luonne yksityisarkistona on haastavampi, koska aineiston säilyttämiselle ei ole ollut sääntöjä ja se on tuotettu ajoittain hyvin erilaisissa tilanteissa. Arkistot sisältävät muun muassa luonnoksia sekä lyhyitä muistiinpanoja. Tutkimuksen kannalta täytyy muistaa, että Jokipii ja Kirkinen olivat aktiivisessa roolissa arkistojensa muodostamisessa ja historian tutkijoina heidän on täytynyt tiedostaa, että se aineisto, mitä he arkistoissaan säilyttivät, tuli ja tulee tulevaisuudessa vaikuttamaan siihen, minkälaista kuvaa heistä muodostetaan. Tämä on voinut vaikuttaa siihen, minkälaista aineistoa niihin on kerätty.

Käytän aineistojä luomaan perustamisprosessista kuvan ja tutkin, miten toimijat puhuivat ja perustelivat näkökantaansa. En pyri lähdekritiikin avulla arvioimaan, oliko tilanne todellisuudessa juuri kuin toimijat kertoivat sen olevan, vaan vertailen heidän käyttämiään perusteluja ja tutkin, mitkä niistä vaikuttivat. Toimijat halusivat jotain ja tavoittelivat sitä eri keinoin. Arkistoa haluavat luonnollisesti painottivat sen elintärkeää tarvetta ja puutteen aiheuttamaa läpeensä onnetonta tilannetta, vaikkei asia välttämättä ollut niin. Toimijat ajoivat omia tarkoitusperiään, joten he luonnollisesti painottivat omia näkökantojaan, mikä näkyy aineistossa. Tutkin millaisia perusteluja vastapuoli kuunteli ja mitkä niistä vaikuttivat heidän toimintaansa?

Kaikkia toimijoiden tekoja en voi lähdeaineistoni perusteella suoraan löytää, koska käytössäni on vain tapahtumista jäljelle jääneet asiakirjat. Aikaisemmassa tutkimuksessa prosesseissa kerrotaan olleen mukana myös epävirallisia vaikuttamistapoja, eikä kaikista tapaamisista ole kattavia muistioita. Lehtiin annetut haastattelut tai niiden tekemät uutiset tapaamisista eivät kerro kaikkea. Kuitenkin pystyn selvittämään pääosan käytetyistä perusteluista ja prosessin vaiheista, sekä tulkitsemaan niiden avulla niiden väliin jääneitä tapahtumia.

Aineiston avulla pystyn vastaamaan tutkimuskysymyksiini, mutta rajauksen vuoksi siihen saattaa jäädä aukkoja. Koska tutkin Kansallisarkiston itsensä ja aiemmassa tutkimuksessa nimettyjen toimijoiden luomaa aineistoa, jää tutkimukseni ulkopuolelle muun muassa Jyväskylän ja Joensuun korkeakoulujen ja kaupunkien sekä opetusministeriön ja lääninhallitusten arkistot. Keskityn kuitenkin työssäni rajattuihin toimijoihin ja aineistoihin, mutta tutkimani lähteet edustavat osaltaan myös näitä toimijoita.

1.4.2 Lehdistöaineisto

Lehdistöaineistoksi olen valinnut maakuntien tilatuimmat lehdet. Tärkeimmät lehdistölähteeni ovat Jyväskylän maakunta-arkiston perustamisprosessissa sanomalehti

Keskisuomalainen, jota tutkin vuosilta 1958–1967 ja Joensuun maakunta-arkiston perustamisessa tutkin sanomalehti *Karjalaista*, sen omasta digitaaliarkistosta sanahaulla vuosilta 1960–1975. *Keskisuomalaisen* tutkittava aikaraja alkaa JKK:n historiallis-kielietieteellisen osaston ja historian professorin perustamisesta ja loppuu Jyväskylän maakunta-arkiston vihkimiseen¹¹. *Karjalaisen* aikarajaus taas alkaa ensimmäisistä uutisesta Karjalan yliopistosta¹², minkä yhteydessä mainitaan maakunta-arkiston perustaminen ja päättyy Joensuun maakunta-arkiston vihkiäisjuhlista uutisointiin 21.03.1975¹³. Lehdet edustavat maakuntiaan ja kaupunkiaan, koska ne olivat tutki-
mani ajankohtina suurilevikkisimmät sanomalehdet alueellaan. *Keskisuomalaisen* peit-
toprosentti¹⁴ oli vuonna 1960 Jyväskylän kaupungissa 86,2 % ja markkinointialueel-
laan¹⁵ 69,8 %. Vuonna 1970 vastaavat numerot olivat 83,5 % ja 72,5 %. *Karjalaisen* peit-
toprosentti oli Joensuussa vuonna 1970 90,5 % ja markkinointialueellaan 83,8 %.¹⁶

Keskisuomalaisen ja *Karjalaisen* tukena käytän myös jyvaskyläläistä sanomalehteä *Keski-Suomen Iltalehti*, koska sen lehtileikkeitä arkistoi esimerkiksi Jokipii useita. Näiden lehtien lisäksi käytän Kansalliskirjaston digitaalisten aineistojen sanomalehdistä sanahaulla saatuja tuloksia. Nämä tulokset auttavat ymmärtämään uusien maakunta-arkistojen perustamisesta syntyneen keskustelun laajuutta uutisoinnin määrästä ja sen maantieteellisestä levinneisyydestä. Maakuntien ulkopuolella molemmista arkistohankkeista uutisoivat useamman kerran *Uusi Suomi* ja *Etelä-Suomen Sanomat*. Lisäksi *Kansan Uutiset* kirjoittivat muutaman uutisen Jyväskylän arkistohankkeesta, ja Joensuun prosessissa *Länsi-Savo* oli vahva Mikkelin äänenkannattaja.

Lehdistö antaa työlleni arvokkaan puolen ilmentämällä julkista keskustelua. Keskityn kaupunkien luetuimpiin lehtiin, koska ne ottivat ahkerasti kantaa perustamisprosesseihin ja ilmensivät alueensa kantaa asiaan. Lehdet eivät kertoneet kaikista tapahtumista, vaan muovasivat diskurssia antamalla tietyille toimijoille alustan ja uutisoimalla valituista asioista omalla äänellään. Käsittelen lehtiä toimijoina, koska myös ne ajoivat tiettyä tavoitetta. Ne eivät olleet puolueettomia tiedonvälittäjiä, joten ne-
kään eivät anna tapahtumista täydellistä kuvaa. Niiden avulla voin kuitenkin vastata tutkimuskysymyksiini, koska tarkastelen juuri sitä, miten asioista puhuttiin, en olivatko asiat todellisuudessa kirjaimellisesti aivan näin.

¹¹ *Keskisuomalainen*, 17.10.1967, "Arkisto ei ole pelkkä säilytyspaikka - sen on pystyttävä myös palvelemaan", 5,14.

¹² *Karjalainen*, 30.11.1960, "Karjalan Yliopisto", 9.

¹³ Joensuun maakunta-arkisto oli aloittanut toimintansa jo 1.9.1974. Linnolahti 2001, 203; *Karjalainen*, 21.3.1975, "Vuosien toiveista totta, Maakunta-arkisto aloitti Joensuussa", 1,4.

¹⁴ Kuinka monta taloutta tilasi lehteä.

¹⁵ Suomi on jaettu maantieteellisiin alueisiin eri lehtien levikkialueiden kesken, jotka ympäröivät niiden julkaisukaupunkia. Esimerkiksi *Keskisuomalaisen* markkinointialue on Jyväskylän ympärillä Keski-Suomen alue. Jaot vaihtelevat riippuen tutkimuksista. Löyttyniemi 1988, 336.

¹⁶ Löyttyniemi 1988, 337.

1.5 Menetelmät

Käytän työssäni metodeina toimijatutkimusta, vertailevaa menetelmää sekä diskurssianalyysia. Nämä kietoutuvat toisiinsa, kun vertailen prosesseja ja niissä vaikuttaneita toimijoita heidän tuottamiensa tekstien avulla. Työni on siis aineistolähtöinen ja diskurssianalyysi soveltuu hyvin aineistojeni analysointiin. Näiden lisäksi käytän sisäistä lähdekritiikkiä pyrkiessäni löytämään käytettyjä perusteluja sekä niiden taustalla olleita ajatuksia.

Käsittelen tutkimuksessani pääasiassa julkisia asiakirjoja, joten en anonymisoi toimijoita. Yksittäiset henkilöt, jotka liittyvät aiheeseeni toimivat julkisissa viroissa ja esiintyivät esimerkiksi lehdissä omilla nimillään. Koen siis voivani käyttää heidän nimiään työssäni. Aineistossani on toimijoina myös erilaisia yhdistyksiä ja liittoja. Näitä arvioin tapauskohtaisesti, onko henkilöiden nimien käyttäminen tarpeen vai riittääkö yhdistyksen nimeäminen.

Toimijatutkimus keskittyy tarkastelemaan erilaisten toimijoiden (yksilöiden, instituutioiden tai muunlaisten kokonaisuuksien) tekoja ja toimintaa. Työssäni toimijatutkimus on hyödyllinen metodi, koska aikaisemmassa tutkimuksessa Jyväskylän ja Joensuun maakunta-arkistojen perustamisen yhteydessä nimetään muutama keskeinen toimija. Tämän metodin avulla pystyn tarkastelemaan, miten juuri kyseiset toimijat vaikuttivat prosesseihin omilla valinnoillaan ja toimillaan.

Toimijatutkimus antaa mahdollisuuden tarkastella vallan jaon mekanismeja ja toimijoiden muodostamien suhteiden dynamiikkaa tutkimalla henkilöiden toimintaa. Omaan aiheeseeni liittyy näkemys siitä, että toimijuus lisääntyy, kun toimijoita on vähän, etäisyys on lyhyt, suhteet ovat intiimejä ja tarkkailija ottaa tarkoituksellisen asenteen.¹⁷ Nämä piirteet ilmenevät työssäni. Aikaisemman tutkimuksen perusteella esiin nousevat muutamat keskeiset toimijat, joilla oli suhteellisen välittömät suhteet esimerkiksi kirjeenvaihdon perusteella.

Toimijoihin keskittymällä voin tarkastella muutoksen eri puolia - sitä että yksittäisellä toimijalla oli vaikutusta yhteisössään eikä häntä voinut vaihtaa kehen tahansa toiseen, ja sitä, että toimijatutkimuksen avulla voin yrittää erottaa toisistaan osin tiedostettua ja tiedostamatonta toimintaa¹⁸. Tämä alleviivaa toimijoiden merkitystä prosessissa ja antaa valmiuksia pohtia heidän toimintansa erilaisia puolia. Tarkastelen työssäni pääasiassa julkisiksi tai kirjeenvaihdossa vähintään kahdenkeskiseksi tarkoitettuja asiakirjoja, joten luokittelen tekstit enemmän tiedostettuun toimintaan. Tämän siksi, koska niiden muotoa on todennäköisesti mietitty ja niillä on pyritty

¹⁷ Karonen & Hakanen 2017, 18–19.

¹⁸ Karonen 2004, 21.

saavuttamaan tietty ennalta harkittu päämäärä. Tämän vuoksi näen diskurssianalyysin soveltuvan hyvin niiden tulkitsemiseen.

Toimijatutkimuksessa on myös tärkeää huomata, että historiantutkimuksessa on vaarana valita tutkimuskohteiksi onnistujia, jolloin epäonnistujat ja hylätyt vaihtoehdot jäävät huomioimatta. Toisaalta myös epäonnistumisten tutkiminen voi olla haastavaa, koska jälkeenpäin asiaa tutkiessaan tarkastelija omaa (tai luulee omaavansa) enemmän tietoa kuin toimija tapahtuneen aikana, mikä aiheuttaa vaaran jälkiviisastelulle.¹⁹ Työssäni kohtaan tämän ongelman molemmilta suunnilta, koska tarkastelen vain lopulta toteutuneita hankkeita, mutta myös niihin kuuluneita epäonnistuneita ehdotuksia. Pysin tasapainottamaan tätä huomioimalla samoihin aikoihin käynnissä olleen epäonnistuneen Tampereen maakunta-arkiston hankkeen sekä kontekstioimalla epäonnistuneita ehdotuksia omaan aikaansa ja tilanteensa, pyrkien tämän avulla välttämään jälkiviisastelua.

Metodikirjallisuudessa yhdeksi keskeisimmäksi asiaksi toimijatutkimuksessa, sekä vertailevassa menetelmässä ja diskurssianalyysissä, nousevat relevantit kontekstit²⁰. Toimijoiden tutkimisessa keskeistä onkin toimijan ja rakenteen suhde. Yksittäinen toimija sijoitetaan laajempaan kontekstiin, mikä kertoo tämän toimien vaikutuksista ja merkityksistä. Relevantit kontekstit ovat tärkeitä, jotta tutkimuskohteelle tehdään oikeutta. Myös tarkastelu oikean aikakauden näkökulmasta on tärkeää.²¹ Minun täytyy siis harkita minkälaiseen kontekstiin toimijat ja heidän tekonsa kuuluvat ja miten ne näkyvät sitä vasten. Yksi keskeinen konteksti työssäni on aluepolitiikka ja sen mahdollinen vaikutus toimijoihin. Tämän lisäksi kontekstoin tapahtumia julkisen lehtikeskustelun avulla.

Työssäni tutkin rinnakkain Jyväskylän ja Joensuun maakunta-arkistojen perustamista ja käytän prosesseja vertailevaa tutkimusmenetelmää. Vertailututkimuksen avulla kahden (tai useamman) kohteen käsittely pienentävää riskiä yliarviointiin ja sitä, ettei yksittäiselle asialle anneta turhan suurta merkitystä. Kuitenkin myös vertaileva tutkimus sisältää yliarvioinnin riskin ja keskeistä on mitä asioita tutkija valitsee vertailtavaksi ja onko menetelmä yleensäkin sopiva väline tutkimustehtävälle. Vertailun hyöty onkin erityisyyden huomaamisen, parempi ymmärrys erilaisuudelle ja yhteneväisyydelle, sekä toimijoiden tekojen syille ja seurauksille. Omalle työlleni hedelmällinen on myös näkökulma, että vertailu on hyvä väline omien ja muiden päätelmien testaamiselle.²² Aikaisemmassa kirjallisuudessa on käsitelty arkistojen perustamisen syitä ja voin vertailun avulla tarkastella miltä ne vaikuttavat oman aineistoni kannalta.

¹⁹ Karonen 2004, 32.

²⁰ Jokinen & Kovala 2004, 91; Karonen 2004, 20, 32; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 6, 11, 17, 22; Hemminki 2015, 46; Karonen & Hakanen 2017, 21.

²¹ Karonen 2004, 20–21.

²² Hemminki 2015, 44.

Vertailevassa tutkimuksessa täytyy myös harkita tarkasti vertailtavien kohteiden valintaa. Sopivatko ne varmasti tutkimuskysymyksiin? Ovatko ne tarpeellisen samankaltaisia? Voiko niitä verrata toisiinsa ja miten?²³ Peruskysymykseksi voidaankin nimetä ”yhteismitallistaminen” eli milloin vertailu on hyväksyttävää ja milloin ei, milloin tapahtumat ovat tarpeeksi samanlaisia vertailulle²⁴. Tässä työssä olen tietoisesti valinnut mahdollisimman samanlaiset tilanteet vertailtavakseni. Koska lähtötilanteet ja lopputulokset olivat samankaltaiset, voin keskittyä tutkimaan itse toimia eli miten tilanteet etenivät. Tällaista vertailua kutsutaan ”maksimaalisen samanlaisuuden strategiaksi”, eli vertailun kohteet ovat mahdollisimman samanlaisia, paitsi muutaman toisistaan riippumattoman muuttujan osalta, jolloin erot selittyvät juuri näiden muuttujien vaihtelusta²⁵. Työssäni keskityn näistä muuttujista juuri toimijoihin, joilla oletan toimijatutkimuksen periaatteiden nojalla olevan merkitystä prosessin kululle.

Työssä mielenkiintoinen lähdeaineistoon liittyvä näkökulma on se, että vertailulla on hyvät edellytykset, jos käytössä on samantyyppiset ja samoilla syillä laaditut alkuperäislähteet. Tämä ei kuitenkaan ole vaatimus vertailun onnistumiselle, vaan vertailua voidaan tehdä erilaisista aineistosta ja erilaisista vertailun kohteista.²⁶ Käytän samankaltaisia Jyväskylän ja Joensuun maakunta-arkistoja koskevia alkuperäislähteitä. Molemmista on muun muassa Valtionarkiston kertomuksia, lehtiartikkeleita, päättäjille lähetettyjä kannanottoja sekä eduskunnassa esitettyjä aloitteita.

Vertailevaa tutkimusta voidaan toteuttaa eri tavoin, mutta suuntaviivoina voi pitää sitä, että ilmiöiltä on kysyttävä ainakin osittain samoja kysymyksiä, kiinnitettävä huomiota ilmiöiden eroihin ja yhteneväisyyksiin, sekä pohdittava näiden syitä ja seurauksia. Toimijatutkimuksen tavoin myös vertailussa historiantutkijan on tärkeä muistaa, ettei aikalaiset tienneet toimien lopputulosta. Vaikka tilanteet lähtivät samasta tilanteesta ei se tarkoita, että ne välttämättä päättyisivät samalla tavalla.²⁷ Vertaileva tutkimus voi olla hedelmällistä erityisesti mikrohistoriassa erojen tutkimiseen tapauksissa, jotka päältäpäin näyttävät samanlaisilta. Tällaisissa tapauksissa on tärkeää päästä näennäisten samanlaisuuksien taakse ja keskittyä mekanismeihin ja prosesseihin, jotka synnyttivät ne.²⁸ Siksi on hedelmällistä tutkia kahta tilannetta, vaikka ne vaikuttavat hyvin samanlaisilta, koska ei ollut varmuutta, että se toteutuisi samalla tavalla. Toimijoiden valinnoilla oli tulokseen vaikutusta ja siksi niitä on hyvä analysoida.

Itse aineiston käsittelyyn käytän diskurssianalyysia, joka on menetelmä kielen ja tekstien tutkimiseen. Se vaatii toimijatutkimuksen ja vertailevan menetelmän tavoin

²³ Ibid.

²⁴ Alapuro 2004, 61.

²⁵ Arminen & Alapuro 2004, 9.

²⁶ Hemminki 2015, 46–47.

²⁷ Saari 2006, 153; Hemminki 2015, 45.

²⁸ Alapuro 2004, 58–60.

relevantit kontekstit kehyksikseen, koska sen avulla tarkastellaan kielenkäytön ja sosiaalisen toiminnan välistä suhdetta, jossa tekstit ja kielenkäyttö nähdään sosiaalisena toimintana. Kontekstit ovat tärkeitä, koska tekstit ja toiminta nähdään läheisesti toisiinsa liittyneinä, eli pelkkien tekstien tarkasteleminen ei ole mielekäästä, vaan täytyy ottaa huomioon niiden ympäristö, kuten yhteiskunnan rakenteet, valtasuhteet, instituutiot ja toimijat. Diskurssianalyyseissä nähdään, että käyttämämme tekstit vaikuttavat yhteiskuntaan, kulttuuriin, aikaan sekä paikkaan ja nämä vastavuoroisesti vaikuttavat kieleen.²⁹

Diskurssianalyysin avulla voin tarkastella tekstiä viestinnän välineenä, todellisuuden kuvaajana sekä sen luomia sosiaalisia suhteita ja identiteettejä. Samanaikaisesti tekstistä voidaan tutkia kielenkäyttöä, diskursiivista merkitysjärjestelmää (diskursseja, genrejä, narratiiveja) sekä sosiaalisia merkitysjärjestelmiä (muun muassa representaatiota, identiteettejä, valtakysymyksiä). Diskurssianalyysi soveltuu myös median tutkimiseen, mikä soveltuu hyvin työssäni sanomalehtiaineiston käsittelyyn. Diskurssianalyysi mahdollistaa mediatekstien tarkastelun kolmelta kannalta: miten maailmaa representoidaan, minkälaisia identiteettejä toimijoille on annettu, mitä suhteita toimijoiden välille on rakennettu. Käytän diskurssianalyysia tutkimaan teksteissä tehtyjä valintoja, jotka on tehty kirjoittajan mahdollisten resurssien rajoissa, koska nämä valinnat sisältävät ideologisia merkityksiä muun muassa sanaston valinnassa.³⁰

Kriittinen diskurssianalyysi on suuntaus, joka keskittyy tarkastelemaan muutoin helposti huomiotta jääviä syy- ja seuraussuhteita, jotka nousevat sosiaalisista käytännöistä ja kielenkäyttötavoista. Tällainen on esimerkiksi vallankäyttö, eli miten se vaikuttaa kielenkäyttöön ja miten kielenkäyttö vaikuttaa siihen. Tässäkin painotetaan kielenkäytön ymmärtämistä sosiaalisiksi ja yhteiskunnalliseksi toiminnan muodoksi, joka vaikuttaa vastavuoroisesti yhteiskuntaan. Kriittinen diskurssianalyysi siis tutkii kieltä yhteiskunnan tuotoksena sekä kieltä yhteiskunnallisena vaikuttajana.³¹ Tämä on työlleni oleellista, koska perustelut ja niillä vaikuttaminen tapahtuivat usein tekstien avulla ja vain nämä kirjoitetut vaikutuskeinot ovat jääneet tutkittaviksi.

Työssäni tutkin myös poliittisia diskursseja. Poliittiset diskurssit nähdään toimintana, jossa luodaan diskurssien avulla kannatusta omalle näkemykselle siitä, millainen todellisuuden/tulevaisuuden tulisi olla. Poliittiselle diskurssille keskeistä on sen kyky koota ja saada liikkeelle yhteiskunnallisia toimijoita/voimia, jotka edistävät diskurssin kuvaamaa todellisuutta. Poliittisia diskursseja tutkiessa tulee myös kiinnittää huomiota siihen, mitkä ryhmät mediassa osallistuvat keskusteluun sekä miten eri ryhmät/toimijat saavat äänensä kuuluviin, eli kuka saa kuuluisan viimeisen sanan.³² Tähän liittyy myös näkemys eri diskurssien vertailusta, eli diskurssijärjestyksestä.

²⁹ Fairclough 1995/1997, 51; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 6, 11, 17, 22.

³⁰ Fairclough 1995/1997, 14, 39–42, 80; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 12–13, 60.

³¹ Fairclough 1995/1997, 76–77.

³² Fairclough 1995/1997, 239, 242.

Tämä on näkemys erilaisille diskursseille annetuista arvoista. Diskursseja ei nähdä samanarvoisina, joten täytyy tarkastella mitkä ovat vallalla ja mitkä pääsevät ääneen.³³ Aineistossani tämä ilmenee vahvasti juuri esimerkiksi sanomalehtiaineistossa: Miten asioista teksteissä kerrottiin ja ketkä niissä pääsivät ääneen?

Näiden metodien avulla tulen työssäni vertailemaan eri toimijoiden vaikutusta maakunta-arkistojen perustamisprosesseihin tarkastelemalla heidän käyttämiään perusteluja tuottamissaan teksteissä.

³³ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 46.

2 PERUSTAMISPROSESSIT

Jyväskylään maakunta-arkiston perustamisprosessi alkoi 1950-luvun lopulla, kun asian nähtiin tulleen ajankohtaiseksi vuonna 1960 toimintansa aloittavan Keski-Suomen läänin vuoksi, koska lääniin siirtyi kuntia Vaasan, Hämeen, Mikkelin ja Kuopion lääneistä.³⁴ Nyt uuden läänin alueella syntyneitä arkistoaineistoja oli eri maakunta-arkistoissa, joten ehdotettiin uuden arkistopiirin luomista. Toinen syy asian ajankoh-taisuudelle oli historian opetuksen suurempi merkitys Jyväskylän kasvatustieteellisessä korkeakoulussa³⁵ vuodesta 1958 eteenpäin, jolloin korkeakouluun perustettiin histo-riallis-kielitieteellinen osasto ja perustettiin historian professuuri. Mauno Jokipii hoiti virkaa sen perustamisesta vuonna 1958 johon hänet vakinaistettiin 1960.³⁶ Vuonna 1959 Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu, Jyväskylän kaupunki, yliopistoyh-distys, Keski-Suomen maakuntaliitto ja Keski-Suomen museoyhdistys lähettivät ope-tusministeriölle ja Valtionarkistolle aloitteen maakunta-arkiston perustamisesta.³⁷ Tuolloin aloite ei vielä saanut kannatusta, eikä Jyväskylä vielä maakunta-arkistoa.

Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu yritti uudelleen vuonna 1963 saada kaupunkiin maakunta-arkiston esittämällä opetusministeriölle Vaasan maakunta-ar-kiston siirtämistä Jyväskylään, mutta pitämällä arkistopiirit ennallaan. Esitys ei taas-kaan saanut kannatusta, mutta sitä seurasi kolmen keskisuomalaisen kansanedustajan tekemä toivomusaloite eduskunnassa 14.2.1964 maakunta-arkiston perustamisesta Jy-väskylän kaupunkiin. Tämän seurauksena sivistysvaliokunta antoi eduskunnalle mietinnön, jossa toivomusaloitteen mukaisesti esitettiin, että hallitus ryhtyisi kiireel-lisiin toimenpiteisiin maakunta-arkiston perustamiseksi Jyväskylään.³⁸ Vaasan

³⁴ Jokipii 1993a, 23–25.

³⁵ Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu muuttui vuonna 1966 Jyväskylän yliopistoksi. Val-tonen 2009, 157.

³⁶ Kangas 1992, 187; Päärnilä 2008, 18; Valtonen 2009, 157, 213–214.

³⁷ Viikki 1994, 208.

³⁸ Sivistysvaliokunnan mietintö n:o 15 toivomusaloitteen johdosta, joka tarkoittaa maakunta-ar-kiston perustamista Jyväskylän kaupunkiin, Toiv.al.miet. n:o 114, 1964 VP Asiakirjat viides osa;

maakunta-arkistoa ei siirretty Jyväskylään vaan ratkaisuna oli arkistopiirin jako. Tämä hyväksyttiin eduskunnassa sekä Valtionarkistossa ja Jyväskylän maakunta-arkisto aloitti toimintansa helmikuussa 1967.³⁹

Joensuun maakunta-arkiston perustaminen oli, kuten Jyväskylässä, yhteydessä omaan korkeakouluun ja läänin perustamiseen. Pohjois-Karjalan läänin perustamisesta päätettiin 1956 yhtä aikaa Keski-Suomen läänin kanssa ja molemmat läänit aloittivat toimintansa maaliskuussa 1960.⁴⁰ Joensuun korkeakoulu päätettiin perustaa 1966 ja sen toiminta alkoi syksyllä 1969.⁴¹ Myös Joensuun maakunta-arkiston perustamista perusteltiin ensisijaisesti korkeakoulun historian opetuksen tarpeilla. Sivistysvaliokunta kirjasi mietintöönsä Joensuun korkeakoulun perustamisesta, että hallituksen tulisi tutkia mahdollisuuksia perustaa Joensuuhun uusi maakunta-arkisto Karjalaa koskevan tutkimuksen toteuttamisen edellytykseksi. Myös Joensuun korkeakoulun valmistelutoimikunta esitti korkeakoulun toimintaa suunnitellessaan, että maakunta-arkiston sijoittaminen Joensuuhun olisi välttämätöntä.⁴²

Vuonna 1967 ehdotettiin maakunta-arkiston perustamista Joensuun kaupunkiin siten, että Mikkelissä toimivan Savo-Karjalan maakunta-arkiston arkistopiiri jaettaisiin⁴³. Tästä alkoivat keskustelut, johon osallistuivat monet tahot korkeakoulun ja Valtionarkiston lisäksi, kuten Joensuun kaupunki, Pohjois-Karjalan lääninhallitus, maakuntaliitto sekä Karjalaisen kulttuurin edistämisseätiö. Valmistelujen jälkeen vuonna 1973 Joensuun korkeakoulu teki asiasta virallisen esityksen opetusministeriölle, joka totesi arkiston perustamisen aiheelliseksi ja Valtionarkisto puolsi Joensuun maakunta-arkiston perustamista. Näin Suomeen perustettiin viimeinen maakunta-arkisto 1.9.1974.⁴⁴

KA, Mauno Jokipiin arkisto, Bbn, Jyväskylän maakunta-arkiston perustamisesta 30 vuotta. Sama artikkeli kuin Jokipii 1999; Nuorteva & Happonen 2016, 231.

³⁹ Nuorteva & Happonen 2016, 231, 233.

⁴⁰ Björn 2014, 11.

⁴¹ Nevala 2014, 296–297.

⁴² Sivistysvaliokunnan mietintö n:o 8 hallituksen esityksen johdosta laiksi Joensuun korkeakoulusta, 1969 VP asiakirjat ensimmäinen osa, Esitys n:o 76; Viikki 1994, 210–211; Elsinen 1998, 176.

⁴³ Esityksen jättäjistä on epäselvyyttä lähteissä. *Karjalainen* uutisoi maakuntaliiton, lääninhallituksen ja Joensuun kaupungin jättäneen esityksen. *Karjalainen*, 1967.10.28, ”Karjalan maakunta-arkisto- ja tutkimuslaitoshankkeet esillä opetusministeriössä”, 4; Valtionarkisto antoi opetusministeriölle 1967 lausunnon maakuntaliiton esityksestä. KA, JoMA I arkisto, Hf, Valtionarkisto opetusministeriölle, 1967.12.04; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Valtionarkisto opetusministeriölle, 4.12.1967; Kuitenkin valtioneuvostonhoitaja Toivo Paloposki kertoi Joensuun maakunta-arkiston vihkiäisten puheessaan korkeakoulun tehneen tuolloin esityksen. KA, JoMA I arkisto, Hf, Valtionarkistonhoitaja, professori Toivo J. Paloposken puhe Joensuun maakunta-arkiston avajaistilaisuudessa 20.3.1975; Samoin korkeakoulun aloitteesta kertovat Nuorteva & Happonen 2016, 233 ja Viikki 1994, 210; Lybeck kirjoittaa korkeakoulun olleen aloitteellinen asiassa 1967, muttei suoraan kerro sen tehneen esitystä, Lybeck 2016, 156.

⁴⁴ Viikki 1994, 210–211; Nuorteva & Happonen 2016, 233. Saamelaisarkisto perustettiin Kansallisarkiston alaisuuteen vuonna 2012, mutta se ei ollut maakunta-arkisto.

3 TOIMIJAT

Käsittelen maakunta-arkistojen perustamista temaattisesti kertoen toimijoista, erilaisista yhteisöistä, organisaatioista ja henkilöistä, jotka vaikuttivat tapahtumiin. Prosesin tapahtumat käyn läpi kronologisesti toimijoiden lukujen sisällä ja olen pyrkinyt välttämään toistoa käsittelemällä useamman toimijan esittämiä lausuntoja tarkemmin vain yhdessä luvussa, kertoen muiden toimijoiden luvuissa vain heidän osallisuudestaan lausuntoon. Päätöksen siitä, minkä toimijan luvussa käsittelen mitäkin lausuntoa, teen sen perusteella minkä toimijan perustelut, ääni, lausunnossa kuuluu eniten. Tämän päätöksen teen muun aineiston perusteella, missä toimijat ovat käyttäneet tiettyjä perusteluja luoden itselleen tietynlaisen narratiivin. Valinnat ovat kuitenkin keinotekoisia kuten toimijajako. Kuitenkin lausunnoista voi löytää tärkeimpänä pidettyjä perusteluja, joiden perusteella olen nämä valinnat tehnyt.

Työssäni käsittelemäni toimijat olen valinnut aikaisemman tutkimuksen ja käyttämäni lähdeaineiston perusteella. Aineistovalintojeni vuoksi en kuitenkaan esimerkiksi käsittele kaupunkeja erillisinä toimijoina prosesseissa. Käsittelen useampia toimijoita kuin aikaisemmassa tutkimuksessa on nimetty, koska niissä prosessit on nähty pääasiassa korkeakoulujen (ja niihin kuuluen historian professorien) sekä Valtionarkiston välisinä tapahtumina. Osa toimijoita koskevista luvuista esittelee prosessiin osallistumisen lisäksi myös aiheeni kontekstointia kuten seuraava luku.

3.1 Lääninhallitus ja maaherrat

Läänien toimijuuteen aiheessani vaikuttivat maaherrat ja lääninhallitukset sekä tutkittavissa lääneissä maalaisliiton (vuodesta 1965 eteenpäin keskustapuolue)

taustavaikutus. Keski-Suomen ja Pohjois-Karjalan läänien perustaminen liittyivät myös läheisesti toisiinsa, koska niiden saamiseen tehtiin yhteistyötä alueiden kesken⁴⁵.

Yksistään Pohjois-Karjalan läänin perustamista kannattava aloite esitettiin jo vuonna 1944 Pohjois-Karjalan kunnallispäivien aloitteessa valtioneuvostolle. Lääniä ei tuolloin saatu, ja aloite uusittiin 1948.⁴⁶ Molempien läänien perustamista kannattavia aloitteita tekivät alueiden kansanedustajista koostunut ryhmä vuosina 1949, 1951 ja 1954, joista viimeinen meni läpi, ja se vahvistettiin laiksi Keski-Suomen ja Pohjois-Karjalan lääneistä vuonna 1956. Läänit perustettiin asetuksella 15.1.1960 ja ne aloittivat toimintansa 1.3.1960.⁴⁷ Keski-Suomen lääniin siirtyi osia Vaasan, Kuopion, Mikkelin ja Hämeen lääneistä⁴⁸. Pohjois-Karjalan lääni syntyi taas Kuopion läänin jakamisesta⁴⁹.

Molemmilla lääneillä oli selkeät keskuksat, Keski-Suomella Jyväskylässä ja Pohjois-Karjalalla Joensuussa. Kummassakin kaupungissa toimi keskeisiä laitoksia, kuten aiheelleni tärkeät seminaarit, jotka myöhemmin kehittyivät korkeakouluista yliopistoiksi. Jyväskylään ei kuitenkaan lääniä perustaessa nähty tarpeen perustaa maakunta-arkistoa ainakaan heti, vaan Keski-Suomen läänin perustamista valmistellut toimeenpanokomitea näki, että Keski-Suomi voisi kuulua Vaasan maakunta-arkistopiiriin. Lääniä perustaessa Keski-Suomelle ei ehdotettu perustettavaksi kaikkia omia viranomaisia tai virastoja, vaan niitä ehdotettiin tulevaisuudessakin jaettavan Vaasan läänin kanssa.⁵⁰ Joensuussa taas mahdollisuus maakunta-arkiston perustamisesta nostettiin esille jo lääniä perustettaessa. Uutisessa läänin valmisteluista Joensuun kaupunginjohtaja Tauno Juntunen kertoi ajan mittaan kysymyksen maakunta-arkistoista voivan nousta esiin⁵¹.

Maalaisliitto/keskustapuolue liittyi Keski-Suomen ja Pohjois-Karjalan läänien perustamiseen sekä niiden toimintaan politiikkansa ja maaherrojen välityksellä. Maalaisliitto ajoi sosiaalista ja alueellista tasa-arvoa termeillä ”vajaatyöllistettyjen alueiden” tai ”vajaatyöllisyysalueen” kehittäminen, mitkä myöhemmin vaihtuivat termiin ”kehitysalue”. Näillä puolue tarkoitti maaseudun ja syrjäseutujen elinkeinojen tukemista. 1950-luvulla aluepolitiikka tuli systemaattiseksi ensin puolueen ohjelmassa ja myöhemmin toteutettavana politiikkana. Poliitikan puolue näki ehkäisevän maaltapakoa ja väestön kasaantumista suuriin keskuksiin, mitä oli vältettävä. 1960-luvulla

⁴⁵ Juvonen 1997, 19.

⁴⁶ Björn 2014, 10.

⁴⁷ Jokipii 1993a, 23–25; Juvonen 1997, 19–20.

⁴⁸ Jokipii 1993a, 24.

⁴⁹ Juvonen 1997, 19.

⁵⁰ *Etelä-Suomen Sanomat*, 18.4.1958, ”Komitea esittää Keski-Suomen läänin perustamista 1.7.1959”, 9.

⁵¹ *Uusi Suomi*, 2.8.1959, ”Noin 40 milj. mk:n vuotuismenot uudesta lääninhallituksesta, Pohjois-Karjalan lääniin 3 kihlakuntaa”, 2, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/bin-ding/2047289?page=2>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

aluepolitiikka korostui ja puolue otti tuolloin vahvan otteen tehostuneesta valtakunnansuunnittelusta.⁵²

Yliopistopolitiikka ei ollut aluksi maalaisliitolle tärkeä asia, mutta 1950-luvulla havaittiin yliopistojen ja korkeakoulujen merkitys maakuntien kehitykselle. Puolueen poliitikot osallistuivat korkeakouluhankkeisiin ja kansalaisetkin alkoivat olla kiinnostuneempia projekteista. Korkeakouluväki vastaavasti aktivoitui poliitikkojen suuntaan ja maakunnissa puolueen kannatus kytkettiin yliopistohankkeiden etenemiseen. Maalaisliiton nähdään kasvaneen maakuntien korkeakoulupuolueeksi ja että juuri maalaisliiton ”hegemonian” vuosina maakuntayliopistojen kehitys oli nopeaa. Aluepolitiikka kehittyikin alkuvaiheen teollistumiseen keskittymisestä näkemään maakunnalliset korkeakoulut politiikan tärkeimpinä välineinä.⁵³ Korkeakoulujen perustamiseen ja laajentamiseen liittyi puolueen ajattelussa myös tavoite hajasijoittamisesta, joka nähtiin edellytyksenä aluepolitiikan tehokkuudelle⁵⁴. Korkeakoulukysymyksen lisäksi myös maakunta-arkistojen perustamisen on nähty tulleen 1950- ja 1960-luvuilla osaksi tutkimus- ja aluepolitiikkaa korkeakoulupolitiikan lisäksi. Läänijakojen muutokset ovat myös vaikuttaneet maakunta-arkistokysymyksiin, kun uudet läänit mielelläni halusivat oman arkiston.⁵⁵

Pohjois-Karjalan kehitykseen liitetään kirjallisuudessa vahvemmin kehitysaluepolitiikka kuin Keski-Suomeen. Pohjois-Karjalan historiasta Ismo Björn kirjoittaa, että maakunta määriteltiin kokonaisuudessaan kehitysalueeksi ja että sitä tuettiin monin tavoin alueellisten kehityserojen tasoittamiseksi ja taloudellisen kasvun ja hyvinvoinnin kehittämisen vuoksi.⁵⁶ Myös Pohjois-Karjalan lääninhallituksen historiasta Jaana Juvonen kirjoittaa, että kehityspolitiikalla oli suuri vaikutus Itä-Suomen korkeakoulun jakoratkaisuun⁵⁷.

Keskustapuolueen historiasta Tytti Isohookana-Asunmaa kirjoittaa, että suuret puolueet 1960-luvulla alkoivat vaikuttaa yhä enemmän erilaisissa järjestöissä, komiteoissa sekä julkisessa hallinnossa ja myöhemmin myös kouluissa ja yliopistoissa⁵⁸. Tämä taustavaikuttaminen nousee aiheessani esiin erityisesti maaherrojen ja kansanedustajien osalta, joiden puoluejäsenyyksistä on selkeää julkilausuttua tietoa. Osin puolueen ajatusmaailma on voinut vaikuttaa myös muihin käsittelemiini toimijoihin, mutta heidän yhteytensä eivät ole aina niin selviä. Kaikkien toimijoiden motiivia maakunta-arkistojen saamiseksi paikkakunnalleen ei voi pelkistää vain keskustapuolueen näkemyksien ajamiseen, koska toimijat ovat voineet toivoa palveluja/laitoksia vain omalle paikkakunnalleen kannattamatta laajemmin aluepolitiikkaa.

⁵² Hokkanen 2002, 544–550.

⁵³ Hokkanen 2002, 548–553.

⁵⁴ Isohookana-Asunmaa 2006, 378.

⁵⁵ Viikki 1994, 204, 213; Lybeck 2016, 151, 156; Nuorteva & Happonen 2016, 230.

⁵⁶ Björn 2014, 12.

⁵⁷ Juvonen 1997, 43.

⁵⁸ Isohookana-Asunmaa 2006, 652.

Hajasijoittaminen näkyi yliopistohankkeissa haluna saada omalle alueelle oma kulttuurilaitos, joka tukisi alueen identiteettiä ja kehittymistä. Samanlaiset piirteet ilmevät myös maakunta-arkistojen perustamisessa.

Kari Hokkanen kirjoittaa maalaisliiton historiategoksessa puolueen nimittäneen ”omia miehiään” maaherroiksi, Keski-Suomeen Eino Paloveden ja Pohjois-Karjalaan Lauri Riikosen, joka siirtyi tehtävään Kuopion läänin maaherran toimesta. Hokkasen mukaan lääninhallituksissa toimi myös muissa tehtävissä maalaisliittolaisia useammin kuin ministeriöissä tai keskushallinnossa, koska siihen suhtauduttiin myönteisemmin.⁵⁹ Pohjois-Karjalan lääninhallituksen historiassa kirjoitetaan presidentti Kekkonen valinneen läänien maaherrat pääasiassa henkilökohtaisen tuntemisen perusteella, minkä johdosta syntyi jonkinasteinen virkasuhteesta riippumaton vastuusuhde⁶⁰. Maaherrojen alaisuudessa toimivat lääninhallitukset, joille kuului myös kulttuuriasioiden kehittäminen. Läänien sivistyksellisten olojen kehittäminen oli tärkeällä sijalla monien muiden asioiden kanssa⁶¹.

Keski-Suomen läänin ensimmäinen maaherra, karstulalainen Eino Palovesi oli toiminut pitkään politiikassa maalaisliiton kansanedustajana vuosina 1939-1960. Palovesi ehti toimia myös kulkulaitosten ja yleisten töiden ministerinä 1956-1957 ja sisäasiainministerinä 1959-1960, kunnes siirtyi Keski-Suomen läänin perustamisen jälkeen sen maaherraksi.⁶²

Maakunta-arkistot on nähty tärkeänä maakuntien kehitykselle. Esimerkiksi opetusministeri Reino Oittinen puheessaan Jyväskylän maakunta-arkiston vihkiäisissä korosti arkistojen merkitystä maakunnan kehitykselle tulevaisuudessa. Maaherra Eino Paloveden oli tarkoitus osallistua vihkiäisjuhlaan Keski-Suomen lääninhallituksen edustajana, mutta hänen estyttyään tervehdyksen esitti lääninneuvos Heikki Seppä. Tervehdyksen sisällöstä ei kerrottu tilaisuuden uutisoinnissa, toisin kuin valtionarkistonhoitajan, opetusministerin ja Jyväskylän yliopiston edustajan. Mahdollisesti kyseessä oli verrattain lyhyt tervehdys, joka jäi sen vuoksi maininnan tasolle.⁶³

⁵⁹ Hokkanen 2002, 555.

⁶⁰ Juvonen 1997, 62.

⁶¹ Jokipii 1993b, 280; Tiihonen & Tiihonen 1984, 212; Juvonen 1997, 22.

⁶² Rantatupa 1993, 378-381.

⁶³ *Keski-Suomen Iltalehti*, 16.10.1967, ”Jyväskylän maakunta-arkisto vihittiin tänään”, 1,12; KA, JyMA I arkisto, U, *Keski-Suomen Iltalehden* artikkeli ”Jyväskylän maakunta-arkisto vihittiin tänään”, 16.10.1967; *Keskisuomalainen*, 17.10.1967, ”Arkisto ei ole pelkkä säilytyspaikka - sen on pystyttävä myös palvelemaan”, 5,14; KA, JyMA I arkisto, U, *Keskisuomalaisen* artikkeli ”Arkisto ei ole pelkkä säilytyspaikka - sen on pystyttävä myös palvelemaan”, 17.10.1967; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Keskisuomalaisen* artikkeli ”Arkisto ei ole pelkkä säilytyspaikka - sen on pystyttävä myös palvelemaan”, 17.10.1967; KA, JyMA I arkisto, U, *Kansan Lehden* artikkeli ”Jyväskylän maakunta-arkisto - huomattava kulttuurisaavutus”, 17.10.1967; *Uusi Suomi*, 17.10.1967, ”Maakunta-arkisto vihitty Jyväskylässä”, 4, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/bin-ding/2133159?page=4>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; KA, KA I arkisto, Ua, *Uuden Suomen* artikkeli ”Maakunta-arkisto vihitty Jyväskylässä”, 17.10.1967; KA, JyMA I arkisto, U, *Uuden Suomen* artikkeli ”Maakunta-arkisto vihitty Jyväskylässä”, 17.10.1967; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Uuden Suomen* artikkeli ”Maakunta-arkisto vihitty Jyväskylässä”, 17.10.1967.

Pohjois-Karjalassa, Lieksassa syntynyt Lauri Riikonen oli myös toiminut useamman kauden maalaisliiton kansanedustajana vuosina 1945–1950 sekä sisäministerinä vuonna 1950, jolloin hän siirtyi Kuopion läänin maaherraksi. Riikonen oli Pohjois-Karjalan maaherrana 1960–1967. Riikosen kerrotaan henkilökohtaisesti toimineen läänin kehittämisen eteen esimerkiksi osallistumalla Pohjois-Karjalan maakuntaliiton toimintaan sen hallituksen puheenjohtajana.⁶⁴ Riikosen jälkeen Pohjois-Karjalan maaherra oli Esa Timonen vuosina 1967–1992. Myös Timonen oli maalaisliiton ja keskustapuolueen kansanedustajana vuosina 1958–1967. Hän oli monesti ministerinä, ollen toinen kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeri 1964–1966, toinen sosiaaliministeri 1966–1967, työvoimaministeri 1970, liikenneministeri 1971–1972 ja 1975. Ministerinä ollessaan maaherran tehtävää hoiti lääninhallituksen kansliapäällikkö Lauri Marila.⁶⁵ Molemmat maaherrat toimivat lisäksi Pohjois-Karjalan maakuntaliiton puheenjohtajina⁶⁶. Esa Timosta on myös osaltaan kiitetty Joensuun maakunta-arkiston hankkeen edistämisestä⁶⁷.

Joensuussa maaherralla ja lääninhallituksella oli Jyväskylään verrattuna näkyvämpi rooli arkiston perustamisprosessissa ja siihen läheisesti liittyneen korkeakoulun kehittämisessä. Maaherra Lauri Riikonen osallistui useisiin maakunnallisiin tapahtumiin, kuten vuoden 1966 maakuntaseminaariin, jossa puhui korkeakoulun merkityksestä Joensuulle ja kuinka sillä olisi mahdollisuus kehittyä verrattain suureksi laitokseksi⁶⁸. Korkeakoulun toiminnan aloittamiseen otti kantaa myöhemmin myös maaherra Timonen, kertoessaan sillä olevan jo kiire⁶⁹. Timonen oli myös mukana lähetystössä, joka jätti opetusministeriölle esityksen Karjalan maakunta-arkiston ja Karjalaisen tutkimuslaitoksen suunnittelusta ja perustamisesta vuonna 1967⁷⁰. Pohjois-Karjalan lääninhallitus osallistui myös vuonna 1970 muiden joensuulaisten toimijoiden kanssa neuvotteluihin arkiston perustamisesta Valtionarkiston edustajien kanssa⁷¹. Myöhemmin *Karjalaisen* uutisoidessa arkistosta, myös lääninhallitus kertoi kannattavansa sen perustamista, koska se olisi tärkeää koko maakunnan tutkimukselle⁷².

⁶⁴ Juvonen 1997, 19, 22, 25.

⁶⁵ Juvonen 1997, 62.

⁶⁶ *Karjalainen*, 6.2.1968, ”Joensuun korkeakoulun toiminta saatava alkamaan syksyllä -69”, 6; Juvonen 1997, 25, 35.

⁶⁷ Linnolahti 2002, 94.

⁶⁸ *Karjalainen*, 27.3.1966, ”Korkeakoulu ja maakunnallinen tutkimus palvelemaan toisiaan”, 1,7.

⁶⁹ *Karjalainen*, 26.2.1968, ”Professori Matti Kuusi: Joensuun korkeakoulun on Suomi velkaa Karjalalle”, 1,3.

⁷⁰ *Karjalainen*, 28.10.1967, ”Karjalan maakunta-arkisto- ja tutkimuslaitoshankkeet esillä opetusministeriössä”, 4.

⁷¹ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Veijo Saloheimolta Tuomo Polviselle, 7.12.1970; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Valtionarkistonhoitajan Tuomo Polvisen vierailu Joensuussa 17.12.1970; *Karjalainen*, 18.12.1970, ”Vuosikymmenien hanke vireytymässä, Joensuun maakunta-arkisto toteutetaan lähivuosina”, 6; *Karjalainen*, 19.12.1970, ”Ristivetoakin maakunta-arkistohankkeessa”, 5.

⁷² *Karjalainen*, 19.12.1970, ”Ristivetoakin maakunta-arkistohankkeessa”, 5.

Joensuun lääninhallitus oli lisäksi mukana arkistohankkeen tilakysymyksen ratkaisemisessa, koska arkistolle suunniteltiin väliaikaisia tiloja läänin virastotalosta. Arkistotilan todettiin talossa olevan sopivaa ja jokseenkin riittävää, mutta toimisto- ja tutkimushuoneita ei talossa liiammin ollut.⁷³ Kuitenkin Joensuun maakunta-arkiston perustamista valmisteltiin ajatuksella, että aluksi se toimisi väliaikaisissa tiloissa lääninvirastotalossa. Tiloista käytiin muun muassa kirjeenvaihtoa lääninhallituksen ja korkeakoulun kanssa. Maaherra ja lääninneuvos antoivat myös suostumuksensa tilojen käytölle, kun korkeakoulu viimein 1973 teki asiasta virallisen esityksen opetusministeriölle.⁷⁴

Esityksen jälkeen Valtionarkisto ja opetusministeriö halusivat lisäselvityksiä ja varmistuksen, että tilat varmasti saataisiin ja tarpeeksi pitkäksi aikaa. Kirjoittaessaan asiasta opetusministeriölle maaherra Esa Timonen ja vt. lääninneuvos Niilo A. Koistinen kertoivat tutkijasaliksi suunnitellun tilan ja arkistotilojen olevan yhä arkistolle käytettävissä, jopa lisätilaa löytyisi, mutta sille luvatut toimistohuoneet jouduttaisiin ottamaan muuhun käyttöön. Sen tilalle voitaisiin antaa suurempi hallitila, jossa oli sijainnut väliaikaisia toimistoja, ja joka vapautuisi helmikuussa 1974.

Lääninhallitus näki, että ehdotetut tilat antaisivat arkistolle tyydyttävät toimintamahdollisuudet, kunnes arkiston oma rakennus valmistuisi, ja oli valmis antamaan tilat pyydetyiksi kymmeneksi vuodeksi arkiston käyttöön. Lääninhallitus kertoi kirjeessään myös yhtyvän korkeakoulun esitykseen maakunta-arkiston perustamisesta katsoen erittäin painaviksi opetukselliset, tutkimukselliset ja arkistohallinnolliset syyt, joita asiasta oli esitetty. Lääninhallitus näki myös korkeakoulun kehittämisen, kehitysalueiden koulutuksen ja työllisyyden edistämisen kannalta tärkeäksi, että arkisto perustettaisiin jo 1974 saamalla määrärahat sen vuoden tulo- ja menoarvioon.⁷⁵ Joensuun maakunta-arkiston perustaminen sisällytettiin tuohon budjettiin ja sen hyväksymisen jälkeen lääninhallitus oli mukana valmistelemassa virastotalonsa tiloja uutta maakunta-arkistoa varten, jonka toiminnan oli tarkoitus alkaa 1.9.1974. Lääninhallituksesta järjestelyissä mukana olivat lääninneuvos Koistinen ja usein myös maaherra Timonen.⁷⁶

⁷³ *Karjalainen*, 20.3.1971, "Maakunta-arkisto läänin virastotaloon tilapäisesti", 3.

⁷⁴ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Joensuun korkeakoulu opetusministeriölle, 3.1.1973; KA, JoMA I arkisto, Hf, Joensuun korkeakoulu opetusministeriölle, 3.1.1973.

⁷⁵ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Pohjois-Karjalan lääninhallitus opetusministeriölle, 1.3.1973; KA, JoMA I arkisto, Hf, Pohjois-Karjalan lääninhallitus opetusministeriölle, 1.3.1973.

⁷⁶ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Valtionarkisto opetusministeriölle, 3.4.1974; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Valtionarkisto Rakennushallitukselle, 23.4.1974; KA, JoMA I arkisto, Hf, Valtionarkisto Rakennushallitukselle, 23.4.1974; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Raimo Pohjolan raportti käynnistään Joensuussa 28.8.1974, päivätty 1.9.1974; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Raimo Pohjolan muistio Joensuun maakunta-arkiston tilojen neuvottelusta Joensuussa 7.10.1974, päivätty 10.10.1974; KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston ja maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1974.

Pohjois-Karjalan lääninhallituksen edustajat kutsuttiin Joensuun maakunta-arkiston avajaisiin 20.3.1975. Lääninhallitus oli yksi puhujista tilaisuudessa, ja sen tervehdyksen esitti lääninneuvos Koistinen. Lääninhallitus oli myös korkeakoulun lisäksi ainoa erikseen valtionarkistonhoitaja Toivo J. Paloposken nimeämä paikallinen toimija, joille hän ja Valtionarkisto esittivät kiitoksensa arkiston perustamisen hyväksi vaikuttamisesta.⁷⁷

Jyväskylän maakunta-arkiston perustamisessa Keski-Suomen lääninhallituksen ja maaherran toimijuus jää Joensuuta huomattavasti pienemmäksi. Tämä siitä huolimatta, että myös Jyväskylässä arkistolle mietittiin tiloja läänin virastotalosta, molemmat läänit olivat nuoria ja maaherrat keskustalaisina todennäköisesti aluepolitiikan kannattajia, jotka halusivat kehittää oman lääninsä oloja myös kulttuurin ja korkeakoulutuksen osalta. Jyväskylässä lääninhallitus ja maaherra eivät Joensuun tavoin olleet mukana esimerkiksi aloitteissa arkiston perustamiseksi. Keskeisiä selittäviä eroja tilanteissa vaikuttavat olevan maaherrojen Riikosen ja Timosen toiminta Pohjois-Karjalassa myös maakuntaliiton puheenjohtajana, mitä roolia Keski-Suomen maaherralla ei ollut, sekä arkistohankkeiden ajankohdat. Vaikka läänit perustettiin yhtä aikaa, oli arkistohanke Jyväskylässä käynnissä heti läänin aloittaessa toimintaansa, jolloin sen edelle ajoivat todennäköisesti muut nuorta lääniniä työllistäneet asiat, kun taas Pohjois-Karjalassa lääni oli saanut toimia jonkin aikaa ennen arkistohankkeen aktiivisia vaiheita. Jyväskylässä tilakysymys ei myöskään ollut niin läheinen lääninhallitukselle, koska virastotalon suunnittelu ja rakentaminen eivät ehtineet arkiston perustamisen tahtiin.

3.2 Maakuntaliitot

Läänien perustamiseen ja toimintaan kietoutuivat läheisesti myös maakuntaliitot, jotka toimivat monella alalla, mutta aiheeni kannalta tärkeää on, että läänien, korkeakoulujen ja itse maakunta-arkistojen perustamisessa ne olivat keskeisessä roolissa. Maakuntaliitot olivat vaikutusvaltaisia toimijoita omalla alueellaan ja toimivat yhteistyössä muiden alueellisten toimijoiden, kuten alueensa kansanedustajien, maaherran ja lääninhallituksen sekä korkeakoulujen kanssa.⁷⁸ Esimerkiksi Pohjois-Karjalan maakuntaliiton kirjoitetaan olleen mukana lähes kaikissa maakunnan

⁷⁷ KA, JoMA I arkisto, Hf, Muistiinpano Joensuun maakunta-arkiston avajaiset, 12.2.1975; KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston ja maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1975; KA, JoMA I arkisto, Hf, Joensuun maakunta-arkiston avajaisien ohjelma 20.3.1975; *Karjalainen*, 21.3.1975, "Vuosien toiveista totta, Maakunta-arkisto aloitti Joensuussa", 1,4; KA, KA I arkisto, Ua, *Karjalaisen* artikkeli "Vuosien toiveista totta, Maakunta-arkisto aloitti Joensuussa", 21.3.1975; KA, JoMA I arkisto, Hf, Valtionarkistonhoitaja, professori Toivo J. Paloposken puhe Joensuun maakunta-arkiston avajaistilaisuudessa 20.3.1975.

⁷⁸ Jokipii 1993b, 303; Juvonen 1997, 23–24.

kehittämishankkeissa, mihin aineiston perusteella maaherran toiminta liiton puheenjohtaja näyttää vaikuttaneen. Maakunnallisen ja läänin toiminnan kerrotaankin menneen Pohjois-Karjalassa alkuvaiheessa päällekkäin ja henkilökohtaisten suhteiden olleen tärkeitä pienessä läänissä.⁷⁹

Maakuntaliitot olivat aluksi ennen kaikkea kulttuuriyhdistyksiä, jotka esimerkiksi järjestivät maakuntajuhlia ja toivat esiin alueensa historiaa maakuntamuseoita perustamalla ja toimittamalla maakuntahistorioita. Maakuntaliittojen toiminta oli erityisen voimakasta 1950- ja 1960-luvulla, jolloin liitot olivat muuttuneet hiljalleen alueensa kuntien etujärjestöiksi vaikuttaen muun muassa lehdistössä ja eduskunnassa erilaisten aloitteiden avulla alueensa kulttuurin ja talouden edistämiseksi.⁸⁰

Kun maakuntaliittoa perustettiin Keski-Suomeen vuonna 1929, olivat liiton tavoitelluilla muun muassa oma lääni, korkeakoulu sekä maakunta-arkisto⁸¹. Samat kolme tavoitetta asetti myös vuonna 1936 perustettu Pohjois-Karjalan maakuntaliitto⁸². Molemmat maakuntaliitot nimetään myös keskeisiksi toimijoiksi, jotka vaikuttivat näiden tavoitteiden saavuttamiseen, koska ne ajoivat niitä voimakkaasti siirtyen aina yhden tavoitteen saavutettuaan seuraavaan.⁸³

Keski-Suomen maakuntaliitto osallistui Jyväskylän maakunta-arkiston perustamisprosessiin ollen mukana vuoden 1959 esityksessä arkiston perustamisesta yhdessä muiden jyväskyläläisten toimijoiden kanssa. Maakuntaliiton edustajana sen puheenjohtaja Veikko Hyytiäinen osallistui myös esitystä Helsinkiin vieneeseen lähetystöön. Samaa esitystä kannatti myös Hyytiäisen johtama Keski-Suomen museoyhdistys. Hyytiäinen on mielenkiintoinen toimija, koska hän toimi maakuntaliitossa, museoyhdistyksessä sekä kansanedustajana, jolloin hän teki toivomusaloitteen maakunta-arkiston perustamisesta Jyväskylään ja myöhemmin esitti sille määrärahoja.⁸⁴ Maakuntaliiton edustajana Hyytiäinen toimi kuitenkin vain vuoden 1959 esityksen yhteydessä.

Maakuntaliittojen motiivina maakunta-arkistojen perustamiselle oli pääasiassa historian kirjoittaminen. Keski-Suomen liitto perusti vuoden 1962 lopulla historiatoimikunnan, jonka tarkoituksena oli auttaa kuntia paikallishistorioiden kirjoittamisessa ja saada Keski-Suomeen maakunta-arkisto⁸⁵. Merja Uotila kirjoittaa Keski-Suomen liiton historiassa, että maakunta-arkistoa tarvitsi erityisesti Jyväskylän yliopiston

⁷⁹ Juvonen 1997, 35-36.

⁸⁰ Tiihonen & Tiihonen 1984, 212; Jokipii 1993b, 301.

⁸¹ Uotila 2004, 11, 17.

⁸² *Uusi Suomi*, 10.11.1961, "Pohjois-Karjalan Maakuntaliitto työskennellyt neljännesvuosisadan", 2, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2128695?page=2>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; Linnolahti 2001, 203; Linnolahti 2002, 94.

⁸³ Juvonen 1997, 42; Kinnunen 2006, 84; Nevala 2014; 297; Lybeck 2016, 156.

⁸⁴ Hyytiäinen ym.: Maakunta-arkiston perustamisesta Jyväskylän kaupunkiin, Toiv.al. n:o 183, 1964 VP Liitteet VIII, 25, s. 562; 1965 VP IV, 369, Rah.al. N:o 189, s. 1517; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Bbn, Valtiopäivät 1965, liitteet I-XIII B; Huovinen 1978, 260-261.

⁸⁵ *Etelä-Suomen Sanomat*, 30.3.1963, "Keski-Suomi toivoo maakunta-arkistoa Vaasasta Jyväskylään", 5, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1069173?page=5>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

historian laitos, ja että sen johtaja Mauno Jokipii oli tuonut arkistoasian maakuntaliiton huomioon.⁸⁶

Pohjois-Karjalassa haluttiin myös tukea omaa korkeakoulua ja sen humanististen aineiden opiskelua varten haluttiin perustaa Karjalan tutkimuslaitos sekä maakunta-arkisto Joensuuhun⁸⁷. Näillä haluttiin vahvistaa oman alueen historiantutkimusta. Maakuntaliitto otti useaan otteeseen kantaa Joensuun arkiston puolesta muun muassa paikallisessa sanomalehti *Karjalaisessa*.

Esimerkiksi vuonna 1967 liiton toiminnanjohtaja Osmo Kuivalainen perusteli maakunta-arkiston tarvetta tulevalle Joensuun korkeakoululle sekä sen humanistiselle tiedekunnalle ja kertoi liiton tavoitteeksi saada Savo-Karjalan maakunta-arkistosta Pohjois-Karjalaa koskeva aineisto Joensuun arkiston pohjaksi. Liitto perusteli olevansa aktiivinen asiassa siitä syystä, että korkeakoulun synty teki uudelleen ajankohtaisesti jo liittoa perustettaessa nimetyn tavoitteen oman maakunta-arkiston perustamisesta, mikä oli ainoa tuolloin nimetty tavoite, joka ei vielä ollut toteutunut. Maakuntaliitto oli Kuivalaisen mukaan tehnyt arkistosta jo aloitteen viimeksi kaksi vuotta aiemmin, mistä oli keskusteltu Valtionarkiston kanssa tuloksetta, mutta perusteli tilanteen muuttuneen sen jälkeen oleellisesti Joensuun saatua korkeakoulun.⁸⁸

Pohjois-Karjalassa myös kunnat tekivät ja kannattivat aloitteita maakunta-arkiston perustamisesta Joensuuhun, ja esimerkiksi Kiihtelysvaara pyysi maakuntaliittoa tekemään asiasta esityksen valtion viranomaisille⁸⁹. Maakuntaliitto ottikin asian esille vieraillessaan huhtikuussa 1967 Helsingissä Valtionarkistossa. Tuolloin arkiston tarvetta perusteltiin lähinnä Joensuun korkeakoulun humanistisen osaston tarpeilla ja asiasta päästiin keskustelemaan Valtionarkiston johtajan kanssa.⁹⁰

Vielä vuoden 1967 lopulla maakuntaliiton, maaherra Esa Timosen sekä Joensuun kaupungin muodostama lähetystö jätti opetusministeriölle esityksen Karjalan maakunta-arkiston ja Karjalaisen tutkimuslaitoksen suunnittelusta ja perustamisesta. Esitystä perusteltiin lakiin Joensuun korkeakoulusta jääneellä aukolla, missä sen tekemästä tutkimuksesta ei mainita. Esityksessä tämä puute haluttiin paikata erillisellä Karjalaisella tutkimuslaitoksella ja sen tarvitsemalla maakunta-arkistolla. Joensuuhun sijoitettavaa maakunta-arkistoa perusteltiin Joensuun asemalla Karjalan keskuspaikana ja siellä jo toimivalla maakuntakirjastolla. Tärkeä syy oli myös siellä toimiva korkeakoulu ja sen humanistinen tiedekunta, joka ehdottomasti esityksen mukaan tarvitsi maakunta-arkiston ja tutkimuslaitoksen. Esityksessä toivottiin tuolloin käynnissä olevan Joensuun korkeakoulun valmistelutoimikunnan ottavan nämä seikat

⁸⁶ Uotila 2004, 60–61.

⁸⁷ Kinnunen 2006, 84.

⁸⁸ *Karjalainen*, 2.2.1967, ”Maakunta-arkiston tilojen tarpeen selvittely alkaa”, 1,3.

⁸⁹ *Karjalainen*, 31.3.1967, ”Kiihtelysvaara mukaan Karjalan matkailuun”, 3.

⁹⁰ *Karjalainen*, 28.4.1967, ”Maakuntaliiton edustajat Helsingissä: Sairaalamenot ja maakunta-arkistokysymykset esillä”, 7.

huomioon, ja että Savo-Karjalan maakunta-arkiston aineisto jaettaisiin. Sieltä saatava Karjalaa koskeva aineisto olisi pohja uudelle arkistolle, johon koottaisiin myös muuta nykyistä ja menetettyä Karjalaa koskevaa aineistoa korkeakoulun tutkimusta ja historian opetusta palvelemaan. Esitys toivoi opetusministeriöltä, että toimenpiteisiin ryhdyttäisiin välittömästi, ja että Joensuun korkeakoulun valmistelutoimikunta ottaisi tehtäväkseen ehdotettujen laitosten suunnittelun.⁹¹ Toimikunta huomioi esityksen ja kannatti ajatusta mietinnössään. Maakuntaliitolta pyydettiin tästä lausuntoa, jossa se luonnollisesti yhtyi mietintöön⁹².

Maakuntaliitto jatkoi määrätietoisesti pyrkimyksiään saada arkisto Joensuuhun, jota ei korkeakoulun valmistelutoimikunnan ehdotuksesta huolimatta vielä tuolloin päätetty perustaa. Tavoite arkistosta ja tutkimuslaitoksesta kirjattiin sen toimintasuunnitelmaan vuonna 1967⁹³. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto oli myös mukana, kun Joensuun korkeakoulu kutsui loppuvuodesta 1970 opetusministeri Jaakko Itälän tutustumaan toimintaansa. Tuolloin maakuntaliitto jätti ministerille lyhyen muistion, jossa käsiteltiin korkeakoulun kehittämistä ja maakunta-arkiston perustamista Joensuuhun.⁹⁴ Myöhemmin maakuntaliitto oli mukana neuvotteluissa Valtionarkiston ja joensuulaisten toimijoiden kanssa arkiston perustamisesta ja kertoi *Karjalaisessa* tukevana hanketta ja haluavansa muun muassa siirtää omia arkistoaineistojaan sinne⁹⁵.

Joensuun maakunta-arkiston perustamispyrkimykset vaikuttivat myös Mikkeeliin, missä toimi Savo-Karjalan maakunta-arkisto, koska Joensuun arkistoa pyrittiin perustamaan sen aineistojen pohjalta. Mikkelissä vastustettiin ajatusta oman arkiston heikentämisestä tai jopa mahdollisesta siirrosta. Yhtenä keinona Mikkelissä oli enemmän tai vähemmän Savo-Karjalan maakunta-arkiston tueksi perustettu Itä-Suomen instituutti. Instituutin tarkoitus oli kertojasta ja ajasta riippuen alueen tutkimuksen edistäminen, mutta ajoittain sanottiin suoraan sen perustetun pitämään maakunta-arkisto Mikkelissä.

Ajatus Itä-Suomen instituutista lähti Mikkelin läänin maakuntaliiton toiminnanjohtajalta Kari Tarastilta⁹⁶. Instituutin, maakuntaliiton ja Tarastin suhde oli koko

⁹¹ *Karjalainen*, 28.10.1967, "Karjalan maakunta-arkisto- ja tutkimuslaitoshankkeet esillä opetusministeriössä", 4.

⁹² *Karjalainen*, 6.2.1968, "Joensuun korkeakoulun toiminta saatava alkamaan syksyllä -69", 6.

⁹³ *Karjalainen*, 18.11.1967, "Maakunta-arkistosta tehdään uusi esitys", 1,3.

⁹⁴ *Karjalainen*, 28.10.1970, "Ministeri Itälä Joensuussa: Korkeakoululle on luotava hyvät toimintaedellytykset", 1-2.

⁹⁵ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Heikki Kirkiseltä Tuomo Polviselle, 7.11.1970; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Veijo Saloheimolta Tuomo Polviselle, 7.12.1970; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Valtionarkistonhoitajan Tuomo Polvisen vierailu Joensuussa 17.12.1970; *Karjalainen*, 18.12.1970, "Vuosisikymmenien hanke vireytymässä, Joensuun maakunta-arkisto toteutettaneen lähivuosina", 6; *Karjalainen*, 19.12.1970, "Ristivetoakin maakunta-arkistohankkeessa", 5.

⁹⁶ Ks. esim. *Länsi-Savo*, 26.9.1967, "Mikkelin kaupunki tukemaan Itä-Suomen instituutin perustamista, Maakunta-arkisto pohjaksi tutkimuslaitokselle", 1,8, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1032223?page=1>, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1032223?page=8>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

käsittämäni ajanjakson läheinen ja näitä on vaikea erotella toimijoina toisistaan, eikä erottelu olisi työni näkökulmasta mielekästä juuri läheisten suhteiden vuoksi. Arkistokysymyksessä aktiivisimmin esiintyi Itä-Suomen instituutti ja Tarasti usein siinä yhteydessä enemmän instituutin kuin maakuntaliiton edustajana. Instituutilla, ja sen välityksellä myös maakuntaliitolla, oli läheinen suhde Savo-Karjalan maakunta-arkistoon ja sen johtajaan Keijo Astalaan, joka myös oli instituutin jäsen.

Erityisesti instituutin perustamista suunniteltaessa sen synnyn syyksi ja sen tarpeellisuuden perusteluksi nimettiin maakunta-arkiston pitäminen Mikkelissä. Eikä tätä perustelua käytetty vain Joensuussa kritisoimaan instituuttia vaan myös Mikkelissä lehdissä kerrottiin näin muun muassa *Länsi-Savon* pääkirjoituksessa⁹⁷. *Savonmaan* kolumnissa instituutin perustamisen taustalla nähtiin jopa ensisijaisesti arkiston siirron estäminen ja vasta toisella tärkeyssijalla Itä-Suomen järjestelmällinen tutkimustoiminta⁹⁸.

Joensuussa instituutin perustamista ja toimijuutta ei arvostettu, eikä sen merkitystä pidetty suurena arkistohankkeen kannalta. Instituutin olemassaolon perusteluiksi nähtiin ainakin *Karjalaisessa* ”nurkkapatrioottiset laskelmat”, eli liika itsekkyyden, jolla kaikki arkiston aineistot haluttiin pitää Mikkelissä. Instituuttia pidettiin myös turhana, koska arkiston jakaminen oli *Karjalaisen* mukaan väistämätöntä. Lehden haastattelema Helsingin kirkkohistorian professori ja Karjalaisen osakunnan inspehtori Kauko Pirinen, joka oli kotoisin Pohjois-Karjalasta ja työskennellyt arkistolaitoksessa, myös rauhoitteli mikkeliäisiä, ettei Joensuun arkistohankkeessa ollut kyse arkiston siirrosta, vaan aineiston jakamisesta ja uuden maakunta-arkiston perustamisesta.⁹⁹

Itä-Suomen instituutti perustettiin valmistelun jälkeen Mikkelin kaupungin tuella maakunta-arkiston yhteyteen, ja myös sen toiminta pohjautui arkistoon ja sen aineistoihin keskittyen historian ja yhteiskuntatieteiden tutkimukseen. Uutisoinnissa keskityttiin yleensä instituutin tutkimustoimintaan, mutta mainittiin ajoittain sen merkitys arkiston säilymiselle Mikkelissä, mitä esimerkiksi *Karjalainen* käsitteli kärkeästi. Instituutti sai runsaasti julkisuutta myös Itä-Suomen ulkopuolella. Savo-Karjalan maakunta-arkistonhoitaja Keijo Astala oli myös mukana instituutin

⁹⁷ *Länsi-Savo*, 20.8.1967, ”Itä-Suomen instituutti”, 3, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanoma-lehti/binding/1031732?page=3>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

⁹⁸ KA, KA I arkisto, Ua, *Savonmaan* artikkeli ”Pintapuolista”, 24.8.1967.

⁹⁹ *Karjalainen*, 24.8.1967, ”Itä-Suomen instituutista hanke vireillä Mikkelissä”, 2; *Karjalainen*, 28.9.1967, ”Mikkelin välistä veto”, 4. Pirinen työskenteli arkistolaitoksessa mm. nimitettynä tutkimusosaston johtajaksi 1961–1962, muttei toiminut virassa vaan toimi Helsingin yliopiston kirkkohistorian professorina. Lybeck 2016, 11, 44, 77-78; Nuorteva & Happonen 2016, 474.

perustamisessa ja sen kannatusyhdistyksessä.¹⁰⁰ Astala näki instituutin mahdollisuutena arkistolle kehittyä todelliseksi tutkimuslaitokseksi¹⁰¹.

Instituutin kannatusyhdistyksen valtuuskunnan jäseneksi valittiin myös valtionearkistonhoitaja Martti Kerkkonen¹⁰², joka sai asiasta tietoa kirjeitse. Kerkkonen oli kutsuttu kannatuskokoukseen, jossa myös Astala oli läsnä, muttei päässyt paikalle mitä valitteli ja toivoi instituutille menestystä. Samassa kirjeessä Kerkkonen kirjoitti, ettei puhuminen maakunta-arkiston ”yhteyteen” perustettavasta instituutista, ikään kuin se hallinnollisesti liittyisi arkistoon, kuvannut tilannetta oikein. Kerkkonen kirjoitti arkiston palvelevan instituuttia kuten muitakin tutkijoita, mutta varsinaista yhteyttä laitoksilla ei olisi. Kirjeessä Kerkkonen korosti arkiston ja instituutin olevan ”toisistaan täysin riippumattomia laitoksia”, ja otti kantaa muun muassa kannatusyhdistyksen sääntökohtaan, mistä hänen mukaansa saisi helposti väärän käsityksen, että instituutille jotenkin kuuluisi oikeus käsitellä maakunta-arkiston asioita. Kerkkonen lopetti kirjeensä kuitenkin kirjoittamalla uskovansa yhteistyön arkiston ja instituutin välillä luistavan erinomaisesti täydestä riippumattomuudesta huolimatta. Kirje osoitettiin tiedoksi myös Savo-Karjalan maakunta-arkistolle, jonka hoitaja Astala oli instituuttia ja sen kannatusyhdistystä ollut valmistelemassa.¹⁰³

Kirje antaa vaikutelman, että Astalan ja Kerkkosen näkemykset arkiston ja instituutin suhteesta erosivat toisistaan, mistä valtionearkistonhoitaja ei Kerkkosen kirjeen perusteella ollut kovin tyytyväinen, vaan hän halusi selkeän eron niiden välille. Mielienkiintoinen on myös Kerkkosen päätyminen kannatusyhdistyksen valtuuskuntaan. Viikko asiasta uutisoinnin jälkeen hän sai uuden kirjeen instituutin perustamista järjestäneeltä Mikkelin läänin maakuntaliiton toiminnanjohtajalta Kari Tarastilta, missä Tarasti kirjoitti heidän rohjenneen etukäteen Kerkkoselta kysymättä nimittää hänet valtuuskuntaan, koska pidettiin tärkeänä sen avulla luoda kiinteä kosketus arkistolaitokseen. Tarasti pyysi Kerkkosta suostumaan luottamustehtävään muiden kiireidensä ohessa ja kirjoitti, ettei siitä ehkä seuraisi liian suurta lisärasitusta.¹⁰⁴ Ilmeisesti

¹⁰⁰ Ks. esim. *Länsi-Savo*, 26.9.1967, ”Mikkelin kaupunki tukemaan Itä-Suomen instituutin perustamista, Maakunta-arkisto pohjaksi tutkimuslaitokselle”, 1,8, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1032223?page=1>, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1032223?page=8>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; KA, KA I arkisto, Ua, *Uuden Suomen* artikkeli ”Itä-Suomen instituutti Mikkelin suunnitelmissa”, 27.9.1967; *Karjalainen*, 28.9.1967, ”Mikkelin välistä veto”, 4; *Etelä-Suomen Sanomat*, 24.1.1968, ”Mikkelin kv suostui: Itä-Suomen instituutti perustetaan Mikkeliiin”, 5, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1070954?page=5>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; *Karjalainen*, 11.2.1968, ”Itä-Suomen Instituutin kannatusyhdistys syntyi”, 3.

¹⁰¹ *Karjalainen*, 11.2.1968, ”Itä-Suomen Instituutin kannatusyhdistys syntyi”, 3.

¹⁰² Valtionearkistonhoitaja vuosina 1967–1970. Lybeck 2016, 42–43; Nuorteva & Happonen 2016, 474.

¹⁰³ KA, KA I arkisto, Ho, Mikkelin Läänin Maakuntaliitolta Itä-Suomen Instituutista, 5.4.1968; KA, KA I arkisto, Ho, Kari Tarastilta Itä-Suomen Instituutin kannatusyhdistyksen järjestäytymiskokouksesta, 26.4.1968; KA, KA I arkisto, Ho, Martti Kerkkonen Kari Tarastille, 3.5.1968; *Karjalainen*, 13.5.1968, ”Itä-Suomen instituutille syntymässä kannatusyhdistys”, 4.

¹⁰⁴ *Karjalainen*, 13.5.1968, ”Itä-Suomen instituutille syntymässä kannatusyhdistys”, 4; KA, KA I arkisto, Ho, Kari Tarasti Martti Kerkkoselle, 22.5.1968.

Kerkkonen suostui tehtävään, koska kirjeenvaihto jatkui myöhemminkin, mutta sen perusteella Kerkkonen ei ehtinyt kokouksiin osallistua¹⁰⁵. Kirjeenvaihdon perusteella Valtionarkisto ei nähnyt Savo-Karjalan maakunta-arkiston ja Itä-Suomen instituutin läheisiä välejä tarpeelliseksi tai hyväksi keinoksi estämään arkiston siirtoa Joensuuhun, jos sitä heille tuotiin edes ilmi.

Itä-Suomen instituutin johtokunnan kokouksessa maaliskuussa 1971, mihin Astala osallistui mutta uusi valtionarkistonhoitaja Tuomo Polvinen¹⁰⁶ estyi sairauden vuoksi, keskusteltiin uutisten mukaan vilkkaasti Savo-Karjalan maakunta-arkiston hajottamishankkeista. Instituutti päätti tuolloin, ettei vielä ota asiaan kantaa vaan halusi ensin kuulla Valtionarkiston suunnitelmat aiheesta.¹⁰⁷

Myöhemmin Polvinen vieraili Savo-Karjalan maakunta-arkistossa, missä instituuttia edustivat instituutin johtaja Kalle Justander, Mikkelin läänin maakuntaliiton toiminnanjohtaja Kari Tarasti sekä luonnollisesti Savo-Karjalan maakunta-arkiston johtaja Keijo Astala. Polvinen ja instituutin edustajat antoivat haastattelun *Länsi-Savolle*, missä instituutti vastusti maakunta-arkiston perustamista Joensuuhun ja perusteli näkemystään ratkaisemattomalla tilakysymyksellä, jota ei heidän tietojensa mukaan ollut pystytty tyydyttävästi hoitamaan. Sitä vastoin Astalan mukaan Mikkeli oli runsaasti tilaa.¹⁰⁸

Instituutti ja Savo-Karjalan maakunta-arkisto kertoivat lehdille myös myöhemmin, että pyrkimykset arkiston jakamiseksi olivat vakava valtakunnallinen virhesijoitus. Tätä perusteltiin näkemyksillä, että ensinnäkin pienillä arkistoilla olisi vähäinen merkitys, ja toisekseen erityisesti Itä-Suomen instituutti tulisi kärsimään arkiston jakamisesta. Instituutilla oli juuri suunnitelmissa laaja tutkimus Mikkelin alueen yrittäjyydestä, mihin aineistoja heidän mukaansa tarvittiin. *Länsi-Savo* sanoi jopa suoraan, että tutkimus on omiaan korostamaan arkiston säilyttämisen tärkeyttä Mikkeliä instituutin lähellä.¹⁰⁹

¹⁰⁵ KA, KA I arkisto, Ho, Kari Tarastilta Itä-Suomen Instituutin kannatusyhdistyksen valtuuskunnan jäsenille, 15.08.1968; KA, KA I arkisto, Ho, Martti Kerkkoselta Kari Tarastille, 22.8.1968.

¹⁰⁶ Valtionarkistonhoitaja vuodet 1970–1974. Lybeck 2016, 43; Nuorteva & Happonen 2016, 474.

¹⁰⁷ *Länsi-Savo*, 6.3.1971, "Instituutin tutkimusohjelmaan: Mitä on ja on ollut yrittäjyys Itä-Suomessa", 1,14, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1033356?page=1>, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1033356?page=14>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; *Karjalainen*, 7.3.1971, "Itäsuomalaisesta yrittäjyydestä puuhataan tutkimusta", 9.

¹⁰⁸ *Länsi-Savo*, 19.3.1971, "Valtion edustaja vaitelias... Mikkelin asema arkistokaupunkina epävarma", 12, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1033368?page=12>; *Etelä-Suomen Sanomat*, 21.3.1971, "Maakunta-arkiston jakoa kaavaillaan Mikkelin ja Joensuun kesken", 3, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1072107?page=3>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

¹⁰⁹ *Länsi-Savo*, 9.4.1971, "Savo-Karjalan Maakunta-arkisto tarpeen Mikkeliä", 4, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1033391?page=4>; *Länsi-Savo*, 4.5.1971, "Mikkeli rahoittamaan yrittäjyystutkimusta", 3, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1033403?page=3>; *Uusi Suomi*, 5.5.1971, "Itä-Suomen instituutti tutkii yrittäjätointaintaa", 17, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2178815?page=17>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

Itä-Suomen instituutti oli myöhemmin Joensuun arkiston perustamisen tullessa yhä todennäköisemmäksi vielä aktiivisempänä toimijana mukana asiassa, ottaen jyrkästi kantaa Mikkelin puolesta haluten koko arkiston pysyvän siellä. Instituutti lähetti Valtionarkistolle asiasta kirjelmän, josta kerrottiin myös lehdissä. Kirjelmä annettiin tiedoksi myös opetusministeriölle. Sen mukaan Itä-Suomeen ei tarvittu toista maakunta-arkistoa vaan parempi vaihtoehto olisi tehostaa Savo-Karjalan maakunta-arkiston toimintaa Mikkelissä. Uudelle arkistolle varatut määrärahat pitäisi ennemmin käyttää Mikkelisiin aiotun kauppakorkeakoulun suunnittelemiseen ja ehdottivat, että jos Valtionarkisto ja Joensuu välttämättä halusivat arkiston Joensuuhun, tulisi sinne siirtää Helsingistä sota-arkisto. Tätä perusteltiin tutkimuksellisilla ja aluepoliittisilla syillä, mistä aluepolitiikka ainakin vaikuttaa perustellulta. Olihan arkiston jakamista Joensuun puolesta perusteltu sen kehitysalueen kehittämiseksi ja Mikkelissä vastustettu sen alueen heikentämiseksi. Hajasijoittaminen tarkoitti usein juuri Helsingistä pois siirtämistä. Instituutti myös kritisoi asian valmisteluprosessia yksipuoliseksi, missä oli heidän mukaansa kuultu vain Joensuun korkeakoulua. Instituutin tarkemmin kertomat perustelut olivat samoja kuin Savo-Karjalan maakunta-arkiston lausunnoissa, mikä on ymmärrettävää, koska näiden yhteistyö oli läheistä.¹¹⁰

Mikkelin läänin maakuntaliitto itse oli erillisenä toimijana vähemmän osallisena arkistohankkeessa ja vaikutti enemmän Itä-Suomen instituutin ja Tarastin välityksellä. Maakuntaliitto nousi esille sen neuvoteltua Pohjois-Karjalan maakuntaliiton kanssa Itä-Suomen liiton kutsuessa alueen maakuntaliitot kokoukseen vuonna 1971. Siellä esiin nousi myös arkistoasia. Kokouksen jälkeen sanomalehti *Länsi-Savossa* neuvottelijoiden kerrottiin todenneen Joensuun korkeakoulun historian opetuksen tarvitsevan alkuperäisaineistoa, minkä vuoksi pidettiin tärkeänä selvittää Joensuun maakunta-arkiston perustamismahdollisuuksia. *Etelä-Suomen Sanomat* taas uutisoi asiasta kertoen Joensuun kaupungin kaipaavan maakunta-arkistoa korkeakouluopetuksen tarpeisiin.¹¹¹ Myöhemmin *Länsi-Savossa* Kalle Fjörd kirjoitti kolumnissaan neuvotteluista varoittaen, ettei maakunta-arkistoa pidä käyttää lehmänkauppoihin, joilla saataisiin muiden alueiden tuki Mikkelin pyrkimykseen.¹¹²

Mikkelin läänin maakuntaliitto otti myös itse asiaan kantaa sen toiminnanjohtajan Kari Tarastin lausunnolla, joka kertoi lehdille kesällä 1971 ettei näe arkiston siirtoa

¹¹⁰ *Länsi-Savo*, 27.9.1973, "Itä-Suomen Instituutti jyrkkänä, Maakunta-arkisto säilytettävä jakamatomana Mikkelissä", 5, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1034327?page=5>; *Etelä-Suomen Sanomat*, 27.9.1973, "Joensuu ja Mikkelä kilpailevat maakunta-arkistosta", 13, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1072627?page=13>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; *Karjalainen*, 27.9.1973, "Itä-Suomen Instituutti: Yksi maakunta-arkisto riittää Itä-Suomessa", 3;

¹¹¹ *Länsi-Savo*, 10.3.1971, "Kehitysaluerahastolle esitetään jo tehtäviä", 1, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1033360?page=1>; *Etelä-Suomen Sanomat*, 10.3.1971, "Itä-Suomi tyytymätön Outokummun päätöksiin", 9, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1072102?page=9>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

¹¹² *Länsi-Savo*, 19.3.1971, Kalle Fjörd, "Onko Mikkelisiin mänijöitä", 4, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1033368?page=4>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

lähivuosien kysymyksenä. Hän myös perusteli arkiston säilyttämistä Mikkelissä kertoen, ettei Joensuusta löydy soveltuvia tiloja arkistolle. Joensuun korkeakoulun tarvetta arkistolle Tarasti ei myöskään nähnyt tarpeeksi hyvänä perusteluna, koska Itä-Suomen instituutti tarvitsi aineistoja Mikkelissä, missä arkistolla oli jo hyvät tilat. Tarasti myös sanoi Mikkelin läänin maakuntaliiton vastustavan siirtoa ja sen voivan enintään hyväksyä Pohjois-Karjalaa koskevan aineiston siirron Joensuuhun, mikä olisi sekin jo kyseenalaista tutkimustyötä hankaloittavan vaikutuksensa vuoksi.¹¹³

Mikkelin läänin maakuntaliitto oli myös aktiivinen vuonna 1973 Itä-Suomen instituutin tapaan kertoen vastustavansa Savo-Karjalan maakunta-arkiston jakamista ja yhtyi pääosin maakunta-arkiston asiasta Valtionarkistolle lähettämään kirjelmään. Tärkeäksi maakuntaliitto näki erityisesti luovutetun Karjalan aineiston säilyttämisen Mikkelissä.¹¹⁴ Maakuntaliitto oli myös vuonna 1974 lähettämässä opetusministeriölle kirjelmää, jossa se esitti mahdollisesti perustettavan Joensuun maakunta-arkiston arkistopiiriksi lopullisesti Pohjois-Karjalan lääniä. Sana *lopullisesti* oli kirjelmässä todennäköisesti mukana maakuntaliiton kokouksessa luetun Valtionarkiston lausunnon vuoksi, missä ehdotettiin arkiston alkuvaiheessa sille tulevan arkistopiiriksi Pohjois-Karjalan lääni ja mahdollisesti tulevaisuudessa sen lisäksi myös Kuopion lääni.¹¹⁵ Maakuntaliitto ei halunnut antaa uudelle arkistolle yhtään sen enempää aineistoja Mikkelistä kuin olisi aivan pakko.

Jyväskylän arkiston tapauksessa Keski-Suomen maakuntaliiton toiminta näytetään eniten vuoden 1959 aloitteesta ja sen lähetystöön osallistumisena. Maakuntaliiton asettaman historiatoimikunnan osallisuutta arkiston perustamiseen ei aineistosani ilmene näkyvästi, vaikka sen yhdeksi tehtäväksi kerrottiin arkistohankkeen edistäminen. Tähän verrattuna Pohjois-Karjalan maakuntaliitto sekä sen ”vastustaja” Mikkelin läänin maakuntaliitto ja erityisesti sen yhteydessä oleva Itä-Suomen instituutti olivat hyvin aktiivisia toimijoita prosessin eri vaiheissa. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto oli itse aloitteellinen tehdessään esityksiä ilman korkeakoulua, jonka toiminta ei vielä ensimmäisten esitysten aikaan ollut alkanut. Maakuntaliitto nimettiin myös Pohjois-Karjalassa keskeiseksi toimijaksi arkistohankkeessa ja kutsuttiin arkiston vihkiäisiin vieraaksi ja esittämään tervehdyksensä toisin kuin Keski-Suomen maakuntaliitto, jonka osallistuminen prosessiin ei näkynyt enää Jyväskylän arkiston vihkiäistilaisuudessa, josta uutiset eivät kerro sen edustajien olleen vieraina tai

¹¹³ *Etelä-Suomen Sanomat*, 21.7.1971, ”Maakunta-arkistosta riitaa Mikkelissä”, 3, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1072199?page=3>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

¹¹⁴ *Länsi-Savo*, 6.10.1973, ”Maakuntaliitto vastustaa maakunta-arkiston jakamista”, 2, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1034336?page=2>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

¹¹⁵ *Länsi-Savo*, 11.1.1974, ”Metsäkurssikeskusasiassa käännetään valtiovallan puoleen”, 2, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1034415?page=2>; *Etelä-Suomen Sanomat*, 11.1.1974, ”Kansainvälisessä metsäkurssikeskuksesta kirjelmä ministereille”, 5, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1073038?page=5>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

puhujina¹¹⁶. Pohjois-Karjalassa arkistohankkeen vetovastuu oli ollut maakuntaliitolla, kunnes korkeakoulu aloitti toimintansa ja otti asiassa johtavan roolin. Tällaista tilannetta ei päässyt syntymään Jyväskylässä, koska korkeakoulu oli koko prosessin ajan toiminnassa ja vetovastuussa hankkeessa. Todennäköisesti Keski-Suomen maakuntaliitto jäi pienempään rooliin juuri sen takia, että toinen keskeinen toimija ajoi hanketta itse. Maakuntaliittojen perustelut arkistojen tarpeelle keskittyivät myös läheisesti korkeakoulujen tarpeisiin, joten vastuunjako saattoi olla myös käytännöllistä ja luonnollista.

3.3 Korkeakoulut

1950-luvulta eteenpäin maakunnissa tapahtuneet muutokset uusien läänien luomisessa ja korkeakoulujen perustamisessa ja laajenemisessa herättivät uudelleen eloon keskustelua maakunta-arkistojen sijoituksista. Uusien maakunnallisten korkeakoulujen on nähty painostaneen Valtionarkistoa tieteellisen tutkimuksen ja korkeakouluopetuksen kehittämisen vuoksi perustamaan uusia maakunta-arkistoja.¹¹⁷ Yliopistot ja erityisesti historiantutkijat ovat aina olleet yhteydessä arkistoihin niiden aktiivisina asiakkaina. Uusissa korkeakouluissa tämä ilmeni niissä innolla tehdyissä paikallishistorioissa, joihin tarvittiin aineistoa ja maakunta-arkiston olemassaolo paikkakunnalla nähtiin jopa välttämättömänä edellytyksenä niiden kirjoittamiselle.¹¹⁸ Jyväskylän ja Joensuun maakunta-arkistojen tarkoitukseksi onkin sanottu korkeakoulujen tukeminen erityisesti humanistisessa tutkimuksessa ja opetuksessa, sekä että ne syntyivät juuri korkeakoulujen aloitteista.¹¹⁹

¹¹⁶ *Keski-Suomen Iltalehti*, 16.10.1967, "Jyväskylän maakunta-arkisto vihittiin tänään", 1,12; KA, JyMA I arkisto, U, *Keski-Suomen Iltalehden* artikkeli "Jyväskylän maakunta-arkisto vihittiin tänään", 16.10.1967; *Keskisuomalainen*, 17.10.1967, "Arkisto ei ole pelkkä säilytyspaikka - sen on pystyttävä myös palvelemaan", 5,14; KA, JyMA I arkisto, U, *Keskisuomalaisen* artikkeli "Arkisto ei ole pelkkä säilytyspaikka - sen on pystyttävä myös palvelemaan", 17.10.1967; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Keskisuomalaisen* artikkeli "Arkisto ei ole pelkkä säilytyspaikka - sen on pystyttävä myös palvelemaan", 17.10.1967; KA, JyMA I arkisto, U, *Kansan Lehden* artikkeli "Jyväskylän maakunta-arkisto - huomattava kulttuurisaavutus", 17.10.1967; *Uusi Suomi*, 17.10.1967, "Maakunta-arkisto vihitty Jyväskylässä", 4, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/bin-ding/2133159?page=4>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; KA, KA I arkisto, Ua, *Uuden Suomen* artikkeli "Maakunta-arkisto vihitty Jyväskylässä", 17.10.1967; KA, JyMA I arkisto, U, *Uuden Suomen* artikkeli "Maakunta-arkisto vihitty Jyväskylässä", 17.10.1967; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Uuden Suomen* artikkeli "Maakunta-arkisto vihitty Jyväskylässä", 17.10.1967; KA, JoMA I arkisto, Hf, Joensuun maakunta-arkiston avajaisten ohjelma 20.3.1975; *Karjalainen*, 21.3.1975, "Vuosien toiveista totta, Maakunta-arkisto aloitti Joensuussa", 1,4; KA, KA I arkisto, Ua, *Karjalaisen* artikkeli "Vuosien toiveista totta, Maakunta-arkisto aloitti Joensuussa", 21.3.1975; KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston ja maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1975.

¹¹⁷ Viikki 1994, 204; Lybeck 2016, 11–12, 151; Nuorteva & Happonen 2016, 230.

¹¹⁸ Lybeck 2016, 11–12, 151.

¹¹⁹ Lybeck 2016, 11–12, 239; Nuorteva & Happonen 2016, 264.

3.3.1 Jyväskylän kasvatusopillinen korkeakoulu

Jyväskylässä maakunta-arkistokysymys nousi esiin, kun korkeakoulua kehitettiin ja sinne perustettiin filosofinen tiedekunta ja sen alaisuuteen historiallis-kielitieteellinen osasto¹²⁰. Historian opetus oli aloitettu alun perin oppikoulunopettajien koulutuksen vuoksi, mutta myös siinä korkeakoulu alkoi siirtyä kohti muutakin kuin opettajien valmistusta, eli vapaan tutkimuksen ja tieteellisen sivistyksen edistämiseen¹²¹. Akateemiset tutkinnot, joilla oli hyötyä myös koulujen ulkopuolella, nousivat esiin¹²². Jo Jyväskylän korkeakoulukomitean osamietinnössä 4.3.1957 mainittiin arkistokysymyksestä, mutta todettiin että, koska historiantutkimukseen oleellisesti liittyvän arkistoasian ratkaisuun oli useita erilaisia mahdollisuuksia, eivät he vielä ehdottaneet mitään tiettyjä toimenpiteitä.¹²³

Maakunta-arkistokysymyksissä historian laitoksien tarpeet yhdistyivät uusien läänien identiteettien tukemiseen ja opiskelijoiden arkistoaineiston tarvetta ajettiin korostaen sen yhteyttä yhteiskunnallisiin tarpeisiin¹²⁴. Korkeakoulussa tutkimus- ja julkaisutoiminta oli keskeistä, ja etenkin alkuvaiheessa tutkimuskohteet määräytyivät opettajien erikoistumisalueiden ja saatavilla olevan aineiston mukaan. Jyväskylän historian laitoksessa tämä tarkoitti paikallishistorioiden kirjoittamista, mihin oman maakunta-arkiston saaminen kietoutui.¹²⁵ Jyväskylän historian opetuksen vaikutus näkyi maakunta-arkistoissa jo ennen sen perustamista Jyväskylään, kun opiskelijoiden tarpeisiin mikrofilmattiin aineistoa muualta, tehtiin kaukolainauksia korkeakoulun kirjastoon ja vierailtiin ahkerasti erityisesti Vaasan maakunta-arkistossa¹²⁶.

Ensimmäinen esitys maakunta-arkiston perustamisesta Jyväskylään annettiin loppuvuodesta 1959, kun korkeakoulu ja sen tukijoina Jyväskylän kaupunki, yliopistoyhdistys, Keski-Suomen maakuntaliitto ja Keski-Suomen museoyhdistys jättivät opetusministeriölle asiasta kirjelmän¹²⁷. Sen toimittivat allekirjoittaneiden toimijoiden edustajat vieraillessaan Helsingissä opetusministeriössä ja Valtionarkistossa. Vierailusta ja kirjelmästä uutisoitiin myös lehdistössä.¹²⁸

¹²⁰ Viikki 1994, 208; Valtonen 2009, 157; Lybeck 2016, 152.

¹²¹ Valtonen 2009, 210.

¹²² Valtonen 2009, 157, 159.

¹²³ Taiminen 1997, 4–5.

¹²⁴ Lamberg 2009, 398.

¹²⁵ Taiminen 1997, I, 1; Lybeck 2016, 151.

¹²⁶ Taiminen 1997, 1, 37.

¹²⁷ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Konsepti kirjeestä jyvaskyläläisiltä toimijoilta opetusministeriölle ja Valtionarkistolle, 8.12.1959; Viikki 1994, 208; Taiminen 1997, 38; Lybeck 2016, 152; Nuorteva & Happonen 2016, 230.

¹²⁸ *Keskisuomalainen*, 9.12.1959, "Maakunta-arkisto tarpeen J:kylässä", 1,5; Ka, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, *Keskisuomalaisen* artikkeli "Maakunta-arkisto tarpeen J:kylässä", 9.12.1959; *Kansan Uutiset*, 9.12.1959, "Maakunta-arkistoa esitetään Jyväskylään", 3, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2162586?page=3>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; KA, KA I arkisto, Ua, *Helsingin Sanomien* artikkeli "Maakunta-arkisto Jyväskylään, Lähetystö asialla Helsingissä", 9.12.1969.

Kirjelmää edelsi toimijoiden yhteinen kokous, jossa Mauno Jokipii piti alustuksen, jossa mainitut perustelut siirtyivät melkein suoraan kirjelmään. Kokouksessa nähtiin arkiston puutteen tulleen entistä kipeämmäksi ja arkistoasia ajankohtaiseksi historian opetuksen alettua korkeakoulussa. Jokipiin alustuksessa tarvetta perusteltiin juuri akateemisen historian opetuksen alkamisella ja sen tarpeilla, joita oli yritetty paikata painetulla lähdekirjallisuudella sekä kirkon- ja kaupunginarkistojen käytöllä, mutta jotka eivät kuitenkaan olleet riittäneet kokonsa ja yksipuolisuutensa vuoksi. Kaukolainausta JKK:n kirjastoon oli tehty, mutta sinne pystyi Jokipiin mukaan lainaamaan vain liian pieniä määriä. Myöskään Valtionarkiston mikrofilmaus ei ollut alkanut aloitteista huolimatta, eikä se Jokipiin mukaan olisi ratkaissut ongelmaa, vaikka olikin erittäin tärkeää.¹²⁹

Arkiston tarvetta perusteltiin myös sen tuomilla hyödyillä alueen viranomaisten vanhempien arkistojen hoidolle ja seurakuntien aineistojen tietopalvelun helpottumisella, jos ne siirrettäisiin osaaviin käsiin maakunta-arkistoon. Lisäksi maakunta-arkistonhoitajan tekemät tarkastusmatkat hyödyttäisivät alueen arkistoja, eikä Savo-Karjalan maakunta-arkistoa olisi tarpeen laajentaa, jos uusi arkisto perustettaisiin. Jokipii nosti korkeakoulun tarpeista esiin myös perusteluihin tulevan taloushistorian tukemisen, jos liike-elämän arkistoja kerättäisiin Jyväskylään. Lisäksi arkiston tarvetta perusteltiin yleisellä hyödyllä alueen historian opettajille ja historiantutkimukselle. Jokipii näki tuolloin käynnissä olleen keskustelun Hämeenlinnan maakunta-arkiston siirrosta Tampereelle Yhteiskunnallisen Korkeakoulun tarpeisiin myös tukevan hänen perustelujaan Jyväskylän arkistotarpeesta. Näiden perustelujen nojalla kokoukseen osallistuneiden yhteisöjen edustajat päättivät ryhtyä edellä mainittujen syiden nojalla ajamaan maakunta-arkiston saamista Jyväskylään ja esittää siitä pyynnön opetusministerille ja Valtionarkistolle.¹³⁰

Kokouksessa olleiden toimijoiden (JKK, Jyväskylän kaupunki, Keski-Suomen maakuntaliitto, Keski-Suomen museoyhdistys ja Jyväskylän yliopistoyhdistys) edustajat kävivät vielä myöhemmin läpi kirjelmään suunniteltua sisältöä, eli mitä perusteluja he esittäisivät toiveelleen saada maakunta-arkisto Jyväskylään. Kirjelmän luonnoksessa maakunta-arkiston tilannetta verrattiin läänien tilanteeseen. Keski-Suomi muodosti heidän mukaansa selkeän oman kokonaisuutensa, mutta jakaantui maakunta-arkistopiirien osalta kolmeen paikkaan: Vaasan, Hämeen ja Savo-Karjalan arkistopiiriin. Tätä nurinkurisuutta verrattiin läänijakoon. Koska läänijako oli keskisuomalaisen näkökulmasta korjaantumassa, perusteltiin tällä osaltaan sitä, että arkistopiirienkin jako tulisi korjata. Luonnoksessa mainittiin myös uuden läänin tarvitsemat omat arkistotilat, jollaiseksi kelpaavia Jyväskylässä ei ollut väliaikaisestikaan

¹²⁹ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Muistio jyvaskyläläisten toimijoiden kokouksesta maakunta-arkiston saamisesta Jyväskylään, päiväämätön. Muistioon merkitty päivämääräksi 2.12. ja arvioin vuoden olevan 1959; Taiminen 1997, 37.

¹³⁰ Ibid.

saatavissa. Luonnoksessa oli perusteltu arkiston tärkeyttä historian opetukselle täysin samoin sanoin kuin Jokipiin alustuksessa. Samanlaisesti oli perusteltu myös arkiston hyötyjä alueen viranomaisille, seurakunnille, talouselämälle ja historiantutkimukselle. Myös muiden maakunta-arkistojen laajennusten tarve mainittiin perusteluna. Uusi perustelu, jota Jokipiin alustuksessa ei ainakaan muistion mukaan mainittu, oli JKK:n psykologian laitoksen aineistotarve tutkimukselle, jolle alueen hoito- ja oppilaitosten aineistojen saaminen olisi tärkeää. Luonnoksen lopussa ilmoitettiin asiaa ajavan lähetystön saapuvan opetusministeri Heikki Hosian sekä valtionarkistonhoitaja Yrjö Nurmion¹³¹ luo vierailulle 8.12.1959. Allekirjoittaneiden edustajien lisäksi lähetystöön ilmoitettiin kuuluvan myös professori Pentti Renvall, jota Mauno Jokipii oli pyytänyt asiantuntijaksi.¹³²

Lähetystön vierailusta uutisoitiin lehdistössä Keski-Suomessa kuin muuallakin ja uutisissa kerrottiin tarkasti kirjelmästä, jota lainattiin niissä suoraan. Ehkä luonnollisestikin suurimman uutisen asiasta teki jyvaskyläläinen *Keskisuomalainen* heti 9.12.1959 julkaistussa uutisessa ”Maakunta-arkisto tarpeen J:kylässä”, josta se uutisoi suurella valokuvalla tapaamisesta jo etusivullaan. Lähetystöön kuuluivat lopulta kirjelmän esittelijänä ja jättäjänä JKK:n prof. Sakari Kuusi sekä myös JKK:n rehtori Aarni Penttilä ja prof. Mauno Jokipii sekä tohtori Helge Pohjolan-Pirhonen, kaupunginjohtaja Veli Järvinen ja kaupunginsihteeri Reino Pöyhönen Jyvaskylän kaupungin edustajina, kansanedustaja varatuomari Veikko Hyytiäinen Keski-Suomen maakuntaliiton edustajana sekä professori Pentti Renvall asiantuntijana. *Keskisuomalaisen* uutisessa kirjelmä esiteltiin kokonaisuudessaan, johon oli luonnoksen jälkeen lisätty uusi perustelu alueella toimivien vanhojen oppilaitosten (Jyvaskylän Lyseo, Jyvaskylän tyttölyseo, Jyvaskylän seminaari, Jyvaskylän kuurojenkoulu) arvokkaiden aineistojen suojelusta, joista osa on kaukana Vaasassa ja osa täysin tuuliajolla, minkä lisäksi uuteen maakunta-arkistoon olisi hyvä siirtää myös Jyvaskylän kaupungin ja raastuvanoikeuden arkistot. Arkistotarvetta olisi myös tilojenpuutteesta johtuen monilla vanhemmilla yksityisillä yhdistyksillä. Päivitetty kirjelmä päättyi ilmoitukseen Jyvaskylän kaupunginhallituksen periaatepäätöksestä esittää kaupunginvaltuustolle tonttialueen lahjoittamista maakunta-arkistoa varten.¹³³

Helsingin Sanomat uutisoi kirjelmän sisällöstä hieman lyhyemmin, mutta kertoi perusteluiksi aloittavan läänin toiminnan ja sen arkistotilojen tarpeen, JKK:n historian

¹³¹ Valtionarkistonhoitajana vuodet 1949-1967. Lybeck 2016, 39-40; Nuorteva & Happonen 2016, 474.

¹³² KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Konsepti kirjeestä jyvaskyläläisiltä toimijoilta opetusministeriölle ja Valtionarkistolle, 8.12.1959; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Konsepti kirjeestä Mauno Jokipiiltä Pentti Renvallille, 5.12.1959. Lähetettyä kirjettä ei arkistoista löydy, mutta JKK:n diaareissa on merkitty Mauno Jokipiin lähettäneen kirjeen Pentti Renvallille 5.12.1959, KA, JKK:n arkisto, Ab, Lähetettyjen kirjeiden diaarit (1957-1960).

¹³³ *Keskisuomalainen*, 9.12.1959, ”Maakunta-arkisto tarpeen J:kylässä”, 1,5; Ka, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, *Keskisuomalaisen* artikkeli ”Maakunta-arkisto tarpeen J:kylässä”, 9.12.1959.

opetuksen ja tutkimuksen tarpeet, viranomaisten arkistotilojen puutteet sekä muiden maakunta-arkistojen laajenemistarpeet. Uutinen loppui huomioon Jyväskylän kaupungin mahdollisesta tonttilahjoituksesta.¹³⁴ Pienemmän jutun asiasta kirjoitti myös *Kansan Uutiset*, joka uutisoi lähetystön vierailusta ja tiivistä kirjelmästä perustelut Keski-Suomen alueen muodostamasta eheästä kokonaisuudesta, uuden läänin tarvitsemat arkistotilat sekä korkeakoulun historian opetuksen välttämätön tarve sille.¹³⁵

Seuraavan vuoden alussa, 6.2.1960, julkaistiin *Keskisuomalaisessa* uutinen ”pääkaupunkilaisiasiantuntijaryhmän” vierailusta JKK:ssa. Valtionarkistonhoitaja Yrjö Nurmio, arkistoneuvos Martti Kerkkonen¹³⁶ ja Rakennushallituksen arkkitehti Laura Järvi-Larkas olivat käyneet tutustumassa rehtori Penttilän, Jokipiin ja kirjastonhoitaja Pekka Raittilan johdolla korkeakoulun historian opetuksen arkistoasioihin. Nurmio sanoi korkeakoulun suunnittelevan aineiston lainaamista maakunta-arkistoista ja Valtionarkistosta, mutta sitä varten täytyi luoda soveltuvat tilat kirjastoon. Tarvittavat muutokset kerrottiin kuitenkin pieniksi. Jokipii sanoi korkeakoulun korostaneen oman maakunta-arkiston tarpeellisuutta ja että siitä oli keskusteltu laajasti, koska se oli monitahoinen kysymys. Uutisen lopussa tuotiin selkeästi esiin JKK:n näkökulma:

”Kasvatusopillinen korkeakoulu tulee kaikin voimin ajamaan maakunta-arkiston perustamisasiaa voidakseen mm. turvata opiskelijoittensa arkistomateriaalitarpeen mutta puhtaasti yleisistäkin syistä.”¹³⁷

JKK:ssa keskusteltiin lyhyen hiljaiselon jälkeen syksyllä 1961 uudelleen arkistoasiasta, kun hallintokollegion kokouksessa päätettiin tehdä esitys Jyväskylään tulevan lääninvirastotalon tiloista, jonne korkeakoulu toivoi itselleen arkistotilaa ja että kaikki rakennukseen tulevat arkistot yhdistettäisiin yhtenäiseksi arkistokokonaisuudeksi.¹³⁸ Hallintokollegion puolesta rehtori Aarni Penttilä ja sihteeri Pentti Sillantaus lähettivät kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriölle kirjeen, jossa kertoivat suunnitellusta virastotalosta ja pyysivät korkeakoululle arkistotiloja. Laajemmin he kirjoittivat tarpeesta sijoittaa kaikki rakennuksen arkistot yhteen ja antoivat sille perusteluja. Syiksi kerrottiin, että yhtenäinen arkistotila mahdollistaisi yhteisen tutkijanhuoneen, mikä säästäisi rahaa. He kuitenkin perustelivat tarvetta erityisesti korkeakoulun historian opiskelijoiden tarpeella tutkijahuoneelle: koska Jyväskylässä ei muiden

¹³⁴ KA, KA I arkisto, Ua, *Helsingin Sanomien* artikkeli ”Maakunta-arkisto Jyväskylään, Lähetystö asialla Helsingissä”, 9.12.1969.

¹³⁵ *Kansan Uutiset*, 9.12.1959, ”Maakunta-arkistoa esitetään Jyväskylään”, 3. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2162586?page=3>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

¹³⁶ Valtionarkiston arkistohallinnollisen osaston (vastasi maakunta-arkistoista) ja tutkimusosaston johtajien nimikkeet olivat vuodesta 1952 eteenpäin arkistoneuvos. Martti Kerkkonen toimi arkistohallinnollisen osaston johtajana arkistoneuvoksena 1937 (1952)–1967. Lybeck 2016, 44; Nuorteva & Happonen 2016, 474.

¹³⁷ *Keskisuomalainen*, 6.2.1960, ”JKK haluaa tukea maakunta-arkistohanketta”, 5; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, *Keskisuomalaisen* artikkeli ”JKK haluaa tukea maakunta-arkistohanketta”, 6.2.1960.

¹³⁸ KA, JKK:n arkisto, Cc, Kokouksen 27.9.1961 pöytäkirja.

korkeakoulukaupunkien tapaan ollut omaa maakunta-arkistoa, joutuvat opiskelijat etsimään lähteitään hajallaan olevista virastoarkistoista, joissa ei ollut tutkijahuoneita. Tämän johdosta opiskelijat olivat heidän mukaansa yleensä virkailijoiden tiellä. Hallintokollegio näki kirjeen mukaan virastotalon arkistojärjestelyn olevan ”ainoa mahdollinen keino ratkaista sopivassa ajassa myös korkeakoulun historian opetuksen polttava arkistokysymys.”¹³⁹

Vuonna 1963 asia nostettiin uudelleen esiin ja korkeakoulun hallintokollegio pyrki uudella aloitteellaan opetusministeriölle saamaan arkiston Jyväskylään. Nyt aloite keskittyi melkein pelkästään arkiston merkitykseen historian opetukselle ja esitti Vaasan maakunta-arkiston siirtämistä Jyväskylään.¹⁴⁰ Ennen ehdotuksen toimitamista Mauno Jokipii oli vuonna 1962 Suomen Kulttuurirahaston Keski-Suomen rahaston vuosijuhlassa pitänyt esitelmän Keski-Suomen historian tutkimisesta, missä käsitteli myös maakunta-arkistokysymystä¹⁴¹. Aloitteessa oli samoja argumentteja kuin Jokipiin esitelmässä ja Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun hallintokollegion pöytäkirjassa kerrotaankin aloitteen olleen Jokipiin laatima. Hallintokollegio oli 20.2.1963 kokouksessaan jo periaatteessa hyväksynyt Jokipiin laatiman aloitteen maakunta-arkiston saamisesta Jyväskylään, mutta asia jätettiin pöydälle odottamaan yksityiskohtaista ehdotusta, joka käsiteltiin seuraavassa kokouksessa 27.2.1963, minkä jälkeen hallintokollegio päätti lähettää esityksen opetusministeriöön¹⁴².

Esitys lähetettiin samana päivänä ja sen allekirjoittivat hallintokollegion puolesta rehtori Martti Takala ja vt. sihteeri Pekka Kalaja. Esityksessä ehdotettiin Vaasan maakunta-arkiston siirtämistä Jyväskylään ja sen toimenpiteiksi huonetilaohjelman laatimista Jyväskylään rakennettavaa maakunta-arkistoa varten sekä suunnittelumäärärahan myöntämistä työlle valtion seuraavan vuoden budjettiin.¹⁴³

¹³⁹ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriölle, 24.10.1961.

¹⁴⁰ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu opetusministeriölle 27.2.1963; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Bbn, Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu opetusministeriölle 27.2.1963; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Bbn, Teksti Jyväskylän maakunta-arkiston perustamisesta 30 vuotta, 3.3.1997; Jokipii 1999, 100; Viikki 1994, 209; Taiminen 1997, 38-40; Lybeck 2016, 152; Nuorteva & Happonen 2016, 231.

¹⁴¹ *Keski-Suomen Iltalehti*, 2.10.1962, ”Vaasan maakunta-arkisto siirrettävä Jyväskylään”, 1,9; *Keski-suomalainen*, 1962.10.03, ”Prof. Mauno Jokipii: Vaasan maakunta-arkisto olisi siirrettävä Jyväskylään”, 4,12,13; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, *Keskisuomalaisen* artikkeli ”Prof. Mauno Jokipii: Vaasan maakunta-arkisto olisi siirrettävä Jyväskylään”, 3.10.1962; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Eripainos *Keski-Suomen maakuntaviestistä* 1962/3, Mauno Jokipiin artikkeli Keski-Suomen historian tutkimisesta; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, Eripainos *Keski-Suomen maakuntaviestistä* 1962/3, Mauno Jokipiin artikkeli Keski-Suomen historian tutkimisesta; Viikki 1994, 209; Taiminen 1997, 38-40; Nuorteva & Happonen 2016, 231.

¹⁴² KA, JKK:n arkisto, Cc, Kokouksen 20.2.1963 pöytäkirja; KA, JKK:n arkisto, Cc, Kokouksen 27.2.1963 pöytäkirja.

¹⁴³ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu opetusministeriölle 27.2.1963; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Bbn, Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu opetusministeriölle 27.2.1963.

Tätä esityksessä perusteltiin ensin kertomalla aikaisemman vuoden 1959 esityksen seurauksista (ei maakunta-arkistoa Jyväskylään, mutta kaukolainausta ja mikrofilmausta), jonka jälkeen tilanne oli historian opetuksen kannalta kuitenkin esityksen mielestä ratkaisevasti muuttunut ja vaikeutunut. Tätä perusteltiin ensimmäisten opiskelijoiden etenemisellä laudaturtyövaiheeseen. Esityksessä kerrotaan, kuinka valtion omien toimenpiteiden johdosta opiskelijamäärä oli niin suuri, ettei sen tarpeita voitu tyydyttää pelkillä mikrofilmeillä ja kaukolainauksella, vaan tarvittiin maakunta-arkisto. Esityksessä nähtiin Keski-Suomen läänin perustamisen luoneen mahdollisuuden tilanteen ratkaisemiselle, koska sen johdosta oli virinnyt keskustelu läänin virastotalon rakentamisesta Jyväskylään, minkä yhteydessä arkistokysymys voitaisiin heidän näkemyksensä mukaan ratkaista.¹⁴⁴

Ehdotuksena oli, että Vaasan maakunta-arkisto siirrettäisiin Jyväskylään, jolloin arkistopiirejä ei tarvitsisi muuttaa ja arkiston tonttikysymys ratkeaisi virastotalon tonttikysymyksen yhteydessä, koska sille tarjottu tontti oli suuri ja soveltuisi esityksen mukaan myös arkistolle. Esityksessä kerrottiin myös JKK:n neuvotelleen Keski-Suomen lääninhallituksen ja Jyväskylän kaupungin kanssa ja näiden olleen valmiita suostumaan ehdotukseen. Esityksen lopetus on hyvin samankaltainen Jokipiin vuoden 1962 esitelmän kanssa, ja siinä kerrotaan arkiston saamisen Jyväskylään olevan välttämätöntä pidemmälle tähtäävälle historian opetukselle ja -tutkimukselle. Tämän lisäksi kirjoitettiin korkeakoulun katsovan, että toimintaedellytysten luomisen jo toiminnassa olevalle laitokselle tulisi olla uusien yliopistojen perustamista tärkeämpää.¹⁴⁵

JKK otti maakunta-arkistoon kantaa myös vuoden 1963 kehittämisohjelmassa, jossa kerrottiin korkeakoulun jo tehneen aloitteita maakunta-arkiston sijoittamisesta Jyväskylään, koska se oli välttämätöntä historian opetukselle ja tutkimuksen edistämiseksi¹⁴⁶. Hallintokollegio seurasi myös lähettämänsä esityksen maakunta-arkiston siirrosta etenemistä, kun 15.5.1963 se päätti lähettää opetusministeriöön uuden kirjeen, sen johdosta, ettei aikaisempi esitys todennäköisesti johtaisi tarpeeksi nopeisiin tuloksiin. Uudessa kirjeessä esitettiin päivitystä mikrofilmauksen ja arkistomatkojen määrärahoihin sekä historian yp. lehtorin viran perustamista, jolla olisi perehtyneisyyttä arkistojen käyttöön.¹⁴⁷ Hallintokollegio päätti myös 31.5.1963 lähettää Jokipiin laatiman kirjeen Keski-Suomen lääninhallitukselle koskien lääninhallituksen virastotalon huonetilaohjelmaa. Kirjeessä kerrottiin korkeakoululla olevan ennakkotietoja Vaasan maakunta-arkiston siirtämiseksi tekemänsä ehdotuksen lykkääntymisestä, joten sitä ei voitaisikaan yhdistää virastotalon suunnitelmaan. Tämän johdosta JKK arvioi uudelleen omaa arkistotilojen tarvettaan, joka olisi nyt suurempi kuin aikaisemmin

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ KA, JKK:n arkisto, Cc, Kokouksen 13.3.1963 pöytäkirja.

¹⁴⁷ KA, JKK:n arkisto, Cc, Kokouksen 15.5.1963 pöytäkirja.

arvioitiin. Kirjeessä myös korostettiin uudelleen kaikkien virastotaloon tulevien arkistojen keskittämistä samoihin tiloihin, jotta näille saataisiin yhteinen suurempi tutkijajali. Tätä ratkaisua kirjeessä kuvailtiin eräänlaiseksi oman maakunta-arkiston ensimmäiseksi iduksi, josta olisi etua kaikille osapuolille. Vaikka hallintokollegion pöytäkirjassa kirjeen kerrotaan olleen Jokipiin laatima, on sen allekirjoittanut vt. sihteeri Pekka Kalaja ”tehtäväkseen saaneena”.¹⁴⁸

Vuoden 1964 alussa keskisuomalaiset kansanedustajat Veikko Hyytiäinen, Arvo Ahonen ja Vilho Leivonen esittivät eduskunnassa toivomusaloitteen maakunta-arkiston perustamiseksi Jyväskylään. Aloitteen perustelut keskittyivät yksinomaan JKK:n opetuksen tarpeisiin, eikä siinä suoraan vaadittu Vaasan arkiston siirtämistä Jyväskylään, vaikka siihen kyllä epäsuorasti viitattiinkin. Sen sijaan kerrottiin ehdottomana vaatimuksena, että ”sellaisiin korkeakoulukaupunkeihin, joissa historiatieteitä opetetaan, on sijoitettuna myös maakunta-arkisto ja että tällaisten arkistojen yleinen sijoittelu vastaavasti tarkistetaan.” Aloitteessa jatkettiin, että ellei kokonaan uuden maakunta-arkiston perustaminen tulisi kuuloon, tulisi maakunta-arkistojen sijoitusta paikkakunnilla, ”joissa ne ovat suurin piirtein aktiivista opiskelukäyttöä vailla ja siten muualle siirrettävissä” tarkistaa. Tämän vuoksi he ehdottavat hallituksen ryhtyvän kiireellisiin toimiin sopivaksi katsottavan toimialueen käsittävän maakunta-arkiston perustamiseksi Jyväskylään.¹⁴⁹ Toivomusaloitteesta uutisoitiin myös lehdistössä, muun muassa *Keskisuomalainen* kertoi asiasta 17.2.1964, missä aloitteen perustelut kerrotaan melkein sanasta sanaan¹⁵⁰.

JKK:n hallintokollegio oli seurannut arkistokysymyksen tilannetta ja merkitsi 23.9.1964 kokouksensa pöytäkirjaan tiedoksi Valtionarkiston vuoden 1963 toimintakertomuksen, jossa se vastusti maakunta-arkiston siirtämistä Vaasasta Jyväskylään. Hallintokollegio ei tyytynyt tähän, vaan suunnitteli ottavansa asian uudelleen esiin eduskunnan sivistysvaliokunnan vieraillessa Jyväskylässä.¹⁵¹ JKK:n puolesta Jokipiin kirjoitti muistion arkistoasiasta, ja se annettiin valiokunnalle sen vierailun yhteydessä¹⁵².

Korkeakoulu jatkoi Jyväskylän maakunta-arkiston valmistelua etsimällä sille sopivia tiloja, jotka oli päädytty vuokraamaan kaupungilta. Prosessiin osallistuivat korkeakoulu, Jyväskylän kaupunki, Valtionarkisto ja Rakennushallitus.

¹⁴⁸ KA, JKK:n arkisto, Cc, Kokouksen 31.5.1963 pöytäkirja.

¹⁴⁹ Hyytiäinen ym.: Maakunta-arkiston perustamisesta Jyväskylän kaupunkiin, Toiv.al. n:o 183, 1964 VP Liitteet VIII, 25, s. 562; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Toivomusaloite n:o 183, 14.2.1964; Viikki 1994, 209; Taiminen 1997, 40; Lybeck 2016, 153.

¹⁵⁰ *Keskisuomalainen*, 17.2.1964, ”Keski-Suomen maakunta-arkisto olisi perustettava Jyväskylään”, 5; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, *Keskisuomalaisen* artikkeli ”Keski-Suomen maakunta-arkisto olisi perustettava Jyväskylään”, 17.2.1964.

¹⁵¹ KA, JKK:n arkisto, Cc, Kokouksen 9.9.1964 pöytäkirja.

¹⁵² KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Mauno Jokipiin: Jyväskylän maakunta-arkistokysymys, 23.9.1964; Taiminen 1997, 41.

Valtionarkistonhoitaja vieraili myös Jyväskylässä paikanpäällä tutustumassa tiloihin.¹⁵³ Arkiston toiminnan aloittamisen ja sen tilojen suunnittelu etenivät loppuvuodesta niin pitkälle, että kansanedustaja Veikko Hyytiäinen ym. ehdottivat eduskunta-aloitteessaan vuoden 1966 tulo- ja menoarvioon uudelle arkistolle määrärahaa¹⁵⁴. Esi-tyksestä luonnollisesti uutisoitiin *Keskisuomalaisessa*¹⁵⁵. Tilojen valmistelua jatkettiin myös seuraavana vuonna ja niiden arvioitiin olevan käyttövalmiita ensin 1.9.1966, jolloin Jyväskylän kaupunki toivoi arkiston heti aloittavan toimintansa, jotta tila voitaisiin heti vuokrata käyttöön¹⁵⁶.

Maakunta-arkiston vihkimistilaisuuteen osallistui ja siellä tervehdyksensä esitti Jyväskylän yliopiston ja sen hallintokollegion puolesta Mauno Jokipii. Tilaisuudessa Jokipii ja muut puhujat korostivat arkiston merkitystä yliopistolle ja varsinkin sen historian opetukselle ja sanoivat näiden vaikutteiden olleen keskeisiä arkiston perustamisessa. Heti maakunta-arkiston aloitettua toimintansa sillä oli läheinen yhteys yliopistoon tarjoten sen opiskelijoille arkistosta luento- ja esittelytilaisuuksia. Arkiston lukuisista käyttäjistä myös suuri osa oli heti aluksi yliopiston historian opiskelijoita. Sukututkimus ja muu toiminta eivät olleet vielä päässeet kunnolla alkuun mikrofilmi-ien lukulaitteiden puutteessa, mikä osaltaan korosti opiskelijoiden osuutta. Valtionarkisto kirjoitti toimintakertomuksessaan Jyväskylän maakunta-arkiston suhteen yliopistoon olevan kiinteä ja sen perustamisen helpottaneen suuresti yliopiston historian ja muiden yhteiskuntatieteiden tutkimusta.¹⁵⁷

3.3.2 Joensuun korkeakoulu

Kuten Jyväskylässä, myös Joensuussa korkeakoulun kehitys lähti liikkeelle paikkakunnalla toimineesta seminaarista. Yliopistokysymyksen ominaispiirteenä Itä-

¹⁵³ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Jyväskylän kasvatusopillinen korkeakoulu Valtionarkistolle, 15.2.1965; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Kirje valtionarkistonhoitajalta, 9.3.1965; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Jyväskylän kaupunki Valtionarkistolle, 14.4.1965; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Keski-Suomen lääninrakennustoimisto Rakennushallitukselle, 23.6.1965; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Keski-Suomen lääninrakennustoimisto Rakennushallitukselle, 23.6.1965; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Rakennushallitus opetusministeriölle, 14.7.1965; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Jyväskylän kasvatusopillinen korkeakoulu kaupunginhallitukselle, 15.10.1965; Taiminen 1997, 47-48.

¹⁵⁴ 1965 VP IV, 369, Rah.al. N:o 189, s. 1517; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Bbn, Valtiopäivät 1965, liitteet I-XIII B.

¹⁵⁵ *Keskisuomalainen*, 1.10.1965, "Keski-Suomen Maakunta-arkisto Jyväskylään?", 11; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Keskisuomalaisen* artikkeli "Keski-Suomen Maakunta-arkisto Jyväskylään?", 1.10.1965.

¹⁵⁶ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Jyväskylän kaupunki Valtionarkistolle, 17.1.1966; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Jyväskylän kaupunki opetusministeriölle, 5.2.1966; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Jyväskylän kaupunki Valtionarkistolle, 28.2.1966; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Jyväskylän kaupunki Valtionarkistolle, 30.3.1966.

¹⁵⁷ KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston toimintakertomus 1968; KA, KA I arkisto, De, Maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1967; KA, JyMA arkisto I, Db, Kertomus Jyväskylän maakunta-arkiston toiminnasta v.1967, 16.1.1968; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Keskisuomalaisen* artikkeli "Eipä ehdi ummehtua, 1758 tutkijaa vuoden aikana Jyväskylän maakunta-arkistossa", 20.3.1968.

Suomessa oli kuitenkin kilpailu Joensuun, Kuopion ja Lappeenrannan välillä. Tämän nähtiin johtuvan siitä, ettei Itä-Suomeen ollut kehittynyt yhtä ylivoimaista keskuspaikkaa kuten moniin muihin Suomen suuralueisiin. Alueella oli siis neljä kilpailevaa keskusta: Joensuu, Kuopio, Lappeenranta ja Mikkeli. Näihin oli Viipurin luovuttamisen jälkeen siirtynyt osia sen perinnöstä. Kaupunkien kilpailussa nähtiin osaksi myös eräänlaista heimokilvoittelua savolaisten ja karjalaisten välillä, mikä ilmeni ajoittain myös keskustelussa maakunta-arkiston jakamisesta. Karjalaisuuden intressit saivat enemmän tukea, minkä vuoksi karjalaista kulttuuria omaavilla Joensuulla ja Lappeenrannalla oli paremmat edellytykset kilpailussa kuin savolaisemmilla Kuopiolla ja Mikkelillä.¹⁵⁸

Nämä taustalla olleet aluepoliittiset kiistat kärjistyivät Itä-Suomen yliopistokysymyksessä. Keskeistä riidassa oli kysymys: tuliko yliopiston perustamista motivoida enemmän tiede- vai aluepoliittisin argumentein, eli oliko yliopiston jakaminen järkevää? Tiedenäkökulmasta yksi suuri yliopisto olisi parempi, mutta aluepoliittisesti perusteltiin hajauttamisen ehkäisevän syrjäisten alueiden taantumista. Joensuulla oli kilvassa Lappeenrannan ohella hieman etulyöntiasemaa, koska niihin oli siirtynyt Sortavalasta ja Viipurista koulukaupunkiperinteitä. Toisaalta Joensuun sijainti, vähäinen väkimäärä ja yksipuolinen elinkeinoelämä heikensivät sen mahdollisuuksia.¹⁵⁹

Yliopistokilpailussa keskusteltiin paikkakuntien edellytyksistä ja keskustelussa ajoittain viitattiin maakunta-arkistoon. Esimerkiksi yhdessä yleisökirjoituksessa perusteluna yliopiston sijoittamiselle Joensuuhun Kuopion sijasta käytettiin Kuopiolta puuttuvaa ”kulttuuritahtoa”, koska sen muisteltiin kieltäytyneen aiemmin maakunta-arkiston perustamisesta kaupunkiin¹⁶⁰.

Lopulta yliopisto jaettiin vuonna 1966 Joensuulle, Kuopiolle ja Lappeenrannalle kolmeksi korkeakouluksi, siten että Joensuu sai opettajankoulutuksen ja sen tueksi humanistisen ja osin luonnontieteellisen osat. Itä-Suomen yliopistokysymyksen kiiuvauteen nähdään vaikuttaneen kehitysaluepolitiikka ja samaan aikaan eduskunnan käsittelyssä olleet kehitysaluelait, joilla pyrittiin erilaisin keinoin edistämään Suomen reuna-alueiden taloutta. Joensuun korkeakoulu erityisesti leimattiin ”etelän mediassa” kehitysaluepolitiikan toimenpiteeksi ja muutenkin Itä-Suomen yliopistohanketta syytettiin kaiken yli ajavasta aluepolitiikasta. Tutkimuksissa analysoidaan aluepoliittisen kamppailun olleen keskiössä, ja että sen tavoitteita naamioitiin yleisvaltakunnallisten koulutuspoliittisten argumenttien alle. Myös valtakunnansuunnittelutoimisto lopulta lausui, että yliopistokysymystä tuli tarkastella tiedepolitiikan lisäksi myös alueen kehittämisen kannalta.¹⁶¹

¹⁵⁸ Koskivirta 2010, 322.

¹⁵⁹ Koskivirta 2010, 322–323.

¹⁶⁰ *Karjalainen*, 30.11.1960, ”Karjalan Yliopisto”, 9.

¹⁶¹ Juvonen 1997, 43; Nevala 2009, 38–39, 42; Koskivirta 2010, 322–328; Nevala 2014, 296–297.

Aluepolitiikkaa ja sen ajatuksia nostettiin kyllä esimerkiksi lehtikirjoituksissa esiin Joensuussa, muun muassa Heikki Kirkisen artikkeleissa ja yhdessä puheessaan professori Matti Kuusi sanoi Suomen olevan Karjalalle velkaa Joensuun korkeakoulun ja Karjalan tutkimuslaitoksen, joiden tulisi aloittaa toimintansa ehdotetusti syksyllä 1969 eikä siirtyä epävarmaan tulevaisuuteen¹⁶².

Vuonna 1966 eduskunnalle tehtiin toivomusaloite sosiaalidemokraatti Antti O. Pennasen ja viiden muun kansanedustajan toimesta, että Joensuuhun perustettaisiin Pohjois-Karjalan maakunta-arkisto. Toivomusta perusteltiin korkeakoulun tarpeilla tutkimukseen ja opetukseen, mutta erityisesti sen välttämättömyydellä historian tutkimukselle. Aineistojen lainaus ja mikrofilmaus eivät aloitteen mukaan olleet tarpeeksi tehokkaita keinoja. Perusteluissa myös nähtiin maakunta-arkiston sopivan Joensuuhun, koska siellä toimi jo maakunta-kirjasto, joka ei kuitenkaan säilyttänyt arkistoaineistoa ja näin tarvitsisi rinnalleen maakunta-arkiston. Lisäksi arkiston tarvetta perusteltiin Pohjois-Karjalan maakunnan arkistoaineuksen hajanaisuudella, mitkä olisivat tarpeen sijoittaa yhteen keskukseen. Toivomusaloitteessa otettiin kantaa myös Savo-Karjalan arkistopiirin kokoon, joka nähtiin suureksi ja ehdotettiin uuden arkiston piiriksi Pohjois-Karjalan ja Kuopion läänejä, koska se olisi luonnollinen kokonaisuus käsittäen vanhan jakamattoman Kuopion läänin alueen.¹⁶³ Vuonna 1967 eduskunnassa tehtiin aloite maakunta-arkiston suunnittelu- ja rakennustöiden aloittamiseksi Joensuussa myös Antti O. Pennasen toimesta. Aloitteen perusteluina käytettiin vuotta aiemmin tehdyn toivomusaloitteen perusteluita. Pennanen siis perusteli Joensuun korkeakoulun tarvitsevan maakunta-arkistoa täyttääkseen sille annetut tehtävät. Tämän vuoksi hän ehdotti vuoden 1968 tulo- ja menoarvioon määrärahaa Pohjois-Karjalan maakunta-arkistolle.¹⁶⁴

Korkeakoulun muotoa olivat suunnitelleet Joensuun korkeakoulun valmistelu-toimikunta, joka antoi asiasta mietintöjä. Toimikunta esitti 1967 erillisen tutkimuslaitoksen perustamista paikkaamaan korkeakoulun tieteellisen tutkimuksen puutteita, koska siihen ei aluksi ollut resursseja, vaan painotettiin opettajakoulutusta. Tämän tutkimuslaitoksen ja muutenkin historian opetuksen tarpeisiin toimikunta näki välttämättömänä maakunta-arkiston perustamisen Joensuuhun. Tätä ehdotettiin toteutettavaksi Savo-Karjalan maakunta-arkiston aineiston jakamisella.¹⁶⁵

Sivistysvaliokunta omassa mietinnössään laista Joensuun korkeakoulusta ilmaisi samanlaisia näkemyksiä valmistelutoimikunnan kanssa pitäen tärkeänä, että

¹⁶² *Karjalainen*, 26.2.1968, "Professori Matti Kuusi: Joensuun korkeakoulun on Suomi velkaa Karjalalle", 1,3.

¹⁶³ Pennanen ym.: Pohjois-Karjalan maakunta-arkiston perustamisesta Joensuun kaupunkiin, Toiv.al. n:o 668, 1966 VP Liitteet VIII, 209, s. 1460-1461.

¹⁶⁴ 1967 VP IV, 443, Rah.al. N:o 300, s. 1441; *Karjalainen*, 29.10.1967, "Maakunta-arkistolle ehdotetaan määrärahaa", 7; Lybeck 2016, 156.

¹⁶⁵ *Karjalainen*, 15.12.1967, "Väliaikaisia korkeakoulutiloja tarvitaan Joensuussa 10 500m²", 7; Viikki 1994, 210-211; Elsinen 1998, 176; Hämynen & Heikkinen 2002, 40; Nevala 2009, 239.

korkeakoulussa saataisiin tutkimustyö käyntiin erillisessä laitoksessa. Sen vuoksi sivistysvaliokunta kehotti hallitusta tutkimaan mahdollisuutta perustaa Joensuuhun uusi maakunta-arkisto, jonne koottaisiin Karjalaa koskeva aineisto. Jos aineistoa ei olisi tarpeeksi arkiston perustamiseen tulisi Karjalan tutkimuslaitoksen yhteyteen luoda toimintayksikkö, joka voisi antaa arkistopalvelua tutkimuksen hyväksi.¹⁶⁶ Tästä mietinnöstä kuitenkin poistettiin maakunta-arkistoa koskeva valiokunnan lisäamä ponsi eduskunnan puhemiehen toimesta, jonka mukaan se ei liittynyt välittömästi hallituksen esitykseen mistä mietintö annettiin. Tämän vuoksi asiaa ei tuolloin tuotu eduskunnan hyväksyttäväksi. Sanomalehdet *Karjalainen* ja *Etelä-Suomen Sanomat* julkaisivat saman uutisen, jossa kuvasivat puhemiehen menettelyä mietinnön ”siistimiseksi” harvinaiseksi ja että eduskunnalle käsittelyyn annettu versio mietinnöstä meni läpi ilman puheenvuoroja.¹⁶⁷ Tästä seurannutta lakia Joensuun korkeakoulusta verrattiin myös aikaisempaan lakiin esimerkiksi Joensuun kesäyliopiston avajaisissa 1969, joissa nähtiin ensimmäisen lain olleen toimimaton, koska siinä ei mainittu mitään tutkimuksen tekemisestä. Osa näki, että se olisi tehnyt esimerkiksi liseniaatin-tutkinnot ja tohtorinväitökset mahdottomiksi, koska niihin vaadittiin tutkimuksen harjoittamista. Uudessa laissa taas nähtiin otetun tutkimus huomioon ja sen mahdollistavan tutkintojen suorittamisen ja oppiarvojen antamisen. Avajaisissa myös puhuttiin sivistysvaliokunnan esittäneen maakunta-arkiston perustamista tai vastaavan aineiston muuten järjestämistä Joensuuhun.¹⁶⁸

Joensuun korkeakoulu valmisteli toimintaansa vuodesta 1966, kunnes aloitti toimintansa 1969. Joensuussa opettajankoulutus oli ensimmäiset kymmenen vuotta keskeisin toiminto. Vuosia kestäneen taistelun korkeakoulun saamiseksi aikana siihen oli ladattu suuria odotuksia, ja vaikka taisteluun lähdettiin omaa yliopistoa tavoitellen, kirjoitettiin myös korkeakouluun olleen tyytyväisiä.¹⁶⁹ Syksyllä 1969 korkeakoulun avajaistilaisuutta ainakin kuvailtiin koko maakunnan suureksi juhlaaksi, vaikka työn todettiin olevan osin vielä kesken. Esimerkiksi Karjalan tutkimuslaitosta ei vielä ollut, mutta rehtori Veli Nurmi toivoi puheessaan, että sen tulisi olla toiminnassa jo seuraavana vuonna kuten myös maakunta-arkiston, joka olisi välttämätöntä perustaa

¹⁶⁶ Sivistysvaliokunnan mietintö n:o 8 hallituksen esityksen johdosta laiksi Joensuun korkeakoulusta, 1969 VP asiakirjat ensimmäinen osa, Esitys n:o 76; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Sivistysvaliokunnan mietintö n:o 8 hallituksen esityksen johdosta laiksi Joensuun korkeakoulusta; Viikki 1994, 210.

¹⁶⁷ *Karjalainen*, 3.6.1969, ”Puhemies poisti pönnen: Ei maakunta-arkistohanketta korkeakoululain yhteyteen”, 1; *Etelä-Suomen Sanomat*, 3.6.1969, ”Puhemies poisti pönnen korkeakoulumietinnöstä”, 9, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1071420?page=9>; *Uusi Suomi*, 3.6.1969, ”Eduskunta eilen, Kalastuselinkeino sai tukipontensa, Yhdeksän lakia läpi”, 7, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2133701?page=7>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

¹⁶⁸ *Karjalainen*, 22.7.1969, ”P-K malmigeologisesti mielenkiintoinen asia, Kesäyliopiston avajaiset Joensuussa”, 1,3.

¹⁶⁹ Nevala 2014, 297–298.

historiantutkimuksen vuoksi.¹⁷⁰ Tutkimuslaitos aloitti toimintansa syksyllä 1970 ja sen ensimmäisenä johtajana toimi professori Heikki Kirkinen (1970–1971) ja hänen jälkeensä professori Annika Takala (1971–1973). Tutkimuslaitos tuli virallisesti osaksi korkeakoulua vuonna 1973.¹⁷¹ Samaan aikaan aloitettiin korkeakoulussa myös historian opetus mikä yhä enemmän aktivoi korkeakoulun hallintoa ja myös historian opiskelijoita ja professori Heikki Kirkistä ajamaan maakunta-arkiston perustamista. Perusteluissa luonnollisesti painotettiin opetusedellytysten parantamista sekä tutkimusmahdollisuuksien monipuolistamista.¹⁷²

Korkeakoulu kutsui vieraita tutustumaan omaan ja juuri aloittaneen Karjalan tutkimuslaitoksen toimintaan, kuten muun muassa opetusministeri Jaakko Itälän¹⁷³. Myös valtionarkistonhoitaja Tuomo Polvinen kutsuttiin korkeakoulun toimesta neuvotteluihin maakunta-arkistosta paikallisten toimijoiden kanssa¹⁷⁴. Vierailusta uutisoitiin ja neuvotteluissa kerrottiin erityisesti pohditun arkiston tilakysymystä ja perustamisesta oltiin ainakin *Karjalaisessa* suhteellisen varmoja, joka kirjoitti neuvotteluissa korostetun asian kiireellisyyttä. Uutisissa maakunta-arkiston perusteluiksi nimettiin nyt pääasiassa vain korkeakoulun historian opetuksen ja Karjalan tutkimuslaitoksen tarpeet, mutta *Karjalainen* kertoi lyhyesti myös kuntien, seurakuntien ja yhteisöjen tarpeesta arkistolle.¹⁷⁵

Korkeakoulun hallintokollegio otti osin kantaa maakunta-arkistoon myös antaessaan vuonna 1970 opetusministeriölle esityksen korkeakoulun aluekysymyksestä, missä maakunta-arkistolle varattiin oma tila Karjalan tutkimuslaitoksen yhteydestä.¹⁷⁶ Hallintokollegio käsitteli arkistoasiaa myös seuraavana vuonna, kun sille esitettiin väliaikaisia tiloja¹⁷⁷. Korkeakoulu teki arkiston perustamista varten kaupungille esityksen arkistolle muodostettavasta tontista. Tontti tarvittiin, koska neuvotteluissa

¹⁷⁰ *Karjalainen*, 18.9.1969, "Joensuun korkeakoulu valmis mies ja ääni-järjestelmään", 1, 8; *Karjalainen*, 18.9.1969, "Rehtori Veli Nurmi: Pienen kansan voima on korkeassa sivistyksessä", 4, 9; *Karjalainen*, 18.9.1969, "Ensimmäinen rehtorinpuhe", 4; *Uusi Suomi*, 18.9.1969, "Jopa mies ja ääni -periaatetta voitaisiin kokeilla Joensuussa", 3, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2134669?page=3>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

¹⁷¹ Juvonen 1997, 44; Nevala 2009, 239-240.

¹⁷² Hämynen & Heikkinen 2002, 39-40; Nuorteva & Happonen 2016, 233.

¹⁷³ *Karjalainen*, 28.10.1970, "Ministeri Itälä Joensuussa: Korkeakoululle on luotava hyvät toimintaedellytykset", 1-2.

¹⁷⁴ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Heikki Kirkiseltä Tuomo Polviselle, 7.11.1970; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Veijo Saloheimolta Tuomo Polviselle, 7.12.1970.

¹⁷⁵ *Uusi Suomi*, 18.12.1970, "Maakunta-arkistoa kaavaillaan Joensuuhun", 6, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2180444?page=6>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; KA, KA I arkisto, Ua, *Uuden Suomen* artikkeli "Maakunta-arkistoa kaavaillaan Joensuuhun", 18.12.1970; *Karjalainen*, 18.12.1970, "Vuosikymmenien hanke vireytymässä, Joensuun maakunta-arkisto toteutettaneen lähivuosina", 6; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, *Karjalaisen* artikkeli "Vuosikymmenien hanke vireytymässä, Joensuun maakunta-arkisto toteutettaneen lähivuosina", 18.12.1970.

¹⁷⁶ *Karjalainen*, 17.12.1970, "Korkeakoulun osastot Länsiväylän tuntumaan", 2.

¹⁷⁷ *Karjalainen*, 12.5.1971, "Toimitiloja etsitty arkistolle", 6.

oli puhuttu arkiston voivan aloittaa väliaikaisissa tiloissa, mutta sille täytyi pystyä osoittamaan tulevaa omaa rakennusta varten tontti, jotta sen perustamista ilmeisesti Valtionarkiston osalta kannatettaisiin. Kaupunginhallitus ja -valtuusto hyväksyivät ehdotuksen ja päättivät lahjoittaa tontin maakunta-arkistoa varten.¹⁷⁸ Näin ainakin osa arkiston tilakysymyksestä tuli ratkaistua.

Useampana vuotena käytyjen keskustelujen jälkeen Joensuun korkeakoulu lähetti viimein 3.1.1973 opetusministeriölle esityksen Joensuun maakunta-arkiston perustamisesta. Esityksen olivat allekirjoittaneet va. rehtori Heikki Kirkinen ja sihteeri Matti Halonen. Esityksessä käytettiin perusteluina korkeakoulun aluetieteiden ja erityisesti historian tarvitsevan arkistomateriaalia opetukseen ja tutkimukseen.¹⁷⁹

Perusteluissa painotettiin historian opiskelijoiden määrää ja kuinka moni heistä oli jo edennyt liseniaattivaiheeseen. Esitys perusteli näiden opiskelijoiden olleen muita historian opiskelijoita huonommassa asemassa arkistomateriaalin puuttumisen vuoksi, eikä lainaus ja kopiointi riittänyt ongelmaa ratkaisemaan vaan se aiheuttaisi vain lisäkustannuksia opiskelijoille, kuten myös matkat muualle arkistoihin. Ajatus tiivistyi muotoon: ”Käytännössä ei Joensuun korkeakoulussa ilman maakunta-arkistoa kyetä antamaan lukion historian opettajille samantasoista koulutusta kuin muissa korkeakouluissa.”¹⁸⁰

Perusteluissa käytiin läpi myös Karjalan tutkimuslaitoksen aineistotarvetta muun muassa tuolloin käynnissä olleessa laajassa tutkimusprojektissa, minkä edistystä aineiston puutteen kerrottiin viivyttäneen ja aiheuttaneen lisäkustannuksia. Myös lakiin Joensuun korkeakoulusta vedottiin mainitsemalla siinä tehtäväksi määritetyt opettajien kouluttamisen ja Karjalan tutkimuslaitoksen toiminnan, millä viitattiin epäsuorasti, että maakunta-arkisto tarvittaisiin lain toteuttamiseksi.¹⁸¹

Esitys otti kantaa Savo-Karjalan maakunta-arkiston arkistopiiriin, joka sen mukaan laajuutensa ja väkimääränsä¹⁸² vuoksi olisi esityksen mukaan perusteltua jakaa myös arkistohallinnolliselta kannalta. Lisäksi Pohjois-Karjalan alueen kunnilla, seurakunnilla ja muilla yhteisöillä olisi tarvetta maakunta-arkistolle, josta nekin olivat esityksen mukaan tehneet toivomuksia. Näillä perusteluilla pyrittiin todennäköisesti jo ennakkoon estämään kritiikki pelkästään korkeakoulun arkistotarpeella perustelulla, mitä Joensuun ja aiemmin Jyväskylän tapauksissa oli kritisoitu.¹⁸³

¹⁷⁸ *Karjalainen*, 13.6.1972, ”Talo nuorisolle tai vanhukselle, Joensuu ostamassa Kansantupaa”, 4; *Karjalainen*, 22.8.1972, ”Joensuun kaupunginvaltuusto käynnisti vaalikeskustelut”, 3.

¹⁷⁹ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Joensuun korkeakoulu opetusministeriölle, 3.1.1973; KA, JoMA I arkisto, Hf, Joensuun korkeakoulu opetusministeriölle, 3.1.1973.

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Oulun arkistopiiri, johon kuului Oulun ja Lapin läänit, oli Savo-Karjalan arkistopiiriä pinta-alaltaan suurempi, mutta harvempaan asuttu. KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Joensuun korkeakoulu opetusministeriölle, 3.1.1973; KA, JoMA I arkisto, Hf, Joensuun korkeakoulu opetusministeriölle, 3.1.1973.

¹⁸³ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Joensuun korkeakoulu opetusministeriölle, 3.1.1973; KA, JoMA I arkisto, Hf, Joensuun korkeakoulu opetusministeriölle, 3.1.1973; Viikki 1994, 211.

Esityksessä kuitenkin korostui eniten korkeakoulun ja sen yhteydessä olevan tutkimuslaitoksen tarpeet. Esimerkiksi perusteluna käytettiin sitä, ettei muualla Itä-Suomessa toteutettu yhtä arkistoista riippuvaa tutkimusta kuin Joensuussa. Tästä Mikkeliin perustettu Itä-Suomen instituutti saattoi olla eri mieltä. Myös aluepolitiikan näkökulma tuotiin esityksessä perusteluna esiin, mikä saattoi olla Kirkisen vaikutusta. Melkein samoilla sanoilla kuin Kirkisen artikkeleissa perusteltiin esityksessä Joensuun korkeakoulun kehittämisen olevan ehkä tehokkainta aluepolitiikkaa, mitä Pohjois-Karjalassa ja koko Itä-Suomessa voitaisiin harjoittaa. Korkeakoulu esitti, että opetusministeriö valmistelisi Joensuun maakunta-arkiston perustamista 1.1.1974 ja ryhtyisi toimenpiteisiin sen määrärahojen saamiseksi vuoden 1974 tulo- ja menoarvioon. Lisäksi Savo-Karjalan arkistopiiri tulisi jakaa, mistä korkeakoulu ehdotti Joensuun maakunta-arkistolle Pohjois-Karjalan ja Kuopion läänien aluetta arkistopiiriksi, sekä luovutetun alueen arkistomateriaalia, ” mikäli sitä ei ole välttämätöntä tallentaa muualle”.¹⁸⁴

Valtionarkiston suhtautumisesta hankkeeseen esityksessä kerrottiin sen edustajien hyväksyneen arkistolle suunnitellut väliaikaiset tilat lääninvirastotalossa sekä kaupungin arkistolle varaaman tontin. Esityksessä annettiin myös määrärahaehdotus, lainsäädännön muutosehdotukset, lausuntoja, kaupungin pöytäkirjanote sekä pohjapiirroksia.¹⁸⁵ Esitys vaikuttaa siis laajasti valmistellulta, mitä sen voisi useamman vuoden keskustelujen jälkeen toisaalta odottaakin.

Korkeakoulun esityksestä ja sen etenemisestä lausuntokierrokselle kerrottiin myös sanomalehdissä, joissa Pohjois-Karjalan lääninhallituksen kerrottiin antaneen siitä myönteisen kannanoton. Heikki Kirkinen sanoi uskovansa, että hanke hyväksyttäisiin ja siitä kuuluisi vielä saman vuoden keväällä.¹⁸⁶ Kirkinen oli oikeilla linjoilla, sillä hallituksen budjettiesityksessä vuodelle 1974 oli mukana Joensuun maakunta-arkiston perustaminen.

Kirkinen kommentoi budjettiesitystä *Karjalaiselle*, missä perusteli arkiston perustamisen tärkeyttä korkeakoululle ja erityisesti sen historian opiskelijoille, joiden koulutus ilman arkistoa jäisi heikommaksi kuin muissa yliopistoissa. Hän toisti myös näkemyksensä arkiston hyödyistä koko läänille ja kuinka arkiston perustaminen oli välttämätöntä myös arkistohallinnon kannalta Mikkelin arkistopiirin laajuuden vuoksi.¹⁸⁷

Asiaa vastustettiin Mikkeliissä ja siitä kerrottiin myös lehdistössä, mihin korkeakoulun puolesta Kirkinen vastasi *Karjalaiselle* antamallaan haastattelulla, jonka lehti julkaisi näyttävästi etusivullaan. Siinä Kirkinen toivoi, ettei perustamisesta

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Joensuun korkeakoulu opetusministeriölle, 3.1.1973; KA, JoMA I arkisto, Hf, Joensuun korkeakoulu opetusministeriölle, 3.1.1973.

¹⁸⁶ KA, Heikki Kirkisen arkisto, 15, Sanomalehti ”Kar” artikkeli ”Joensuu saanee maakunta-arkiston”, 17.3.1973.

¹⁸⁷ *Karjalainen*, 8.9.1973, ”Tärkeimmät tarpeet on otettu huomioon, Korkeakoulu suhteellisen tyytyväinen”, 8.

muovattaisi arvovaltakysymystä tai suotta suurenneltaisi. Jutussa kerrottiin perustamista vastustavia perusteluja, joita Mikkeliissä oli esitetty. Niihin Kirkinen vastasi toivomalla Mikkelin huomioivan Joensuun korkeakoulun panostuksen Savonlinnan sivukorkeakoulun kehitykseen, minkä johdosta Kirkinen toivoi Mikkeliltä vastavuoroisuutta arkistoasiassa, koska siinä hyvä ilmapiiri edistäisi Savonlinnan kehitystä ja asioista voitaisiin tehdä työnjako. Kirkinen toisti hänen ja korkeakoulun esittämät perustelut uuden arkiston puolesta sanomalla Savo-Karjalan arkistopiirin olevan liian suuri, arkistossa tehtävän Joensuussa enemmän tutkimusta kuin Mikkeliissä, Joensuun historian opetuksen jäävän eri tasolle kuin muissa yliopistoissa sekä Mikkelin rajalliset tilat.¹⁸⁸

Uutena perusteluna Kirkinen vertasi Joensuuta ja Jyväskylää, minne arkisto perustettiin juuri korkeakoulun tarpeita varten, kuten nyt Joensuussa tulisi tehdä. Kirkinen myös paheksui Mikkeliissä esitettyjä syytöksiä Joensuun itsekkäistä perusteista, sanoen Joensuun korkeakoulun yhtä hyvin voivan syyttää Savo-Karjalan maakunta-arkistoa itsekkyydestä ja historian opetuksen ja tutkimuksen jarruttamisesta. Uusi oli myös Kirkinen ehdotus aineiston jaosta, missä Mikkeliin jäisi Viipurin Karjalan ja Kanaksen aineistot ja Joensuuhun tulisi Laatokan Karjalan aineistot. Kirkinen huomautti tämän kuitenkin olevan vain yksi mahdollisuus ja päätöksen jäävän asiantuntijoille.¹⁸⁹

Vuonna 1974 alkoi Joensuussa myös aiemman yleisen historian lisäksi Suomen historian opetus, mikä loi lisää painetta arkistoasiaan. Joensuun historian opetusta suunniteltaessa otettiin huomioon Joensuun maakunta-arkiston kokoelmien koostumus ja nähtiin vahvasti, että ilman omaa maakunta-arkistoa Suomen historian tutkimusta ja opetusta olisi ollut ylivoimaisen vaikea suunnitella ja ylläpitää.¹⁹⁰

Lopulta pääasiassa tilakysymyksen selvittämisen jälkeen Joensuun maakunta-arkisto perustettiin 1974 ja korkeakoulu sekä Karjalan tutkimuslaitos toimivat alusta lähtien sen kanssa läheisessä yhteistyössä.

¹⁸⁸ *Karjalainen*, 16.9.1973, "Tutkimuksen ja opetuksen tason turvaaminen vaatii maakunta-arkiston jakoa", 1,5; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, *Karjalaisen* artikkeli "Tutkimuksen ja opetuksen tason turvaaminen vaatii maakunta-arkiston jakoa", 16.9.1973; KA, Heikki Kirkinen arkisto, 15, *Karjalaisen* artikkeli "Tutkimuksen ja opetuksen tason turvaaminen vaatii maakunta-arkiston jakoa", 16.9.1973.

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ Hämynen & Heikkinen 2002, 47–48.

3.4 Historian alan professorit ja tutkijat

3.4.1 JKK:n Mauno Jokipii

Mauno Jokipii aloitti JKK:n virkaa hoitavana ensimmäisenä Suomen historian professorina 1958, johon hänet vakinaistettiin 1960¹⁹¹. Tuolloin historian oppiaineella oli vain yksi pää- eli varsinainen professori, joka oli vastuussa niin hallinnollisesta kuin tieteellisestäkin toiminnasta muun muassa jakamalla määrärahat oppiaineiden kesken ja edusti laitosta antaen lausuntoja yliopistolle ja yleisölle myös yleisen historian nimissä.¹⁹² Jokipiin roolia historianlaitoksen alkuvaiheessa nähdään merkittäväksi, hän kehitti laitosta ja laitos profiloitui vahvasti hänen ympärilleen.¹⁹³

Jokipii kuului uusien vuonna 1958 perustettujen professuurien edustajien joukkoon, jotka määrätietoisesti kehittivät oppiaineitaan, erityisesti niiden tutkimusta. Tästä ryhmästä Jokipii nostetaan myös erityisesti esiin, koska hänen kirjoitetaan toimineen ahkerasti maakunta-arkiston saamiseksi, johon hän vaikutti niin julkisuudessa kuin kulisseyksissäkin.¹⁹⁴ Jokipii ei halunnut historian laitoksesta ”vain” opettajien valmistamiskonetta, vaan näki akateemisen opiskelun ja tieteellisen tutkimuksen kuuluvan keskeisesti laitoksen toimintaan¹⁹⁵. Jokipii suuntasi historianlaitosta myös aktiivisesti paikallishistorialliseen tutkimukseen ja järjesti kotiseutututkimuksia ympäri Keski-Suomea, mikä osaltaan lisäsi JKK:n ja historianlaitoksen näkyvyyttä ja kasvatti laitoksen tilaustöiden määrää¹⁹⁶.

Jokipii otti heti vuonna 1958 asiakseen arkistolähteiden saatavuuden oppiaineeseen. Hän kirjoitti 19.5.1958 päivätyissä luonnoksissaan JKK:lle ja opetusministeriölle rahoituksen tarpeesta mikrofilmaukselle, koska korkeakoulussa:

”alkaa ensi syksynä historian opetus yliopistomaiseen tapaan, joka edellyttää ylioppilailta myös arkistolähteitten käyttämistä ja henkilökohtaista tutustumista niihin, eikä paikalliskunnalla toistaiseksi ole edes maakunta-arkistoa, joka hätätilassa riittäisi tähän tarkoitukseen [-].”¹⁹⁷

Jokipii kirjoitti, että kaupungissa ei ole *edes* maakunta-arkistoa, mikä on mielenkiintoinen painotus, koska maakunta-arkistot olivat yleensä suuria arkistoja, joiden koko tietenkin riippui aineistosta ja sijainnistaan. Jos maakunta-arkisto oli Jokipiille

¹⁹¹ Kulha 1984, 31–32; Valtonen 2009, 2013–214.

¹⁹² Taiminen 1997, 16; Päärnilä 2008, 31.

¹⁹³ Taiminen 1997, 2.

¹⁹⁴ Kangas 1992, 210–211; Valtonen 2009, 216.

¹⁹⁵ Kangas 1992, 195.

¹⁹⁶ Lamberg 2009, 393; Valtonen 2009, 216; Lybeck 2016, 151–152; Leino-Kaukiainen 2019, 388.

¹⁹⁷ KA, Mauno Jokipiin arkisto, Eb, Luonnos kirjeestä Mauno Jokipiiltä Jyväskylän kasvatustieteiden korkeakoululle, 19.5.1958; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Eb, Luonnos kirjeestä Mauno Jokipiiltä opetusministeriölle, 19.5.1958.

kompromissiratkaisu, mitä hän tavoitteli? Vai oliko kyse enemmänkin ilmaisun tehokkuudesta?

Jyväskylän Sanomat tekivät uudistetun korkeakoulun toiminnasta jutun 11.10.1958, jossa haastateltiin myös Jokipiitä. Siinä hän sanoi, ettei valtiolta saatu varoja mikrofilmaukseen, mikä oli hankaloittanut opiskelua. Jokipii jatkoi, että mikrofilmauksella olisi edistetty myös mahdollisuutta saada Keski-Suomeen maakunta-arkisto, joka olisi hänen sanoin läänin tullessa välttämättömyys. Jokipii ilmaisi myös näkemyksensä Suur-Savon arkiston (eli Savo-Karjalan maakunta-arkiston) ahtaudesta, minkä vuoksi olisi syytä harkita voisiko Keski-Suomi Pohjois-Savon [sic]¹⁹⁸ kanssa luoda yhteisen maakunta-arkiston.¹⁹⁹ Jokipiin ehdotuksessa mielenkiintoista on näkemys maakunta-arkistojen välttämättömyydestä lääneille, mitä hän kuitenkin tavallaan lieventää ilmaistessaan, että kahdelle uudelle läänille, Keski-Suomelle ja Pohjois-Karjalalle, riittäisi kuitenkin yhteinen maakunta-arkisto. Todennäköisesti arkiston sijainti olisi Jokipiin mielestä ollut parempi Jyväskylässä.

Vuoden 1959 aloitetta Jyväskylän maakunta-arkiston perustamisesta, jonka allekirjoittivat useat toimijat, nimitetään osassa aikaisempaa tutkimusta Mauno Jokipiin aloitteeksi²⁰⁰. Aloite pohjasikin suurelta osin Jokipiin toimijoille pitämään esitelmään. Jokipii lähetti myös 1959 aloitteesta kirjeen professori Pentti Renvallille, joka toimi arkistolaitoksessa muun muassa Turun maakunta-arkiston hoitajana 1945–1950 ja Helsingin yliopistossa Suomen ja Skandinavian historian professorina tämän jälkeen²⁰¹, kirjeen, jossa pyysi JKK:n nimissä Renvallia asiantuntijana myötävaikuttamaan arkiston saamiseen Jyväskylään. Jokipii kirjoitti asiaa ajavan lähetystön vierailevan 8.12.1959 opetusministeriössä ja Valtionarkistossa, joissa olisi tärkeää, että mukana olisi ”ulkopuolinen, arkisto- ja yliopistoasioita tunteva henkilö, jotta lähetystön pyyntö heti voitaisiin osoittaa asialliseksi.”²⁰² Tällä Jokipii pyrki varmistamaan esityksen etenemistä, tuomalla prosessiin mukaan Jyväskylän ulkopuolelta asiantuntijan, jota ei voitaisi pitää oman alueen etujen ajajana.

Vuoden 1963 JKK:n tekemää esitystä edelsi Jokipiin esitelmä Suomen Kulttuurirahaston Keski-Suomen rahaston vuosijuhlassa, mikä myöhemmin julkaistiin useissa lehdissä. Esitelmässä käsiteltiin Jyväskylän arkistokysymystä ja ehdotettiin Vaasan

¹⁹⁸ Todennäköisesti tarkoitti Keski-Suomen läänin kanssa samaan aikaan perustettavaa Pohjois-Karjalan läänää.

¹⁹⁹ KA, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, *Jyväskylän Sanomien* artikkeli ”Oppikoulunopettajien valmistuminen alkanut JKK:ssa suotuisin merkein”, 11.10.1958.

²⁰⁰ Päärnä 2008, 25.

²⁰¹ Lybeck 2016, 68–69; Nuorteva & Happonen 2016, 475.

²⁰² KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Konsepti kirjeestä Mauno Jokipiiltä Pentti Renvallille, 5.12.1959. Lähetettyä kirjettä ei arkistoista löydy, mutta JKK:n diaareissa on merkitty Mauno Jokipiin lähettäneen kirjeen Pentti Renvallille 5.12.1959, KA, JKK:n arkisto, Ab, Lähetettyjen kirjeiden diaarit (1957–1960).

maakunta-arkiston siirtämistä Jyväskylään.²⁰³ Tästä nousi vahvaa keskustelua lehdistössä Vaasan ja Jyväskylän välillä, missä Jokipii oli yhtenä kirjoittajana mukana.

Esitelmä julkaistiin kokonaisuudessaan *Keski-Suomen maakuntaviestissä* vuonna 1962 ja *Keskisuomalaisessa* 3.10.1962, sekä lyhyempänä *Keski-Suomen Iltalehdessä* 2.10.1962. Esitelmä ”Keski-Suomen historian tutkimisesta” käsitteli nimensä mukaisesti laajasti historiantutkimusta, mutta suuren osan esitelmästä ja suurimman huomion sai osuus Jyväskylän arkistokysymyksen käsittelystä. Esimerkiksi *Keski-Suomen Iltalehden* uutisessa julkaistiin esitelmästä vain arkistoa koskeva pätkä.²⁰⁴

Esitelmässään Jokipii kävi läpi aikaisempia yrityksiä arkiston saamiseksi Jyväskylään ja kommentoi 1959 esityksen vaikutuksia, jonka seurauksena Valtionarkisto selvitti, kuinka paljon Keski-Suomea koskevia aineistoja muilla maakunta-arkistoilla olisi, ja olisiko niiden siirto Jyväskylään järkevää. Hän totesi tästä että ”on tunnustettava tosiasia, että pelkän Keski-Suomen läänin pohjalle ei historiallisista syistä – alueen harvan asutuksen ja pitäjien vähäisen lukumäärän vuoksi – voi pientäkään maakunta-arkistoa vielä rakentaa.”²⁰⁵ Jokipii näki siis arkistolaitoksen aiemmin esittämän perustelun uskottavana, hyväksyi sen ja muutti sen johdosta toimintaansa tavoitteensa saavuttamiseksi.

Keskeiseksi teemaksi Jokipii nosti esitelmässään kysymyksen nykyisten maakunta-arkistojen tarkoituksenmukaisista sijoituspaikoista. Hän selitti, kuinka kaikilla muilla korkeakouluilla oli tai tulisi olemaan hänen mukaansa mahdollisuus käyttää maakunta-arkistoja. Näistä jäi jäljelle vain Vaasan maakunta-arkisto, jolla ei ollut käyttäjänä kaupungissa olevaa korkeakoulua ja se olisi Jyväskylässä jo toimivan korkeakoulun historiantutkimuksen luonnollinen käyttöarkisto, koska siellä oli pääosa nuoremasta Keski-Suomea koskevasta aineistosta. Tällä Jokipii perusteli ehdotustaan ”maamme korkeimmille arkistoviranomaisille, että he – maamme korkeakoulupoliittikan kokonaisuuden vuoksi – suostuisivat Vaasan maakunta-arkiston siirtämiseen Jyväskylään.”²⁰⁶

²⁰³ Taiminen 1997, 38-40; Lybeck 2016, 153; Nuorteva & Happonen 2016, 231.

²⁰⁴ *Keski-Suomen Iltalehti*, 2.10.1962, ”Vaasan maakunta-arkisto siirrettävä Jyväskylään”, 1,9; *Keskisuomalainen*, 3.10.1962, ”Prof. Mauno Jokipii: Vaasan maakunta-arkisto olisi siirrettävä Jyväskylään”, 4,12,13; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, *Keskisuomalaisen* artikkeli ”Prof. Mauno Jokipii: Vaasan maakunta-arkisto olisi siirrettävä Jyväskylään”, 3.10.1962; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Eripainos *Keski-Suomen maakuntaviestistä* 1962/3, Mauno Jokipiin artikkeli Keski-Suomen historian tutkimisesta; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, Eripainos *Keski-Suomen maakuntaviestistä* 1962/3, Mauno Jokipiin artikkeli Keski-Suomen historian tutkimisesta; Taiminen 1997, 38.

²⁰⁵ *Keski-Suomen Iltalehti*, 2.10.1962, ”Vaasan maakunta-arkisto siirrettävä Jyväskylään”, 1,9; *Keskisuomalainen*, 3.10.1962, ”Prof. Mauno Jokipii: Vaasan maakunta-arkisto olisi siirrettävä Jyväskylään”, 4,12,13; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, *Keskisuomalaisen* artikkeli ”Prof. Mauno Jokipii: Vaasan maakunta-arkisto olisi siirrettävä Jyväskylään”, 3.10.1962; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Eripainos *Keski-Suomen maakuntaviestistä* 1962/3, Mauno Jokipiin artikkeli Keski-Suomen historian tutkimisesta; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, Eripainos *Keski-Suomen maakuntaviestistä* 1962/3, Mauno Jokipiin artikkeli Keski-Suomen historian tutkimisesta.

²⁰⁶ *Keski-Suomen Iltalehti*, 2.10.1962, ”Vaasan maakunta-arkisto siirrettävä Jyväskylään”, 1,9; *Keskisuomalainen*, 3.10.1962, ”Prof. Mauno Jokipii: Vaasan maakunta-arkisto olisi siirrettävä Jyväskylään”, 4,12,13; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, *Keskisuomalaisen* artikkeli ”Prof. Mauno Jokipii:

Tämän Jokipii perusteli olevan tärkeää, koska ei nähnyt mahdollisuuksia Vaasaan perustettavaan yliopistoon ”näkyvässä olevan ajan kuluessa”. Tämän vuoksi hän perusteli arkiston olevan Vaasassa tutkimusmielessä tyhjän panttina. Arkiston siirrolle Jokipii antoi myös muita perusteluja: tutkijat voisivat yhtä hyvin matkata Vaasan sijaan Jyväskylään, jonne olisi jopa paremmat yhteydet esimerkiksi Helsingistä. Hän kirjoitti tilanteesta vertauksella: ”Jos tiedetään, että rikas malmisuoni on olemassa, sen käyttämättä jättämistä pidetään yleisesti suurena tuhlauksena, vaikka kaivaustyö aluksi maksaisikin paljon.” Hän näki, että Jyväskylässä historiantutkijat ja opiskelijat eivät päässeet työskentelemään, koska pelätään alkukustannuksia, jotka syntyisivät ”arkiston siirrosta oikeaan, luonnolliseen paikkaansa”.²⁰⁷

Jokipii kirjoitti nykyisten väliaikaisjärjestelyjen (mikrofilmaus, kaukolainaus, matkustaminen Vaasaan) luovan myöskin kustannuksia, jotka arkiston siirto poistaisi. Hän myöskin perusteli ehdotuksen olevan yksinkertainen toteuttaa, koska arkistopii-rejä ei tällä ratkaisulla tarvitsisi muuttaa, ja Vaasassa arkisto toimi vuokratiloissa, mikä ei ollut hänen mielestään pysyvä ratkaisu, vaan valtion olisi pitänyt ennen pitkää rakentaa oma rakennus, minkä hinta olisi sama Vaasassa kuin Jyväskylässä, missä rakennukselle olisi voitu myös saada kaupungilta lahjoituksena tonttikin.²⁰⁸

Esitelmän loppupuoli, missä Jokipii kommentoi tulevia vastustavia argumentteja, oli ehkäpä huomiota herättävin. Siinä hän kirjoitti että:

”vaikka Vaasan arkiston siirto tuleekin varmaan kohtaamaan vastarintaa, siihen ei pitäisi suhtautua liian vakavasti. Kaikille ei voi olla mieliksi, mutta valtakunnallinen kulttuuripolitiikka on toki kokonaisuus, jonka pitäisi painaa eniten.”²⁰⁹

Vaasan maakunta-arkisto olisi siirrettävä Jyväskylään”, 3.10.1962; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Eripainos *Keski-Suomen maakuntaviestistä* 1962/3, Mauno Jokipiin artikkeli Keski-Suomen historian tutkimisesta; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, Eripainos *Keski-Suomen maakuntaviestistä* 1962/3, Mauno Jokipiin artikkeli Keski-Suomen historian tutkimisesta; Taiminen 1997, 38-39.

²⁰⁷ *Keski-Suomen Iltalehti*, 2.10.1962, ”Vaasan maakunta-arkisto siirrettävä Jyväskylään”, 1,9; *Keski-suomalainen*, 3.10.1962, ”Prof. Mauno Jokipii: Vaasan maakunta-arkisto olisi siirrettävä Jyväskylään”, 4,12,13; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, *Keskisuomalaisen* artikkeli ”Prof. Mauno Jokipii: Vaasan maakunta-arkisto olisi siirrettävä Jyväskylään”, 3.10.1962; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Eripainos *Keski-Suomen maakuntaviestistä* 1962/3, Mauno Jokipiin artikkeli Keski-Suomen historian tutkimisesta; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, Eripainos *Keski-Suomen maakuntaviestistä* 1962/3, Mauno Jokipiin artikkeli Keski-Suomen historian tutkimisesta; Taiminen 1997, 39.

²⁰⁸ *Keski-Suomen Iltalehti*, 2.10.1962, ”Vaasan maakunta-arkisto siirrettävä Jyväskylään”, 1,9; *Keski-suomalainen*, 3.10.1962, ”Prof. Mauno Jokipii: Vaasan maakunta-arkisto olisi siirrettävä Jyväskylään”, 4,12,13; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, *Keskisuomalaisen* artikkeli ”Prof. Mauno Jokipii: Vaasan maakunta-arkisto olisi siirrettävä Jyväskylään”, 3.10.1962; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Eripainos *Keski-Suomen maakuntaviestistä* 1962/3, Mauno Jokipiin artikkeli Keski-Suomen historian tutkimisesta; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, Eripainos *Keski-Suomen maakuntaviestistä* 1962/3, Mauno Jokipiin artikkeli Keski-Suomen historian tutkimisesta; Taiminen 1997, 39-40.

²⁰⁹ *Keski-Suomen Iltalehti*, 2.10.1962, ”Vaasan maakunta-arkisto siirrettävä Jyväskylään”, 1,9; *Keski-suomalainen*, 3.10.1962, ”Prof. Mauno Jokipii: Vaasan maakunta-arkisto olisi siirrettävä Jyväskylään”, 4,12,13; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, *Keskisuomalaisen* artikkeli ”Prof. Mauno Jokipii: Vaasan maakunta-arkisto olisi siirrettävä Jyväskylään”, 3.10.1962; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Eripainos *Keski-Suomen maakuntaviestistä* 1962/3, Mauno Jokipiin artikkeli Keski-Suomen historian tutkimisesta; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, Eripainos *Keski-Suomen maakuntaviestistä* 1962/3, Mauno Jokipiin artikkeli Keski-Suomen historian tutkimisesta.

Jokipii myöskin toisti, että oli perustellut siirtoa juuri valtakunnallisesta näkökulmasta, joka vaati maakunta-arkistot korkeakoulukaupunkeihin. Loppukappaleessaan Jokipii vaati, että koska valtio oli aloittanut historian alan oppikoulunopettajien valmistuksen Jyväskylässä, pitäisi sen huolehtia myös sen tarpeista. Jokipii kertoi, ettei tahtonut väheksyä uhrauksia, joita arkiston siirto aiheuttaisi, mutta painotti olevan nurinkurista suunnitella uusia yliopistoja, ennen kuin aiemmin perustetuille oli luotu täydet toimintaedellytykset. Tämän vuoksi hänen mukaansa valtakunnalliseen kulttuuripolitiikkaan kuului ensin Jyväskylän maakunta-arkiston perustaminen ja vasta sen jälkeen uusista historiallis-kielitieteellisistä tiedekunnista päättäminen.²¹⁰

Esitelmän Jyväskylän arkistoasiaa koskeva katkelma pysyi Jokipiillä läheisessä muistissa ja hän kirjoitti siitä 23.1.1963 päivätyyn tekstiluonnoksen otsikolla ”Jyväskylän arkistokysymys”²¹¹. Tämä teksti ilmestyi JKK:n julkaisusarjassa *Kasvatus ja Koulu* numerossa 1963/2. Artikkelin oli hyvin samankaltainen kuin Jokipiin vuoden 1962 esitelmä, mutta alkuun oli lisätty lyhyt kuvaus JKK:n hallintokollegion opetusministeriölle 27.2.1963 tekemästä esityksestä Vaasan maakunta-arkiston siirrosta Jyväskylään. Artikkelin oli myös lisätty uudeksi perusteluksi arkiston siirrolle näkemys pohjalaisien ahkerasta arkistokäytöstä, jos se sijaitsisi Jyväskylässä. Tätä Jokipii perusteli suurella pohjalaisopiskelijoiden määrällä JKK:ssa ja siellä toimivalla Pohjalaisella Osakunnalla. Hän näki varmana, että nämä haluaisivat mieluusti tehdä kotiseutuaan koskevia tutkimustöitä, jotka eivät tuolloin olleet mahdollisia. Tämän vuoksi Jokipiin mukaan arkiston sijoittaminen Jyväskylässä hyödyttäisi siten Pohjanmaatakin eniten.²¹²

Tämä näkemys tilanteeseen vaikuttaa hieman nurinkuriselta. Vaasassa ei opetettu tuolloin korkeakoulussa historian oppiainetta ja Jyväskylä oli yksi läheisimmistä oppiainetta tarjoavista korkeakouluista, joten pohjalaisten opiskelijoiden määrä saattoi olla huomattava. Kuitenkin Vaasassa maakunta-arkisto oli sijainnut perustamisestaan saakka siellä säilytettyjen aineistojen lähiympäristössä ja paikallisten, pohjalaisien, asukkaiden keskellä, joilla oli arkistolle käyttöä, vaikkakaan ei ehkä niin paljon paikallisten opiskelijoiden käytössä.

Jokipii oli osana myös 1964 toivomusaloitteen tapahtumissa, kun hän kirjoitti korkeakoulun puolesta eduskunnalle toiveen asian edistämisestä, tapasi sivistysvaliokunnan puheenjohtajan tämän vieraillessa JKK:ssa ja oli asiantuntijana sivistysvaliokunnan kuultavana aloitteen johdosta²¹³. Kansanedustajien toivomusaloitteesta

²¹⁰ Ibid.

²¹¹ KA, Mauno Jokipiin arkisto, Bbn, Luonnos tekstistä Jyväskylän arkistokysymys, 23.1.1963.

²¹² KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Eripainos *Kasvatus ja Koulu* n:o 1963/2, Mauno Jokipiin artikkeli Jyväskylän arkistokysymys; Taiminen 1997, 39.

²¹³ KA, Mauno Jokipiin arkisto, Bbn, Teksti Jyväskylän maakunta-arkiston perustamisesta 30 vuotta, 3.3.1997; Jokipii 1999, 102; Lamberg 2009, 398.

Jokipii kirjoitti myöhemmässä artikkelissaan, että aloite tehtiin pyynnöstä. Aloitteen tilaaja ei kuitenkaan selviä tekstistä²¹⁴.

Jokipii kirjoitti 23.9.1964 päivätyyn kannanoton korkeakoulun puolesta otsikolla "Jyväskylän maakunta-arkistokysymys". Tekstissä Jokipii kertasi aikaisempia yrityksiä arkiston perustamiselle Jyväskylään ja avasi 1963 arkiston siirtoesityksen taustoja, joihin hänen mukaansa päädyttiin, koska aiemmin oli selvityksessä saatu tulokseksi, ettei aineistoa ollut tarpeeksi oman arkiston perustamiseksi Jyväskylään. Tämän lisäksi Vaasassa olisi runsaasti aineistoa, jota käytettiin hänen tietojensa mukaan tutkimustyöhön varsin vähän. Tätä hän ei nähnyt järkeväksi, kun samalla Jyväskylässä valtiolle kuuluvassa korkeakoulussa oltiin arkistoa kipeästi vailla. Näiden seikkojen johdosta JKK pyysi kannanotolla eduskunnan sivistys- ja valtionvarainvaliokuntia kiinnittämään huomiota Veikko Hyytiäisen jättämään toivomusaloitteeseen "jommankumman edellä esitetyn vaihtoehdon - mieluummin jälkimmäisen - kiireelliseksi toteuttamiseksi."²¹⁵ Tällä viitattiin toivomusaloitteessa ehdotettuihin vaihtoehtoihin uuden maakunta-arkiston perustamisen (mikä esitettiin aloitteessa melkein kuin ohimennen) ja Vaasan maakunta-arkiston siirtämisen välillä, joista Jokipii ja JKK kannattivat tässä tekstissä siirtoa.

Tekstissä pyrittiin myös kumoamaan siirtoa vastustavia perusteluja. Ensinnäkin käytiin läpi JKK:n historian opetuksen tarpeet ja se, ettei väliaikaisratkaisut paikallisten arkistojen käytöstä, mikrofilmauksesta ja kaukolainauksesta olleet riittäviä, toisin kuin siirtoa vastustavat Jokipiin mukaan väittivät. Perusteluksi tähän näkökulmaan Jokipii nimesi kokemuksen, sanoen että tällaisen näkökulman esittäjillä ei ollut kokemusta asiasta, kun taas Jyväskylässä oli, missä kokemus oli osoittanut, että niiden ollessa tärkeitä toimenpiteitä, eivät ne riittäneet JKK:n opiskelijamäärille ja heidän tekemilleen tutkielmille. Tämän vuoksi maakunta-arkiston saamista paikkakunnalle perusteltiin välttämättömäksi. Myös Valtionarkiston lausunnossa vuoden 1963 aloitteesta esitetty perustelu arkistollisista syistä säilyttää arkisto Vaasassa käytiin läpi, ja Jokipii perusteli, etteivät arkistolliset syyt toisaalta vastustaneetkaan siirtoa, koska Jyväskylässä oli lääninhallitus ja monia muita valtionvirastoja. Kirjoituksessa toistui myös samoja argumentteja kuin Jokipiin aikaisemmassa esitelmässä ja artikkelissa asiasta, muun muassa muualta tulevien tutkijoiden helppo kulkeminen Vaasan sijaan Jyväskylään, aineiston hänen mukaansa vähäinen käyttö Vaasassa, mitä Jyväskylässä paikalliset opiskelijat käyttäisivät ahkerammin, sekä pohjalaisten opiskelijoiden ahkera arkiston käyttö, jos se sijaitsisi Jyväskylässä. Jokipii nosti tässäkin tekstissä esille Vaasan vuokrasopimuksen päättymisen 1965, jota olisi voitu jatkaa, mutta muistutti että Jyväskylästäkin olisi voitu saada samantapainen tarjous tiloista. Tekstin lopussa

²¹⁴ KA, Mauno Jokipiin arkisto, Bbn, Teksti Jyväskylän maakunta-arkiston perustamisesta 30 vuotta, 3.3.1997; Jokipii 1999, 101.

²¹⁵ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Mauno Jokipii: Jyväskylän maakunta-arkistokysymys, 23.9.1964; Taiminen 1997, 41.

oli melkein sanantarkkaan sama argumentti kansallisen kulttuuripolitiikan näkökulmasta kuin Jokipiin vuoden 1962 esitelmässä, jossa hän vaati valtiota huolehtimaan aloittamansa historia-alan oppikoulun opettajien koulutuksen edellytyksistä, joista arkiston tarve oli nyt tärkein. Hän toisti, ettei halunnut väheksyä siirrosta aiheutuvia uhrauksia, mutta ilmaisi taas näkemyksensä nurinkurisuudesta uusien yliopistojen suunnittelusta, kun vanhoilla ei ollut vielä kunnan toimintavalmiuksia.²¹⁶ Teksti päättyi JKK:n pyyntöön, että:

”Eduskunta kansanedustaja Hyytiäisen aloitteen pohjalta lausuisi hallitukselle toivomuksen, että se JKK:n historian opetuksen tarpeiden vuoksi ryhtyisi toimenpiteisiin Vaasan maakunta-arkiston pikaiseksi siirtämiseksi Jyväskylään.”²¹⁷

Heti lausunnon antamisen sivistysvaliokunnan edustajille heidän vierailunsa yhteydessä jälkeen, Jokipiin piti asiaa esillä sanomalehti *Keskisuomalaisen* artikkelissa ”Jyväskylän Yliopisto tarvitsee maakunta-arkiston paikkakunnalle” 24.9.1964. Tekstissä kerrottiin sivistysvaliokunnan ja talousvaliokunnan sivistysjaoston vierailleen Jyväskylässä, ja Jokipiin maininneen omaa tiedekuntaansa ja sen tehostamistarpeita esitellessään, että eduskunta yhtyisi Hyytiäisen aloitteeseen ja ryhtyisi toimiin arkiston pikaiseksi siirtämiseksi Vaasasta Jyväskylään. Artikkelissa suurin tila annettiin siirron perusteluille, jotka olivat hyvin samaa tekstiä kuin edelliselle päivälle päivätty Jokipiin teksti Jyväskylän maakunta-arkistokysymys.²¹⁸ Myös *Keski-Suomen Iltalehti* uutisoi asiasta hieman myöhemmin 7.10.1964 otsikolla ”Vaasan maakunta-arkisto on siirrettävä Jyväskylään”. Alaotsikossa kerrottiin räväkästi myös Pohjanmaan hyötyvän siirrosta. Artikkelin sisältö oli *Keskisuomalaisen* kanssa hyvin samanlainen. Siinä kerrottiin Jokipiin selvittäneen sivistysvaliokunnalle maakunta-arkiston tärkeyttä historian tutkimukselle ja opetukselle, ja kuinka se parhaiten onnistuisi arkiston siirrolla, jolloin se ja sen aineistot tulisivat ”tosi käyttöön”. Myös tässä suurin tila oli annettu sanantarkasti Jokipiin kirjoittaman kannanoton lainaamiselle.²¹⁹ Sama Jokipiin sanantarkka esittely toistui myös sanomalehti *Uuden Suomen* artikkelissa ”Jyväskylä kaipaa maakunta-arkistoa, Asia historian opiskelun kannalta tärkeä” 28.10.1964²²⁰. Myöhemmin Jokipiin muisteli omia kokemuksiaan tapaamisestaan JKK:ssa vierailleiden sivistysvaliokunnan edustajien kanssa. Hän kirjoitti henkilökohtaisesti pyytäneensä erillistä tapaamista puheenjohtaja Anna-Liisa Tieksolta, jotta ehti kertoa enemmän

²¹⁶ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Mauno Jokipiin: Jyväskylän maakunta-arkistokysymys, 23.9.1964; Taiminen 1997, 41.

²¹⁷ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Mauno Jokipiin: Jyväskylän maakunta-arkistokysymys, 23.9.1964.

²¹⁸ *Keskisuomalainen*, 24.9.1964, ”Jyväskylän Yliopisto tarvitsee maakunta-arkiston paikkakunnalle”, 13; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, *Keskisuomalaisen* artikkeli ”Jyväskylän Yliopisto tarvitsee maakunta-arkiston paikkakunnalle”, 24.9.1964.

²¹⁹ *Keski-Suomen Iltalehti*, 7.10.1964, ”Vaasan maakunta-arkisto on siirrettävä Jyväskylään”, 7,2.

²²⁰ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Uuden Suomen* artikkeli ”Jyväskylä kaipaa maakunta-arkistoa, Asia historian opiskelun kannalta tärkeä”, 28.10.1964.

historian laitoksen tilanteesta ja arkistoasiasta. Jokipiin mukaan Tiekso ymmärsi tilanteen ja lausui, että ”Kyllä tämä asia täytyy hoitaa”.²²¹

Sivistysvaliokunnan vierailun jälkeen Jokipii kutsuttiin valiokunnan kuultavaksi toivomusaloitteen johdosta 24.11.1964²²². Tätä Jokipii muisteli kirjoittaen luulleensa ja että Valtionarkistossa liikkui huhuja, joidenka mukaan toisena asiantuntijana kuultava valtionarkistonhoitaja Yrjö Nurmio aikaisempien vuosien tapaan olisi aikoinut vastustaa arkiston perustamista. Tämän vuoksi Jokipii oli valmistautunut kumoamaan ”kaikkia mahdollisia vastustavia argumentteja”. Ensin puhunut Nurmio kannattikin vastoin odotuksia ehdotusta, ja Jokipii kirjoitti kuulleensa jälkeenpäin, että arkistoneuvokset Martti Kerkkonen ja Aulis Oja²²³ olisivat nähneet vaivaa Nurmion käännättämiseksi. Hän epäili ratkaisuun vaikuttaneen poliitikoilta saatu ennakkotieto, että arkisto joka tapauksessa perustettaisiin. Lopulta sivistysvaliokunta ehdotti Jyväskylän maakunta-arkiston perustamista ja sinne Keski-Suomen aluetta koskevan aineiston siirtämistä Vaasan maakunta-arkistosta.²²⁴

Eduskunnan hyväksyttyä toivomusaloitteen, Jokipiitä haastateltiin asiasta kerтоваan uutiseen *Keskisuomalaisessa* 22.1.1965. Jokipii sanoi olevan ilahduttavaa, että asia oli saanut periaatteellisen ratkaisun eduskunnan täydellä yksimielisyydellä. Hän myös toivoi käytännön toimenpiteiden seuraavan nopeassa tahdissa, koska opiskelijatulva oli suuri ja odotusaika arkistolle oli jo tuolloin ollut pitkä. Jokipii puhui myös tarkemmin näkemyksistään arkiston merkityksestä historian opiskelulle, sekä toi esiin toivomuksen myös valtakunnallisten aineistojen siirtämisestä Jyväskylään muun muassa Valtionarkiston tilanpuutteen vuoksi. Jokipii myös toisti aikaisemmat perustelunsa maakunta-arkiston hyödyistä paikallisten arkistojen hoidolle ja mahdollisen liike-elämän aineistojen kokoamisen Jyväskylään. Hän myös sanoi, että alueella voisi nyt odottaa paikallishistoriallisten hankkeiden kukoistusta, kun aineistoja aletaan kerätä yhteen paikkaan, missä niitä voitaisiin käyttää tehokkaammin.²²⁵ Samanlainen uutinen Jokipiin haastattelulla julkaistiin myös *Keski-Suomen Iltalehdessä* samana päivänä, missä toivomusaloitteen hyväksymisessä maakunta-arkiston tarve oli todettu ennen kaikkea JKK:n historian laitoksen ja sen opiskelijoiden tutkimustöiden tähden.

²²¹ KA, Mauno Jokipiin arkisto, Bbn, Teksti Jyväskylän maakunta-arkiston perustamisesta 30 vuotta, 3.3.1997; Jokipii 1999, 102.

²²² KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Eduskunnan sivistysvaliokunta Mauno Jokipiille, 20.11.1964; Vaasan maakunta-arkiston toimintakertomuksessa päiväksi on kerrottu 25.11.1964, KA, KA I arkisto, De, Maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1964; Taiminen 1997, 40; Lybeck 2016, 154.

²²³ Aulis Oja toimi Valtionarkiston tutkimusosaston johtajana väliaikaisesti vuonna 1961 ja vakinaisesti 1962-1973. Lybeck 2016, 44.

²²⁴ KA, Mauno Jokipiin arkisto, Bbn, Teksti Jyväskylän maakunta-arkiston perustamisesta 30 vuotta, 3.3.1997; Jokipii 1999, 102; Taiminen 1997, 41; Lybeck 2016, 154.

²²⁵ *Keskisuomalainen*, 22.1.1965, ”Keski-Suomen Maakunta-arkistoa koskeva toivomusaloite hyväksyttiin eduskunnan eilissä istunnossa”, 3; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Keskisuomalaisen* artikkeli ”Keski-Suomen Maakunta-arkistoa koskeva toivomusaloite hyväksyttiin eduskunnan eilissä istunnossa”, 22.1.1965.

Tässä haastattelussa Jokipii toi esiin päätöksen yhteyden arkistojen hajakeskitykseen, jota se hänen mukaansa edistäisi.²²⁶

Vuoden 1965 alussa virinneeseen julkiseen keskusteluun otti myös Jokipii osaa, kun *Keskisuomalainen* 31.1.1965 vastasi *Vaasa*-lehden kirjoituksiin. Otsikolla "Uusi maakunta-arkisto Jyväskylään ei edellytä Vaasan syrjäyttämistä" lehti kirjoitti valottavansa maakunta-arkistojen toimintapohjaa Vaasan maakunta-arkistonhoitajan Aimo Wuorisen lausunnon pohjalta. Artikkelin ei ottanut kovin vahvasti kantaa arkiston siirtämiseen, mutta sanoi *Vaasa*-lehden kirjoittaneen asiasta täysin väärältä pohjalta, "että hanke muka edellyttäisi Vaasassa toimivan maakunta-arkiston koko materiaalin siirtämistä Jyväskylään." Artikkelin kertoi aluksi arkistojen toiminnasta yleisesti ja suhteellisen neutraalisti, mutta ilmaisi kantansa kohdassa "Tilanne Vaasassa ja Jyväskylässä", jossa kertoi arkiston perustamisen tärkeydestä ja toisti aikaisemmin käytettyjä perusteluja sen tarpeelle.²²⁷

Keskisuomalainen kirjoitti näkevänsä tarpeelliseksi asian valottamiseksi myös julkaista Mauno Jokipiin lausunnon, joka oli edellisen artikkelin alapuolella erillisellä otsikolla "Rauhoitu, Vaasa!". Jokipii aloitti kertomalla, että:

"Maakunta-arkistokysymyksiin on pyrittävä suhtautumaan asiallisesti ja objektiivisesti välttämällä sellaista nurkkapatrioottista asennoitumista, joka leimaa eräitä pohjalaisia julkisuudessa esitettyjä puheenvuoroja [- -]."²²⁸

Hän jatkoi toteamalla pohjalaisten osoittautuneen juuri niin temperamenttikkaiksi kuin yleinen käsitys heistä olikin. Jokipiin ilmaisut eroavat siis huomattavasti edeltäneestä artikkelista, jonka tyyli ei aivan koko artikkelin säilynyt neutraalina, mutta oli ainakin hillitympi. Jokipii jatkoi kirjoittamalla pohjalaisten kansanedustajien osoittautuneen asiallisemmiksi "kuin eräät lehtimiehet, jotka eivät kenties ole tutustuneet asiaan riittävän perusteellisesti."²²⁹ Hän kirjoitti arkistokysymyksen koskeneen nimenomaan uuden arkiston perustamista ja että asiaa oli tarkoitus hoitaa sovussa ja valtakunnallisesti eikä riidellen ja nurkkapatrioottisesti, mistä hän nyt vaasalaisia melko suorasti syytti. Jokipii seuraavaksi painotti korkeakoulun tarpeita arkistolle eikä uskonut Vaasaan perustettavan korkeakoulun olevan lähiajan tavoite. Hän vaati, ettei valtio voi syrjäyttää oman korkeakoulunsa tarpeita sen perusteella, että yksityiset toimijat ovat laatineet erilaisia suunnitelmia. Jokipii myöskin painotti, että eduskunnan päätös toivomusaloitteesta oli yksimielinen. Seuraavaksi hän kirjoitti, että asiaa oli vii-meaikoina ajettu nimenomaan sovun merkeissä ja että vain Keski-Suomea koskevan

²²⁶ *Keski-Suomen Iltalehti*, 22.1.1965, "Keski-Suomi saa maakunta-arkiston", 2; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Keski-Suomen Iltalehden* artikkeli "Keski-Suomi saa maakunta-arkiston", 22.1.1965.

²²⁷ *Keskisuomalainen*, 31.1.1965, "Uusi maakunta-arkisto Jyväskylään ei edellytä Vaasan syrjäyttämistä", 13; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Keskisuomalaisen* artikkeli "Uusi maakunta-arkisto Jyväskylään ei edellytä Vaasan syrjäyttämistä", 31.1.1965.

²²⁸ *Keskisuomalainen*, 31.1.1965, "Rauhoitu, Vaasa!", 13; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Keskisuomalaisen* artikkeli "Rauhoitu, Vaasa!", 31.1.1965.

²²⁹ *Ibid.*

aineiston siirtoa oli pyydetty Vaasasta. Tämä siirto helpottaisi hänen mukaansa myös tilannetta Vaasan maakunta-arkistossa eikä siellä tarvittaisi uudisrakennustöitä. Jokipii myös kirjoitti, että Vaasan arkiston käyttäjinä oli ollut JKK:n opiskelijoita ja Jyväskylässä opiskelevat pohjalaiset opiskelijat käyttäisivät tulevaisuudessakin Vaasan arkistoa.²³⁰ Hän lopetti tekstinsä vahvoilla ilmaisuilla:

”Opetuksena voidaan todeta: Jyväskylän kaupungin on syytä ryhtyä asiaan entistä tarmokkaammin ja Vaasan on syytä rauhoittua ja opetella ajattelemaan asioita tasapuolisesti.”²³¹

Jokipii ei pyrkinyt neutraaleihin ilmaisuihin, vaan esiintyi jyrkästi Vaasaa vastaan jättäen huomioitta aikaisemmat aloitteensa juuri koko arkiston siirrosta, mitkä nostettiin keskustelun jatkuessa Vaasassa kyllä esiin.

Jokipiin ja *Keskisuomalaisen* teksteihin *Vaasassa* vastattiin 3.2.1965 kolumnissa ”Emme rauhoitu” ja artikkelissa ”Jyväskyläläiset kieltävät vaatineensa Vaasan maakunta-arkiston siirtoa, Professorikin pakotetaan kääntämään kelkkansa”²³². Kolumnissa nimimerkki Helapää kirjoitti *Vaasa*-lehden teksteihin vastauksena Jyväskylässä ilmestyvän maalaisliiton lehden *Keskisuomalaisen* repäisseen vaatteensa ja sanoneen *Vaasa*-lehden muka käsitelleen asiaa väärältä pohjalta ja että kyseessä olisi vain Keski-Suomea koskevan aineiston evakuointi. Helapää kirjoitti *Keskisuomalaisen* haastattelun JKK:n tarmokasta historian professoria Mauno Jokipiitä ja yrittäneen rauhoittaa pohjalaisia hänen lausuntonsa perusteella. Kolumnissa nostettiin esiin Jokipiin lausunnon ristiriitaisuus hänen aikaisempiin ulostuloihinsa arkiston siirrosta, mistä julkaistiin analyysiä toisessa lehden uutisessa. Helapää myös kysyi *Keskisuomalaiselta*, oliko Vaasassa todella valotettu asiaa väärältä pohjalta vai oliko kyseessä enemmänkin tuulen suunnan äkillinen kääntyminen Jyväskylässä. Hän jatkoi toteamalla, että hyvä jos tuuli oli kääntynyt, sillä arkisto oli ja pysyi Vaasassa, koska sitä siellä kipeästi tarvittiin. Helapää nosti esiin myös aiemmassa pääkirjoituksessa ehdotetun mikrofilmauksen laajentamisen.²³³ Helapää lopetti arkistoasian käsittelyn vaatimalla Jyväskylältä selkeyttä:

”Keskisuomalainen huudahti viime sunnuntaina numerossaan kolmella palstalla, että ’Rauhoitu, Vaasa!’. Vastaamme, ettei Vaasa arkistoasiassa rauhoitu, ennenkuin Jyväskylä ilmoittaa, mitä se todella haluaa, kymmenykset vaiko koko apajan.”²³⁴

²³⁰ Ibid.

²³¹ Ibid.

²³² KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Vaasan* artikkeli ”Emme rauhoitu”, 3.2.1965; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Vaasan* artikkeli ”Jyväskyläläiset kieltävät vaatineensa Vaasan maakunta-arkiston siirtoa, Professorikin pakotetaan kääntämään kelkkansa”, 3.2.1965; Taiminen 1997, 46-47.

²³³ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Vaasan* artikkeli ”Emme rauhoitu”, 3.2.1965; Taiminen 1997, 46-47.

²³⁴ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Vaasan* artikkeli ”Emme rauhoitu”, 3.2.1965.

Samassa lehdessä käsiteltiin Jokipiin lausuntoja Jyväskylän arkistokysymyksestä, pääasiassa uusinta "Rauhoitu Vaasa!" -tekstiä, jota lainattiin suoraan pitkästi artikkeleissa. Jokipiin lausunnon todettiin kuulostaneen varsin sovinnolliselta ja siinä puhuttu vain Keski-Suomen aineiston siirtämisestä.²³⁵

Artikkelissa kuitenkin todettiin lausunnon olevan pahassa ristiriidassa Jokipiin aikaisempien ulostulojen kanssa. Tätä todistaakseen lehti lainasi *Keskisuomalaisen* 24.9.1964 julkaisemaa uutista sivistysvaliokunnan käynnistä Jyväskylässä, jolloin Jokipii esitti toivomuksen, että eduskunta toivomusaloitteen pohjalta ryhtyisi toimenpiteisiin Vaasan maakunta-arkiston pikaiseksi siirtämiseksi Jyväskylään.²³⁶ Jokipiin lausunnon lainauksen jälkeen sitä kommentoitiin sanoin:

"Tällä tavalla puhui prof. Jokipii muutama kuukausi sitten. Ellei edellä mainittu ole totta, on Keskisuomalainen vääristellyt herra professorin lausuntoa. Ei ole epäilystäkään etteikö kysymys ollut koko Vaasan maakunta-arkistosta."²³⁷

Seuraavaksi artikkeli käsitteli heidän näkökulmastaan ensimmäistä hyökkäystä, eli vuoden 1962 Jokipiin esitelmää, jota lainattiin *Keski-Suomen maakuntaviestistä* ja kommentoitiin Jokipiin tuolloin noin voimakkaasti paukutelleen, eikä silloinkaan ollut kyse muutaman sadan hyllymetrin siirtämisestä vaan koko maakunta-arkiston siirrosta, "mikä olisi tehtävä paikallisesta vastarinnasta huolimatta!" Seuraavaksi käytiin läpi *Kasvatus ja Koulu* -lehden Jokipiin artikkeli, jossa kerrottiin opetusministeriölle tehdystä esityksestä arkiston siirrosta. *Vaasan* artikkelissa kysyttiin joko uskotaan, kirjoittaen että edellä oli esitetty niin runsaasti todisteita, että jyvaskyläläistenkin pitäisi uskoa kyseessä olleen koko arkiston siirto, vai olivatko sikäläiset julkaisut sen verran vääristelleet asioita, ettei niihin ollut luottamista. Artikkelin loppu eduskunnan toivomusaloitteen käsittelyyn, josta todettiin, ettei siinä suoraan mainittu Vaasan arkiston siirtoa, muttei sitä toisaalta muotoilussa poissuljettukaan.²³⁸

Vaasa-lehden tekstit ovat mielenkiintoisia siinä, etteivät ne niinkään suoraan kritisoi Jokipiitä vaan viittaavat enemmänkin, että häntä oli johdateltu tai väärin lainattu. Toisaalta kaikki muut artikkelien pohjana olleet tekstit liittyivät tai olivat Jokipiin kirjoittamia paitsi toivomusaloite. Joten ainakin Jokipiin edustamia näkemyksiä *Vaasassa* kritisoitiin.

Tätä sanomalehtien vuoropuhelua annettiin myös Jokipiille erikseen tiedoksi, kun 5.2.1965 Jokipiille lähetettiin kirjeen ohessa leikkeleet *Vaasa*-lehden teksteistä.

²³⁵ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Vaasan* artikkeli "Jyvaskyläläiset kieltävät vaatineensa Vaasan maakunta-arkiston siirtoa, Professorikin pakotetaan kääntämään kelkkansa", 3.2.1965; Taiminen 1997, 47.

²³⁶ Ibid.

²³⁷ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Vaasan* artikkeli "Jyvaskyläläiset kieltävät vaatineensa Vaasan maakunta-arkiston siirtoa, Professorikin pakotetaan kääntämään kelkkansa", 3.2.1965.

²³⁸ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Vaasan* artikkeli "Jyvaskyläläiset kieltävät vaatineensa Vaasan maakunta-arkiston siirtoa, Professorikin pakotetaan kääntämään kelkkansa", 3.2.1965; Taiminen 1997, 47.

Kirjeessä lähettäjä kuvaili keskustelua polemiikiksi polemiikin vuoksi ja näki artikkeleissa menneistä murehtimista. Hän myös näki kirjoitusten taustalla pelon, että Vaasasta vietäisiin taas jotain mitä siellä oli aikaisemmin ollut. Kirjoittajalla saattoi olla yhteyksiä Seinäjoelle, koska hän samaistui tilanteeseen kirjoittaen, että aiemmin Seinäjoki oli Vaasalle paha mutta nyt se oli vaihtunut Jyväskylään. Kirjoittaja myös heitti ilmoille ajatuksen siirtyisikö Vaasan arkisto Seinäjoelle kaiken muun sen sieppaaman ohessa.²³⁹

Jokipii muisteli myöhemmin hänen *Kasvatus ja Koulu* -lehden artikkelista ja JKK:n vuoden 1963 esityksestä alkanutta lehtikeskustelua, kirjoittaen ettei JKK:n asenne ollut aggressiivinen tai kielipoliittinen kuten lehdistössä tuolloin väitettiin. Hän myös kirjoitti keskusteluun vaikuttaneen sen, että Vaasa oli poliittisessa mielessä suomenruotsalaisia linnakkeita ja että vuosina 1919-1920 siellä mietittiin jopa Ruotsiin liittymistä. Jokipii kirjoittikin ehdotuksen kaatuneen kielipoliittikkaan, koska se koettiin Vaasan ruotsalaispiireissä olevan juuri kielipoliittikkaa. Siirtoa vastustettiin tuolloin lehdistössä *Vaasassa* ja jopa *Hufvudstadsbladetissa*. Tämä taas antoi Jokipiin mukaan arkistoviranomaisille ”sivutukea” arkiston siirron vastustamiseen.²⁴⁰ Muistellesaan tapahtumia Jokipii ei siis antanut suurta arvoa Vaasassa esitetyille perusteluille arkiston pitämisestä kaupungissa.

Julkisen keskustelun aikana ja sen rauhoituttua oli Jyväskylässä valmisteltu arkiston tulevia tiloja. Tähän Jokipii osallistui muun muassa henkilökohtaisella kirjeenvaihdolla valtionarkistonhoitaja Yrjö Nurmion kanssa²⁴¹. Jokipii myös sai Martti Kerkkoselta tiedokseen Valtionarkiston virallisen lausunnon opetusministeriölle eduskunnan hallitukselle esitetystä toivomuksesta Jyväskylän maakunta-arkiston perustamisesta. Arkistotilojen järjestämiseen Jokipii saattoi osallistua myös yhdessä Jyväskylän kaupungin kanssa, koska hänen arkistossaan on luonnos kirjeestä opetusministeriölle kaupungin puolesta, missä toivottiin arkiston aloittavan toimintansa heti kun tilat saataisiin valmiiksi. Samansisältöinen kirje lähetettiin kaupungin nimissä 25.2.1966.²⁴²

Tiloista päästiin lopulta yhteisymmärrykseen, ja *Keski-Suomen Iltalehti* uutisoi 30.3.1966 arkiston saavan tilat linja-autoasemalta. Uutisessa kerrottiin kaupunginhallituksen päättäneen tilojen vuokraamisesta valtiolle ja haastateltiin Jokipiitä asiasta. Jokipii nimettiin lehdessä myös erityisen voimakkaasti ajaneen viime vuosina arkistoasiaa muiden jyväskyläläisten kanssa. Haastattelussa Jokipii puhui haasteesta, joka oli kohdattu arkiston määrärahojen saamisessa valtion budjettiin, minkä vuoksi sen toiminta ei vielä ensi syksynä voinut alkaa niin kuin aluksi oli suunniteltu. Jokipii

²³⁹ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Kirje, 5.2.1965.

²⁴⁰ KA, Mauno Jokipiin arkisto, Bbn, Teksti Jyväskylän maakunta-arkiston perustamisesta 30 vuotta, 3.3.1997; Jokipii 1999, 100-101; Lybeck 2016, 153.

²⁴¹ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Mauno Jokipii Yrjö Nurmiolle, 2.3.1965.

²⁴² KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Luonnos kirjeestä Jyväskylän kaupungin puolesta opetusministeriölle, päiväämätön; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Jyväskylän kaupunki opetusministeriölle, 5.2.1966.

nimitti kaupunginhallituksen päätöstä keskeiseksi, koska nyt Valtionarkisto pystyi esittämään opetusministeriölle määrärahoja ensi vuoden budjettiin. Tämän jälkeen täytyi enää päättää, otettaisiinko tarjotut tilat käyttöön, mitä Jokipii määritteli kysymykseksi siitä, perustettaisiinko Keski-Suomen maakunta-arkisto vai ei. Hän arvioi toiminnan voivan alkaa tammikuussa 1967, jos asia menisi opetusministeriössä ja valtionvarainministeriössä läpi, koska hän ei uskonut sen enää kaatuvan eduskunnassa, koska asia siellä aiemmin oli jo hyväksytty. Jokipii myös arvioi mitä virkoja arkistoon perustettaisiin sekä sanoi olevansa erittäin iloinen, että Jyväskylän kaupunki oli viime vuosina suhtautunut hyvin myönteisesti arkistoasiaan. Hän sanoi kaupungin toiminnan olleen yksi edellytys arkistoasian etenemiselle, eduskunnan päätöksen ohella.²⁴³

Myös *Keskisuomalainen* uutisoi asiasta, mutta tällä kertaa ilman Jokipiin haastattelua. Jokipiin kerrottiin kuitenkin olleen mukana tarkastamassa arkistotiloja yhdessä valtionarkistonhoitaja Yrjö Nurmion, arkistoneuvos Martti Kerkkosen sekä Rakenushallituksen yliarkkitehti Toivo Heimon kanssa. Uutisessa perusteltiin jälleen JKK:n tarvetta arkistolle ja kerrottiin samalla Tampereen yliopiston samanlaisesta tarpeesta, epäillen että seuraavaksi Hämeenlinnan maakunta-arkisto siirrettäisiin Tampereelle. Kanta otettiin myös Joensuun tilanteeseen todeten, että myöhemmin se tulisi tarvitsemaan oman maakunta-arkiston yliopistonsa käyttöön.²⁴⁴ Lyhyen uutisen asiasta julkaisi myös *Kansan Uutiset*²⁴⁵.

Maakunta-arkisto sai tilat ja perustamispäätöksensä vuoden 1967 alussa. Näin Suomen kuudennen maakunta-arkiston toiminta alkoi 3.3.1967. Ensimmäisenä päivänä tiloja vielä sisustettiin, mutta se käytettiin myös hyödyksi esittelemällä arkistoa lehdistölle. Tästä vastasivat vt. maakunta-arkistonhoitaja Raimo Viikki²⁴⁶ sekä Jyväskylän yliopiston edustajana Mauno Jokipii. Viikki esitteli tilaisuudessa lehdistölle arkistoa ja sen taustoja sekä kertoi millaisia aineistoja arkistoon olisi tulossa. Jokipii iloitsi lehdistölle, että maakunta-arkisto Jyväskylässä oli nyt tosiasia ja puhui sen tärkeydestä yliopiston historian opiskelijoille. Jokipii näki arkistossa kuitenkin vielä puutteen ja sanoi välttämättömäksi tarpeeksi saada lainaksi yhtä kokonaista

²⁴³ *Keski-Suomen Iltalehti*, 30.3.1966, "K-S:n maakunta-arkistolle tilat Jyväskylän linja-autoasemalta", 1,12; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Keski-Suomen Iltalehden* artikkeli "K-S:n maakunta-arkistolle tilat Jyväskylän linja-autoasemalta", 30.3.1966.

²⁴⁴ *Keskisuomalainen*, 29.9.1966, "Jyväskylän kaupunki osoittanut tilat uudelle maakunta-arkistolle, Perustaminen riippuu nyt eduskunnasta", 5; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Keskisuomalaisen* artikkeli "Jyväskylän kaupunki osoittanut tilat uudelle maakunta-arkistolle, Perustaminen riippuu nyt eduskunnasta", 29.9.1966.

²⁴⁵ *Kansan Uutiset*, 31.3.1966, "Maakunta-arkistolle suojat Jyväskylän linja-autoasemalta", 6, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2172351?page=6>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

²⁴⁶ Raimo Viikki oli itse keskisuomalainen ja opiskellut Jyväskylän kasvatustieteiden korkeakoulussa Jokipiin oppilaana kirjoittaen pro graduunsa vuonna 1963. Viikillä ja Jokipiillä oli yhteys siis jo ennen arkiston perustamista. Yhteys myös säilyi ainakin vuoteen 1975 asti. KA, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, *Keskisuomalaisen* artikkeli "Prof. Mauno Jokipii: Keski-Suomi tarvitsee oman maakuntahistoriateoksensa", 28.10.1969; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Aa, Raimo Viikiltä Mauno Jokipiille 25.2.1975; Viikki 1963.

läninarkistoa, kuten Mikkelistä Kuopion läänin kokoelmaa, sekä mikrofilmattuna muualla olevaa Keski-Suomea koskevaa aineistoa. Maakunnan tulisi myös ahkerasti säilyttää erityisesti itsenäisyyttä vanhempia aineistoja arkistossa. Jokipii esitti lehdistölle arkiston saamisesta erityiset kiitokset kaupunginjohtaja Veli Järviselle ja varatuomari Veikko Hyytiäiselle sekä sivistysvaliokunnan puheenjohtajalle Anna-Liisa Tieksole, heidän ajettuaan hanketta voimakkaasti eteenpäin viime vuosina. Lehdistö osallistui esittelytilaisuuteen hyvin ja siitä uutisoitiin paikallisten *Keskisuomalaisen* ja *Keski-Suomen Iltalehden* lisäksi *Aamulehdessä* sekä *Uudessa Suomessa*.²⁴⁷

Jokipii osallistui Jyväskylän yliopiston edustajana maakunta-arkiston avajaisiin ja piti siellä myös puheen. Siinä Jokipii kertasi arkistohankkeen historiaa ja sen yhteyttä korkeakoulun historian opetuksen tarpeisiin. Hän sanoi asian alkaneen edetä vasta eduskunnan sivistysvaliokunnan vierailtua Jyväskylässä syyskuussa 1964, jolloin se totesi tilanteen kestättömyyden. Jokipii kiitti puheessaan maakunta-arkiston saamisesta eduskuntaa, erityisesti sivistysvaliokunnan puheenjohtaja Tieksoa, valiokunnan jäseniä ja kansanedustaja Veikko Hyytiäistä; opetusministeriötä, joista erityisesti paikalla ollutta opetusministeri Reino Oittista ja lisäksi toimistopäällikkö Ahoa; maamme korkeimpia arkistoviranomaisia, erityisesti myös paikalla ollutta Martti Kerkkosta; ja Jyväskylän kaupunkia sekä sen kaupunginjohtajaa Veli Järvistä, joka myös osallistui tilaisuuteen. Jokipii lopetti puheensa kertomalla arkiston vaikutuksesta historian laitokseen, mutta korosti sen hyödyttävän myös paikallisia viranomaisia sekä sanoi maakunta-arkiston syntymisen olleen koko Keski-Suomelle huomattava kulttuuritapaus.²⁴⁸

Vihkiäistilaisuudesta uutisoineissa lehdissä kerrottiin Jokipiin puheesta ja kirjoitettiin juuri hänen olleen voimakkaasti ajamassa maakunta-arkiston saamista Jyväskylään²⁴⁹. Jokipii nimettiin jo aikalaislähteissä Jyväskylän arkistohankkeen keskeiseksi toimijaksi²⁵⁰. Jokipii jatkoi arkistoasian ajamista myös sen perustamisen jälkeen muistuttaen toiveestaan saada Jyväskylään lääninhallituksen arkisto. Vuonna

²⁴⁷ *Keskisuomalainen*, 4.3.1967, "Lähes 60 vuoden hanke toteutui: K-S:n maakunta-arkisto toimii", 12; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Keskisuomalaisen* artikkeli "Lähes 60 vuoden hanke toteutui: K-S:n maakunta-arkisto toimii", 4.3.1967; KA, JyMA I arkisto, U, *Keskisuomalaisen* artikkeli "Lähes 60 vuoden hanke toteutui: K-S:n maakunta-arkisto toimii", 4.3.1967; *Keski-Suomen Iltalehti*, 4.3.1967, "Jyväskylän maakunta-arkisto: Kaukolainaus toiminta voidaan aloittaa heti", 3; KA, JyMA I arkisto, U, *Keski-Suomen Iltalehden* artikkeli "Jyväskylän maakunta-arkisto: Kaukolainaus toiminta voidaan aloittaa heti", 4.3.1967; KA, JyMA I arkisto, U, *Aamulehden* artikkeli "Maamme kuudennen maakunta-arkiston ovet avattiin Jyväskylässä", 4.3.1967; *Uusi Suomi*, 4.3.1967, "Uusi maakunta-arkisto toimintaan Jyväskylässä", 4, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/bin-ding/2131821?page=4>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Uuden Suomen* artikkeli "Uusi maakunta-arkisto toimintaan Jyväskylässä", 4.3.1967.

²⁴⁸ KA, Mauno Jokipiin arkisto, Bbn, Mauno Jokipii: Tervehdys Jyväskylän maakunta-arkiston vihkiäisjuhlassa 16.10.1967.

²⁴⁹ *Keski-Suomen Iltalehti*, 16.10.1967, "Jyväskylän maakunta-arkisto vihittiin tänään", 1,12; KA, JyMA I arkisto, U, *Keski-Suomen Iltalehden* artikkeli "Jyväskylän maakunta-arkisto vihittiin tänään", 16.10.1967.

²⁵⁰ Esim. *Uusi Suomi*, 31.1.1968, "Jyväskylän yliopiston synty", 3, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2133276?page=3>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

1969 Keski-Suomen maakuntaliiton juhlassa pitämässään esitelmässä toive oli vaihtunut aiemmasta Kuopion lääninhallituksesta tutumpaan Vaasan lääninhallituksen arkistoon, jota säilytettiin luonnollisesti Vaasassa. Jälleen perusteena sille, miksei aineistoa Vaasassa tarvittaisi, oli sieltä puuttuva historian oppituoli. Esitelmässään Jokipii käytti muitakin samoja perusteluja aineiston siirrolle kuin aiemmin arkiston siirrolle. Hän myöskin, poiketen vuoden 1965 artikkelistaan ”Rauhoitu Vaasa!” kirjoitti vaati-neensa Vaasan arkiston siirtoa Jyväskylään, mistä seuranneen lehdistöväättelyn hän näki olleen vaikutin siihen, että lopulta aiemmin liian vähäisen Keski-Suomen arkis-toaineiston huomattiin sittenkin riittävän pieneen maakunta-arkistoon. Hän myöskin kirjoitti sivistysvaliokunnan vierailun Jyväskylässä olleen edellytys Hyytiäisen toivo-musaloitteen käsittelylle valiokunnassa.²⁵¹

Jokipii kirjoitti myös myöhemmin Jyväskylän maakunta-arkiston perustami-sesta. Hänen arkistossaan on vuodelle 1997 päivätty teksti ”Jyväskylän maakunta-ar-kiston perustamisesta 30 vuotta”, joka julkaistiin vuonna 1999 Arkistoyhdistyksen jul-kaisussa Arkisto 6. Siinä Jokipii muisteli prosessia sekä omia kokemuksiaan ja ajatuk-siaan sen aikana. Tekstissä toistuu moni perustelu ja ilmaisu, joita Jokipii käytti myös aikaisemmissa kirjoituksissaan ja esitelmissään. Hän muun muassa lainasi pitkästi *Kasvatus ja Koulu* -lehden artikkeliaan, 1964 toivomusaloitetta ja sivistysvaliokunnan mietintöä.²⁵²

Mauno Jokipiin rooli arkistonperustamisprosessissa näyttäytyy aineistoni pe-rusteella keskeisenä, kuten aikaisemmassa tutkimuksessa on analysoitu²⁵³. Toisaalta Jokipiin rooli painottuu korkeakoulua enemmän ja näiden erottaminen toisistaan on-kin hankalaa. Mauno Jokipiin rooli ja hänen käyttämänsä perustelut Jyväskylän maa-kunta-arkiston perustamisessa olivat läheisessä suhteessa Jyväskylän kasvatusopilli-seen korkeakouluun ja ajoittain näiden erottaminen toisistaan toimijoina on melkein mahdotonta. Jokipii kirjoitti tekstejä korkeakoulun edustajana ja korkeakoululle ja molempien toimijoiden perustelut olivat samanlaisia. Niissä painotettiin ennen kaik-kea korkeakoulun historian opetuksen ja tutkimuksen tarpeita ja tarpeen niin vaa-tiessa käytettiin myös muita arkistohallinnollisia perusteluja.

²⁵¹ KA, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, *Keski-Suomen Maakuntaviesti* 1969/4, Mauno Jokipiin artikkeli Pitäjän historiasta maakuntahistoriaan Keski-Suomessa; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Ma, *Keski-suomalaisen* artikkeli ”Prof. Mauno Jokipii: Keski-Suomi tarvitsee oman maakuntahistoriateok-sensa”, 28.10.1969; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Kansan Lehden* artikkeli ”Suomen tulevaisuus on maakunnissa”, 28.10.1969; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Aamulehden* artikkeli ”Maakunta-arkiston koko aineisto Jyväskylään”, 28.10.1969. Poiketen esitelmä tekstistä *Aamulehti* uutisoi Jo-kipiin haluavan vain Keski-Suomea koskevan osan lääninhallituksen arkistosta.

²⁵² KA, Mauno Jokipiin arkisto, Bbn, Teksti Jyväskylän maakunta-arkiston perustamisesta 30 vuotta, 3.3.1997; Jokipii 1999.

²⁵³ Ks. esim. Kulha 1984, 33; Kangas 1992, 211; Taiminen 1997, 48; Uotila 2004, 61; Päänilä 2008, 25; Lamberg 2009, 398; Valtonen 2009, 216; Lybeck 2016, 152–154; Nuorteva & Happonen 231.

3.4.2 Joensuun korkeakoulun Heikki Kirkinen

Heikki Kirkinen oli toiminut virassa 1960-luvun alkupuolella JKK:ssa ja mahdollisesti pitänyt silmällä Jyväskylän korkeakoulun ja arkistokysymyksen vaiheita ennen siirtymistään Joensuun korkeakouluun historian professoriksi 1970. Tässä toimessa hän ei ehtinyt olla pitkään, vaan toimi jo vuodesta 1971 yliopiston rehtorina. Kirkisen nähdään voimakkaasti kehittäneen yliopistoa ja sen toimintaympäristöä.²⁵⁴

Kirkinen kirjoitti jo vuonna 1966 näkemyksistään Joensuun yliopistosta. Kirkinen kritisoi sitä, ettei Joensuulle muiden perustettujen korkeakoulujen tavoin annettu tehtäväkseen tutkimuksen suorittamista, vaan vain opettajienvalmistuksen ja sitä palvelevaa humanistista ja luonnontieteellistä opetusta. Kirkinen näki tämän vääryytenä Joensuuta kohtaan, mikä johtaisi tuhoisiin seurauksiin korkeakoululle, koska Joensuu jäisi muista korkeakouluista jälkeen. Näkemys muistuttaa Jyväskylän tilannetta, missä vuonna 1958 myös nähtiin uusien oppitulojen olleen liian rajoittuneita opettajienvalmistuksessa eikä tutkimukselle annettu tilaa. Kirkinen myös itse mainitsi Jyväskylän korkeakoulun, joka oli hänen mukaansa ansiokkaasti kamppailut ja jatkunut kamppailua tutkimusmahdollisuuksiensa kehittämiseksi. Hän kirjoitti humanistisen tutkimuksen perusedellytyksiin kuuluvan hyvien kirjastojen ja arkistojen sekä perusteli näiden tarvetta ja kuinka ne voitaisiin järjestää. Hän kirjoitti ensimmäisen edellytyksen korkeakoulun historian opetukselle ja tutkimukselle olevan paikkakunnalle sijoitettu keskusarkisto. Hän ehdotti Savo-Karjalan maakunta-arkistossa olevien Itä-Suomea koskevien aineistojen pikaista siirtämistä Joensuuhun, joita tarvittaisiin jo pelkästään opetukseen vaikkei tutkimusta erikseen suoritettaisi. Kirkinen myös nosti esiin aluepolitiikan, kirjoittaen lain Joensuun korkeakoulusta ilmentävän ajatusta, että henkisesti Karjala aiottiin jatkuvasti pitää kehitysalueena.²⁵⁵

Kirkinen jatkoi aikaisempaa kirjoitustaan vielä samana vuonna, ja kirjoitti jälleen näkemyksistään Joensuun korkeakoulun tulevaisuudesta. Tässä Kirkinen kirjoitti sen muodostavan pohjan Karjalan yliopistolle. Hän kirjoitti Itä-Suomen yliopiston jakamisen kolmeksi korkeakouluksi olleen puolinainen toimenpide ja vain lähtökohta niiden pidemmälle kehitykselle yliopistoiksi. Kirkinen painotti jälleen tutkimuksen tärkeyttä, mitä ilman korkeakoulu jäisi ”sudeksi” ja muista korkeakouluista jälkeen. Hän myös nosti jälleen ratkaisevan tärkeäksi korkeakoulun ja yliopiston kehitykselle hyvän kirjaston ja keskusarkiston, joita molempia piti alkaa heti voimakkaasti kehittämään. Hän totesi voivansa parhaiten kommentoida omaa alaansa ja kirjoitti riittävän korkeatasoiselle historian opetukselle kunnollisen arkiston olevan välttämätön. Hän

²⁵⁴ Viikki 1994, 210; Hämynen & Heikkinen 2002, 40; Lybeck 2016, 156; Nuorteva & Happonen 2016, 233.

²⁵⁵ KA, Heikki Kirkisen arkisto, 15, Eripainos *Itäsuomen* numerosta 1966/1 Heikki Kirkinen, ”Paariakorkeakoulu”; KA, Heikki Kirkisen arkisto, 15, *Itäsuomi* 1966/1, Heikki Kirkinen, ”Paariakorkeakoulu”.

jatko, että uusi korkeakoulupolitiikka oli asettanut Valtionarkistolle uusia vaatimuksia, koska arkistot eivät enää olleet vain säilytys- ja tutkimusvirastoja vaan yleisön palvelun laitoksia ja korkeakoulujen opetuksen ja tutkimuksen edistäjiä.²⁵⁶ Omaa näkemystään hän toi vahvasti esille jatkaen:

”On hyödyllistä ainakin teoriassa kysyä, onko maamme arkistohallinto täysin uuden kehitystilanteen tasolla, ja pyrkiikö se kehittämään arkistolaitosta uuden kokonaistilanteen vaatimusten mukaan.”²⁵⁷

Kirkinen näki Joensuun historian opetuksen perustan luomiseksi välttämättömänä keskusarkiston sijoittamisen kaupunkiin. Tämä voitiin hänen mielestään toteuttaa erottamalla Savo-Karjalan maakunta-arkistosta Savo ja Karjala toisistaan, joista Joensuuhun perustettaisiin Karjalan maakunta-arkisto. Hänen mukaansa vain se loisi riittävät edellytykset Joensuun korkeakoulun historian opetukselle. Kirkinen otti kantaa Valtionarkiston toimintaan myös kirjoittaen, että ellei se, jonka ensisijaisena tehtävänä on arkistolaitoksen kehittäminen, voi oma-aloitteisesti asiassa toimia, täytyi Karjalan omien järjestöjen ryhtyä asiaa ajamaan.²⁵⁸

Kirkisen kirjoitusta kommentoitiin sanomalehti *Karjalaisessa*, missä nimimerkki Kynämies kertoi Kirkisen tekstistä ja oli samaa mieltä korkeakoulun kehityksen tarpeesta muun muassa arkiston osalta. Kynämies lopetti kirjoituksensa kysyen, milloin Kirkisen ajatukset, jotka olivat samanlaiset kuin *Karjalainen* oli usein myös kirjoittanut, ottavat tulta ja herättävät tositoimiin Joensuun korkeakoulun ja tulevan Karjalan yliopiston puolesta.²⁵⁹ Tämän jälkeen *Karjalainen* uutisoi Kirkisen kirjoituksista ja julkaisi niistä jälkimmäisen, jota Kynämies oli aiemmin kommentoinut, kokonaisuudessaan lehdessään²⁶⁰. Kirkisen perusteluja toistettiin myös seuraavana vuonna Karjalaisen Osakunnan tilaisuudessa, jossa puhuttiin tavoitteesta kehittää Joensuun korkeakoulusta yliopisto, jossa toteutettaisiin laajaa tutkimustoimintaa muun muassa maakunta-arkiston avulla²⁶¹.

Kirkinen osallistui Joensuussa pidettyyn suomalais-neuvostoliittolaiseen asiantuntijaseminaariin, jossa perusteli Karjalan historian tutkimiselle olevan tärkeää perustaa maakunta-arkisto Joensuuhun, missä se olisi välttämätön tulevan korkeakoulun tutkimustyölle. Tästä seminaarista Kirkinen itse kirjoitti artikkelin *Historialliseen Aikakauskirjaan*.²⁶²

²⁵⁶ KA, Heikki Kirkisen arkisto, 15, Eripainos *Itäsuomen* numerosta 1966/3, Heikki Kirkinen, ”Karjalan yliopisto”.

²⁵⁷ Ibid.

²⁵⁸ Ibid.

²⁵⁹ *Karjalainen*, 7.7.1966, Kynämies, ”Kärpäsiä ja härkäsiä”, 4.

²⁶⁰ *Karjalainen*, 13.11.1966, ”Dosentti Heikki Kirkinen: Joensuuhun joko kunnollinen korkeakoulu tai ei mitään”, 4–5.

²⁶¹ *Karjalainen*, 8.1.1967, ”Itä-Suomen yliopisto edelleen mahdollinen”, 1,6.

²⁶² *Historiallinen Aikakauskirja*, 1.1.1967, nro 3, Heikki Kirkinen, ”Suomalais-Neuvostoliittolainen asiantuntijaseminaari”, 294–296,

Joensuussa ei ollut aluksi Suomen historian oppituaolia, vaan se keskittyi yleiseen historiaan. Kuitenkin Suomen historiaa käsiteltiin, joten aineistoa ja omaa maakunta-arkistoa tarvittiin.²⁶³ Kirkinen otti toimeensa korkeakoulun historian professorina ja Karjalan tutkimuslaitoksen johtajana arkistokysymyksen esille muun muassa opetusministeri Jaakko Itälän vieraillessa korkeakoulussa loppuvuonna 1970. Tuolloin esitellessään tutkimuslaitosta hän nosti esille ajatuksen Savo-Karjalan maakunta-arkiston osan aineiston sijoittamisesta Joensuuhun.²⁶⁴

Kirkinen myös kirjoitti asiasta uudelle valtionarkistonhoitajalle, Tuomo Polviselle, pian tämän jälkeen. Kirjeessä Kirkinen kirjoitti kuinka Joensuun korkeakoulun suunnittelutoimikunta, jonka jäsen Kirkinen oli korkeakoulun vt. rehtorina, joutui lähiaikoina ottamaan kantaa Joensuun maakunta-arkistohankkeeseen. Kirkinen ja suunnittelutoimikunnan puheenjohtajana toimiva Joensuun kaupunginjohtaja Tauno Juntunen näkivät välttämättömänä neuvotella asiasta Polvisen kanssa ennen virallisen aloitteen tekemistä. Täten Kirkinen kutsui Polvisen Joensuun kaupungin ja korkeakoulun puolesta vierailulle marraskuun lopulla. Joensuussa tarkoitus olisi järjestää neuvottelutilaisuus, johon osallistuisivat Polvisen lisäksi kaupunki, korkeakoulu, maakuntaliitto sekä Karjalaisen kulttuurin edistämissätiö, jotka kaikki olivat kiinnostuneita arkistoasiasta. Polviselle voitaisiin myös esitellä arkistolle suunnitellut alueet, joihin Polvinen pääsisi heti antamaan mielipiteensä.²⁶⁵

Kirkinen kertoi asian olleen puolivirallisesti vireillä korkeakoulun ja Karjalan tutkimuslaitoksen yhteydessä ja lähetti kopion sivistysvaliokunnan mietinnöstä, jossa arkiston perustamista suositeltiin. Kirkinen mukaan hanke ei ollut mietinnöstä huolimatta edennyt, koska opetusministeriö odotti korkeakoulun ja suunnittelutoimikunnan aloitteita. Ilmeisesti tulevan aloitteen läpimeno haluttiin varmistaa esittelemällä hanketta ensin Polviselle, koska Kirkinen kirjoitti heidän haluavan kuulla hänen näkemyksiään sekä saada hänen hyväksyntänsä asialle. Samaan neuvottelutilaisuuteen oli tulossa myös Karjalaisen kulttuurin edistämissätiön kutsumana asiantuntijana professori Kauko Pirinen, jota esimerkiksi *Karjalainen* haastatteli usein Joensuun arkistokysymyksessä.²⁶⁶

Polvinen suostui osallistumaan neuvottelutilaisuuteen ja hänen mukaansa tuli myös arkistoneuvos Lauri Kujala²⁶⁷, joille Veijo Saloheimo lähetti vierailun ohjelman.

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/499238?page=84>, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/499238?page=85>, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/499238?page=86>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

²⁶³ Viikki 1994, 210.

²⁶⁴ *Karjalainen*, 28.10.1970, "Ministeri Itälä Joensuussa: Korkeakoululle on luotava hyvät toimintaedellytykset", 1-2; *Karjalainen*, 29.10.1970, "Eilissä lehdessämme...", 15. Korjaus aikaisempaan uutiseen, missä puhuttiin arkiston siirrosta, kun tarkoitettiin vain osan aineiston siirtoa.

²⁶⁵ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Heikki Kirkiseltä Tuomo Polviselle, 7.11.1970.

²⁶⁶ Ibid.

²⁶⁷ Johti arkistohallinnollista osasto Martti Kerkkosen jälkeen 1967-1972. Lybeck 2016, 44; Nuorteva & Happonen 2016, 474.

Neuvotteluihin suunniteltiin aiempien toimijoiden lisäksi osallistuvan myös Pohjois-Karjalan lääninhallitus ja Karjalan tutkimuslaitos.²⁶⁸

Myöhemmin Kirkinen kiitti Polvista ja Kujalaa vierailusta ja hyödyllisistä keskusteluista sekä kertoi Joensuussa tehtävän vuoden 1971 puolella ”keskusteluissa sovitun linjan mukaisesti Valtionarkistolle perustellun esityksen maakunta-arkiston perustamisesta.”²⁶⁹ Kirkinen kertoi myös maakunta-arkistoasian saaneen paljon huomiota Pohjois-Karjalassa ja kuulleensa monien kuntien olevan kiinnostunut sijoittamaan vanhempaa aineistoaan uuteen maakunta-arkistoon. Kirkinen myös lähetti kirjeen mukana *Karjalaisen* tekemän uutisen²⁷⁰ vierailusta, missä arkiston perustamisesta kerrottiin melko varmana asiana. Kirkinen kommentoi kirjeen loppupuolella myös Savo-Karjalan maakunta-arkistonhoitajan Keijo Astalan lausuntoja arkistokysymyksestä. Astala oli lausunut, että Joensuuhun voitaisiin perustaa enintään lainaustointo ja jälleen viitannut itärajan vaaroihin asiakirjojen säilyttämiselle. Tähän Kirkinen vastasi epäillen Oulun olleen nykyisin strategisesti vaarallisemmassa vyöhykkeessä kuin Joensuun ja että ”Leikki sijansa saakoon.”²⁷¹ Toisaalta, juuri lainaustointia Valtionarkisto oli ehdottanut vuonna 1967 tuolloin vastustaessaan uuden arkiston perustamista²⁷². Valtionarkistonhoitaja oli kyllä ehtinyt vaihtua, kuten mahdollisesti muukin ilmapiiri asian ympärillä.

Kirkisen ja Astalan vastakkaiset näkökulmat saivat sanomalehti *Karjalaisessa* oman artikkelinsa, jossa niillä käytiin vuoropuhelua. Siinä kerrottiin Joensuussa lähdetyn vakavasti liikkeelle maakunta-arkiston perustamiseksi ja haastateltiin Astalaa, joka sanoi, ettei lainkaan ymmärtänyt arkistohanketta. Tähän Kirkinen kommentoi Astalan katsovan asiaa vain Mikkelin kannalta eikä Pohjois-Karjalan tai valtakunnalliselta kannalta ja vaati Joensuuhun arkistoa. Astala taas sanoi ymmärtävänsä lainaustoiminnan aloittamisen, mutta sanoi Pohjois-Karjalaa koskevaa aineistoa olevan liian vähän arkistoksi, eikä hän hevin luopuisi Viipurin aineistosta. Arkistopiirin jakoakaan Astala ei nähnyt perustelluksi. Artikkelissa annettiin tilaa Kirkisen käyttämille perusteluille miksi Karjalan tutkimuslaitos ja korkeakoulun historian opiskelijat tarvitsivat aineistot lähelle Joensuuhun. Kirkinen myös sanoi vierailleiden Valtionarkiston edustajien olleen sitä mieltä, että osan aineiston siirto Savo-Karjalan maakunta-arkistosta olisi sille itselleenkin hyvä asia, koska ajan mittaan se olisi täyttymässä. Vierailun yhteydessä käydyissä neuvotteluissa Kirkisen mukaan arkistohanke todettiin perustelluksi. Muita perusteluja, joita Kirkinen artikkelissa esitteli, olivat sen luomat työpaikat,

²⁶⁸ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Veijo Saloheimolta Tuomo Polviselle, 7.12.1970; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Valtionarkistonhoitajan Tuomo Polvisen vierailu Joensuussa 17.12.1970.

²⁶⁹ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Heikki Kirkiseltä Tuomo Polviselle, 18.12.1970.

²⁷⁰ *Karjalainen*, 18.12.1970, ”Vuosikymmenien hanke vireytymässä, Joensuun maakunta-arkisto toteutettaneen lähivuosina”, 6.

²⁷¹ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Heikki Kirkiseltä Tuomo Polviselle, 18.12.1970.

²⁷² KA, JoMA I arkisto, Hf, Valtionarkisto opetusministeriölle, 4.12.1967; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Valtionarkisto opetusministeriölle, 4.12.1967.

paikallisten kuntien ja muiden toimijoiden tarve arkistolle, arkistolle olisi varattu jo joitain määrärahoja Karjalaisen kulttuurin edistämissäätiöltä ja arkistoon olisi tulossa aineistoa muun muassa maakuntaliitolta ja Joensuun seurakunnalta. Artikkelissa tuokensa hankkeelle esittivät myös Karjalaisen kulttuurin edistämissäätiö, Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, lääninhallitus, Joensuun seurakunta ja Nurmeksen kauppalanjohtaja.²⁷³

Kirkinen yhdisti usein maakunta-arkiston ja aluepolitiikan, mistä kertoi myös muissa haastatteluissa ja omissa teksteissään paljon. Kirkisen astuessa virkaansa Joensuun korkeakoulun historian professorina helmikuussa 1971 julkaisi *Karjalainen* hänestä artikkelin. Siinä Kirkinen nosti esille ajatuksiaan aluepolitiikasta kirjoittaen muun muassa miten Joensuuhun perustetut korkeakoulu ja tutkimuslaitos olivat tehokas keino estää kehitysalueiden "aivovuoto", minkä näki yhtä haitalliseksi kuin taloudellisen jälkeenjääneisyyden ja muuttoliikkeen tappion. Kertoessaan korkeakoulun historianlaitoksen tilanteesta, maakunta-arkisto sai artikkelissa oman väliotsikkonsa, jossa sen perusteltiin olevan välttämätön. Kirkinen sanoi arkistoaineistojen puutteen tulevan hankalammaksi, kun opiskelijat etenisivät opinnoissaan. Mikkelin arkiston käyttöä hän piti hankalana ja sen vuoksi näki Joensuuhun perustettavan arkiston tarpeellisenä. Arkiston perustamista hän piti todennäköisenä, kunhan tiloista saataisiin sovittua.²⁷⁴ Artikkelissa Kirkinen käytti nyt vain historian opiskelua perusteluna arkiston tarpeelle, eikä maininnut Karjalan tutkimuslaitosta. Toisaalta valinnassa voi olla enemmänkin kyse artikkelin aiheesta, joka koski juuri historian laitosta eikä yleisemmin korkeakoulua tai arkistokysymystä.

Kirkinen myös verkostoitui Pohjois-Karjalassa erityisesti toimiessaan korkeakoulun rehtorina. Hän osallistui esimerkiksi Pohjois-Karjalan maakuntaliiton alueen kansanedustajille pitämään informaatiotilaisuuteen 13.9.1971, kertoen siellä korkeakoulun tilanteesta ja toivoi sen rahoituksen lisäämistä muun muassa eri virkoihin ja toimiin sekä Karjalan tutkimuslaitoksen kehittämiseen. Myös tässä tilaisuudessa Kirkinen toi esille näkemyksensä Itä-Suomen kehitysalueen vaatimasta tuesta, joista Joensuun korkeakoulun kehittäminen olisi tärkeimpiä tekoja. Hän toi myös esiin, että korkeakoulu tulisi tekemään valtion vuoden 1973 tulo- ja menoarvioon esityksen Pohjois-Karjalan maakunta-arkiston perustamisesta.²⁷⁵

Kirkinen verkostoitui myös Valtionarkiston suuntaan, mikä mahdollisesti vaikutti maakunta-arkiston perustamisprosessiin, koska hän tunsikin valtionarkistonhoitaja

²⁷³ *Karjalainen*, 19.12.1970, "Ristivetoakin maakunta-arkistohankkeessa", 5.

²⁷⁴ *Karjalainen*, 24.2.1971, "'Aivovuoto' kehitysalueilta etelän keskuksiin estettävä, Prof. Kirkisen virkaanastujaiset tänään", 4.

²⁷⁵ KA, Heikki Kirkisen arkisto, 9, Joensuun korkeakoulu, Pohjois-Karjalan maakuntaliiton järjestämä Pohjois-Karjalan kansanedustajien informointitilaisuus, 13.9.1971; *Karjalainen*, 14.9.1971, "Ensi talven työllisyystilanne huolenaiheena P-Karjalassa, toivelista kansanedustajien viemisiksi", 1,8.

Toivo J. Paloposken²⁷⁶. He molemmat olivat Suomen Historiallisen Seuran jäseniä ja toimivat 1960-luvulla samassa seuran toimikunnassa, jossa edistivät yhteistyötä SHS:n ja alan eri toimijoiden, yhteisöjen ja seurojen välillä.²⁷⁷

Kirkinen kirjoitti näkemyksistään Itä-Suomen korkeakoulupolitiikasta ja sen yhteydestä aluepolitiikkaan vuonna 1973. Hän esimerkiksi näki Itä-Suomen yliopiston jakamisen kolmeksi suppeaksi korkeakouluksi tasapainotetun aluepolitiikan periaatteen toteuttamisena. Tätä ratkaisua hän ei kuitenkaan nähnyt sopivaksi, koska nämä korkeakoulut (ja Itä-Suomi) jäivät yksipuolisiksi ja lännen yliopistoja heikommiksi. Siksi niitä tulisi kehittää eteenpäin valtakunnallisessa korkeakoulupolitiikassa ja ottaa huomioon aluepoliittiset ja kehitysaluepoliittiset tekijät. Kirkinen kirjoitti, että etuoi-keutettujen suurien yliopistojen metropolityyppistä kasvua oli jarrutettava tietyissä määrin ja kehitettävä voimakkaasti kehitysalueiden korkeakouluja. Tekstinsä hän lopetti toivomalla Itä-Suomen tulevaisuudessa pääsevän tasapainoon muun Suomen kanssa henkisen kulttuurin alalla ja osin sen kautta myös aineellisessa kulttuurissa.²⁷⁸ Samanlaisen alue- ja kulttuuripolitiikkaa käsittelevän artikkelin Kirkinen kirjoitti myös *Karjalan Maa* -sanomalehteen. Siinä Kirkinen toivoi laajaa kulttuuripolitiikkaa, jota toteutettaisiin alueellisesti omissa hallinto- ja toimintaorganisaatioissa, mahdollisesti lääninhallinnon puitteissa. Tämä ratkaisu olisi pitänyt Kirkinen mukaan tehdä, koska maakuntaitsehallintoa ei vielä ollut. Tärkeäksi Kirkinen näki myös koko Itä-Suomen alueellisen yhteistyön sen kehitysaluepolitiikan, aluepolitiikan ja kulttuuripolitiikan edistämiseksi.²⁷⁹ Hajasijoittamisesta, yhdestä aluepolitiikan keinosta, Kirkinen kirjoitti laajan jutun myös *Helsingin Sanomiin*²⁸⁰. Esittäessään rehtorina vetoomuksen opiskelijoille korkeakoulun avajaisissa syksyllä 1973 Kirkinen myös keskittyi vahvasti hajasijoittamiseen ja korkeakoulun sijaintiin kehitysalueella sekä sen merkityksestä alueelle²⁸¹. Kirkinen näki myös maakunta-arkiston yhtenä aluepolitiikan välineenä ja vaikuttimena hajasijoitukseen²⁸².

Ennen Joensuun maakunta-arkiston perustamista sille suunnitellusta arkistopiiristä puhuttiin eri lähteissä eri tavalla. Esimerkiksi Heikki Kirkinen kirjoitti vielä tammiukuussa 1974 uuteen arkistoon kuuluvan Pohjois-Karjalan läänin lisäksi myös Kuopion lääni²⁸³. Kuopion lääni oli jaon epäselvin kohta, koska Valtionarkisto ei kieltänyt sen siirtoa Joensuun arkistopiiriin, vaan puhui sen tapahtuvan mahdollisesti

²⁷⁶ Valtionarkistonhoitajana vuodet 1974–1987. Lybeck 2016, 41, 44; Nuorteva & Happonen 2016, 474.

²⁷⁷ Leino-Kaukiainen 2019, 369.

²⁷⁸ KA, Heikki Kirkinen arkisto, 9, Kirjoitus "Itä-Suomen korkeakoulupolitiikka", 1973.

²⁷⁹ KA, Heikki Kirkinen arkisto, 15, *Karjalan Maan* artikkeli "Heikki Kirkinen: Alueellinen kulttuuripolitiikka", 25.3.1973.

²⁸⁰ KA, Heikki Kirkinen arkisto, 15, *Helsingin Sanomien* artikkeli "Filosofian tohtori Heikki Kirkinen: Hajasijoitus kasautuvaa kasvua vastaan", 13.6.1973.

²⁸¹ KA, Heikki Kirkinen arkisto, 9, Vetoamus opiskelijoille, 10.9.1973.

²⁸² *Karjalainen*, 5.1.1974, "Itä-Suomen korkeakouluja tuettava kiireellisimmin", 4.

²⁸³ Ibid.

tulevaisuudessa. Kuitenkaan heti arkiston perustamiseen Valtionarkisto ei sitä aikonut arkistopiiriin siirtää.

Kun Joensuun maakunta-arkiston perustaminen oli saatu valtion budjettiin, oli se käytännössä varma asia. Sen valmistelua seurasi myös Kirkinen, joka piti sen saamista korkeakoulun historian opetuksen ja tutkimuksen kannalta erittäin tärkeänä. Mauno Jokipii oli käyttänyt vertauskuvana kuvatessaan historian opetuksen ja tutkimuksen tarvetta maakunta-arkistolle kirurgia ilman leikkaussalia. Kirkinen käytti samanlaista tehokeinoa kuvatessaan arkiston olevan historian tutkijalle kuin laboratorio kemistille. Eli ilman sitä ei tultaisi toimeen.²⁸⁴

Heikki Kirkinen nimetään kirjallisuudessa usein keskeiseksi toimijaksi maakunta-arkiston saamisessa Joensuuhun. Hänet nähdään sen aktiiviseksi puolestapuhujaksi ja häntä kiitetään nimeltä arkiston perustamisen mahdollistamisesta.²⁸⁵ Aineiston perusteella Kirkinen olikin keskeinen toimija prosessissa mutta vielä enemmän kuin Jyväskylän tapauksessa hänen toimintansa on yhteydessä korkeakouluun. Kirkinen toimi sen rehtorina ja toimi pääasiassa tässä roolissa eikä aivan ensimmäisten vuosien jälkeen niinkään yksityishenkilönä tai historianprofessorina. Korkeakoulun esitykset ja kannanotot tulivat Kirkiseltä ja hän esiintyi korkeakoulun edustajana. Jokipiin tapauksessa korkeakoulun edustajina toimivat myös sen hallintokollegio ja rehtori, mutta Joensuussa nämä toimijat yhdistyivät Kirkisessä, koska häntä seuranneita historianprofessoreita nimitettiin ”matkalaukkuprofessoreiksi”, joilla ei ollut voimavaroja ajaa arkistoasiaa yhtä innokkaasti kuin Kirkisellä²⁸⁶. Arkistokysymyksessä Kirkinen kannatti vahvasti aluepolitiikkaa sekä hajasijoittamista ja kirjoitti sekä esitelmöi niistä useasti. Läheskään kaikissa teksteissään Kirkinen ei käsitellyt maakunta-arkistoa vaan useammin puhui Joensuun korkeakoulun tai ylipäätään Pohjois-Karjalan tai Itä-Suomen kulttuurin kehittämistä. Nämä näkemykset kuitenkin koskivat myös Kirkinen suhtautumista Joensuun arkistohankkeeseen, ja se kytkeytyi hänen ajatuksissaan tiukasti korkeakouluun, mistä kirjoittaessaan aluepolitiikka oli Kirkisellä vahvasti esillä.

3.4.3 Karjalan tutkimuslaitoksen Veijo Saloheimo

Joensuun korkeakoulussa vaikuttanut ja paikkakunnalta lähtöisin ollut historian tutkija Veijo Saloheimo oli opiskellut Jyväskylän kasvatustieteellisessä korkeakoulussa ennen siirtymistään Joensuuhun. Joensuun korkeakoulussa Saloheimo toimi Karjalan

²⁸⁴ *Karjalainen*, 15.5.1974, ”Joensuun maakunta-arkistoon Mikkelistä 150 tn papereita”, 1,8; KA, Heikki Kirkinen arkisto, 15, *Karjalaisen* artikkeli ”Joensuun maakunta-arkistoon Mikkelistä 150 tn papereita”, 15.5.1974; KA, KA I arkisto, Ua, *Karjalaisen* artikkeli ”Joensuun maakunta-arkistoon Mikkelistä 150 tn papereita”, 15.5.1974.

²⁸⁵ Hämynen & Heikkinen 2002, 40; Linnolahti 2002, 94; Lybeck 2016, 156; Nuorteva & Happonen 2016, 233.

²⁸⁶ Hämynen & Heikkinen 2002, 40.

tutkimuslaitoksessa sen tutkijana ja hänet nimitettiin myös korkeakoulun historian dosentiksi.²⁸⁷ Hän myös väitteli tohtoriksi Joensuussa vuonna 1971²⁸⁸.

Saloheimo oli ensimmäinen tutkija Karjalan tutkimuslaitoksessa ja hänen tehtäviinsä kuului laitoksen toiminnan suunnittelu ja muun muassa ensimmäisenä vuonna Pohjois-Karjalan 1600-luvun historian lähteiden keruu, mikä saattoi aktivoida häntä arkistokysymykseen. Tutkimuslaitoksen tavoitteena oli myös alusta alkaen maakunta-arkiston saaminen Joensuuhun, minkä perustamista alettiin heti valmistella. Aluksi tätä järjesteltiin yksityisillä neuvotteluilla, joiden jälkeen Valtionarkiston edustajat kutsuttiin vierailulle Joensuuhun. Neuvottelujen tulokseksi tutkimuslaitos kertoi arkiston perustettavan ensin väliaikaisiin tiloihin lääninvirastotalossa mahdollisesti vuonna 1974.²⁸⁹ Tämä odotus osoittautui lopulta oikeaksi, kun Joensuun maakunta-arkisto aloitti toimintansa siellä syyskuussa 1974.

Saloheimo osallistui myös lehdistössä keskusteluun Joensuun maakunta-arkiston perustamisesta. Hän kirjoitti *Karjalaisessa* kannanoton, jossa kritisoi Joensuun maakunta-arkiston perustamiseen käytettyjä perusteluja ja avasi keskeisiksi kokemiaan kysymyksiä. Hänen mukaansa senhetkinen tarve arkistolle näytti vähäiseltä, eikä arkiston merkitystä tulisi mitata ainoastaan käyntien määrällä, huomauttaen tilaustöiden määrä olleen myös keskeinen mittari. Näihin Saloheimo kuitenkin itse esitti vastaargumentit kertoen, että korkeakoulu loisi lisää tarvetta arkistolle Joensuussa, koska maakunnan korkeakoulu ei tulisi toimeen ilman maakunnallista tutkimusta, joka edellytti arkistoa. Hän käsitteli tekstissään myös aineistoja, joita Joensuuhun voitaisiin siirtää ja olisiko mikrofilmaus ratkaisu aineiston saatavuuteen. Tekstissä Saloheimo siis kannusti miettimään mitä arkistoaineistoja Joensuuhun voitaisiin siirtää ja missä muodossa, olisiko niille tarpeeksi käyttöä ja saataisiinko Joensuuhun arkistolle soveltuvat tilat ja tarpeeksi pätevää henkilökuntaa. Saloheimo ei vastustanut maakunta-arkiston perustamista ja kertoi korkeakoulun tarvitsevan arkiston asiakaspalvelua, mutta kirjoitti ensimmäisen askeleen maakunta-arkiston saamiselle olevan mahdollisimman luotettava selvitys arkiston tarpeesta laajemmasta näkökulmasta. Maakunta-arkiston perustamista voitaisiin Saloheimon mukaan edistää myös aloittamalla pian mikrofilmikokoelman kartuttaminen maakuntakirjastoon, mistä voisi kehittyä vaiheittain erillinen maakunta-arkisto.²⁹⁰

Saloheimo osallistui myös Karjalan tutkimuslaitoksen edustajana korkeakoulun järjestämään valtioneuvostonhoitaja Tuomo Polvisen ja arkistoneuvos Lauri Kujalan

²⁸⁷ KA, Veijo Saloheimon arkisto, 76, Viranhoitoon liittyviä asiakirjoja, Nimikirja.

²⁸⁸ Sulkunen & Kinnunen 2019, 150.

²⁸⁹ KA, Heikki Kirkisen arkisto, 9, Karjalan tutkimuslaitos, kertomustoiminnasta 1.9.1970-31.8.1971, 31.8.1971.

²⁹⁰ *Karjalainen*, 5.4.1966, Veijo Saloheimo, "Herra Toimittaja", 4.

vierailuun Joensuussa, missä paikalliset toimijat neuvottelivat Valtionarkiston edustajien kanssa maakunta-arkiston perustamisesta²⁹¹.

Saloheimo kirjoitti Karjalan tutkimuslaitoksesta sanomalehti *Karjalaiseen* kesällä 1971 kertoen sen toiminnasta, koska Koiviston pitäjäjuhlissa oli toivottu Karjala instituutin perustamista. Saloheimo pyrki selventämään, että tällainen oli jo olemassa Joensuun korkeakoulun yhteydessä. Saloheimo kirjoitti, että tutkimuslaitoksen tarvitseman aineiston saamisen ongelmat oli vielä ratkaistava. Historiantutkimuksen osalta hän ajatteli maakunta-arkiston ratkaisevan ongelman.²⁹²

Saloheimo kirjoitti myös artikkelin Karjalan tutkimuslaitoksesta, todennäköisesti vuoden 1972 paikkeilla, jossa perusteli arkiston tarvetta myös historiantutkimuksen tarpeilla. Hän halusi, että arkiston saamiseksi sen ”tarve on selvitettävä yksityiskohtaisesti ja perustellen, jotta voitettaisiin arkistolaitoksen keskityspyrkimys ja sen piirissä ilmenevät välistävetoyritykset.”²⁹³ Tässä Saloheimo arvosteli siis Valtionarkiston ja todennäköisesti Savo-Karjalan maakunta-arkiston esittämiä perusteluja, mutta näki ne kuitenkin sen verran varteenotettavina, että halusi ottaa ne huomioon toimia suunnitellessaan.

Joensuun maakunta-arkiston perustamisessa Saloheimo osallistui Karjalan tutkimuslaitoksen edustajana käytännön valmisteluihin eli arkistosiirtoihin. Siirtosuunnitelmista kertovassa kirjeessä Saloheimo otti kantaa myös arkistojen jakamiseen Mikkelin ja Joensuun välillä, missä toivoi Joensuulle arkistopiiriksi Pohjois-Karjalan ja Kuopion läänejä sekä esimerkiksi eri kuntien, seurakuntien ja muiden lääniä alempien tasojen olevien toimijoiden aineistoja Laatokan Karjalan alueelta.²⁹⁴

Hieman ennen Joensuun maakunta-arkiston aloituspäivää Saloheimo tapasi yhdessä Heikki Kirkisen kanssa tulevan maakunta-arkiston hoitajan Raimo Pohjolan, jonka kanssa keskusteli arkiston toiminnan aloittamisesta ja sinne tulevista aineistoista. Pohjola kirjoitti Saloheimon edustaman Karjalan tutkimuslaitoksen tehneen häneen erittäin hyvän vaikutuksen.²⁹⁵

²⁹¹ *Karjalainen*, 18.12.1970, ”Vuosikymmenien hanke vireytymässä, Joensuun maakunta-arkisto toteutettaneen lähivuosina”, 6; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, *Karjalaisen* artikkeli ”Vuosikymmenien hanke vireytymässä, Joensuun maakunta-arkisto toteutettaneen lähivuosina”, 18.12.1970.

²⁹² *Karjalainen*, 5.8.1971, Veijo Saloheimo, ”Karjalan tutkimuslaitos vakinaistuu tänä syksynä, Karjalan instituutti toimii jo”, 4.

²⁹³ KA, Veijo Saloheimon arkisto, 76, Muistioita ja selvityksiä ym., Kirjoitus ”Muutama Karjalan tutkimuslaitosta koskeva vaatimaton ajatus”, päivämätön.

²⁹⁴ KA, JoMA I arkisto, Hf, Karjalan tutkimuslaitos, Veijo Saloheimo, Materiaalin siirto Savo-Karjalan maakunta-arkistosta Joensuun maakunta-arkistoon, 14.12.1973.

²⁹⁵ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Raimo Pohjolan raportti käynnistään Joensuussa 28.8.1974, päivätty 1.9.1974.

3.5 Arkistolaitos

Arkistolaitoksen toimijoina uusien maakunta-arkistojen perustamisessa olivat keskeisiä itse Valtionarkisto sekä myös Vaasan ja Mikkelin maakunta-arkistot, joihin uusien arkistojen perustaminen vaikutti merkittävästi. Molemmissa tapauksissa kyseessä oli niiden arkistopiirien osien irtaantuminen ja aineiston jako tai jopa mahdollisesti koko maakunta-arkiston siirtäminen. Käsittelen myös uusien maakunta-arkistojen alkuvaiheita, koska ne perustelivat toimintansa alkuvaiheessa vielä yhä tarpeellisuuttaan.

3.5.1 Suhtautuminen Jyväskylän maakunta-arkiston perustamiseen

Valtionarkisto ei kannattanut jyväskyläläisten vuoden 1959 esitystä siitä antamassaan lausunnossa, jossa esitti samanlaisia perusteluja kannalleen kuin Vaasan maakunta-arkisto omassa lausunnossaan asiasta. Perusteluja olivat Keski-Suomea koskevan aineiston vähyys sekä ettei Vaasan arkiston siirtäminen vuokrasuhteen jatkumisen vuoksi ollut vielä ajankohtaista. Mahdollisesti oleellisempi ajankohta kysymykselle olisi 1965 jos vuokrasopimusta ei jostain syystä olisi jatkettu. Korkeakoulun historian opetuksen tarpeet Valtionarkisto kuitenkin näki keskeisiksi ja niiden ratkaisemiseksi Valtionarkisto oli tehnyt sopimuksen kaukolainauksesta ja JKK:n kirjastoon oli remontoitu lainoille soveltuva säilytyspaikka. Valtionarkisto myös suositteli heidän tärkeimpien aineistojensa mikrofilmausta, minkä se näki kohtuullisin kustannuksin helpottavan tutkimusmahdollisuuksia Jyväskylässä.²⁹⁶ Myöhemmin yksi Valtionarkiston tapa helpottaa JKK:n opiskelijoiden aineistojen keruuta ja siihen liittyviä kuluja oli perustaa 1965 Vaasan maakunta-arkistoon yöpymishuone²⁹⁷.

Korkeakoulun vuoden 1963 esitykseen Valtionarkisto myös suhtautui kielteisesti, koska sen nähtiin keskittyvän vain historian opetuksen helpottamiseen, eikä hallinnon ja käytännöllisen elämän palvelemiseen, mitä Valtionarkisto oli alkanut korostaa enemmän verrattuna aikaisempaan tutkimuspainotteisuuteen. Myöskään ajatusta maakunta-arkiston siirtämisestä pois Vaasasta sen historiallisesta ympäristöstä ja hallintokeskuksesta ei nähty kannatettavana. Valtionarkiston mukaan ehdotus siirrosta ei ollut riittävästi perusteltu. Se otti kantaa myös jälleen perusteluna käytettyyn vuonna 1965 loppuvaan vuokrasopimukseen, jota Vaasan kaupunki oli ilmoittanut olevansa halukas jatkamaan ja jopa olemaan valmis mahdollisesti rakennuttamaan lisätiloja arkistolle.²⁹⁸ Näin ei vuokrasopimuksen loppumisenkaan olisi enää käytettävä perustelu siirron puolesta.

²⁹⁶ KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston toimintakertomus v. 1960; Viikki 1994, Taiminen 1997, 38; 208; Lybeck 2016, 152; Nuorteva & Happonen 2016, 230.

²⁹⁷ Viikki 1994, 209.

²⁹⁸ KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston toimintakertomus 1963; Viikki 1994, 209; Lybeck 2016, 152; Nuorteva & Happonen 2016, 230–231.

Keskisuomalaisten kansanedustajien tehtyä vuonna 1964 toivomusaloitteen maakunta-arkiston saamisesta Jyväskylään Valtionarkisto antoi asiasta uudelleen lausunnon. Toivomusaloinne käsiteltiin sivistysvaliokunnassa, missä Valtionarkiston kantaa oli kertomassa valtionarkistonhoitaja Yrjö Nurmio, joka kannatti esitystä aiemmasta suhtautumisestaan huolimatta²⁹⁹. Arkiston perustamista kannattaen Valtionarkisto suositteli uuden maakunta-arkiston piiriksi Keski-Suomen läänin aluetta.³⁰⁰ Tästä Valtionarkisto antoi 10.5.1965 opetusministeriölle lausunnon missä kertasi Jyväskylän arkistokysymyksen vaiheita ja omia näkemyksiään ja niiden perusteluja. Tuolloin Valtionarkisto nosti yhä esille vähäiset Keski-Suomea koskevat aineistot ja Vaasan arkiston siirron perustelujen riittämättömyydet. Valtionarkisto kertoi myös keinoista, joilla JKK:n historian opetuksen tarpeita oli helpotettu, joista aiemmin ei ollut puhuttu Valtionarkiston tekemästä ehdotuksesta laudaturkirjoitusten tekijöiden apurahoista, joiden kustannukset olisivat olleet uutta maakunta-arkistoa pienemmät ja opiskelijat olisivat voineet erilaisista aineistoista valita sopivan tutkimustehtävän, toisin kuin yhden pienehkön maakunta-arkiston varassa ollessaan.³⁰¹ Valtionarkisto kertoi myös näkemyksensä korkeakoulujen historian opetuksen ja maakunta-arkistojen suhteesta, mikä tulevaisuudessa saattoi heijastua myös Joensuun maakunta-arkistokysymykseen, seuraavaa:

”Valtionarkiston käsityksen mukaan sekä korkeakoulujen historian opetuksen että maakunta-arkistojen omankin kehityksen kannalta olisi suotavaa, että korkeakoulut ja maakunta-arkistot sijaitsisivat samalla paikkakunnalla. Siihen olisi mahdollisuuksien mukaan varsinkin uusia laitoksia perustettaessa pyrittävä.”³⁰²

Valtionarkisto kuitenkin totesi, ettei yhäkään nähnyt, että alueella olisi arkistoon erityisen runsaasti aineistoa, mutta eduskunnan hallitukselle lausuman toiveen vuoksi olisi jo nyt ryhdyttävä kiireellisiin toimenpiteisiin maakunta-arkiston perustamiseksi Jyväskylään. Valtionarkisto myös näki, että tutkijoille olisi haittaa arkistojen jakamisesta, joka olisi muutenkin aineistojen ja arkistopiirien osalta hankalaa. Valtionarkisto kuitenkin ehdotti uuden arkiston piiriksi Keski-Suomen lääniä ja näki että sinne olisi saatava lisää aineistoa kirkon- ja kunnanarkistoista, yksityisiä arkistoja sekä liikkeiden, seurojen ja yksityishenkilöiden asiakirjoja. Myös pitkäaikaisia lainoja maakunta-arkistoista ja Valtionarkistosta voitaisiin antaa Jyväskylään, jotta arkisto saataisiin täyttämään sille asetettavan tehtävän. Lausunnossa käsiteltiin myös uuden arkiston tilakysymystä, jonka parhaaksi ratkaisuksi nähtiin oma erillinen tarkoitukseen rakennettu rakennus. Koska Jyväskylän virastotalon rakentamista ei ollut saatu

²⁹⁹ KA, Mauno Jokipiin arkisto, Bbn, Teksti Jyväskylän maakunta-arkiston perustamisesta 30 vuotta, 3.3.1997; Jokipii 1999, 102; Lybeck 2016, 154.

³⁰⁰ KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston toimintakertomus 1964; Viikki 1994, 209; Lybeck 2016, 154.

³⁰¹ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Valtionarkisto opetusministeriölle, 10.5.1965.

³⁰² Ibid.

edistymään, oli Valtionarkisto väliaikaisratkaisuksi neuvotellut Jyväskylän kaupungin kanssa vuokratiloista, jotka tehtäisiin arkistolle sopiviksi.³⁰³

Valtionarkisto osallistui keskusteluun tilojen valmistelusta ja myös vieraili Jyväskylässä useamman kerran Nurmion ja Kerkkosen voimin³⁰⁴. Valtionarkisto oli ehdottanut uudelle arkistolle määrärahoja jo vuonna 1965, mutta ne saatiin vasta esitykseen vuoden 1967 menoarvioksi. Määrärahojen saaminen oli oleellista arkiston perustamiselle, koska vain niillä arkisto pystyi todellisuudessa aloittamaan toimintansa. Valtionarkisto oli myös hyväksynyt arkistolle tarkoitettut tilat niiden valmistuttua loppuvuodesta 1966. Vuokrasopimuksesta oli neuvoteltu kaupunginhallituksen kanssa ja lopulta opetusministeriö oli sen hyväksynyt³⁰⁵. Tämän jälkeen Valtionarkisto oli valmistellut arkiston toimintaa muun muassa hyllystöjen tilaamisella.³⁰⁶ Jyväskylän maakunta-arkistolle oli myönnetty lopulta varat ja se perustettiin asetuksella 3.2.1967³⁰⁷. Tämän johdosta arkistojen piirijako muutettiin 9.2.1967 ja opetusministeri määräsi Valtionarkiston arkistoavustajan Raimo Viikin hoitamaan uutta maakunta-arkistonhoitajan virkaa 13.2. mihin hänet vakinaistettiin 1.9.³⁰⁸

Uusi maakunta-arkisto täytyi myös vihkiä käyttöön ja Valtionarkisto oli mukana järjestelyissä. Tuore valtionarkistonhoitaja Martti Kerkkonen muun muassa kävi asiasta kirjeenvaihtoa Mauno Jokipiin kanssa. Kerkkonen ei kannattanut Jokipiin ehdotusta kutsua Keski-Suomen läänin ja kuntien edustajia tilaisuuteen, vaikka näki heille arkiston esittelyssä oman propagandamerkityksensä. Hän ei nähnyt siihen perusteita, koska kyseiset tahot eivät olleet osallistuneet perustamissuunnitelmiin tai kustannuksiin. Kerkkonen kirjoitti, ettei edustajia ollut syytä kutsua pelkän propagandan vuoksi, koska silloin ilmeinen propagandatarkoitus paistaisi läpi eikä se soveltunut tilanteen luonteeseen. Vihkiäiset oli muutenkin hänen mukaansa ajateltu lyhyiksi ja vaatimattomiksi. Kerkkonen lopetti kirjeensä sanoen, että kuntien ja seurakuntien

³⁰³ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Valtionarkisto opetusministeriölle, 10.5.1965; KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston toimintakertomus 1965; Viikki 1994, 209; Lybeck 2016, 154; Nuorteva & Happonen 2016, 231–232.

³⁰⁴ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Jyväskylän kasvatusopillinen korkeakoulu Valtionarkistolle, 15.2.1965; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Mauno Jokipiin Yrjö Nurmiolle, 2.3.1965; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Kirje valtionarkistonhoitajalta, 9.3.1965; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Jyväskylän kaupunki Valtionarkistolle, 14.4.1965; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Jyväskylän kaupunki Valtionarkistolle, 17.1.1966; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Jyväskylän kaupunki Valtionarkistolle, 28.2.1966; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Jyväskylän kaupunki Valtionarkistolle, 30.3.1966; *Keskisuomalainen*, 29.9.1966, ”Jyväskylän kaupunki osoittanut tilat uudelle maakunta-arkistolle, Perustaminen riippuu nyt eduskunnasta”, 5.

³⁰⁵ KA, JyMA I arkisto, Ea, Vuokrasopimus, 16.1.1967.

³⁰⁶ KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston toimintakertomus 1966; *Kansan Uutiset*, 29.9.1966, ”K-Suomen maakunta-arkisto sai huoneen”, 3, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/bin-ding/2172607?page=3>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; KA, KA I arkisto, Ua, *Helsingin Sanomien* artikkeli ”Uusi maakunta-arkisto”, 5.10.1966.

³⁰⁷ Taiminen 1997, 47; Lybeck 2016, 155; Nuorteva & Happonen 2016, 231.

³⁰⁸ KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston toimintakertomus 1967.

edustajille voitaisiin kyllä jossakin muussa yhteydessä järjestää arkiston esittelytilaisuus.³⁰⁹

Kerkkonen osallistui vihkiäistilaisuuteen Valtionarkiston edustajana ja kertoi pitämässään puheessa Jyväskylän maakunta-arkiston olleen ilmaus valtion halusta luoda edellytyksiä tehokkaammalle korkeakouluopetukselle sekä tutkimusharrastuksen vilkastumiselle. Hän myös sanoi, että olisi pyrittävä siihen, ettei tutkimuksen tarvitsisi jäädä yhdessäkään korkeakoulukaupungissa paikallisen arkistomateriaalin varaan. Kerkkonen puhui myös arkistojen hajasijoituksesta, joka sai hänen mukaansa vastakaikua maakuntahengestä ja paikallishistoriallisesta harrastuksesta. Nämä ajatukset saattoivat osaltaan näkyä Joensuun maakunta-arkistokysymyksessä. Kerkkonen otti puheessaan myös esille Valtionarkiston usein esittämän näkemyksen Keski-Suomen arkistoaineiston vähyydestä, kertoen niiden tarjoavan vielä verrattain kapean pohjan tutkimukselle ja yliopisto-opetukselle, mutta totesi tilanteen voivan muuttua ajan myötä.³¹⁰

Vaasan maakunta-arkiston osallistuminen prosessiin alkoi myös lausunnosta 1959 esitykseen, koska suurin osa uudesta Keski-Suomen läänistä, jota oli Jyväskylän maakunta-arkiston piiriksi ehdotettu, kuului Vaasan maakunta-arkistopiiriin ja siksi Vaasassa myös oli suurin osa alueen arkistoaineistosta. Tästä laitos antoi maakunta-arkistonhoitaja Aimo Wuorisen allekirjoittaman lausunnon missä perusteltiin uuden arkiston vastustamista, koska Vaasassa olevat Keski-Suomea koskevat aineistot eivät olleet tarpeeksi laajoja edellyttämään uuden maakunta-arkiston perustamista. Wuorinen myös kumosi perustelun Vaasan maakunta-arkiston akuutista tilantarpeesta, mutta näki että ottaen huomioon Keski-Suomen uudet lääninhallinnolliset elimet (pääasiassa lääninhallituksen) tulevaisuudessa luomat aineistot ”oman maakunta-arkiston riittävän aikainen suunnittelu Keski-Suomea varten voisi olla paikoillaan.”³¹¹ Myös Wuorinen näki JKK:n historian opetuksen tarpeet varteenotettavaksi perusteluksi ja näki niiden ratkaisuntarpeen kiireellisemmäksi kuin uuden maakunta-arkiston perustamisen. Hän perusteli vastustavansa uuden arkiston perustamista, koska sinne siirrettäisiin vanhempia viranomaisten aineistoja sinne kuuluvilta osin, mistä

³⁰⁹ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Martti Kerkkonen Mauno Jokipille, 6.9.1967.

³¹⁰ *Keski-Suomen Iltalehti*, 16.10.1967, ”Jyväskylän maakunta-arkisto vihittiin tänään”, 1,12; KA, JyMA I arkisto, U, *Keski-Suomen Iltalehden* artikkeli ”Jyväskylän maakunta-arkisto vihittiin tänään”, 16.10.1967; *Keskisuomalainen*, 17.10.1967, ”Arkisto ei ole pelkkä säilytyspaikka – sen on pystyttävä myös palvelemaan”, 5,14; KA, JyMA I arkisto, U, *Keskisuomalaisen* artikkeli ”Arkisto ei ole pelkkä säilytyspaikka – sen on pystyttävä myös palvelemaan”, 17.10.1967; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Keskisuomalaisen* artikkeli ”Arkisto ei ole pelkkä säilytyspaikka – sen on pystyttävä myös palvelemaan”, 17.10.1967; KA, JyMA I arkisto, U, *Kansan Lehden* artikkeli ”Jyväskylän maakunta-arkisto – huomattava kulttuurisaavutus”, 17.10.1967; *Uusi Suomi*, 17.10.1967, ”Maakunta-arkisto vihitty Jyväskylässä”, 4, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/bin-ding/2133159?page=4>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; KA, KA I arkisto, Ua, *Uuden Suomen* artikkeli ”Maakunta-arkisto vihitty Jyväskylässä”, 17.10.1967; KA, JyMA I arkisto, U, *Uuden Suomen* artikkeli ”Maakunta-arkisto vihitty Jyväskylässä”, 17.10.1967; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Uuden Suomen* artikkeli ”Maakunta-arkisto vihitty Jyväskylässä”, 17.10.1967.

³¹¹ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Vaasan maakunta-arkisto Valtionarkistolle, 18.1.1960.

kuitenkin olisi hänen mielestään tutkimukselle vain puolinainen hyöty, koska osa aineistosta jäisi kuitenkin Vaasaan.³¹² Wuorinen kuitenkin kirjoitti, että:

”Näiden seikkojen ei tarvitse silti vaikuttaa millään tavoin estävästi tai jarruttavasti Jyväskylän maakunta-arkistokysymyksen ratkaisemiseen korkeakoulun tarpeet huomioiden jo nyt myönteisesti, joskin esiin tuodut tutkimustyötä rajoittavat vaikeudet ja hankaluudet on syytä ottaa huomioon ja harkita niiden edes osittaista poistamista käyttämällä hyväksi esim. mikrofilmausta. Samoin voidaan maakunta-arkistokysymyksen ratkaisua odotellessa jo valokuvatun aineksen käyttöfilmejä lisäämällä ja filmien lainaustoimintaa laajentamalla väliaikaisesti helpottaa tutkimusmahdollisuuksia Jyväskylässäkin.”³¹³

Wuorinen nosti esille myös Vaasan maakunta-arkiston vuokrasopimuksen päättymisen 1965 lopulla, jolloin sopimus voitaisiin uusia tai hankkia arkistolle oma kiinteistö Vaasasta tai jostain muualta. Hän kuitenkin epäili, että ajatus mahdollisesta arkiston siirtämisestä pois Pohjanmaalta aiheuttaisi maakunnan taholta ankaraa vastustusta, eikä sitä silloin voisi siirtää Jyväskylään.³¹⁴ Wuorinen kuitenkin mielenkiintoisesti puhui ikään kuin Jyväskylän puolesta kirjoittaen siirrosta sinne:

”Joka tapauksessa tämäkin mahdollisuus on syytä ottaa huomioon jo suunnittelun tässä vaiheessa, koska maakunta-arkisto korkeakoulua vaille olevassa Vaasassa sijaitessaan ilmeisesti jossakin määrässä kärsii akateemisten historiantutkijain puutteesta.”³¹⁵

Wuorinen päätti lausuntonsa ehdotukseen, että Jyväskylän maakunta-arkistokysymyksen ratkaisu jätettäisiin vuoteen 1965 kun Vaasan vuokrasopimuksen suhteen täytyisi tehdä ratkaisuja. Hän kuitenkin kirjoitti, että neuvotteluja Jyväskylän kanssa voitaisiin aloittaa ennen tätä, jotta pystyttäisiin vertaamaan Jyväskylän kaupungin tarjoamia etuja Vaasan kaupungin ehdotukseen.³¹⁶

Lausunnossa nostettiin esiin mielenkiintoisesti perusteita, jotka ainakin aineistoni mukaan kirjoitettiin julki vasta myöhemmin Jokipiin toimesta. Wuorisen lausunto löytyy Jokipiin arkistosta, joten siitä ja Jokipiin aktiivisuuden asiassa päätellen hän sai lausunnon sisällön todennäköisesti tiedokseen sen ollessa ajankohtainen. Mahdollisesti Jokipii käytti lausunnossa kerrottuja asioita apunaan luodessaan perusteluja maakunta-arkiston saamiseksi Jyväskylään. Myöskin on mahdollista, että Jokipiin myöhemmin aineistossani kirjoittamat perustelut oli tuotu esiin muissa teksteissä tai puheissa jo tuolloin, joihin Wuorinen tässä vastasi.

Seuraavan kerran Vaasan maakunta-arkisto oli Jyväskylän arkistokysymyksessä aktiivinen antaessaan uuden lausunnon yhdessä Vaasan kaupungin kanssa JKK:n 1963 aloitteesta. Siinä ne ilmoittivat olevansa aloitetta vastaan ja kaupungin olevan valmis vuokrasopimuksen jatkamiseen ja mahdolliseen tilojen laajentamiseen.

³¹² Ibid.

³¹³ Ibid.

³¹⁴ Ibid.

³¹⁵ Ibid.

³¹⁶ Ibid.

Aloitteen johdosta Vaasan maakunta-arkistossa oli käynyt tutustumassa myös opetusministeri Armi Hosia.³¹⁷

Valtionarkiston ja Jokipiin tavoin myös Vaasan maakunta-arkistonhoitaja Aimo Wuorinen oli kutsuttu kuultavaksi sivistysvaliokuntaan vuoden 1964 toivomusaloitteen johdosta. Wuorinen kirjoitti maakunta-arkiston toimintakertomuksessa valiokunnan hyväksyneen ”aloitteen hyväksyttäväksi lähinnä siinä muodossa, että Jyväskylään perustettaisiin erillinen arkisto Keski-Suomen aineksia varten.”³¹⁸ Tässä ei tullut päätöksen tukeneen siirtoa. Vaikka kertomuksessa kirjoitettiin Jyväskylän arkiston mahdollisesta perustamisesta, ei sen ilmeisesti ajateltu etenevän kovin nopeasti, koska maakunta-arkistonhoitajan ja Valtionarkiston edustajien kerrottiin neuvotelleen Vaasan kaupungin kanssa lisätiloista arkistolle ja Jyväskylästä saapuville opiskelijoille järjestettävästä asunnosta.³¹⁹ Wuorinen antoi toivomusaloitteesta lausunnon ja ehdotti Valtionarkiston tapan, että Jyväskylään perustettaisiin uusi maakunta-arkisto ja sen piiriksi Keski-Suomen lääniä³²⁰.

Wuorinen osallistui myös toivomusaloitteesta seuranneeseen lehtikirjoitteluun, kun *Vaasa*-lehti haastatteli häntä laajaan artikkeliin 28.1.1965 ”Vaasan maakunta-arkisto on maakunnallinen tutkimuslaitos. Sen paikka on Vaasassa, ei Jyväskylässä”. Siinä hän kertoi arkiston toiminnasta ja miksei sitä olisi hyvä siirtää. Tätä Wuorinen perusteli suurimman osan aineiston olevan peräisin alueelta, käyttäjät olivat suurin osa vaasalaisia, arkiston tilat oli rakennettu sitä varten, vuokrasopimuksen todennäköisestä suotuisasta jatkosta sekä siitä, että Jyväskylässä tutkimusmahdollisuuksia oli lisätty muilla tavoilla. Wuorinen kirjoitti myös toivomusaloitteesta, minkä vuoksi hänen sanoin hallitus *joutuu* ottamaan asian näin uudelleen tutkittavakseen. Wuorinen hyödynsi artikkelia myös kiinnittääkseen huomiota pohjalaisten kuntien ja seurakuntien arkistovelvollisuuksiin, sekä yksityisarkistojen ja yleisesti maakunnan mahdollisuuksiin tukea Vaasan arkistoa ja tuntea se maakunnalliseksi tutkimuslaitokseksi.³²¹

Jyväskylän arkistokysymyksessä Valtionarkisto ja Vaasan maakunta-arkisto olivat pääasiassa koko ajan samoilla linjoilla. Ne eivät nähneet uuden arkiston perustamista tarpeelliseksi, eivätkä kokeneet sille olevan tarpeeksi aineistoja. Valtionarkisto hyväksyi arkiston perustamisen 1964 toivomusaloitteen jälkeen, mutta näki yhä, ettei sille ollut tarpeeksi omia aineistoja. Vaasan maakunta-arkisto vastusti perustamista hieman vielä tämän jälkeen, mutta oli Valtionarkiston tavoin tyytyväisempi uuden arkiston perustamiseen kuin vanhan siirtoon.

³¹⁷ KA, KA I arkisto, De, Maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1963.

³¹⁸ KA, KA I arkisto, De, Maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1964.

³¹⁹ Ibid.

³²⁰ Nuorteva & Happonen 2016, 231.

³²¹ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Vaasan* artikkeli ”Vaasan maakunta-arkisto on maakunnallinen tutkimuslaitos, Sen paikka on Vaasassa, ei Jyväskylässä”, 28.1.1965; Taiminen 1997, 43-44.

Jyväskylän maakunta-arkiston perustamisen jälkeen laitos itse perusteli syntensä johtuneen enemmän paikallisen yliopiston historiantutkimuksen tarpeista eikä niinkään hallinnollisista seikoista. Tästä arkistohanketta oli ”syytettykin”. Arkisto kuitenkin luonnollisesti näki olemassaolonsa merkityksellisenä ja kirjoitti jo ensimmäisen työvuoden osoittaneen perustamispäätöksen olleen myöskin hallinnollisesti oikea toimenpide. Maakunta-arkistonhoitaja Raimo Viikki kirjoitti olleen tärkeää tehdä heti alkuun arkistoa tunnetuksi ja sen vuoksi järjesti ”laitoksen aikaan saamista menestyksellisesti ajanut prof. Mauno Jokipii”³²² yhdessä hänen kanssaan informaatitilaisuuden lehdistölle maaliskuun alussa. Siellä oli läsnä hänen mukaansa lähes kymmenen sanomalehden edustajia ja heidän kanssaan oli jatkettu yhteydenpitoa ja näiden uutisoineen arkiston tapahtumista.³²³

Viikki kirjoitti, että arkiston vihkiäistilaisuudesta uutisoitiin lehtien lisäksi myös radiossa ja televisiossa. Hän antoi arkiston toimintakertomuksessa kiitoksen arkiston perustamisesta ennen kaikkea Jyväskylän yliopistolle sekä suunnitelman toteuttamiseen vaikuttaneille opetusministeriölle, Jyväskylän kaupungille ja kansanedustajille. Näiden lisäksi erikseen hän kiitti Valtionarkiston tukea. Arkiston toiminta oli ollut vilkasta, se oli järjestänyt luento- ja esittelytilaisuuksia yliopiston opiskelijoille ja paikallisten virastojen edustajille, tutkijakäynnit olivat olleet runsaita ja aukioloaikoja oli laajennettu niiden vuoksi.³²⁴ Seuraavinkin vuosina Valtionarkisto ja Jyväskylän maakunta-arkisto kertoivat arkiston suhteen yliopistoon olleen läheinen ja sen opiskelijoiden käyneen ahkerasti asiakkaina. Kertomuksissa muistutettiin yhä arkiston perustamisen merkityksestä yliopistolle.³²⁵

Raimo Viikkiä seurannut Jyväskylän maakunta-arkistonhoitaja Vesa Salminen³²⁶ näki vuonna 1975 kirjoittamassaan tekstissä Jyväskylän maakunta-arkiston perustamisessa olleen Valtionarkistolta taktikointia. Hän kirjoitti Valtionarkiston vastahakoisuudesta arkiston perustamiseen ja sen joutuneen pakkotilanteeseen tilojen valinnassa, kun arkiston perustaminen kuitenkin vahvistui. Salminen näki Valtionarkiston hyväksyneen väliaikaiset vuokratilat, koska se uskoi Jyväskylän arkiston jäävän yliopistoa palvelevaksi 3–4 hengen lainaustoimistoksi eli tavallaan ”tynkäärkistoksi”, joka ei tarvitsisi paljoa henkilökuntaa. Salminen kirjoitti tuolloin olleen myös ”epämääräistä ajatusta” Jyväskylään joskus rakennettavasta virastotalosta, joka nähtiin arkistolle mahdollisuutena. Hän totesi molempien ajatusten olleen jokseenkin

³²² KA, KA I arkisto, De, Maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1967; KA, JyMA arkisto I, Db, Kertomus Jyväskylän maakunta-arkiston toiminnasta v.1967, 16.1.1968.

³²³ Ibid.

³²⁴ Ibid.

³²⁵ KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston toimintakertomus 1968; KA, KA I arkisto, De, Maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1968; KA, JyMA arkisto I, Db, Kertomus Jyväskylän maakunta-arkiston toiminnasta v. 1968, 22.1.1969.

³²⁶ Jyväskylän maakunta-arkistonhoitaja vuodet 1972–1983. Nuorteva & Happonen 2016, 475.

katteettomia.³²⁷ Salmisen kirjoitukset ovat esityksessä Jyväskylän arkiston uusien tilojen yhteydessä, mikä on voinut saada hänet korostamaan arkiston nykyisten tilojen huonoutta painottaakseen uusien parempien tilojen tarvetta. Toisaalta väitteissä on jotain pohjaa. Erityisesti virastotalon suunnitelmat olivat usein keskustelussa ja arkistoa todella pyrittiin sinne ainakin alussa saamaan. Valtionarkiston näkemys Jyväskylän toiminnasta tynkärkistona on epäselvempi. Jyväskylässä oli alkuun vähemmän työntekijöitä kuin muissa arkistoissa, mutta se oli ensimmäinen pitkästä ajasta perustettu maakunta-arkisto, eli sen alkutilanteen vertaaminen muihin pitkään toimineisiin arkistoihin voi antaa vääristyneen kuvan³²⁸.

3.5.2 Suhtautuminen Joensuun maakunta-arkiston perustamiseen

Joensuun maakunnan ja korkeakoulun kehitystä käsiteltiin erilaisissa tapahtumissa, joista vuoden 1966 maakuntaseminaarissa oli tuotu esiin ajatus Mikkelin arkiston Pohjois-Karjalaa koskevan aineiston siirrosta Joensuuhun³²⁹. Tähän Savo-Karjalan maakunta-arkistonhoitaja Keijo Astala ja valtionarkistonhoitaja Yrjö Nurmio vastasivat pian asiasta uutisoinnin jälkeen joensuulaisessa sanomalehti *Karjalaisessa*. Tässäkin uuden maakunta-arkiston perustamisen esteeksi perusteltiin aineiston vähyyttä. Yhtenä ratkaisukeinona Nurmio mainitsi koko Mikkelin arkiston siirtämisen, mutta ei pitänyt sitä suurten kustannusten vuoksi todennäköisenä. Hän näki mikrofilmauksen parempana vaihtoehtona, ja mikrofilmejä voitaisiin säilyttää esimerkiksi Joensuun korkeakoulun kirjastossa. Pohjois-Karjalaa koskevan aineiston mitaksi ilmoitettiin 500–600 hyllymetriä, mikä oli muutama sata metriä enemmän kuin Jyväskylässä, joten tämä mahdollisesti antoi uskoa arkiston perustamista kannattaville. Toisaalta Astala sanoi maakunta-arkistojen aineiston yleensä käsittävän kuusituhatta hyllykilometriä, mistä aineisto jäi hyvin vajaaksi. Toivoa saattoi myös lisätä haastateltujen mainitsema koko arkiston siirron mahdollisuus. Astala myönsi, että tutkijoita arkistossa kävi vähänlaisesti, eikä Mikkeli ollut saamassa korkeakoulua. Näin arkiston siirto johonkin korkeakoulukaupunkiin voitiin nähdä vaihtoehtona, vaikkakin epätodennäköisenä kuten Nurmio sanoi. Joensuulle haastetta lisäsi Kuopion kiinnostus omaan maakunta-arkistoon, joko Mikkelin aineistoista tai ehkä jopa koko laitoksesta. Toisaalta Joensuu

³²⁷ KA, JyMA arkisto I, Da, Jyväskylän maakunta-arkiston esitys uusien tilojen vuokraamiseksi, 13.10.1975; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, Jyväskylän maakunta-arkiston esitys uusien tilojen vuokraamiseksi, 13.10.1975.

³²⁸ Esimerkiksi pyydettiin Jyväskylään perustettavan amanuenssin virka 1968, kun muillakin maakunta-arkistoilla oli, jopa niillä, joilla ei ollut yliopistoa. KA, JyMA I arkisto, Da, Jyväskylän maakunta-arkisto 29.82.01/1968.

³²⁹ *Karjalainen*, 27.3.1966, "Korkeakoulu ja maakunnallinen tutkimus palvelemaan toisiaan", 1,7; *Karjalainen*, 28.3.1966, "Historiaa, yhteiskuntaa ja voimataloutta tutkittava, Seminaarin jaoksien julkilausumat", 6.

oli saanut korkeakoulujaossa humanistisen opetuksen, jota Kuopiossa ei toteutettu, mikä nähtiin läheisimpänä alana arkistoille.³³⁰

Valtionarkisto ei kannattanut vuonna 1967 opetusministeriölle annettua esitystä uuden maakunta-arkiston perustamisesta Joensuuhun. Lausunnossaan Valtionarkisto perusteli vastustavansa asiaa siitä syystä, että maakunta-arkistojen kuului koostua historialliseksi kokonaisuudeksi käsittävästä alueesta, minkä arkistot täydensivät toisiaan. Koska Pohjois-Karjala oli lausunnon mukaan kautta aikojen ollut syrjäseutua ja sen hallinnolliset keskuspaikat olivat aina olleet kaukana, ei arkistoon riittäisi materiaalia. Valtionarkisto ehdotti samaa ratkaisua kuin Jyväskylässä oli käytetty, eli kaukolainaamista korkeakoulun kirjastoon. Se ei myöskään nähnyt Savo-Karjalan aineiston hajottamista sopivana. Lausunnossa otettiin myös kantaa siihen olisiko Joensuussa tarkoituksenmukaista säilyttää myös aineistoa, joka ei koskisi Pohjois-Karjalaa. Tätä harkittiin juuri alueen aineiston vähyiden vuoksi, koska liian pienen arkiston perustaminen ei ollut järkevää taloudellisesti.³³¹

Valtionarkiston edustajina Tuomo Polvinen ja Lauri Kujala vierailivat Joensuussa neuvottelemassa arkistokysymyksestä Joensuun kaupungin ja korkeakoulun kutsusta joulukuussa 1970. Neuvotteluun osallistui useita paikallisia toimijoita ja niissä todettiin yksimielisesti olevan tärkeää saada melko pian korkeakoululle arkistoaineistoja. Tämä voitaisiin mahdollisesti toteuttaa perustamalla maakunta-arkisto, jota esimerkiksi sivistysvaliokunta oli suositellut selvittämään vuonna 1969. Valtionarkisto näki haasteita asian nopealle ratkaisulle aiheutuvan olemassa olevien maakunta-arkistojen välttämättömistä rakennusohjelmista, mutta pitkällä tähtäyksellä katsottuna maakunta-arkiston saaminen Joensuuhun katsottiin hyvin perustelluksi. Koska asia nähtiin kiireellisenä, hyväksyttiin arkiston voivan aloittaa toimintansa väliaikaisissa vuokratiloissa. Tällaiset tilat oli mahdollista löytää läänin virastotalosta, mihin neuvottelijat olivat tutustuneet. Neuvottelusta kertova muistio kertoi, että maakunta-arkiston asiaa päätettiin neuvottelun jälkeen kehittää edelleen asianmukaisia virkateitä käyttäen.³³²

³³⁰ *Karjalainen*, 31.3.1966, "Aineiston vähyys esteenä maakunta-arkistohankkeelle, Mikrofilmauksesta osaratkaisu", 1,6.

³³¹ KA, JoMA I arkisto, Hf, Valtionarkisto opetusministeriölle, 4.12.1967; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Valtionarkisto opetusministeriölle, 4.12.1967; KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston toimintakertomus 1967.

³³² KA, JoMA I arkisto, Hf, Neuvottelu maakunta-arkiston perustamisesta Joensuuhun, päivämätön; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Neuvottelu maakunta-arkiston perustamisesta Joensuuhun, päivämätön; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Heikki Kirkiseltä Tuomo Polviselle, 7.11.1970; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Veijo Saloheimolta Tuomo Polviselle, 7.12.1970; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Valtionarkistonhoitajan Tuomo Polvisen vierailu Joensuussa 17.12.1970; *Karjalainen*, 18.12.1970, "Vuosikymmenien hanke vireytymässä, Joensuun maakunta-arkisto toteutettaneen lähivuosina", 6; KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston toimintakertomus 1970; Viikki 1994, 211; Nuorteva & Happonen 2016, 233; Lybeck kertoo myös vierailusta, mutta kirjoittaa siihen osallistuneen Kujalan lisäksi Kerkkosen, mutta tarkoitti todennäköisesti Polvista, Lybeck 2016, 156.

Valtionarkistonhoitaja Tuomo Polvinen vieraili vuorostaan myös Mikkelissä tämän jälkeen. Tästä uutisoi muun muassa paikallinen sanomalehti *Länsi-Savo*. Lehti kirjoitti Polvisen olleen vaitelias arkistokysymyksessä, minkä epäili johtuvan siitä, että tämä oli ollut virassaan vasta pari kuukautta. Polvinen antoi lehden mukaan yleisiä toteamuksia, joissa sanoi arkistojen yleensä olevan käytetympiä korkeakoulukaupungeissa ja Mikkelin arkiston olevan aineistoltaan tavallista suurempi. Toisaalta Polvinen kertoi, ettei myöskään ollut ilmennyt pakottavaa syytä arkistopiirien muuttamiseen.³³³

Neuvotteluista Joensuun maakunta-arkiston perustamisesta kerrottiin myös Valtionarkiston toimintakertomuksessa, jossa niiden kerrottiin jatkuvan vuonna 1971³³⁴. Tyyli, millä asiasta kirjoitettiin, on myönteinen. Siinä ei puhuta halusta, esityksestä tai pyrkimyksestä, vaan suoraan arkiston perustamisesta. Sen perusteella Valtionarkiston suhtautuminen arkiston perustamiseen oli positiivinen vaikkei asiasta lausuntoa tai selkeitä mielipiteitä vielä ollut annettu. Neuvottelut jatkuivat jälleen 1972 jolloin valtionarkistonhoitaja Polvinen ja arkistoneuvos Kujala keskustelivat tammiukuussa Joensuun kaupungin, korkeakoulun, Pohjois-Karjalan maakuntaliiton sekä lääninhallituksen kanssa. Keskusteluissa sovittiin korkeakoulun tekevän virallisen esityksen maakunta-arkiston perustamisesta opetusministeriölle kevään aikana ja kaupungin varaavan arkistorakennukselle tontin. Valtionarkiston odotettiin suhtautuvan esitykseen myönteisesti ja arkiston toiminnan odotettiin käynnistyvän 1.1.1974.³³⁵ Myös vuonna 1972 Savo-Karjalan maakunta-arkiston säilyttämistä ahkerasti puolustanut Keijo Astala vaihtui kesällä uuteen, Jyväskylästä tulleeseen maakunta-arkistonhoitajaan Raimo Viikkiin. Tilaisuudessa, johon osallistui myös Tuomo Polvinen, otettiin kantaa mahdolliseen arkiston jakoon. Jälleen *Länsi-Savo* tiedusteli Polvisen mielipidettä asiaan saamatta selkeää vastausta, mutta lehden sanoin hän saman tien ”katkaisi siivet siltä väärinkäsitykseltä, että koko arkisto siirrettäisiin Joensuuhun.”³³⁶ Eli kysymys oli ainoastaan siitä, jaetaanko arkistopiiri. Tätä Raimo Viikki sanoi vastustavansa, koska se särkisi hänen mukaansa hyvän kokonaisuuden.³³⁷

Vuonna 1972 vaihtui myös arkistohallinnollisen osaston johtaja. Joensuun neuvotteluissa mukana ollut arkistoneuvos Lauri Kujala jäi eläkkeelle 28.2.1972 ja häntä seurasi lyhyesti toimea hoitanut Juhani Saarenheimo, kunnes virkaan nimitettiin 1.7.

³³³ *Länsi-Savo*, 19.3.1971, ”Valtion edustaja vaitelias... Mikkelin asema arkistokaupunkina epävarma”, 12, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1033368?page=12>; *Etelä-Suomen Sanomat*, 21.3.1971, ”Maakunta-arkiston jakoa kaavaillaan Mikkelin ja Joensuun kesken”, 3, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1072107?page=3>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

³³⁴ KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston toimintakertomus 1971.

³³⁵ *Karjalainen*, 28.1.1972, ”Maakunta-arkisto tulee Joensuuhun”, 1.

³³⁶ *Länsi-Savo*, 2.6.1972, ”Savo-Karjalan maakunta-arkiston johtaja vaihtui”, 8, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1033905?page=8>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

³³⁷ *Ibid.*

Alpo Salmela³³⁸. Salmelan arkistossa on säilynyt suurin osa aineistostani Joensuun maakunta-arkiston perustamisprosessista. Aineistoa on jo ennen kesää 1972, joten todennäköisesti hän sai asiakirjoja edeltäjiltään tai oli itse seurannut prosessia ollen siinä mahdollisesti itse jo aiemmin mukana. Myös hänen aikanaan neuvotteluja Joensuun maakunta-arkiston perustamiseksi jatkettiin.³³⁹ Toimintakertomuksessa valitut sanat Joensuun tilanteesta olivat jälleen myönteisiä ja nyt puhuttiin jo muodossa ”perustamiseksi” eli arkiston perustamista tulkintani mukaan tavoiteltiin myös Valtionarkistossa.

Valtionarkisto puolsi Joensuun korkeakoulun vuonna 1973 tekemää esitystä. Valtionarkisto antoi asiasta lausunnon, jonka allekirjoittivat valtionarkistonhoitaja Tuomo Polvinen sekä arkistoneuvos Alpo Salmela. Lausunnossa otettiin huomioon Savo-Karjalan maakunta-arkistonhoitajan Raimo Viikin antama lausunto. Lausunnossaan Valtionarkisto asettui korkeakoulun kannalle, perustellen Savo-Karjalan arkistopiirin olevan epäilemättä liian laaja, verraten sitä muiden maakunta-arkistojen piireihin. Lausunnon mukaan piirin jakaminen oli arkistohallinnon kannalta perusteltua ja puolsi sitä. Jakamisessa Valtionarkiston mukaan ainoa kysymys oli, milloin se jaettaisiin ja miten.³⁴⁰

Valtionarkisto myönsi, että jako saattaisi ainakin aluksi tuottaa hankaluutta asiakkaille ja oli Viikin kanssa samaa mieltä luovutetun alueen aineiston tarpeesta Mikkelissä lakkautettujen seurakuntien keskusarkiston läheisyydessä. Valtionarkisto kuitenkin näki, ettei Savo-Karjalan maakunta-arkiston parhaista pyrkimyksistä huolimatta tieteellinen tutkimuskäyttö ollut arkistossa yhtä vilkasta kuin se korkeakoulu-kaupungissa olisi. Maakunta-arkiston pyrkimyksillä saatettiin viitata Itä-Suomen instituutin perustamiseen ja toimintaan, missä Mikkelin aiempi maakunta-arkistonhoitaja Keijo Astala oli aktiivinen. Perusteluksi arkiston ahkerammasta käytöstä korkeakoulu-kaupungissa Valtionarkisto esitti Jyväskylän maakunta-arkiston kävijämäärät, missä kävijöitä oli kaksin kerroin Savo-Karjalan arkistoon verrattuna vuonna 1972, vaikka Mikkelissä oli monin kerroin enemmän aineistoa. Lausunnossa kommentoitiin myös suoraan Itä-Suomen instituutin toimintaa, kertoen ettei sen yksi arkistoa käyttävä tutkija riittänyt korvaamaan tätä epäsuhdetta.³⁴¹

Lausunnossa myöskin varauduttiin jo tulevaan ja perusteltiin uutta arkistoa siitä syystä, että Savo-Karjalan arkisto olisi joka tapauksessa täyttymässä ja uutta tilaa

³³⁸ Toimi arkistohallinnollisen osaston johtajana 1.7.1972 eteenpäin kunnes siirtyi eläkkeelle vuonna 1983. Lybeck 2016, 44; Nuorteva & Happonen 2016, 474.

³³⁹ KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston ja maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1972.

³⁴⁰ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Valtionarkisto opetusministeriölle, 20.2.1973; KA, JoMA I arkisto, Hf, Valtionarkisto opetusministeriölle, 20.2.1973; KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston ja maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1973; Lybeck 2016, 156–157; Nuorteva & Happonen 2016, 233.

³⁴¹ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Valtionarkisto opetusministeriölle, 20.2.1973; KA, JoMA I arkisto, Hf, Valtionarkisto opetusministeriölle, 20.2.1973.

pitäisi kuitenkin rakentaa, jolloin ei olisi niin merkitystä tehtäisiinkö se Mikkelissä vai Joensuussa. Päätöksen taloudellisuudesta Valtionarkisto oli Viikin kanssa eri mieltä, kirjoittaen lyhyellä tähtäimellä olemassa olevien arkistojen kehittämisen olevan edullisempaa, muttei pitkällä tähtäimellä. Tätä perusteltiin korkeakoulun esittämällä kehitysaluepoliittisilla näkökohdilla ja koska Mikkeliin ei voisi ikuisesti rakentaa, jolloin arkistopiirin jako olisi joka tapauksessa edessä.³⁴²

Lausunnossa nähtiin uudesta maakunta-arkistosta olevan epäilemättä hyötyä Joensuun korkeakoululle, mutta muistutettiin ettei historiantutkimusta voi tehdä vain alueellisilla aineistoilla vaan sen lisäksi tarvittaisiin kopioita ja lainoja muualta. Arkistolle suunnitellut väliaikaistilat Valtionarkisto näki soveltuvina, mutta niiden saanti riittävän pitkäksi aikaa (ainakin kymmeneksi vuodeksi) oli ennen maakunta-arkiston perustamispäätöstä varmistettava. Tämä varmistus täytyi tehdä ennen mitään muita toimenpiteitä, eikä Valtionarkisto siksi käsitellyt korkeakoulun ehdotusta tulo- ja menoarvioksi.³⁴³

Lausunnossaan Valtionarkisto suunnitteli siirtävänsä Joensuuhun Pohjois-Karjalan läänin aineiston ja laski että sinne mahtuisi myös esimerkiksi Kuopion läänin aineisto. Luovutetun alueen aineistoja ei Joensuuhun siirrettäisi Savo-Karjalan maakunta-arkiston lausunnossa esitettyjen syiden ja Joensuun tilanpuutteen vuoksi. Kuitenkin siirto voisi lausunnon mukaan olla tulevaisuudessa mahdollista, kun oma arkistorakennus olisi Joensuuhun rakennettu.³⁴⁴

Valtionarkisto päätti lausuntonsa kertomalla, ettei periaatteessa vastusta korkeakoulun esitystä, mutta epäili, oliko tilakysymys selvitetty tarpeeksi perusteellisesti, jotta arkiston voisi perustaa jo 1974. Muutenkin huomautettiin, että maakunta-arkistojen kehittämisjärjestyksessä olivat Joensuuta edellä opetusministeriön jo hyväksymä maakunta-arkiston siirto Hämeenlinnasta Tampereelle sekä Oulun maakunta-arkistolle hankittava oma rakennus.³⁴⁵

Tilakysymyksen edettyä Pohjois-Karjalan lääninhallituksen kanssa, Valtionarkisto tarkasti tilat ja näki niiden soveltuvan arkiston käyttöön kohtalaisen hyvin. Kirjeessään opetusministeriölle Valtionarkisto kertoi ehdotuksiaan tilojen remontointiin, siihen varattaviin kuluihin sekä uusien arkistohyllyjen hankkimiseen. Uusilla hyllyillä arkistoon tulisi käytettäväksi 3 000 hyllymetriä, minkä Valtionarkisto näki

³⁴² Ibid.

³⁴³ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Valtionarkisto opetusministeriölle, 20.2.1973; KA, JoMA I arkisto, Hf, Valtionarkisto opetusministeriölle, 20.2.1973; KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston ja maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1973; Lybeck 2016, 156–157.

³⁴⁴ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Valtionarkisto opetusministeriölle, 20.2.1973; KA, JoMA I arkisto, Hf, Valtionarkisto opetusministeriölle, 20.2.1973.

³⁴⁵ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Valtionarkisto opetusministeriölle, 20.2.1973; KA, JoMA I arkisto, Hf, Valtionarkisto opetusministeriölle, 20.2.1973; KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston ja maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1973; Lybeck 2016, 156–157; Nuorteva & Happonen 2016, 233.

riittäväksi arkiston alkuvaiheessa. Kirje annettiin tiedoksi myös luonnollisesti lääninhallitukselle sekä Joensuun korkeakoululle.³⁴⁶

Valtionarkiston suorittaessa tarkastusta Savo-Karjalan maakunta-arkistoon joulukuussa 1973, se käsitteli myös minkälainen arkistopiirien jako olisi mahdollinen, jos Joensuuhun perustettaisiin maakunta-arkisto. Valtionarkisto kertoi Mikkelin kaupungin ja mikkelimäisten järjestöjen ehdotuksesta siirtää Joensuuhun vain Pohjois-Karjalan arkistot, minkä pohjalta näki, että Mikkelin ja Kymen sekä entisen Viipurin läänit muodostaisivat hyvän arkistopiirin Mikkelin maakunta-arkistolle. Valtionarkiston mukaan luovutetun Karjalan aineistoja ei missään tapauksessa tulisi siirtää ainakaan vielä pois Mikkelistä. Tätä perusteltiin Mikkelissä toimivan lakkautettujen seurakuntien arkiston vaatimuksella sekä Joensuun alkuun puutteellisella henkilökunnalla. Näiden vuoksi Joensuuhun ei voisi siirtää myöskään Laatokan Karjalan aineistoja, kuten korkeakoulu ja Kirkinen olivat ehdottaneet.³⁴⁷

Luovutetun alueen aineistojen säilyttämistä Mikkelissä oli painotettu vahvasti mikkelimäisten kannanotoissa ja niiden suuri kysyntä ja aineistojen haastavuus vaikuttaa onnistuneen perusteluna niiden pitämiseksi paikkakunnalla. Samat perustelut todennäköisesti vaikuttivat myös lakkautettujen ortodoksisten seurakuntien aineistojen pitämiseen Mikkelissä, kun taas evankelis-luterilaiset voitiin Pohjois-Karjalan alueelta Joensuuhun siirtää. Valtionarkisto näki, että jos Joensuuhun tulisi siirtää myös muuta aineistoa kuin Pohjois-Karjalan arkistoja, olisi Savo-Karjalan maakunta-arkiston kannalta pienempi paha siirtää Kuopion läänin aineistot sinne. Kompromissiksi esitettiin myös vain Kuopion lääninhallituksen vanhan aineiston tallettamista Joensuuhun. Tätä perusteltiin siitä syystä etteivät kuopiolaiset suuttuisi Joensuun maakunta-arkistolle, mutta korkeakoulu saisi silti arkiston tutkittavakseen.³⁴⁸

Samanlaisen lausunnon valtionarkistonhoitaja Tuomo Polvinen ja arkistoneuvos Alpo Salmela antoivat myös opetusministeriölle, joka oli sitä pyytänyt Mikkelin kaupunginhallituksen, lääninhallituksen, maakuntaliiton, Etelä-Savon seutukaavaliiton, Mikkelin kauppakamarin ja Savo-Karjalan maakunta-arkiston tekemästä esityksestä, jossa toivottiin mahdolliseen Joensuun maakunta-arkistoon siirrettävän vain Pohjois-Karjalan läänin aluetta koskeva aineisto. Valtionarkisto kertoi lausunnossa ottavansa huomioon Joensuun korkeakoulun tutkimukselliset tarpeet sekä Savo-Karjalan maakunta-arkiston merkityksen luovutetun alueen arkistopalvelun keskuksena. Lausunnossa myös luonnollisesti kirjoitettiin, ettei tarkoituksena ollut heikentää Savo-Karjalan arkiston toimintaedellytyksiä. Lausunnossa ehdotettiin Pohjois-Karjalan läänin lisäksi Joensuun arkistopiiriin tulevan myös Kuopion lääni, muttei heti arkiston

³⁴⁶ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Valtionarkisto opetusministeriölle, 30.3.1973; KA, JoMA I arkisto, Hf, Valtionarkisto opetusministeriölle, 30.3.1973.

³⁴⁷ KA, KA I arkisto, Dca, Muistio Savo-Karjalan maakunta-arkiston tarkastuksesta 29.11.1973, 4.12.1973.

³⁴⁸ Ibid.

toiminnan alkuvaiheessa. Ensin Joensuuhun siirrettäisiin vain Pohjois-Karjalaa koskevat aineistot ja annettaisiin pitkäaikaisena talletuksena Kuopion lääninhallituksen arkisto, jota olisi itsessään jo pohjoiskarjalaista aineistoa huomattavasti enemmän, 927 hyllymetriä, kun Pohjois-Karjalan aineistoa oli vain 412 hyllymetriä. Valtionarkisto olisi valmis harkitsemaan myös muiden aineistojen siirtoja Joensuuhun, muttei tässä vielä nimennyt niitä. Näillä huomioilla Valtionarkisto yhtyi mikkeliäisten toimijoiden aloitteeseen suosittelemalla Joensuun maakunta-arkiston arkistopiiriksi aluksi vain Pohjois-Karjalan lääniä. Arkistopiirin laajentamista voitaisiin lausunnon mukaan käsitellä, kun uusi maakunta-arkisto oli vakiinnuttanut toimintansa.³⁴⁹ Lausunnosta uutisoitiin ja esimerkiksi *Länsi-Savo* keskittyi otsikossaan näkökulmaan Valtionarkiston tuesta Mikkelin arkistolle, mutta julkaisi koko lausunnon³⁵⁰.

Eduskunnan hyväksyttyä vuoden 1974 tulo- ja menoarvion siinä mukana ollut päätös Joensuun maakunta-arkiston perustamisesta tuli melkein viralliseksi. Valtionarkisto alkoi valmistella uuden arkiston toimintaa edistäen sille suunniteltujen väliaikaistilojen remonttia.³⁵¹ Valtionarkisto valmisteli opetusministeriön kanssa myös asiaan liittyviä säännösmuutoksia sekä Savo-Karjalan maakunta-arkiston nimenmuutosta Mikkelin maakunta-arkistoksi. Uusi arkistopiirijako oli Valtionarkiston ehdotuksissa Joensuun maakunta-arkistolle Pohjois-Karjalan lääni ja Mikkelin maakunta-arkistolle Kymen, Mikkelin ja Kuopion läänit.³⁵² Arkistoneuvos Salmela kävi arkiston perustamisen lähestyessä uudelleen vierailulla Joensuussa tutustumassa arkistolle tuleviin tiloihin. Vierailullaan hän antoi myös haastattelun sanomalehti *Karjalaiselle*, missä puhui arkiston alkuvaiheen toiminnasta.³⁵³ Salmela kirjoitti Valtionarkiston toimintakertomuksessa, että julkinen sana ja Joensuun kaupungin edustajat olivat pitäneet arkiston perustamista arvokkaana saavutuksena, ja että arkistolla tulisi olemaan huomattava merkitys hallinnolle ja yleiselle kulttuurielämälle sekä erityisesti Joensuun korkeakoulun ja Karjalan tutkimuslaitoksen työlle.³⁵⁴

³⁴⁹ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Valtionarkisto opetusministeriölle, 11.12.1973; KA, JoMA I arkisto, Hf, Valtionarkisto opetusministeriölle, 11.12.1973.

³⁵⁰ *Länsi-Savo*, 19.12.1973, "Valtionarkiston lausunto: Maakunta-arkiston toimintaa ei saisi heikentää", 5, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1034401?page=5>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

³⁵¹ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Valtionarkisto opetusministeriölle, 3.4.1974; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Valtionarkisto Rakennushallitukselle, 23.4.1974; KA, JoMA I arkisto, Hf, Valtionarkisto Rakennushallitukselle, 23.4.1974; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Valtionarkiston Ark.hall.os. muistiinpano Joensuun korjaustöistä 11.6.1974; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Alpo Salmela Olavi Kuroselle 14.8.1974.

³⁵² KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Valtionarkisto opetusministeriölle, 9.5.1974.

³⁵³ *Karjalainen*, 16.5.1974, "Maakunta-arkisto sijoitetaan virastotalon aulaan ja kellariin", 11; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, *Karjalaisen* artikkeli "Maakunta-arkisto sijoitetaan virastotalon aulaan ja kellariin", 16.5.1974; KA, Heikki Kirkisen arkisto, 15, *Karjalaisen* artikkeli "Maakunta-arkisto sijoitetaan virastotalon aulaan ja kellariin", 16.5.1974; KA, KA I arkisto, Ua, *Karjalaisen* artikkeli "Maakunta-arkisto sijoitetaan virastotalon aulaan ja kellariin", 16.5.1974.

³⁵⁴ KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston ja maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1975.

Jo ennen keskustelua Joensuun maakunta-arkiston perustamisesta, Itä-Suomessa puhuttiin arkistojen ja korkeakoulujen yhteydestä. Vuonna 1962 Mikkelin maakunta-arkistonhoitaja Keijo Astala lausui Mikkelin tulevaisuudennäkymiä käsittelevässä artikkelissa maakunta-arkiston tarjoavan mitä parhaimmat edellytykset humanistisen korkeakoulun perustamiselle Mikkeliin³⁵⁵. Kun keskustelu arkiston perustamisesta Joensuuhun sai vauhtia vuonna 1966, Astala antoi asiasta haastattelun *Länsi-Savolle*. Siinä Astala sanoi jyrkästi olevansa sitä mieltä, että arkiston tulisi säilyä kokonaisuutena Mikkeliissä, missä sille oli erinomaiset tilat ja toimintaedellytykset. Myös Joensuun ja Kuopion aineistojen vähyys sanottiin perusteluna. Astala saattoi artikkelissa viitata myös aiempaan näkemykseensä Mikkeliin sijoitettavasta korkeakoulusta, sanoen että Savo-Karjalan maakunta-arkiston puitteet ja laaja aineisto tulisi ottaa painavana seikkana huomioon arkiston tulevaa käyttöä kaavailtaessa.³⁵⁶

Savo-Karjalan maakunta-arkisto kertoi toimintakertomuksissaan usein myös sen yhteyteen suunnitellusta ja lopulta perustetusta Itä-Suomen instituutista. Kertomuksissa instituutin tarkoitukseksi kerrottiin paikallisen tutkimustyön edistäminen, eikä mainittu mahdollista ajatusta arkiston suojelemisesta Mikkeliissä.³⁵⁷ Astalan ja valtionarkistonhoitaja Kerkkosen valinnasta instituutin valtuuskuntaan kerrottiin myös. Astala toimi myös instituutin johtokunnassa.³⁵⁸ Itä-Suomen instituutti ei aloittanut toimintaansa ehkä niin tehokkaasti kuin Astala olisi toivonut, koska hän myöhemmin kirjoitti, ettei instituutti alkuperäisien suunnitelmien mukaisesti ollut vielä tehnyt arkiston aineistojen pohjalta historiallista tutkimusta³⁵⁹.

Astala ilmaisi näkemyksensä Joensuun arkistokysymyksestä myös vuonna 1969 vahvoilla sananvalinnoilla sanoen Joensuun ajaneen arkiston saantia pontevasti, mutta arkiston sattuneen tulleen Mikkeliin ja Astala tulisi vastustamaan sen siirtoa viimeiseen hengenvetoon asti. Hän lisäksi perusteli, että arkistojen sijainnista rajan lähellä oli saatu huonoja kokemuksia, oletettavasti viitaten Viipurin maakunta-arkistoon, minkä aineistoista Mikkeliissä oleva arkisto perustettiin.³⁶⁰

Astala otti asiaan kantaa sen edetessä *Länsi-Savon* uutisessa ”Saadaanko maakunta-arkisto siirretyksi Mikkelistä? Joensuu haluaisi ainakin osan itselleen”. Otsikko on mielenkiintoinen, koska aineistoni perusteella ainakaan kovin näkyviä

³⁵⁵ *Uusi Suomi*, 28.10.1962, ”Tällainen on Mikkeli vuonna 1975: Teollisuus tervetullutta Savon heimon syntysijoille”, 18, 23, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2129139?page=18>, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2129139?page=23>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

³⁵⁶ *Länsi-Savo*, 7.4.1966, Martti Hasu, ”Maakunta-arkiston pysyttävä Mikkeliissä”, 2, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1031821?page=2>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

³⁵⁷ KA, KA I arkisto, De, Maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1967.

³⁵⁸ KA, KA I arkisto, Ho, Kertomus Itä-Suomen Instituutin kannatusyhdistyksen toiminnasta vuonna 1968; KA, KA I arkisto, De, Maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1968.

³⁵⁹ KA, KA I arkisto, De, Maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1969.

³⁶⁰ *Karjalainen*, 1.8.1969, ”Itä-Suomi ajattelussa paljon epämääräisyyttä”, 1,4.

vaatimuksia koko arkiston siirtämisestä ei esitetty, vaan pääasiassa koko ajan puhuttiin aineiston jakamisesta. Samasta siirtovaatimuksesta Astala oli puhunut myös aiemmin 1969. Itse artikkelissa kerrottiin Kirkisen esittäneen toisen arkiston perustamista Itä-Suomeen, eikä Mikkelin arkiston siirtämistä. Artikkeliksi oli jatkoa sanomalehti *Karjalaisessa* julkaistulle artikkelille, jossa Heikki Kirkinen pyrki kumoamaan Astalan aiemmin esittämät perustelut³⁶¹. Nyt oli vuoro toisinpäin.³⁶²

Artikkeli tiivisti sitä edeltäneen keskustelun ja kirjoitti, että jälleen oli käynnissä hanke arkiston siirtämiseksi Mikkelistä pois ja että vaihtoehtoisesti esitettiin aineiston jakamista. Yhdeksi vaihtoehdoksi artikkeli kertoi lainausosaston järjestämisen Joensuuhun. Tätä ehdotusta ei vaikuta esitetyn Joensuussa, mutta aiemmin Valtionarkisto oli ehdottanut sitä lausunnossaan, ja Astala oli puhunut tästä lehdessä³⁶³. Astala sanoi, että näki arkistohankkeen melkein järjettömänä, vaikka kyseessä olisi vain aineiston jakaminen. Arkiston jakamista hän piti jopa huonompana vaihtoehtona kuin koko arkiston siirtoa, jota ei myöskään tietenkään kannattanut. Hän ei ollut sanojensa mukaan yhtään ihastunut hankkeeseen ja kertoi panevansa sille henkilökohtaisesti hanttiin. Astala myös toisti viittauksensa sodan riskeistä aineistolle.³⁶⁴

Astala myös kritisoi Joensuun halua saada koko Karjala-aineisto Viipuri mukaan lukien, sanomalla ajatuksen olevan hieman asiattomalla pohjalla. Astalan mukaan Pohjois-Karjalalla ei ollut sen läheisempää suhdetta Viipurin alueelle kuin mikkeliläisilläkään. Astala piti hyvänä, että arkiston saamiseen oli innostusta, mutta kertoi silti vastustavansa sitä. Artikkelissa aiheesta kysyttiin myös Joensuussa vierailleelta valtionarkistonhoitaja Tuomo Polviselta, joka sanoi, ettei mitään ole vielä tehty vaan odotettiin mitä Joensuu voisi tarjota, eikä lehden tietojen mukaan virallista tarjousta ollut annettu. Polvinen sanoi, että periaatteessa aineiston jakaminen olisi tietenkin mahdollista. Hän sanoi, että lainaustoiminta olisi yksi mahdollisuus aineiston saamiselle korkeakoulun käyttöön, mutta jatkoi heti, ettei päätöksiä ollut vielä tehty. Hän myös muistutti, että viime kädessä uuden arkiston perustaminen oli kiinni eduskunnasta ja hallituksesta.³⁶⁵

Länsi-Savo kommentoi artikkelia seuraavana päivänä kolumnissaan, ollen samaa mieltä artikkelissa esitettyjen arkistohanketta vastustavien perustelujen kanssa ja

³⁶¹ *Karjalainen*, 19.12.1970, "Ristivetoakin maakunta-arkistohankkeessa", 5.

³⁶² *Länsi-Savo*, 22.12.1970, "Saadaanko maakunta-arkisto siirrettyksi Mikkelistä?", 8, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1032997?page=8>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, *Länsi-Savon* artikkeli "Saadaanko maakunta-arkisto siirrettyksi Mikkelistä?", 22.12.1970.

³⁶³ KA, JoMA I arkisto, Hf, Valtionarkisto opetusministeriölle, 4.12.1967; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Valtionarkisto opetusministeriölle, 4.12.1967; *Karjalainen*, 19.12.1970, "Ristivetoakin maakunta-arkistohankkeessa", 5.

³⁶⁴ *Länsi-Savo*, 22.12.1970, "Saadaanko maakunta-arkisto siirrettyksi Mikkelistä?", 8, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1032997?page=8>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, *Länsi-Savon* artikkeli "Saadaanko maakunta-arkisto siirrettyksi Mikkelistä?", 22.12.1970.

³⁶⁵ *Ibid.*

toistivat ne, sekä aiemmin Heikki Kirkisen esittämiä perustamista puoltavia perusteluja. Kolumni myöskin arvioi, että nyt ja aiemminkin esitetyt perustelut maakunta-arkiston jakamisen puolesta eivät ole aina tuntuneet kovinkaan perustelluilta.³⁶⁶

Keskustelu jatkui vuoden 1971 alussa Astalan ja Polvisen haastatteluilla arkistokysymyksestä. Polvinen kertoi lehdille, että aloite arkiston siirtämiselle oli Pohjois-Karjalasta tullut, mutta tilakysymystä ei vielä ollut selvitetty eikä Joensuun kaupunki ole tehnyt tiloista tarjousta Valtionarkistolle. Tilakysymys nostettiin artikkeleissa keskeiseksi, kun Polvisen ja Astalan haastatteluissa keskityttiin Savo-Karjalan maakunta-arkiston tilanpuutteeseen, jota Polvinen sanoi uuden arkiston voivan helpottaa. Hän kuitenkin myös tarkensi, että Joensuuhun oli puhuttu vain Pohjois-Karjalaa koskevan aineiston siirrosta.³⁶⁷ Tämä saattoi viitata Astalan aiemmin antamaan haastatteluun, jossa Joensuun kerrotaan halunneen kaiken Karjalaa koskevan aineiston ja *Karjalaisen* uutiseen Valtionarkiston kanssa käydyistä neuvotteluista, joissa mietittiin mahdollista tulevaa arkistopiirien jakoa. Siinä *Karjalainen* kirjoitti Joensuun saavan ainakin Pohjois-Karjalan läänin sekä Laatokan Karjalan alueen aineiston.³⁶⁸

Jyväskylästä Savo-Karjalan maakunta-arkistonhoitajaksi siirtynyt Raimo Viikki otti myös tehtävässään kantaa Joensuun arkistokysymykseen, vaikuttihan se oleellisesti Mikkelissä toimivaan arkistoon. Kun Joensuun korkeakoulu viimein tammi-kuussa 1973 teki opetusministeriölle esityksen maakunta-arkiston perustamisesta, antoi Savo-Karjalan maakunta-arkisto asiasta lausunnon.

Raimo Viikki suhtautui esitykseen kriittisesti ja kirjoittamassaan laajassa lausunnossa hän näki korkeakoulun perustelleen esitystään sekä tutkimuksellisin että arkistohallinnollisin syin, mutta vastusti esitystä vahvasti. Hän ei siis nähnyt perusteluja vartenotettaviksi. Viikki kirjoitti korkeakoulun esityksen lähteneen itsekkäistä vaikuttimista, eikä nähnyt sen ottaneen huomioon koko maan tutkimuksen etua. Tätä Viikki perusteli opetusministeriön vuoden 1968 hylkävällä päätöksellä erillisen historian tutkimuslaitoksen perustamisesta, minkä perusteluissa sanottiin, ettei ole aiheellista hajottaa tieteellistä tutkimusta tapahtumaan pienissä erillislaitoksissa.³⁶⁹

³⁶⁶ *Länsi-Savo*, 23.12.1970, "Onko Mikkeliiin mänijöitä", 3, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1032998?page=3>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

³⁶⁷ *Karjalainen*, 17.2.1971, "Maakunta-arkiston siirto kiinni tilojen saannista", 6; KA, KA I arkisto, Ua, *Itä-Savon* artikkeli "Savo-Karjalana maakunta-arkistosta siirretään osa Joensuuhun?", 17.2.1971; *Etelä-Suomen Sanomat*, 6.3.1971, "Maakunta-arkisto pysyy Mikkelissä", 11, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1072088?page=11>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

³⁶⁸ *Karjalainen*, 18.12.1970, "Vuosikymmenien hanke vireytymässä, Joensuun maakunta-arkisto toteutettaneen lähivuosina", 6; *Länsi-Savo*, 22.12.1970, "Saadaanko maakunta-arkisto siirrettyksi Mikkelistä?", 8, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1032997?page=8>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, *Länsi-Savon* artikkeli "Saadaanko maakunta-arkisto siirrettyksi Mikkelistä?", 22.12.1970.

³⁶⁹ KA, JoMA I arkisto, Hf, Savo-Karjalan maakunta-arkisto Valtionarkistolle, 1.2.1973; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Savo-Karjalan maakunta-arkisto Valtionarkistolle, 1.2.1973; Lybeck 2016, 157. Valtionarkisto oli osin myös mukana opetusministeriölle annetussa ehdotuksessa, koska Martti Kerkkonen ja Toivo J. Paloposki olivat Suomen Historiallisen Seuran edustajina sitä

Viikki vertasi Savo-Karjalan maakunta-arkiston kokoa Ruotsissa toimiviin ja perusteli sen koon olevan järkevää erityisesti tutkijoille. Hän painotti, että vain kyllin suuret aineistokokonaisuudet ovat tehokkaita eri käyttötarkoituksiin, kuten tutkijoille. Viikki myös kritisoi historian opiskelijoiden tarvetta arkistolle perusteluna. Hänen mukaansa Joensuussa opiskelijat eivät tarvitsisi arkistoa ja heidän määränsä olisi muutenkin valtion budjetin ja muiden yliopistojen tilastojen perusteella vähenemässä. Viikki ei myöskään nähnyt perustelua aluetieteiden arkistotarpeesta ollenkaan oleelliseksi, koska he eivät hänen mukaansa käyttäisi arkiston palveluja. Hän kirjoitti olevan ilmeistä, että Joensuun korkeakoulu oli esityksessään arvioinut tutkimukselliset tavoitteet hieman virheellisesti. Näin hän ei nähnyt korkeakoulun tutkimuksen tai historian opetuksen tarpeita järkevänä perusteluna arkiston perustamiselle.³⁷⁰

Viikki ei myöskään nähnyt Karjalan tutkimuslaitoksen tarpeita varten otettava perusteluna, koska Mikkelissä toimi Itä-Suomen instituutti, joka teki jo yhteistyötä Mikkelin arkiston kanssa ja käytti sen aineistoja. Arkiston hajottaminen veisi yhteistyöltä pohjan pois. Lausunnossa kerrottiin keinoista, millä Mikkelissä oli pyritty helpottamaan Joensuun opiskelijoiden aineistotarvetta, kuten kaukolainausta ja yöpymishuoneen järjestämistä. Viikki kritisoi korkeakoulun esitystä siitä, ettei se ollut ottanut riittävästi huomioon sitä, että arkisto palvelee myös muitakin kuin opiskelijoita. Tätä Viikki perusteli toimituskirjojen suurella volyyymilla Savo-Karjalan maakunta-arkistossa, mistä esimerkiksi luovutetulta alueelta kotoisin olleet olivat vuosikymmenten ajan tottuneet ne saamaan.³⁷¹

Arkistohallinnollisiin perusteluihin lausunnossa vastattiin, että Savo-Karjalan maakunta-arkisto oli oikein hyvän kokoinen. Perusteluina olivat Oulun maakunta-arkiston vielä laajempi alue, sekä Ruotsissa toimivat suuremmat maakunta-arkistot. Viikki myös perusteli suurempien kokonaisuuksien ja jo olemassa olevien instituutioiden kehittämisen olevan valtiolle edullisempia kuin uusien muodostaminen.³⁷²

Erikseen lausunnossa käsiteltiin myös korkeakoulun ehdotusta luovutetun alueen aineiston siirtämisestä Joensuuhun, minkä Viikki jyrkästi torjui. Sitä hän perusteli siirron olevan asiakkaille epäedullinen sekä arkistohallinnallisesti harkitsematonta, koska Mikkelissä toimi myös lakkautettujen seurakuntien keskusarkisto, joka tarvitsi kyseisiä aineistoja.³⁷³

ehdottaneessa Historiantutkimusneuvostossa. Lisää historiantutkimuslaitoksen perustamisesta Leino-Kaukiainen 2019, 370–372.

³⁷⁰ KA, JoMA I arkisto, Hf, Savo-Karjalan maakunta-arkisto Valtionarkistolle, 1.2.1973; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Savo-Karjalan maakunta-arkisto Valtionarkistolle, 1.2.1973; Lybeck 2016, 157.

³⁷¹ KA, JoMA I arkisto, Hf, Savo-Karjalan maakunta-arkisto Valtionarkistolle, 1.2.1973; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Savo-Karjalan maakunta-arkisto Valtionarkistolle, 1.2.1973.

³⁷² Ibid.

³⁷³ Ibid.

Viikki otti lausunnossa esiin myös Valtionarkiston tiedustelun Mikkelissä olevista Vanhan Suomen asiakirjoista, joita epäili suunniteltavan siirrettäväksi Joensuuhun. Tästä aineistosta ei korkeakoulun esityksessä puhuttu, mutta uuteen maakunta-arkistoon saatettiin todella pyrkiä keräämään lisää aineistoa muista arkistoista kuten Jyväskylässä tehtiin. Tämä aineiston mahdollista siirtoa Viikki vastusti perustellen myös sitä tarvittavan Mikkelissä lakkautettujen seurakuntien keskusarkiston toimesta, sekä niiden käytön vaativan asiantuntemusta ja venäjänkielen taitoa. Tämän vuoksi niitä oli parasta käsitellä Mikkelissä, koska niille tuli runsaasti kiireellisiä tietopyyntöjä, joita siellä osattiin käsitellä hyvin ja arkistoon oli perustettu oma kielenkääntäjän toimi, mikä nopeutti pyyntöjen käsittelyä ja tutkijoiden työtä.³⁷⁴

Viikki myös kyseenalaisti, oliko pohjoiskarjalaisilla kunnilla ja seurakunnilla esityksen kuvailema hätä siirtää aineistoaan maakunta-arkistoon ja kirjoitti niiden arkistojen olevan hyvässä kunnossa suorittamiensa tarkastusten perusteella. Sen lisäksi hän kertoi Savo-Karjalan maakunta-arkiston olemaan valmis mielihyvin ottamaan aineistoa vastaan, kunhan siihen myönnettäisiin riittävästi määrärahoja. Myös Mikkelin maakunta-arkiston hyviä tiloja ja suurta tonttia, minne arkistoa voitaisiin laajentaa, Viikki käytti aineiston jakamattomuuden perusteluna.³⁷⁵

Aluepoliittisia perusteluja Viikki ei pitänyt järkevänä kehitysaluepolitiikkana, koska siinä heikennettäisiin toista kehitysaluetta. Yleisesti korkeakoulun esityksen Viikki kirjoitti lähteneen arveluttavan kapealta pohjalta, missä koko maan tutkijoiden etua ei ollut ajateltu eikä heidän mielipiteitään kuultu. Hänen mukaansa, jos Joensuuhun ehdottomasti haluttaisiin arkisto perustaa, pitäisi sen tapahtua toisin perustein kuin esityksessä perusteltiin. Vaihtoehdoksi Viikki nimesi ajatuksen väliarkistosta, jossa säilytettäisiin nuorempaa aineistoa, mikä olisi sopivaa korkeakoulun aluetieteiden tutkimukselle. Historiantutkijoita varten sinne voitaisiin antaa pitkäaikaisiksi lainoiksi aineistoja tarpeen mukaan Valtionarkistosta ja Savo-Karjalan maakunta-arkistosta.³⁷⁶

Näin Savo-Karjalan maakunta-arkisto lausunnossaan esitti, ettei korkeakoulun esitys sellaisenaan aiheuttaisi lisätoimia, vaan toimittaisiin Valtionarkiston jo tekemien taloussuunnitelmien mukaan ja kehitettäisiin olemassa olevia maakunta-arkistoja. Viikki mielenkiintoisesti kyseenalaisti lausunnossa Jyväskylän tapauksessa toteutunutta kehitystä siitä, että kaikkiin uusiin yliopistokaupunkeihin, joissa olisi humanistista opetusta, luotaisiin maakunta-arkisto historian opetusta varten.³⁷⁷

³⁷⁴ Ibid.

³⁷⁵ Ibid.

³⁷⁶ KA, JoMA I arkisto, Hf, Savo-Karjalan maakunta-arkisto Valtionarkistolle, 1.2.1973; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Savo-Karjalan maakunta-arkisto Valtionarkistolle, 1.2.1973; Lybeck 2016, 157.

³⁷⁷ Ibid.

Savo-Karjalan maakunta-arkisto kertoi prosessista myös omassa toimintakertomuksessaan, kirjoittaen sen haitanneen arkiston saamia luovutuksia, koska yleisesti oli luultu arkiston toiminnan lakkaavan. Valtionarkistolle antamastaan lausunnosta maakunta-arkisto kertoi, ettei se siinä vastustanut uuden maakunta-arkiston perustamista vaan ”sen oli kuitenkin jyrkästi torjuttava hallinnollisesti yhtenäisen toimintapiirinsä ja tutkimuksellisesti ehyen tietokokonaisuutensa pirstominen.”³⁷⁸ Kertomuksessa käytettiin myös lausunnossa esitettyjä perusteita asialle ja listattiin toimijat, jotka olivat myös jakoa vastustaneet.³⁷⁹

Kun korkeakoulun esitys maakunta-arkiston perustamisesta oli päätyneet vuoden 1974 budjettiesitykseen, nousi hanke jälleen suurempaan huomioon myös Mikkelissä, missä sitä vastustettiin erilaisilla perusteilla. Erityisesti Savo-Karjalan maakunta-arkisto vastusti arkiston perustamista ja aineistonsa jakamista, kuten oli virallisessa lausunnossaankin tehnyt. Viikki toi lehdissä esiin kantansa, että Joensuun korkeakoulun tarpeet oli saatu tähänkin asti täytettyä kaukolainauksella. Savo-Karjalan arkisto lähetti lehtien mukaan myös uuden lausunnon asiasta Valtionarkistolle, missä näkemystä perusteltiin myös Mikkelin paremmalla sijainnilla asiakkaille, sekä aineiston jakamisen haasteilla, missä joidenkin pitäjien arkistoja pitäisi hajottaa kahtia, jos ehdotuksen mukaisesti Joensuuhun siirrettäisiin Pohjois-Karjalan ja Kuopion lääninhallitusten aineistot ja Joensuun ympäristön asiakirjat. Lausunnossa Mikkelin arkisto totesi, että jakamista mietittäessä tilannetta olisi katsottava koko maan kannalta. *Länsi-Savon* laajassa artikkelissa asiasta Viikki esitti samoja perusteluja, joita oli tuonut esille maakunta-arkiston virallisessa lausunnossa ja melkein täysin samoin sanoin. Artikkeliksi kerrottiin Savo-Karjalan arkiston sopiva koko, koska vain se oli samassa kokoluokassa Ruotsissa toimivien arkistojen kanssa; ehjän aineistokokonaisuuden tärkeys esimerkiksi tutkijoille; korkeakoulun väärä arvio tutkijoiden arkistotarpeista ja Itä-Suomen instituutin tarpeiden sivuuttaminen; myös muiden kuin historian opiskelijoiden tarve arkistolle; pienien arkistojen tehottomuus; luovutettujen seurakuntien arkiston tarve Mikkelissä oleville aineistoille; Mikkelissä olevat valmiit hyvät tilat; eikä olisi järkevää kehitysaluepolitiikkaa heikentää toista kehitysaluetta toisen hyväksi. Viikki toisti näkemyksensä, että korkeakoulun esitys oli lähtenyt arveluttavalta pohjalta sekä itsekkäistä vaikuttamista eikä ottanut huomioon koko maan tutkimuksen etua. Myös ehdotukset niin sanotun väliarkiston perustamisesta Joensuuhun ja pitkäaikaisista lainoista tuotiin esiin.³⁸⁰

³⁷⁸ KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston ja maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1973.

³⁷⁹ Ibid.

³⁸⁰ *Länsi-Savo*, 14.9.1973, ”Suomen suurinta uhkaa kahtiajako”, 1,12, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1034314?page=1>, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1034314?page=12>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, *Länsi-Savon* artikkeli ”Suomen suurinta uhkaa kahtiajako”, 14.9.1973; KA, Heikki Kiriksen arkisto, 15, *Länsi-Savon* artikkeli ”Suomen suurinta uhkaa kahtiajako”, 14.9.1973;

Uuden arkiston määrärahapäätöksen jälkeen Savo-Karjalan maakunta-arkistonhoitaja Raimo Viikki sanoi *Länsi-Savolle* päätöksen olleen ”kulttuurillimielessä epäystävällinen teko.”³⁸¹ Päätös oli myös Mikkelin kaupungin kannalta hänen mukaansa epäystävällinen. Viikki sanoi Savo-Karjalan arkiston tehneen kaiken voitavansa arkiston säilyttämiseksi Mikkelissä ja mainitsi eri toimijoita alueelta, joiden toimenpiteet eivät kuitenkaan valitettavasti johtaneet Mikkelille myönteiseen lopputulokseen. Viikki toi myös tässä uutisessa esiin näkemyksensä Helsingissä sijaitsevan sota-arkiston siirtämisestä Joensuuhun, koska hänen mukaansa se olisi ollut hajasijoituslistalla. Viikki sanoi olevansa tyytyväinen, ettei kaikkea Joensuun esittämää aineistoa jouduttaisi siirtämään, kuten esimerkiksi luovutetun alueen aineistoja, joiden siirtohankkeet olisi myös tulevaisuudessa ehdottomasti tyrmättävä.³⁸² Myös Itä-Suomen ulkopuolella uutisoitiin asiasta haastatellen Viikkiä ja kannattaen hänen perustelujaan, kun *Uusi Suomi* nimitti Joensuun maakunta-arkiston perustamista heikoksi ratkaisuksi³⁸³.

Täysin viralliseksi ja lopulliseksi Joensuun maakunta-arkiston perustaminen tuli 23.8.1974, kun siitä ja Savo-Karjalan maakunta-arkiston nimenmuutoksesta annettiin asetus. Pian tämän jälkeen 29.8.1974 valtioneuvosto antoi päätöksen arkistopiirin muuttamisesta, missä Pohjois-Karjalan lääni Valtionarkiston ehdotuksen mukaan siirrettiin Joensuun maakunta-arkistolle.³⁸⁴ Tulevan Joensuun maakunta-arkiston hoitaja Raimo Pohjola kävi myös pian toimintansa aloittavassa arkistossaan 28.8.1974, missä selvitti tilakysymyksiä. Hän myös tapasi korkeakoulun edustajina Heikki Kirkisen ja Veijo Saloheimon, joille kirjoittaa kertoneensa, että arkiston perustaminen tulisi tapahtumaan hitaasti. Kirkinen ja Saloheimo olivat Pohjolan mukaan kuitenkin niin

Karjalainen, 14.9.1973, ”Mikkelissä vastustetaan maakunta-arkiston jakoa”, 2; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, *Savon Sanomien* artikkeli ”Savo-Karjalana maakunta-arkisto vastustaa muuttoa”, 14.9.1973; *Etelä-Suomen Sanomat*, 15.9.1973, ”Savo-Karjalan ei haluta jakaa maakunta-arkistoa”, 9, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1072946?page=9>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

³⁸¹ *Länsi-Savo*, 16.5.1974, ”Savo-Karjalan maakunta-arkistosta osa Joensuuhun, ’Tynkä’ Mikkelin maakunta-arkistoksi”, 1, 12, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1034629?page=1>, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1034629?page=12>.

³⁸² *Länsi-Savo*, 16.5.1974, ”Savo-Karjalan maakunta-arkistosta osa Joensuuhun, ’Tynkä’ Mikkelin maakunta-arkistoksi”, 1, 12, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1034629?page=1>, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1034629?page=12>; *Etelä-Suomen Sanomat*, 17.5.1974, ”1,5 km arkistotietoa Mikkelistä Joensuuhun”, 9, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1073303?page=9>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

³⁸³ *Uusi Suomi*, 3.12.1974, ”Mikkelin maakunta-arkistosta luovutetun alueen arkistokeskus”, 6, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2184070/articles/80183850?page=6>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; KA, KA I arkisto, Ua, *Uuden Suomen* artikkeli ”Mikkelin maakunta-arkistosta luovutetun alueen arkistokeskus”, 3.12.1974.

³⁸⁴ *Karjalainen*, 24.8.1974, ”Joensuun maakunta-arkistosta asetus”, 1,5; KA, Heikki Kirkisen arkisto, 15, *Karjalaisen* artikkeli ”Joensuun maakunta-arkistosta asetus”, 24.8.1974; KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston ja maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1974; *Karjalainen*, 30.8.1974, ”Pohjois-Karjalan lääni...”, 4; *Länsi-Savo*, 30.8.1974, ”Pohjois-Karjala eroon Mikkelin arkistopiiristä”, 7, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1034520?page=7>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston ja maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1974; Viikki 1994, 211; Lybeck 2016, 147, 157; Nuorteva & Happonen 2016, 233-234.

tyytyväisiä jo siihen, että maakunta-arkisto ylipäättään saatiin, etteivät huomanneet hoputtaa laitoksen avaamisessa. Arkistoon tulevasta aineistosta Pohjola keskusteli Saloheimon kanssa, joka oli aineistoihin tyytyväinen. Pohjola kirjoitti Karjalan tutkimuslaitoksen muutenkin tehneen häneen erittäin hyvän vaikutuksen.³⁸⁵ Tilakysymysten selvittämistä jatkettiin vielä paikallisten toimijoiden ja arkistolaitoksen puolesta Pohjolan, Alpo Salmelan ja uuden valtionarkistonhoitajan Toivo J. Paloposken kesken³⁸⁶.

Joensuun maakunta-arkisto aloitti toimintansa 1.9.1974 ja sen avajaiset pidettiin 20.3.1975. Juhlaan kutsuttiin runsaasti vieraita ja ohjelmassa oli musiikkiesityksiä, asiakirjanäyttely, tutustuminen arkiston tiloihin sekä puheita ja tervehdyksiä. Avajaisista tiedotettiin ennakoon lehdistölle, jolle pidettiin myös tiedotustilaisuus. Tilaisuuteen kutsuttiin arkistonperustamisprosessissa mukana olleet toimijat, kuten korkeakoulu, kaupunki, lääninhallitus, maakuntaliitto, Karjalaisen kulttuurin edistämissäätiö, Karjalan tutkimuslaitos sekä alueen kansanedustajia ja Helsingin yliopiston kirkkohistorian professori Kauko Pirinen. Tilaisuuteen kutsuttiin myös arkistolaitoksen edustajia, jotka osallistuivat prosessiin kuten valtionarkistonhoitaja Toivo J. Paloposki, Mikkelin maakunta-arkistonhoitaja Raimo Viikki sekä aikaisempia valtionarkistonhoitajia Yrjö Nurmio, Martti Kerkkonen ja Tuomo Polvinen. Tilaisuuteen osallistui myös arkistoneuvos Alpo Salmela. Myös Joensuun korkeakoulun historian laitos oli edustettuna, kun se kutsuttiin kokonaisuudessaan, minkä lisäksi historian opiskelijain ainejärjestöltä Varnitsalta kutsuttiin tilaisuuteen edustaja.³⁸⁷

Tilaisuudessa tervehdyksiä esittivät opetusministeriön puolesta tiedesihteeri Juhani Hakkarainen, Pohjois-Karjalan lääninhallituksesta lääninneuvos Niilo A. Koistinen ja maakuntaliitosta toiminnanjohtaja Osmo Kuivalainen, Joensuun kaupungilta kaupunginjohtaja Aaro Heikkilä sekä korkeakoululta sen va. rehtori Heikki Kirkinen. Avajaispuheen piti valtionarkistonhoitaja Paloposki ja päätössanat esitti maakunta-arkistonhoitaja Raimo Pohjola.³⁸⁸

Avajaistilaisuuden yhteydessä arkistoon tutustumista johtivat oppaat, joille jaettiin tietoisuus esittelyn pohjaksi. Siinä otettiin kantaa myös Joensuun ja Mikkelin arkistojen suhteeseen, joka perustui sen mukaan molemminpuoliseen

³⁸⁵ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Raimo Pohjolan raportti käynnistään Joensuussa 28.8.1974, päivätty 1.9.1974.

³⁸⁶ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, 10.10.1974 Raimo Pohjolan muistio Joensuun maakunta-arkiston tilojen neuvottelusta Joensuussa 7.10.1974, päivätty 10.10.1974; KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston ja maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1974.

³⁸⁷ KA, JoMA I arkisto, Hf, Muistiinpano Joensuun maakunta-arkiston avajaiset, 12.2.1975; KA, JoMA I arkisto, Hf, Lehdistötiedote Joensuun maakunta-arkisto aloittanut toimintansa, 20.3.1975; KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston ja maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1975.

³⁸⁸ KA, JoMA I arkisto, Hf, Joensuun maakunta-arkiston avajaisten ohjelma 20.3.1975; *Karjalainen*, 21.3.1975, "Vuosien toiveista totta, Maakunta-arkisto aloitti Joensuussa", 1,4; KA, KA I arkisto, Ua, *Karjalaisen* artikkeli "Vuosien toiveista totta, Maakunta-arkisto aloitti Joensuussa", 21.3.1975; KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston ja maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1975.

yhteisymmärrykseen ja luottamukseen. Lisäksi kerrottiin, kuinka kokoelmat oli sillä hetkellä jaettu ja huomautettiin Mikkelin arkiston olevan Suomen oloissa huomattavan suuri laitos.³⁸⁹

Valtionarkistonhoitaja Paloposken puheessa hän sanoi maakunta-arkistolaitoksen toimintaedellytysten oleellisesti parantuneen ensin Jyväskylän maakunta-arkiston perustamisella vuonna 1967 ja nyt Joensuun arkistolla. Paloposki kertoi Joensuun arkistohankkeen lähteneen käyntiin korkeakoulun aloitteesta vuonna 1967³⁹⁰. Paloposki kävi läpi sivistysvaliokunnan 1969 antamaa mietintöä, jossa arkiston perustamismahdollisuuksia toivottiin selvitettävän sekä seuraavan vuoden Joensuun korkeakoulun suunnittelutoimikunnan päätöstä sisällyttää arkisto sen kokonaissuunnitelmaan. Hän puhui myös neuvotteluista vuoden 1970 lopulla ja niihin osallistuneista paikallisista toimijoista, joiden kanssa Valtionarkisto totesi yksimielisesti Joensuun korkeakoulun tarvitsevan arkistoaainesta, mitä varten maakunta-arkisto olisi sopiva perustaa. Paloposki kertoi lyhyesti tästä seuranneet vaiheet tilakysymyksen ratkaisemisessa ja arkiston perustamisen esityksen etenemisestä. Hän myös esitteli arkistoa ja sen toimintaa. Hän esitti kiitoksensa niille, jotka olivat vaikuttaneet arkiston perustamisen hyväksi ja nimesi paikallisista toimijoista Joensuun korkeakoulun ja Pohjois-Karjalan lääninhallituksen.³⁹¹

Opetusministeriön tervehdyksessä Hakkarainen otti kantaa maakunta-arkistojen määrään ja sijainteihin sanomalla niiden verkoston kattavan varsin hyvin ja tasaisesti koko maan alueen, eikä siksi pääpainon tulisi enää tulevaisuudessa olla alueellisessa laajentamisessa. Hän myös puhui hajasijoituksesta toivoen, että toimintoja hoidettaisiin mahdollisimman laajasti aluetasolla eli maakunta-arkistoissa. Aluepolitiikka kuulosti vaikuttavan myös puheen taustalla Hakkaraisen sanoessa maakunnan olleen pitkään Suomessa lapsipuolen asemassa tutkimuksen ja korkeamman opetuksen aloilla. Siksi hän toivoi arkiston osaltaan tukevan Itä-Suomessa harjoitettavaa tutkimusta, opetusta ja kulttuurityötä sekä innostavan yhteisöjä ja yksilöitä käyttämään sen palveluja rikastamaan henkistä elämää. Hakkarainen lopetti puheensa kiittämällä kaikkia niitä, jotka olivat myötävaikuttaneet arkiston syntymiseen.³⁹²

³⁸⁹ KA, JoMA I arkisto, Hf, Tietoisku avajaistilaisuuden oppaille, päiväämätön.

³⁹⁰ Esityksen jättäjistä on epäselvyyttä lähteissä. *Karjalainen* uutisoi maakuntaliiton, lääninhallituksen ja Joensuun kaupungin jättäneen esityksen. *Karjalainen*, 28.10.1967, "Karjalan maakunta-arkisto- ja tutkimuslaitoshankkeet esillä opetusministeriössä", 4; Valtionarkisto antoi opetusministeriölle 1967 lausunnon maakuntaliiton esityksestä. KA, JoMA I arkisto, Hf, Valtionarkisto opetusministeriölle, 4.12.1967; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, Valtionarkisto opetusministeriölle, 4.12.1967; Korkeakoulun aloitteen tekijäksi nimeävät kuitenkin myös Nuorteva & Happonen 2016, 233 ja Viikki 1994, 210; Lybeck kirjoittaa korkeakoulun olleen aloitteellinen asiassa 1967, muttei suoraan kerro sen tehneen esitystä, Lybeck 2016, 156.

³⁹¹ KA, JoMA I arkisto, Hf, Valtionarkistonhoitaja, professori Toivo J. Paloposken puhe Joensuun maakunta-arkiston avajaistilaisuudessa 20.3.1975; KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston ja maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1975.

³⁹² KA, JoMA I arkisto, Hf, Tiedesihteeri Juhani Hakkarainen, Opetusministeriön tervehdys Joensuun maakunta-arkiston avajaisissa 20.3.1975; KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston ja maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1975.

3.6 Lehdistö

3.6.1 Uutisointi Jyväskylän prosessista

Jyväskylän maakunta-arkiston perustamisprosessista uutisoitiin ajoittain lehdistössä, joista aktiivisimmin jyväskyläläinen sanomalehti *Keskisuomalainen*. *Keskisuomalainen* oli uutisoinut konkreettisista toimista prosessista, kuten aloitteista ja esityksistä, sekä korkeakoulun ja Jokipiin näkemyksistä asiasta. Lehdistön uutisoitua on mielekästä tarkastella erityisesti vuoden 1964 toivomusaloitteen sivistysvaliokunnan käsittelyn jälkeen, koska tuolloin kirjoittelu vilkastui ja sananvalinnoilla oli väliä.

Sivistysvaliokunta ehdotti eduskunnalle toivomusaloitteen pohjalta, että Jyväskylään perustettaisiin maakunta-arkisto. Tästä lehdet uutisoivat eri tavoin. *Aamulehti*, *Uusi Suomi* ja *Kansan Uutiset* kirjoittivat valiokunnan päätöksestä pian, mutta huomauttivat lopullisen mietinnön olevan vasta tulossa. Näistä erityisesti *Aamulehti* antoi jutussaan paljon tilaa korkeakoulun ja Jokipiin käyttämille perusteluille historian opetuksen tarpeista. *Aamulehti* ja *Kansan Uutiset* kertoivat mietinnön kannattavan maakunta-arkiston perustamista Jyväskylään, kun taas *Uusi Suomi* tulkitse päätöstä kertomalla sivistysvaliokunnan hyväksyneen toivomuksen Vaasan maakunta-arkiston siirtämisestä Jyväskylään JKK:n historian opetuksen tehostamiseksi.³⁹³ Arkiston siirtoon sivistysvaliokunta ei kuitenkaan ollut ottanut kantaa.

Luonnollisesti myös *Keskisuomalainen* uutisoi asiasta ja muita lehtiä laajemmin. Uutisessa saivat myös tilaa arkiston tarpeellisuuden perustelut JKK:n historian opetukselle. *Keskisuomalainen* ei nähnyt valiokunnan lausunnon ottaneen kantaa siihen, kuinka uusi arkisto tulisi perustaa ja pohti artikkelissaan uuden arkiston perustamisen tai sen Vaasasta siirtämisen haasteita, kuten aineiston siirtämistä ja sen jakamisen ratkaisuja. Mielenkiintoisesti Vaasan arkiston siirron haasteiksi nimetään vain ”osaksi tunnetekijöihin liittyvät näköalat”, jotka puoltaisivat arkiston pitämistä Vaasassa, vanhan hallintoalueen keskuspaikassa, minne arkisto oli koostunutkin aikojen kuluessa. Toisaalta vain tuon perustelun esiin tuominen ja muun muassa Valtionarkiston nostaman näkemyksen liian vähäisestä aineistosta ohittaminen ilmentää *Keskisuomalaisen* näkemystä arkiston tärkeästä tarpeesta. Olihan kyse heidän omasta läänistään ja kaupungistaan, jolloin sitä vastustavat näkemykset eivät saaneet niin paljoa huomiota ja arvoa. *Keskisuomalainen* piti myöskin arkiston perustamista suhteellisen

³⁹³ Sivistysvaliokunnan mietintö n:o 15 toivomusaloitteen johdosta, joka tarkoittaa maakunta-arkiston perustamista Jyväskylän kaupunkiin, Toiv.al.miet. n:o 114, 1964 VP Asiakirjat viides osa; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Aamulehden* artikkeli ”Sivistysvaliokunta: Maakunta-arkisto pian Jyväskylään”, 26.11.1964; *Uusi Suomi*, 26.11.1964, ”Perintölain uudistus läpi suuressa valiokunnassa”, s13, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2130573?page=13>; *Kansan Uutiset*, 26.11.1964, ”Maakunta-arkisto Jyväskylään?”, 3, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2171545?page=3>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

varmana asiana, jota sivistysvaliokunnan mietintö nopeuttaisi, mutta kirjoitti perustamisen olleen osin määrärahakysymys, mitä tuolloinen tiukka rahoitustilanne vaikeutti.³⁹⁴

Näissä sanavalinnat korostuvat, koska myöskin tätä seuranneessa lehtikeskustelussa käytiin vääntöä, oliko vaadittu siirtoa vai ainoastaan *perustamista*, johon voi myöskin lukea mukaan siirtämisen avulla perustetun arkiston. Siirto-sana on huomattavasti yksiselitteisempi, mutta sitä sivistysvaliokunta tai toivomusaloitekaan eivät suoraan edellyttäneet. Molemmat puhuivat vain perustamisesta, vaikkakin toivomusaloitteen muusta tekstistä voi tulkita siirron olleen mieluisampi vaihtoehto.

Sivistysvaliokunnan käsittelyn ja sen antaman lausunnon jälkeen toivomusesitys esiteltiin ja hyväksyttiin eduskunnassa ilman puheenvuoroja³⁹⁵. Asiasta uutisoitiin pian *Keskisuomalaisessa* ja *Keski-Suomen Iltalehdessä*, jotka kertoivat maakunta-arkiston perustamisen tapahtuvan siirtämällä Vaasasta ja muista arkistoista Jyväskylään Keski-Suomea koskevaa aineistoa³⁹⁶. Lyhyesti aloitteen hyväksymisestä uutisoivat muiden eduskunnan päätöksien ohella myös *Uusi-Suomi*, *Etelä-Suomen Sanomat* sekä *Maaseudun Tulevaisuus*³⁹⁷.

Hieman tämän päätöksen jälkeen alkoi aktiivinen keskustelu lehdissä Jyväskylän ja Vaasan välillä taistellen oltiinko arkistoa nyt siirtämässä kokonaan vai vain osaa sen aineistosta. Keskustelussa aktiivisimpia olivat *Keskisuomalainen* ja *Vaasa-lehti* vuoropuhelussa, mihin myös Vaasan maakunta-arkistonhoitaja Aimo Wuorinen ja JKK:n professori Mauno Jokipii osallistuivat³⁹⁸.

Keskustelun aloitti *Hufvudstadsbladets* artikkeli 28.1.1965 ”Jyväskylä vill ha Vasa Landsarkiv”, jossa uutisoitiin Jyväskylän kaupungin ehdottaneen koko maakunta-

³⁹⁴ *Keskisuomalainen*, 27.11.1964, ”Oman maakunta-arkiston perustamista Jyväskylään puoltaa eduskunnan sivistysvaliokunta”, 2; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Keskisuomalaisen* artikkeli ”Oman maakunta-arkiston perustamista Jyväskylään puoltaa eduskunnan sivistysvaliokunta”, 27.11.1964.

³⁹⁵ Ehdotus toivomukseksi maakunta-arkiston perustamisesta Jyväskylän kaupunkiin, 1965 VP ptk. II, s. 1840; KA, Mauno Jokipiin arkisto, Bbn, Ehdotus toivomukseksi maakunta-arkiston perustamisesta Jyväskylän kaupunkiin, 21.1.1965.

³⁹⁶ *Keskisuomalainen*, 22.1.1965, ”Keski-Suomen Maakunta-arkistoa koskeva toivomusaloite hyväksyttiin eduskunnan eilisessä istunnossa”, 3; *Keski-Suomen Iltalehti*, 22.1.1965, ”Keski-Suomi saa maakunta-arkiston”, 2.; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Keskisuomalaisen* artikkeli ”Keski-Suomen Maakunta-arkistoa koskeva toivomusaloite hyväksyttiin eduskunnan eilisessä istunnossa”, 22.1.1965; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Keski-Suomen Iltalehden* artikkeli ”Keski-Suomi saa maakunta-arkiston”, 22.1.1965.

³⁹⁷ *Uusi Suomi*, 22.1.1965, ”Lv-verolain palautuslain sisältö lyötiin lukkoon, 20 aloitteelle hylkäystuomio”, 1, 28, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2130460?page=1> <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2130460?page=28>; *Etelä-Suomen Sanomat*, 22.1.1965, ”Lv-veron palautuslaki lyötiin lukkoon toisessa käsittelyssä”, 1, 9, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1069845?page=1> <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1069845?page=9>; *Maaseudun Tulevaisuus*, 23.1.1965, ”Lv-veron palautuslain sisältö lukossa”, 13, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1141672?page=13>; *Maaseudun Tulevaisuus*, 23.1.1965, ”Lehterimiehen kulmasta”, 2, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1141672?page=2>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

³⁹⁸ Taiminen 1997, 42-43.

arkiston siirtoa Vaasasta Jyväskylään, josta ei vielä tuolloin ollut tullut ratkaisua³⁹⁹. Myöhemmin *Hufvudstadsbladet* julkaisi uuden uutisen otsikolla ”Vasa landsarkiv till Jyväskylä?”, jossa tunnustettiin arkiston tarve JKK:lle ja sen historian opetukselle, mutta ratkaisuksi ei nähty olemassa olevan arkiston siirtoa vaan uuden perustamisen⁴⁰⁰.

Sanomalehti *Vaasa* jatkoi uutisointia haastattelemalla Vaasan maakunta-arkistonhoitajaa⁴⁰¹ sekä julkaisemalla pääkirjoituksen otsikolla ”Näpit irti, Jyväskylä”, joka otti asiaan kantaa vahvemmin. Muun muassa Jokipiin esittämään näkemykseen arkiston tyhjäksiäynnistä *Vaasassa* tekstissä otettiin kantaa kertomalla jyväskyläläisten turvautuneen arkistopulassaan ”hyvin yksinkertaiseen ja mukavaan ratkaisuun” arkiston siirrolla Vaasasta Jyväskylään. *Vaasan* mukaan tätä oli perusteltu ajatuksella ”Mitä etelä- ja keskipohjalaiset sillä tekevät, kun ei heillä ole korkeakouluakaan.”⁴⁰²

Kirjoituksessa kerrottiin, kuinka Pohjanmaalla oli totuttu pitämään keskisuomalaisia maltillisina ja asiallisina ihmisinä, jotka eivät halunneet toisen omaa, ja tämän vuoksi he (kirjoittajat tai kaikki pohjalaiset, joiden puolesta he esiintyivät) olivat pettyneempiä siirtosuunnitelmasta. Tekstissä käytiin läpi edellisen päivän lehdessä Wuorisen esittämiä perusteluita siirtoa vastaan (keskisuomalaisen aineiston pieni määrä ja vuokrasopimuksen jatkuminen hyvissä tiloissa), sekä sen lisäksi otettiin kantaa Jyväskylän kaupungin valtiolle tarjoamiin etuihin, joita kirjoittaja ei nähnyt sen kannattavammiksi kuin Vaasan tarjoamia. Tekstissä kerrottiin myös tilastojen todistavan Vaasan arkistossa vierailevan runsaasti tutkijoita nimenomaan Etelä-Pohjanmaalta, missä historian ja sukututkimuksen harrastamista kuvailtiin vilkkaaksi. Pääkirjoitus lopetti suosittelemalla Jyväskylän pyrkivän alusta lähtien luomaan uutta arkistoa, jos sitä Keski-Suomi ja JKK tarvitsivat, koska niin Vaasassakin toimittiin. Tekstissä otettiin kantaa myös väitteeseen, ettei Vaasaan tulisi korkeakoulua, toteamalla ettei sitä voitu tietää. JKK:n tutkijoiden ja opiskelijoiden kerrottiin olleen erittäin tervetulleita Vaasan maakunta-arkistoon ja huomautettiin, että mikrofilmausta laajentamalla voitaisiin näiden tarvetta auttaa ilman suuria rahamääriä.⁴⁰³ *Vaasan* artikkeleihin vastattiin *Keskisuomalaisessa* omalla artikkelilla ja Mauno Jokipiin kannanoton julkaisulla⁴⁰⁴.

³⁹⁹ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Hufvudstadsbladets* artikkeli ”Jyväskylä vill ha Vasa Landsarkiv”, 28.1.1965.

⁴⁰⁰ KA, KA I arkisto, Ua, *Hufvudstadsbladets* artikkeli ”Vasa landsarkiv till Jyväskylä?”, 31.1.1965.

⁴⁰¹ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Vaasan* artikkeli ”Vaasan maakunta-arkisto on maakunnallinen tutkimuslaitos, Sen paikka on Vaasassa, ei Jyväskylässä”, 28.1.1965; Taiminen 1997, 43.

⁴⁰² KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Vaasan* pääkirjoitus ”Näpit irti, Jyväskylä”, 29.1.1965.

⁴⁰³ KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Vaasan* pääkirjoitus ”Näpit irti, Jyväskylä”, 29.1.1965; Taiminen 1997, 44-45.

⁴⁰⁴ *Keskisuomalainen*, 31.1.1965, ”Uusi maakunta-arkisto Jyväskylään ei edellytä Vaasan syrjäyttämistä”, 13; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Keskisuomalaisen* artikkeli ”Uusi maakunta-arkisto Jyväskylään ei edellytä Vaasan syrjäyttämistä”, 31.1.1965; *Keskisuomalainen*, 31.1.1965, ”Rauhoitu, Vaasa!”, 13; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Keskisuomalaisen* artikkeli ”Rauhoitu, Vaasa!”, 31.1.1965; Taiminen 1997, 45-46.

Jyväskylän maakunta-arkiston perustamispäätöksestä ja lakimuutoksista uutisoitiin myös lehdistössä, mutta lehdet, jälleen erityisesti *Keskisuomalainen*, uutisoivat arkiston toiminnasta myös virallisten päätösten lisäksi, sekä sen aloitettua toimintansa⁴⁰⁵. Tämä ei aina ollut itsestään selvää. Onhan jo olemassa oleva laitos ja sen toiminta vähemmän kiinnostavaa kuin välillä repiviä otsikoita herättävä taistelu sen saamiseksi. Toiminnan valmistelusta uutisoitiin aineistojen siirroista ja tilojen remontoinnista⁴⁰⁶. Maakunta-arkiston vihkitilaisuudesta 16.10.1967 uutisointi oli ymmärrettävästi laajempaa, koska nyt tapahtui merkkihenkilöiden läsnä ollessa jotain erityistä⁴⁰⁷. Arkiston vihkiäistilaisuuden jälkeen siitä uutisoiti useasti *Keskisuomalainen*. Lehti julkaisi heti ensimmäisestä toimintavuodesta uutisia, joissa esitteli arkiston aineistoa ja toimintaa. Teksteissä painotettiin sitä, että arkistolle oli ollut tarvetta, joka nyt näkyi sen ahkerassa käytössä. Lehdessä innostuttiin myös vertaamaan lukuja muihin maakunta-arkistoihin ja kertomaan miten niihin Jyväskylässä vertauduttiin, erityisesti kun tilastoissa oltiin kärjessä. Uutisointiin osallistuivat myös *Uusi Suomi* ja *Uusi Jyväskylä*.⁴⁰⁸

⁴⁰⁵ Perustamisesta ja lakimuutoksista: *Uusi Suomi*, 4.2.1967, "Jyväskylään maakunta-arkisto", 12; <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2133191?page=12>; *Etelä-Suomen Sanomat*, 4.2.1967, "Jyväskylän.", 3; <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1070469?page=3>; *Länsi-Savo*, 4.2.1967, "Jyväskylän maakunta-arkisto...", 2; <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1032087?page=2>; *Etelä-Suomen Sanomat*, 10.2.1967, "Jäsenet nimitettiin kuntauudistuksen suunnittelutoimikuntaan", 4; <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1070475?page=4>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

⁴⁰⁶ *Keskisuomalainen*, 4.4.1967, "Keski-Suomen Maakunta-arkiston tiloja kohennetaan", 9; KA, JyMA I arkisto, U, *Keskisuomalaisen* artikkeli "Keski-Suomen Maakunta-arkiston tiloja kohennetaan", 4.4.1967; KA, KA I arkisto, Ua, *Helsingin Sanomien* artikkeli "Arkistotalo herättänyt arvostelua Jyväskylässä", 5.4.1967; KA, JyMA I arkisto, U, *Helsingin Sanomien* artikkeli "Arkistotalo herättänyt arvostelua Jyväskylässä", 5.4.1967; *Keskisuomalainen*, 12.5.1967, "Jyväskylän tuomiokunta luovutti K-S:n maakunta-arkistolle autokuormallisen vanhoja asiakirjoja", 10; KA, JyMA I arkisto, U, *Keskisuomalaisen* artikkeli "Jyväskylän tuomiokunta luovutti K-S:n maakunta-arkistolle autokuormallisen vanhoja asiakirjoja", 12.5.1967; *Keskisuomalainen*, 29.5.1967, "Laukaan vanhat kirkonkirjat maakunta-arkistoon", 8.

⁴⁰⁷ *Keski-Suomen Iltalehti*, 16.10.1967, "Jyväskylän maakunta-arkisto vihittiin tänään", 1,12; KA, JyMA I arkisto, U, *Keski-Suomen Iltalehden* artikkeli "Jyväskylän maakunta-arkisto vihittiin tänään", 16.10.1967; *Keskisuomalainen*, 17.10.1967, "Arkisto ei ole pelkkä säilytyspaikka - sen on pystyttävä myös palvelemaan", 5,14; KA, JyMA I arkisto, U, *Keskisuomalaisen* artikkeli "Arkisto ei ole pelkkä säilytyspaikka - sen on pystyttävä myös palvelemaan", 17.10.1967; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Keskisuomalaisen* artikkeli "Arkisto ei ole pelkkä säilytyspaikka - sen on pystyttävä myös palvelemaan", 17.10.1967; KA, JyMA I arkisto, U, *Kansan Lehden* artikkeli "Jyväskylän maakunta-arkisto - huomattava kulttuurisaavutus", 17.10.1967; *Uusi Suomi*, 17.10.1967, "Maakunta-arkisto vihitty Jyväskylässä", 4; <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2133159?page=4>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; KA, KA I arkisto, Ua, *Uuden Suomen* artikkeli "Maakunta-arkisto vihitty Jyväskylässä", 17.10.1967; KA, JyMA I arkisto, U, *Uuden Suomen* artikkeli "Maakunta-arkisto vihitty Jyväskylässä", 17.10.1967; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Uuden Suomen* artikkeli "Maakunta-arkisto vihitty Jyväskylässä", 17.10.1967.

⁴⁰⁸ *Keskisuomalainen*, 22.12.1967, "Yli tuhat metriä asiakirjoja talletettu vajaan vuodessa Jyväskylän maakunta-arkistoon", 17; KA, JyMA I arkisto, U, *Keskisuomalaisen* artikkeli "Yli tuhat metriä asiakirjoja talletettu vajaan vuodessa Jyväskylän maakunta-arkistoon", 22.12.1967; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Keskisuomalaisen* artikkeli "Eipä ehdi ummehtua, 1758 tutkijaa vuoden aikana Jyväskylän maakunta-arkistossa", 20.3.1968; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Keskisuomalaisen* artikkeli "Maakunta-arkistonhoitaja Raimo Viikki: Tutkijoille riittää aineistoa, Yli sata kilometriä asiakirjoja maamme virallisissa arkistoissa", 12.4.1968; *Uusi Suomi*, 2.2.1969, "Jyväskylän arkisto

Uutiset olivat pääasiassa maakunta-arkistonhoitaja Raimo Viikin haastatteluja, joten lehdistöhuomioon vaikutti hänen oma toimijuutensa. Hän oli todennut näkevän lehdistä saatavan tunnettavuuden arkistolle tärkeäksi jo arkiston ensimmäisessä toimintakertomuksessa, ja oli myös yhdessä Jokipiin kanssa järjestänyt lehdistön edustajille tilaisuuden arkistossa heti sen avauduttua.⁴⁰⁹

Lehdistöstä keskeisiksi toimijoiksi ja muiden toimijoiden näkemyksien alustoiksi nousee Jyväskylän tapauksessa eniten *Keskisuomalainen*. Tämän lisäksi myös *Keski-Suomen Iltalehti* ja vuonna 1965 *Vaasa* olivat aktiivisia. Muu lehdistö oli enemmän tukevassa roolissa kertomalla asioista, eivätkä niinkään itsenäisinä toimijoina ottamassa selkeästi kantaa. Lehdistön rooli aktivoitui myös uuden maakunta-arkistonhoitajan Raimo Viikin aloitteesta arkiston perustamisen jälkeen ja sen toimintaa valmistellessa.

3.6.2 Uutisointi Joensuun prosessista

Joensuun maakunta-arkiston perustamisprosessissa koko sen keston ajan oli joensuulainen sanomalehti *Karjalainen* aktiivinen uutisoimaan asiasta, ollen merkittävä toimija ja viestintäkanava Joensuun korkeakouluun ja maakunta-arkistoon liittyvissä näkemyksissä. *Karjalaisen* lisäksi myös ”vastapuolen” mikkeliäinen *Länsi-Savo* oli ahkera osallistumaan keskusteluun.

Karjalainen otti osaa prosessiin jo sen ensivaiheilla uutisoiden laajasti vuonna 1966 Pohjois-Karjalan maakuntaseminaarista, missä keskusteltiin ajankohtaisesta aiheesta Joensuun korkeakoulusta, ja miten sen tulisi toteuttaa tutkimusta. Jo tuolloin nostettiin esille näkemys Joensuuhun perustettavasta maakunta-arkistosta, jota perusteltiin tutkimukselle tarpeellisena. Tuolloin ratkaisuksi ehdotettiin Savo-Karjalan maakunta-arkiston aineiston jakamista, koska sen nähtiin olevan turhan suuri neljän läänin aineistollaan. Seminaarissa perustamisajatuksista puhui professori Kauko Piriinen. Häntä erityisesti *Karjalainen* haastatteli usein arkiston perustamisprosessin aikana. Seminaarissa oli *Karjalaisen* mukaan muissakin puheenvuoroissa noussut esiin arkistojen merkitys maakunnalle ja siellä tapahtuvalle toiminnalle.⁴¹⁰

Karjalainen uutisoi myös seminaarin julkilausumista, joissa ehdotettiin Joensuuhun perustettavan maakunta-arkisto, jonne siirrettäisiin Mikkelistä ainakin Pohjois-Karjalaa koskevat aineistot. Tätä perusteltiin sen tärkeydellä maakunnan historian

lunastanut toiveet”, 15, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2134157?page=15>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; KA, Mauno Jokipiin arkisto, H, *Uuden Jyväskylän* artikkeli ”Monta kilometriä historiaa on Jyväskylän maakunta-arkistossa”, 11.3.1970.

⁴⁰⁹ KA, KA I arkisto, De, Maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1967; KA, JyMA arkisto I, Db, Kertomus Jyväskylän maakunta-arkiston toiminnasta v.1967, 16.1.1968.

⁴¹⁰ *Karjalainen*, 27.3.1966, ”Korkeakoulu ja maakunnallinen tutkimus palvelemaan toisiaan”, 1,7.

tutkimukselle.⁴¹¹ Tästä ehdotuksesta ei kuitenkaan innostuttu Valtionarkistossa eikä Savo-Karjalan maakunta-arkistossa⁴¹². *Karjalainen* piti keskustelua yllä vastaamalla arkistolaitoksen näkemyksiin esittelemällä lehden mukaan suurelta osin tutkimatonta aineistoa, joka olisi hyvä siirtää Joensuuhun, missä se pääsisi käyttöön. *Karjalainen* myös kirjoitti eräiden arvovaltaisten mielipiteiden näkevän Mikkelin arkiston sijaitsevan liian kaukana korkeakouluopiskelijoista.⁴¹³ Tällä viitattiin todennäköisesti ainakin professori Pirisen aiempaan puheeseen maakuntaseminaarissa.

Karjalainen oli aktiivinen ottamaan arkistoasiaan kantaa myös pääkirjoituksissaan, jossa 1966 korkeakoulun toimintaa valmisteltaessa esitti huolensa sen toimintaedellytyksistä, erityisesti tutkimustyön mahdollistamisesta, mihin lehti näki maakunta-arkiston perustamisen välttämättömyytenä. Pääkirjoituksessa toivottiinkin tulevissa vaaleissa valittavien pohjoiskarjalaisten kansanedustajien ajavan alueen asioita, kuten maakunta-arkistoa, eduskunnassa.⁴¹⁴

Karjalainen julkaisi pian tämän jälkeen etusivullaan professori Kauko Pirisen haastattelun arkistokysymyksestä. Siinä Pirinen vertasi Joensuuta Jyväskylään, minne hänen mukaansa oltiin nyt saamassa Jyväskylän yliopistopiirien painostuksen vuoksi arkisto. Pohjois-Karjalassa tuli hänen mukaansa toimia yhtä aktiivisesti, esimerkiksi Pohjois-Karjalan maakuntaliiton ja alueen kansanedustajien piti hänen mukaansa pitää asiaa yllä ja tehdä aloitteita. Näin todella tapahtui ja Pirisen lausunnolla sekä Jyväskylän esimerkillä saattoi olla vaikutusta näiden toimintaan. Pirinen sanoi haastattelussa keskustelleensa arkistosta myös valtionarkistonhoitaja Yrjö Nurmion kanssa, joka oli sitä mieltä, ettei Mikkelin aineistoa ollut tarpeeksi, jotta se voitaisiin jakaa.⁴¹⁵ Tätä perustelua Pirinen ei nähnyt varteenotettavana, sanoen:

”Totuus on kuitenkin se, että Jyväskylän yliopistopiirien painostuksen vuoksi Jyväskylä saa nyt maakunta-arkiston. Minusta tuntuu siltä, että kun asiaa pidetään esillä, niin maakunta-arkistolla on mahdollisuuksia myös itäisissä maakunnissa.”⁴¹⁶

Pirinen nosti haastattelussa esiin myös Heikki Kirkisen, jonka perustelut arkiston välttämättömyydestä historian opetukselle hän toisti ja lisäsi perusteluiksi myös maakunta-arkiston aktiivisemmän käytön Joensuussa. Pirinen sanoi näkevänsä, että aloitteen arkiston perustamisesta tulisi lähteä maakunnasta ja niistä piireistä, jotka ajoivat

⁴¹¹ *Karjalainen*, 28.3.1966, ”Historiaa, yhteiskuntaa ja voimataloutta tutkittava, Seminaarin jaok-sien julkilausumat”, 6.

⁴¹² *Karjalainen*, 31.3.1966, ”Aineiston vähyyks esteenä maakunta-arkistohankkeelle, Mikrofilmauk-sesta osaratkaisui”, 1,6; *Länsi-Savo*, 7.4.1966, Martti Hasu, ”Maakunta-arkiston pysyttävä Mikkelissä”, 2.

⁴¹³ *Karjalainen*, 10.4.1966, ”P-Karjalan paikallishistoriaa: ”Kuningas” Walleniuksen arkistot suu-relta osin tutkimatta”, 4-5.

⁴¹⁴ *Karjalainen*, 14.4.1966, ”Tehtävät tiedossa”, 4.

⁴¹⁵ *Karjalainen*, 23.11.1966, ”Maakunta-arkisto välttämätön Joensuun korkeakoulu varten”, 1.

⁴¹⁶ *Ibid.*

korkeakoulun kehittämistä, koska hänestä se ei Valtionarkistolle näyttänyt ollen ensisijainen tavoite.⁴¹⁷

Pirisen haastattelu nostettiin esille myös *Karjalaisen* pääkirjoituksessa pian sen julkaisun jälkeen. Siinä *Karjalainen* arvioi Valtionarkiston perusteluja Joensuun maakunta-arkiston perustamista vastaan, mutta näki painavammaksi perusteluksi perustamisen puolesta arkiston liian vähäisen käytön ja korkeakoulun puutteen Mikkelissä. Pääkirjoituksessa tehtiin kuitenkin mielenkiintoinen ero aineiston siirron ja maakunta-arkiston perustamisen välille. Pääkirjoituksessa nähtiin vaihtoehtona aineiston siirtäminen Joensuuhun joihinkin soveltuviin arkistotiloihin ilman maakunta-arkiston perustamista. Ajatusta oman maakunta-arkiston perustamiseksi lehti näki erilliseksi asiaksi, jota sen mukaan kannatti myös harkita. Toimijoiksi, joiden pääkirjoitus toivoo tekevän kaikkensa aineiston Joensuuhun saamiseksi, teksti nimesi pohjoiskarjalaiset kansanedustajat, maakuntaliiton, *Karjalaisen* kulttuurin edistämissätiön ja Pohjois-Karjalan valtuuskunnan.⁴¹⁸

Karjalainen uutisoi myös pohjoiskarjalaisten kuntien tuesta arkistohankkeelle. Tuki lähti Ilomantsin kunnanvaltuuston aloitteesta, missä ehdotettiin maakunta-arkiston perustamista Joensuuhun. Muutkin kunnat kannattivat ajatusta⁴¹⁹. Aloitteen perusteluina käytettiin tuttuja argumentteja, kuten arkiston parempaa sijaintia, Joensuun korkeakoulun tarpeita, sekä ettei valtion tarvitsisi laajentaa Mikkelissä sijaitsevaa maakunta-arkistoa.⁴²⁰ Ilomantsin aloitteesta uutisoitiin myös jopa *Helsingin Sanomissa*⁴²¹.

Korkeakoulun toiminnan valmistelusta uutisoidessaan *Karjalainen* otti usein kantaa tutkimustoiminnan tärkeyteen, mikä oli vielä vuonna 1966 jäänyt pois korkeakoululle säädetyistä tehtävistä. Tutkimustoiminnan edellytyksistä mainittiin uudelleen maakunta-arkiston välttämättömyys humanistiselle tiedekunnalle. Arkistohanke oli uutisen mukaan ollut kauan vireillä ja sitä täytyi myös jatkuvasti ajaa. Uutisessa kerrottiin, että asiasta olisi keskusteltu kolme vuotta aiemmin Valtionarkiston johdon kanssa, jotka tuolloin eivät pitäneet Mikkelin arkiston jakamista mahdollisena. *Karjalainen* kuitenkin perusteli tilanteen muuttuneen merkittävästi Joensuun saatua korkeakoulun, joten maakunta-arkistokysymystä tulisi miettiä uudelleen.⁴²²

⁴¹⁷ Ibid.

⁴¹⁸ *Karjalainen*, 25.11.1966, "Maakunta-arkisto", 4.

⁴¹⁹ *Karjalainen*, 18.1.1967, "Pyhäselässä kannatetaan maakunta-arkistoaloitetta", 16; *Karjalainen*, 24.2.1967, "Kesälahden rakennuskaava on vahvistettu", 9; *Karjalainen*, 5.3.1967, "Nurmeksen mlk:n kaksivuotinen kansalaiskoulu aloittaa työnsä syksyllä", 4; *Karjalainen*, 31.3.1967, "Kiihtelysvaara mukaan Karjalan matkailuun", 3.

⁴²⁰ *Karjalainen*, 16.12.1966, "Ilomantsi tekee aloitteen: Maakunta-arkisto Joensuuhun, Kunnanvaltuusto istumassa", 1,12.

⁴²¹ KA, KA I arkisto, Ua, *Helsingin Sanomien* artikkeli "Maakunta-arkistoa halutaan Joensuuhun", 18.12.1966.

⁴²² *Karjalainen*, 31.12.1966, "Joensuun korkeakoulun toiminta saatava alulle", 4.

Tutkimustoiminnasta ja sen tarvitsemasta maakunta-arkistosta uutisoitiin ahkerasti, ja perustamista perusteltiin toistuvasti korkeakoulun tarpeilla. Luonnollisesti myös arkiston perustamisesta tehdyistä aloitteista uutisoitiin.⁴²³ Maakuntaliiton tehtyä esityksen arkiston perustamisesta vuonna 1967, *Karjalainen* tuki sen esittämiä perusteluja korkeakoulun tarpeista pääkirjoituksessaan ja kannusti aktiivisuuteen jo ennen arkiston perustamista aineiston keruulla.⁴²⁴ *Karjalainen* uutisoi myös uudesta Pohjois-Karjalan yliopistoseurasta, joka sen mukaan myös työskenteli arkistoasian hyväksi, vaikkakin keskittyi enemmän kirjaston kartuttamiseen⁴²⁵. Yliopistoseura ei nouse esiin muussa aineistossani, eikä *Karjalainenkaan* maininnut sitä perustamisprosessin toimijana myöhemmin uudelleen.

Kauko Pirinen oli jälleen elokuussa 1967 *Karjalaisen* haastattelemana, jolloin toisti perustelun korkeakoulun tarpeesta maakunta-arkistolle, koska hän näki korkeakouluun suunnitellun kehittyvän Karjalaan kohdistuvan tutkimuksen keskuksiksi, jolloin erityisesti sitä varten tarvittaisiin maakunta-arkisto, jossa olisi Karjalaa koskevaa aineistoa. Pirinen sanoi haastattelussa olevansa samaa mieltä Heikki Kirkisen näkemyksestä historian tutkimuksen mahdollisesta suuntaamisesta myös Neuvostoliittoon ja rajan takaiseen Karjalaan.⁴²⁶ Todennäköisesti näille tutkimussuuntauksille haluttiin myös aineistoa Joensuuhun Mikkelin sijasta.

Mikkelissä lehtiin kirjoitettiin myös arvioiden arkistokeskustelussa käytettyjä perusteluja. Siellä toimivaan Itä-Suomen instituuttiin otti kantaa myös *Savonmaan* kolumnissa nimimerkki Saku, joka käsitteli laajemminkin Mikkelin läänin maakuntaliiton toimintaan. Saku myös kirjoitti, ettei itse ymmärtänyt arkistokysymyksestä tuon taivaallista, mutta ihmetteli keskustelussa käytettyjä perusteluja, jotka olivat hänen mielestään hämmästyttävän pintapuolisia.⁴²⁷

Mielenkiintoisesti vuonna 1969, ennen kuin päätöstä Joensuun maakunta-arkiston perustamisesta oli tehty, *Karjalainen* uutisoi Pohjois-Karjalan maakunta-arkiston saaneen aineistoja Helsingistä. Valtionarkistoon liittyvästä maakunta-arkistosta ei kuitenkaan ollut kyse, vaan lääninhallituksen arkistotiloihin siirretyn aineiston järjestämistä suunniteltiin kirjastonhoitajan luvalla ja aikanaan ne tulisivat tyydyttämään yliopiston tutkimustarpeita.⁴²⁸ Kyseessä oli siis mahdollisesti *Karjalaisen* aiemmin kannustaman aineistonkeruun tuloksesta.

⁴²³ Aloitteesta ei mainita sen tekijää, vaan kohdassa on jonkinlainen kirjoitus/painovirhe. Todennäköisesti se viittaa Ilomantsin kunnan tekemään aloitteeseen. *Karjalainen*, 31.12.1966, "Maakunnassa tapahtui 1966", 8.

⁴²⁴ *Karjalainen*, 3.2.1967, "Karjalan arkistoa perustamaan", 4.

⁴²⁵ *Karjalainen*, 3.2.1967, "Karjalan arkistoa perustamaan", 4; *Karjalainen*, 7.5.1967, "P-K:n yliopistoseura etsii ensisijaisia toiminta muotoja", 1,11.

⁴²⁶ *Karjalainen*, 1.8.1967, "Maakunta-arkistoa tarvitaan täällä", 6.

⁴²⁷ KA, KA I arkisto, Ua, *Savonmaan* artikkeli "Pintapuolista", 24.8.1967.

⁴²⁸ *Karjalainen*, 14.8.1969, "Arvokkaat arkistokokoelmat saatu Joensuuhun", 4.

Vuonna 1970 *Karjalainen* kirjoitti pääkirjoituksessaan Valtionarkiston edustajien neuvotelleen arkiston perustamisesta Joensuuhun ja todenneen arkiston perustamiselle olleen edellytykset. Perusteluiksi hankkeen puolesta lehti kertoi Karjalan tutkimuslaitoksen tarpeet ja kutsui alueen kuntia mukaan hankkeeseen, koska se helpotaisi myös niiden arkistotilan puutetta ja arkiston sijainti olisi niille mitä parhain.⁴²⁹

Maakunta-arkistoon liittyen uutisoitiin *Karjalaisessa* vuoden 1971 alussa ensin valtionarkistonhoitajan Polvisen vierailusta Mikkeliissä ja siihen kantaa ottaen pääkirjoituksessa. *Karjalainen* ei hyväksynyt Mikkelin vierailun yhteydessä Itä-Suomen instituutin ja Savo-Karjalan maakunta-arkistonhoitajan Astalan esittämiä perusteluja Joensuun arkiston perustamista vastaan. Lehti myönsi tilakysymyksen todella olleen vielä Joensuussa ratkaisematta, mutta kirjoitti väliaikaisten tilojen löytyvän ja perusteli arkiston tarvetta korkeakoulun historian opetuksen tarpeilla sekä paikallisten kuntien, seurakuntien ja muiden yhteisöjen ja järjestöjen arkistotarpeella. Toimijoiksi *Karjalainen* nimesi nyt arkistoprosessissa korkeakoulun, lääninhallituksen, maakuntaliiton sekä Karjalaisen kulttuurin edistämissäätiön, joka oli jo myöntänyt rahaa hankkeen alkuvalmisteluihin.⁴³⁰

Karjalaisen pääkirjoituksessa otettiin kantaa *Länsi-Savossa* esitettyihin perusteluihin ja kerrottiin Joensuun arkistohankkeen hidastuneen vastakkaisista mielipiteistä. Tässäkin myönnettiin hankkeeseen liittyvän vielä ratkaisemattomia kysymyksiä, kuten arkistopiirien jako ja tilakysymys. Pääkirjoitus kertoi, että Mikkelin ja Joensuun puolesta oli esitetty vuorotellen näkemyksiä valtionarkistonhoitajalle, joka ei vielä ollut ottanut asiaan virallista kantaa, mutta oli lehden mukaan antanut ymmärtää aineiston siirron Joensuuhun olleen mahdollista. Lehti toivoikin valtionarkistonhoitajan kertovan kantansa, kun tilakysymys Joensuussa saataisiin selvitettyä.⁴³¹

Kirjoituksessa käsiteltiin myös arkiston perustamista kannattavia perusteluja ja kritisoitiin sitä vastustavia. Perustamista vastustavien ehdottamaa lainaustoimistoa kirjoitus ei nähnyt riittäväksi korkeatasoisen historian opetuksen tarpeisiin. Lähdeaineistoja lehti perusteli edenneiden historian opiskelijoiden ja Karjalan tutkimuslaitoksen tarvitsevan monipuolisesti, pitkäaikaisesti ja lähellä. Kirjoitus nosti esiin myös arkiston tarpeen paikallisen arkistoaineiston säilytyspaikkana, kritisoiden Savo-Karjalan arkistopiiriä niin laajaksi ettei sitä ollut tehokasta hoitaa.⁴³²

Pääkirjoitus otti kantaa myös siihen mitä aineistoa tulisi Joensuuhun siirtää. Valtionarkistonhoitaja Polvisen yksi selkeä lausunto oli, että puheissa olisi ollut vain Pohjois-Karjalaa koskevan aineiston siirto, mutta Joensuussa oli välillä toivottu myös enemmän. Pääkirjoituksessa Joensuuhun haluttiin Pohjois-Karjalan aineiston lisäksi

⁴²⁹ *Karjalainen*, 19.12.1970, "Maakunta-arkisto myötätuulessa", 4.

⁴³⁰ *Karjalainen*, 20.3.1971, "Maakunta-arkisto läänin virastotaloon tilapäisesti", 3.

⁴³¹ *Karjalainen*, 21.3.1971, "Maakunta-arkisto tarvitaan", 4.

⁴³² *Ibid.*

myös luovutetun Karjalan aineisto, mihin se kertoi Mikkeliin suhtautumisen olleen vastahakoista. Tässä lehti kuvaili tilannetta oikein ja melkein neutraalimmin kuin Savo-Karjalan maakunta-arkistonhoitaja Astala, joka oli ilmaissut vastustavansa erityisesti sen aineiston siirtoa minnekään. *Karjalainen* perusteli aineiston siirtoa Karjalan tutkimuslaitoksen tarpeilla, erityisesti sen suunnitellulla yhteistyöllä Petroskoin kanssa, mihin aineisto antaisi hyvän tuen. Kirjoituksessa myönnettiin Itä-Suomen instituutin tarve samalle aineistolle, mutta tarpeen ei nähty olevan sen suurempaa kuin Joensuussa tulisi olemaan.⁴³³

Mikkeli sai myös kaupungin ulkopuolelta tukea näkemyksilleen arkiston säilyttämisestä. Jyväskylän yliopiston kirjallisuuden apulaisprofessori Pekka Lappalainen⁴³⁴ näki arkiston jakamista vastustaneet perustelut vaikuttaviksi ja käytti niitä myös itse. Lappalainen pelkäsi savolaisen kulttuurin puolesta, mitä ei voisi erottaa karjalaisuudesta, joten ei pitäisi arkistoaakaan hajottaa. Lappalainen myös kritisoi savolaisten olleen asiassa liian passiivisia ja näki että Mikkelin arkistolla oli täydet toimintamahdollisuudet olemassa. Myös Itä-Suomen instituutin toimintaa piti hänen mukaansa tukea kaikin tavoin. Hän myös sanoi, että olisi valtion tehtävä estää, ettei Savo tuhoitaisi siirtämällä arkistoa pois sieltä. Mielenkiintoisesti *Karjalaisen* jutun lopussa Lappalainen sanoi, että Joensuuhun sopi karjalaisen kulttuurin tutkimus, muttei ottanut kantaa sen tarvitsemiin aineistoihin.⁴³⁵

Kommentoidessaan hallituksen budjettiesitystä vuodelle 1974 *Karjalainen* mainitsi siinä olevan mukana Joensuun maakunta-arkisto, joka vihdoinkin saataisiin perustettua⁴³⁶. Samassa numerossa lehti kirjoitti arkiston perustamisesta myös erillisellä uutisella, jossa kerrottiin sen perustamista ehdotetuksi syyskuussa 1974⁴³⁷. Tästä seurasi laajaa keskustelua lehdissä, johon Mikkelin puolelta osallistui aktiivisesti *Länsi-Savo*, joka otti myös asiaan kantaa pääkirjoituksessaan. Siinä lehti toi esiin Savo-Karjalan maakunta-arkistonhoitajan Raimo Viikin lausunnossaan käyttämän perustelun opetusministeriön aikaisemmasta linjauksesta, ettei tutkimusta tulisi hajottaa pieniin laitoksiin, sekä Valtionarkiston kannan nykyisten maakunta-arkistojen kehittämiseksi, joiden nähtiin tukevan Mikkelin arkiston pitämistä nykyisellään. Pääkirjoituksessa oli myös suoraan Viikin esittämät sanat arkistojen kehittämisestä nykyaikaisiksi dokumentaatiokeskuksiksi, joihin pystyttäisiin vain tarpeeksi suurilla kokonaisuuksilla. Viikin tavoin pääkirjoitus syytti Joensuun aloitetta itsekkääksi ja toivoi että

⁴³³ Ibid.

⁴³⁴ Myös Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun/yliopiston Suomen historian dosentti 1962–1968 ja Itä-Suomen instituutin valtuuskunnan jäsen 1968–1975. Huovinen 1978, 490–491.

⁴³⁵ *Karjalainen*, 8.5.1971, "Professori Pekka Lappalainen: Maakunta-arkiston jako rikkoisi kokonaisuuden", 3; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, *Helsingin Sanomien* artikkeli "Savo-Karjalan maakunta-arkisto pysyttävä Mikkeliin", 11.5.1971; KA, KA I arkisto, Ua, *Helsingin Sanomien* artikkeli "Savo-Karjalan maakunta-arkiston pysyttävä Mikkeliin", 11.5.1971.

⁴³⁶ *Karjalainen*, 8.9.1973, "Keskinertainen paketti", 4.

⁴³⁷ *Karjalainen*, 8.9.1973, "Maakunta-arkisto Joensuuhun v. -74", 7; KA, Heikki Kirkisen arkisto, 15, *Karjalaisen* artikkeli "Maakunta-arkisto Joensuuhun v.-74", 8.9.1973.

Mikkelin läänin kansanedustajat, maakuntaliitto, lääninhallitus ja kaupunki saattaisivat päätöksentekijöille oikeaa informaatiota, verrattuna Joensuun esityksen antamiin tietoihin.⁴³⁸

Mikkeliä puolustettiin myös *Savon Sanomissa*, missä arvioitiin lehdissä esitettyjä perusteluja ja kerrattiin arkistohankkeen historiaa. Kirjoittaja näki perustelun korkeakoulun tarpeella olleen heti sen perustamisen jälkeen hyvä, koska tuolloin mitään vastaavaa arkistoa suuresti tarvitsevaa toimijaa ei Mikkelissä ollut. Hän kuitenkin toi esille Itä-Suomen instituutin, kirjoittaen että rehellisestihän se perustettiin pitämään maakunta-arkisto Mikkelissä. Hän perusteli, että instituutille ja muille tutkijoille oli parempi ja helpompaa jos kaikki aineistot säilyisivät Mikkelissä. Hän ei myöskään uskonut korkeakoulun toiminnan mitenkään vaarantuvan, vaikka arkisto säilyisi kokonaan Mikkelissä. Tekstissä myös kyseenalaistettiin Joensuun korkeakoulun rehtori Kirkisen esittämät perustelut itäsuomalaisen kulttuuriyhteistyön edistämisestä arkiston jaolla. Enemmänkin hän näki jaon rikkovan nykyisen hyvän yhteistyön.⁴³⁹

Vahvasti arkiston jakamista vastusti myös Mikkelin kaupunki, jonka kannasta *Länsi-Savo* uutisoi näyttävästi etusivullaan. Kaupunginhallitus ei nähnyt arkiston jakamisen perustelua aluepolitiikalla järkevänä, koska tässä olisi viety asioita pois toiselta kehitysalueelta. Kaupunki käytti myös samoja Mikkelissä esitettyjä perusteluja arkiston säilyttämiselle, kuten tutkijoiden työn helppous ja Joensuun korkeakoulun tutkimustarpeen vähyys. Kaupunki toi esiin myös huolensa menetettävistä työpaikoista ja yhtyi Itä-Suomen instituutin näkemykseen asian epädemokraattisesta valmistelusta, koska kaikkia asiaan liittyviä tahoja ei ollut kuultu.⁴⁴⁰

Länsi-Savo uutisoi myös kansanedustaja Mauri Miettisen puheenvuorosta eduskunnassa vuoden 1974 budjettikäsittelyn yhteydessä, missä oli mukana suunnitelma Joensuun maakunta-arkiston perustamisesta. Miettinen vastusti uutta arkistoa, perustellen näkemyksiään Mikkelin kaupungin voimavarojen heikentämisenä sekä sen olevan ristiriidassa aluepolitiikan näkemyksien kanssa. Miettinen myös kritisoi, ettei hankkeessa ollut kuultu kaikkia oleellisia tahoja. Hän myös näki, että jos ”tämä Mikkelin kannalta varsin onneton hanke” toteutetaan, voitaisiin sinne siirtää vain Pohjois-Karjalan läänin aluetta koskeva aineisto.⁴⁴¹ Miettinen käytti eduskunnassa siis samoja perusteluja kuin Mikkelin kaupunki, joista osa oli myös esitetty jo ennen kaupungin kannanottoa.

⁴³⁸ *Länsi-Savo*, 15.9.1973, ”Arkiston kohtalo”, 4, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1034315?page=4>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, *Länsi-Savon* artikkeli ”Arkiston kohtalo”, 15.9.1973.

⁴³⁹ KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, *Savon Sanomien* artikkeli ”Mikkelin meiningit”, 16.9.1973.

⁴⁴⁰ *Länsi-Savo*, 24.10.1973, ”Maakunta-arkistoa ei pidä hajottaa”, 1, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1034354?page=1>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

⁴⁴¹ Tulo- ja menoarvio vuodelle 1974, 1974.01.09, VP ptk. V, s. 4998–4999; *Länsi-Savo*, 12.1.1974, ”Mauri Miettinen: Maakunta-arkisto säilytettävä Mikkelissä”, 18, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1034418?page=18>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

Budjettiesitys kuitenkin hyväksyttiin ja sen mukana Joensuun maakunta-arkiston perustaminen. Esimerkiksi *Karjalainen* uutisoi suuresti etusivullaan useita vuosia kestäneen hankkeen toteutumisesta. Lehti kirjoitti Joensuuhun tehtävästä arkistosiirrosta ja ilmaisi Kuopion lääninhallituksen aineiston tulon Joensuuhun olevan ”lainaus”, millä oikeasti heidän mukaansa tarkoitettiin aineistojen vakituista sijoittamista. Uutisessa kerrottiin Savo-Karjalan maakunta-arkistonhoitajan Raimo Viikin yhä näkevän arkistokokonaisuuden hajottamisen ikävänä Mikkelin kannalta, mutta toivonsa uuden arkiston aktivoivan paikallisia yhteisöjä luovuttamaan uudelle arkistolle aineistojaan.⁴⁴² *Karjalainen* myös pyrki pitämään arkistoasiaa esillä esimerkiksi julkaisemalla artikkelin 1800-luvun puolivälin Kuopion läänin vallankumouksellisista ja kertoi sen pohjautuneen ensi syksynä Joensuun maakunta-arkistoon tuleviin aineistoihin⁴⁴³.

Joensuussa, kuten Jyväskylässä, uudesta maakunta-arkistosta alkoi sen hoitaja Raimo Pohjola pian tiedottamaan lehdistölle, joista ainakin *Karjalainen* ja *Karjalan Maa* uutisoivat arkiston toiminnan aloittamisesta⁴⁴⁴. Myös siirrot arkistoon kiinnostivat lehdissä⁴⁴⁵. Lyhyesti uutisoitiin myös kuntien ja seurakuntien päätöksistä siirtää aineistoja maakunta-arkistoon⁴⁴⁶. Arkiston ja lehdistön suhteesta Pohjola kirjoitti arkiston olleen positiivisen mielenkiinnon kohteena Savon ja Pohjois-Karjalan lehdissä, luetellen milloin ja missä lehdissä arkistosta uutisoitiin. Pohjola kirjoitti asian kiinnostaneen myös Pohjois-Karjalan alueradiossa, jolle oli antanut myös haastattelun.⁴⁴⁷

⁴⁴² *Karjalainen*, 15.5.1974, ”Joensuun maakunta-arkistoon Mikkelistä 150 tn papereita”, 1,8; KA, Heikki Kirkisen arkisto, 15, *Karjalaisen* artikkeli ”Joensuun maakunta-arkistoon Mikkelistä 150 tn papereita”, 15.5.1974; KA, KA I arkisto, Ua, *Karjalaisen* artikkeli ”Joensuun maakunta-arkistoon Mikkelistä 150 tn papereita”, 15.5.1974.

⁴⁴³ *Karjalainen*, 17.5.1974, ”Tsaarin salaisen poliisin tutkaimet Savonmaassa I”, 4.

⁴⁴⁴ KA, JoMA I arkisto, Hf, Lehdistötiedote Maakunta-arkiston perustaminen Joensuuhun, 29.11.1974; *Karjalainen*, 30.11.1974, ”Aineisto lähiaikoina Joensuuhun, Maakunta-arkiston toiminta alkamassa”, 1,5; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, *Karjalaisen* artikkeli ”Aineisto lähiaikoina Joensuuhun, Maakunta-arkiston toiminta alkamassa”, 30.11.1974; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, *Karjalan Maan* artikkeli ”Joensuun maakunta-arkisto kunnossa: Asiakirjojen siirto alkuun ensi kuussa”, 30.11.1974; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, *Savon Sanomien* artikkeli ”Kuopio katsoo päältä, Kuopion lääniarkisto Mikkelistä Joensuuhun”, päiväämätön.

⁴⁴⁵ *Länsi-Savo*, 9.12.1974, ”1.300 hyllymetriä rekka-autolla, Arkistojen siirto Joensuuhun alkaa”, 1, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1034806/articles/80179875?page=1>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; *Karjalainen*, 11.12.1974, ”Arkistoniput kiitolinjassa Joensuuhun”, 1,4; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, *Karjalaisen* artikkeli ”Arkistoniput kiitolinjassa Joensuuhun”, 11.12.1974; KA, Alpo Salmelan arkisto, Hcb, *Karjalan Maan* artikkeli ”17 tonnia asiakirjoja tuli maakunta-arkistoon”, 11.12.1974; *Etelä-Suomen Sanomat*, 13.12.1974, ”1,3 km Pohjois-Karjalan historiaa siirtyy Mikkelistä Joensuuhun”, 4, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1073455?page=4>; *Länsi-Savo*, 4.1.1975, ”Mikkelin maakunta-arkistoon saatiin uusia asiakirjoja”, 2, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1034822?page=2>, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot; *Karjalainen*, 4.1.1975, ”Mikkelistä Joensuuhun arkistoja yli 1000 m”, 3.

⁴⁴⁶ *Karjalainen*, 18.12.1974, ”Viekin ja Pielisjärven kirkollisäyri 1,25 penniä”, 10; *Karjalainen*, 20.12.1974, ”Kiteen seurakunnan arkistoa Joensuuhun”, 10.

⁴⁴⁷ KA, KA I arkisto, De, Valtionarkiston ja maakunta-arkistojen toimintakertomukset 1974.

Maakunta-arkiston avajaisista uutisoivat ainakin *Karjalan Maa* ja *Karjalainen*, joka kertoi asiasta etusivullaan⁴⁴⁸.

Maakunta-arkistokysymys sai runsaasti palstatilaa lehdistössä, kuten *Länsi-Savossa* ja erityisesti *Karjalaisessa*, missä se nostettiin usein otsikoihin, silloinkin kun uutisessa oli myös runsaasti muita asioita. Asiaa käsiteltiin myös toistuvasti lehden etusivulla, mikä nosti sen saaman huomion määrää. *Karjalaisen* rooli perustamisprosesissa ja käydyissä keskusteluissa on itsenäisenä toimijana pääkirjoitusten ja artikkelivalintojen osalta, mutta myös keskeinen alusta muille toimijoille kuten Joensuun korkeakoululle ja Heikki Kirkiselle, jotka ahkerasti toivat esiin näkemyksiään ja perustelujaan maakunta-arkiston perustamisesta. *Karjalainen* ja *Länsi-Savo* ovat aktiivisempia toimijoita ja kumppaneita muille toimijoille verrattuna Jyväskylän arkistoprosessiin. *Keskisuomalainen* kyllä uutisoi prosessin vaiheista ja *Karjalaisen* tapaan oli tärkeä alusta korkeakoulun ja Mauno Jokipiin näkemyksille, muttei aktiivisuudessaan esimerkiksi pääkirjoituksissa yltänyt aivan *Karjalaisen* tasolle.

⁴⁴⁸ *Karjalainen*, 21.3.1975, "Vuosien toiveista totta, Maakunta-arkisto aloitti Joensuussa", 1,4; KA, KA I arkisto, Ua, *Karjalaisen* artikkeli "Vuosien toiveista totta, Maakunta-arkisto aloitti Joensuussa", 21.3.1975; KA, KA I arkisto, Ua, *Karjalan Maan* artikkeli "Arkisto kaikkien käytettävissä: Joensuun maakunta-arkistolla avajaiset", 21.3.1975.

4 PÄÄTÄNTÖ

Jyväskylän ja Joensuun maakunta-arkistojen perustamiseksi tehtiin erilaisia toimia pääasiassa paikallis- ja maakuntatasolla. Perustamisprosessit olivat pääpiirteissään samanlaisia, eli alueelliset toimijat esittivät ja valmistelivat kaupunkeihin maakunta-arkistojen perustamista ensisijaisesti korkeakoulujen historian opetuksen tarpeisiin. Tarkemmin prosesseja tutkiessa eroja kuitenkin on runsaasti.

Jyväskylässä ja Joensuussa maakunta-arkistojen perustamisesta tehtiin useita esityksiä. Jyväskylässä vuonna 1959 useat toimijat, kuten maakuntaliitto ja korkeakoulu, tekivät ensimmäisen esityksen Mauno Jokipiin esitelmän pohjalta. Vuonna 1963 korkeakoulu teki uuden esityksen jälleen Jokipiin esitelmän pohjalta ja vuonna 1964 keskisuomalaiset kansanedustajat tekivät toivomusaloitteen, joka viimein johti arkiston perustamiseen. Joensuussa esityksiä tehtiin myös alussa runsaasti muun muassa maakuntaliiton ja kansanedustajien taholta, mutta korkeakoulun aloitettua toimintansa ja otettua asiasta vetovastuun keskityttiin neuvottelemaan arkiston perustamisesta Valtionarkiston kanssa, saamaan siltä alustava hyväksyntä asialle ja vasta sen jälkeen korkeakoulu teki asiasta virallisen esityksen vuonna 1973.

Toimet maakunta-arkistojen perustamiseksi olivat myös erilaisia. Maakunta-arkistojen määrä kasvoi ensimmäisen kerran 1920- ja 1930-luvulla perustettujen maakunta-arkistojen jälkeen, kun Jyväskylä sai arkistonsa. Samaan aikaan keskusteltiin kyllä Hämeenlinnan maakunta-arkiston siirtämisestä Tampereelle, mutta sitä ei lopulta tapahtunut. Näin Jyväskylän rooli ensimmäisenä loi sille haasteita, joita Joensuussa ei pakosti koettu enää niin vaikeina ennakkotapauksen luotua pohjaa toiminnalle.

Joensuun prosessissa toimijat kertovat suoraan ottaneensa mallia Jyväskylästä ja sen vaikutus näkyy aineistossa myös epäsuorasti. Jyväskylän tapauksessa onnistuneet perustelut ja tavoitteet sovellettiin Joensuun tilanteeseen, eikä siellä esimerkiksi ehdotettu Savo-Karjalan maakunta-arkiston siirtämistä, vaan ainoastaan uuden perustamista. Joensuussa keskityttiin myös pääasiassa korkeakoulun ja erityisesti

historiantutkimuksen tarpeisiin, mikä oli toiminut Jyväskylässä, vaikka sitä myös kritisoitiin. Joensuussa, kuten Jyväskylässä, tuettiin esitystä myös arkistohallinnollisilla perusteluilla tarpeen vaatiessa.

Toimijoiden aktiivisuus prosesseissa vaihteli. Jyväskylässä keskeisin toimija prosessissa oli Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu ja myöhemmin yliopisto, sekä sen Suomen historian professori Mauno Jokipii. Joensuussa keskeinen toimija oli alussa Pohjois-Karjalan maakuntaliitto ja vasta myöhemmin Joensuun korkeakoulu perustamisensa jälkeen, sekä korkeakoulun yleisen historian professori ja myöhemmin rehtori Heikki Kirkinen. Joensuussa myös lääninhallitus nousi keskeisempään rooliin kuin Jyväskylässä. Syy toimijoiden merkitykseen prosesseille on aika. Jyväskylässä korkeakoulu oli jo toiminnassa maakunta-arkistohankkeen alkaessa toisin kuin Joensuussa. Joensuussa korkeakouluun liittyvät toimijat Heikki Kirkinen ja Veijo Saloheimo olivat arkistohankkeessa kuitenkin aktiivisia myös ennen korkeakoulun perustamista. Myös lääninhallitusten ero toimijuudessa vaikuttaa selittyvän ajalla sekä niiden saamalla roolilla arkistotilojen hankinnassa. Jyväskylän tapauksessa läänin toiminta oli vasta alkamassa, kun hanke aloitettiin eikä lääninvirastotalo ehtinyt arkistolle sijaintipaikaksi. Toisin oli Joensuussa, missä lääni oli ehtinyt jo toimia muutamana vuodelta ja virastotalo oli perustettu. Pohjois-Karjalan lääninhallituksella oli todennäköisesti enemmän voimavaroja arkistohankkeeseen kuin Keski-Suomessa, missä lääninhallitus ei vielä 1950-luvulla ollut toiminnassa.

Perustamisen vastustajissa keskeisiä toimijoita olivat prosesseissa Vaasan ja Savo-Karjalan maakunta-arkistot. Jyväskylän, ja osin Joensuun, tapauksessa vastustajana toimi myös Valtionarkisto. Joensuussa merkittävä vastustaja oli Savo-Karjalan maakunta-arkistoon ja Mikkelin läänin maakuntaliittoon läheisesti liittyvä Itä-Suomen instituutti, joka toi kantaansa ilmi erityisesti lehdistössä. Molemmista prosesseista lehdistössä aktiivisia olivat myös perustamista vastustavat maakunta-arkistojen hoitajat sekä perustamista kannattavat korkeakoulujen historian professorit.

Toimijoiden rajat olivat myös häilyviä, mikä näkyy niiden läheisissä suhteissa ja yksittäisten henkilöiden useissa rooleissa, joissa he saattoivat esiintyä yhtä aikaa tai erittelemättä mitä missäkin tilanteessa edustivat. Tarkastelemani henkilöt kirjoittivat myös muiden toimijoiden puolesta kannanottoja, joissa ei kuitenkaan mainittu heidän nimiään, mikä tekee toimijoiden rajoista vielä epäselvempiä. Toimijoiden henkilökohdalliset suhteet ja niiden hyödyntäminen näkyy aineistossani pääasiassa kirjeissä.

Maakunta-arkiston perustamista ajavilla ja sitä vastustavilla toimijoilla oli käytössään eri esityksissä erilaisia perusteluja, jotka voidaan jakaa tutkimuksellisiin ja arkistohallinnollisiin. Tutkimuksellisissa syissä korostuivat korkeakoulujen tarve arkistoille erityisesti humanistisissa aineissa ja kaikista eniten historian opetuksessa. Korkeakoulujen historian opetukseen liitettiin keskeisesti tutkimus, joka oli osa opiskelua. Joensuussa tämä tutkimuksen tarpeen perustelu nousi hyvin keskeiseksi erillisen

Karjalan tutkimuslaitoksen myötä, minkä perusteltiin tarvitsevan aineistoa historian opiskelijoiden lisäksi.

Kaikki arkistojen perustamista ajavat käyttivät korkeakoulun tarpeita perusteluina ja perustelu nähtiin uskottavana myös arkistolaitoksessa. Valtionarkisto ja Vaasan sekä Savo-Karjalan maakunta-arkistot myönsivät korkeakoulun historian opetuksen tarvitsevan aineistoja, mutta pääasiassa kokivat voivansa tyydyttää tarpeen muilla keinoilla kuin uusien arkistojen perustamisella tai vanhojen siirtämisellä.

Tutkimukselliset syyt eli korkeakoulun tarpeet, olivat siis hyvä ja käytetty perustelu. Haaste syntyi sen merkityksestä. Arkistojen perustamista kannattavat eivät nähneet minkään muun keinon, joita arkistolaitos heille tarjosi, ratkaisevan aineistopulaa vaan ainoaksi mahdolliseksi ratkaisuksi nähtiin maakunta-arkistojen saaminen korkeakoulujen lähelle. Muiden keinojen riittämättömyyttä perusteltiin eri aikoina niiden kustannuksilla, käyttövaikeuksilla ja kestävämyydellä. Maakunta-arkistojen perustamista vastustavat taas painottivat perusteluissaan, että korkeakoulujen tarpeet voitaisiin ratkaista myös muilla keinoilla kuin uusilla arkistoilla ja kritisoivat oliko korkeakoulujen tarve todella niin suuri kuin ne kertoivat.

Toinen tärkeä perustelu oli korkeakoulujen ja maakunta-arkistojen suhde. Arkistojen perustamisen kannattajat nostivat usein esiin sen, kuinka kaikilla muilla korkeakouluilla oli tai tulisi olemaan käytössään maakunta-arkisto, paitsi Jyväskylässä ja Joensuussa. Tämän perusteltiin asettavan korkeakoulut eriarvoiseen asemaan, mikä täytyisi korjata. Myös Valtionarkisto antoi vuonna 1965 lausunnon, jonka mukaan korkeakoulujen ja maakunta-arkistojen tulisi sijaita samalla paikkakunnalla ja näki myöhemminkin niiden yhteyden tärkeäksi, koska korkeakoulu muun muassa toi maakunta-arkistoille runsaasti asiakkaita. Perustelu oli siis toimiva.

Linjaukset korkeakoulujen tehtävistä antoivat myös mahdollisuuksia perusteluille, pääasiassa historian opetuksen ja tutkimuksen toteuttamiselle, mutta myös valtion linjaamia opiskelijamääriä käytettiin perusteluina arkistojen perustamisen puolesta, mutta Joensuun tapauksessa myös sitä vastaan. Perustamista kannattaneet kertoivat opiskelijamäärien olevan suuria ja sitä myötä myös aineistotarpeen olevan merkittävä. Mikkelissä opiskelijoiden määrää ja heidän aineistotarvettaan kritisoitiin perusteluna, koska sen nähtiin arvioidun väärin ja liian suureksi.

Arkiston perustamista ajaneet toimijat perustelivat arkistojen tarvetta ajoittain myös muilla tutkimuksellisilla syillä kuin korkeakoulun tarpeilla. Silloinkin syyt kuitenkin liittyivät historian tutkimukseen ja -kirjoitukseen, kuten paikallishistorioiden kirjoittamiseen. Tuolloin puhuttiin myös yleisesti oman alueen tutkimuksen tarpeesta maakunta-arkistolle.

Tutkimukselliset syyt painoivat myös uusien arkistojen vastustajien perusteluissa. Maakunta-arkiston aineistojen ja arkistopiirien jakaminen, tai hajottaminen

kirjoittajasta riippuen, nähtiin vaikeaksi, minkä myös perustamista kannattavat myönsivät. Erityisesti tutkijoille nähtiin syntyvän haittaa kokonaisuuden hajottamisesta.

Perustamisen vastustajat myös kritisoivat maakunta-arkistojen perustamisen puutteellisia perusteluja, erityisesti silloin kun ne keskittyivät vain korkeakoulun tarpeisiin. Tästä Joensuu näyttää oppineen Jyväskylän tapauksesta ja painotti perusteluissaan myös arkistohallinnollisia syitä ja toimi läheisemmässä yhteistyössä Valtionarkiston kanssa valmistellessaan lopullista esitystään. Silti Mikkelissä perusteltiin aineiston säilyttämistä yhtenäisenä aineistohallinnollisilla syillä, erityisesti Itä-Suomen instituutin tutkimustarpeiden ja muun asiakaspalvelun suurella määrällä, mikä näkyi erityisesti toimituskirjoissa.

Valtakunnallista politiikkaa käytettiin perusteluna arkistojen perustamisen puolesta ja vastaan. Korkeakoulujen tarpeiden tärkeyttä perusteltiin siitä syystä, että valtio oli antanut niille tehtävän, jota toteuttaakseen ne nyt välttämättä tarvitsivat oman maakunta-arkiston. Valtio oli tämän tilanteen luonut ja sen se tulisi nyt ratkaista. Mauno Jokipii ja Jyväskylän kasvatusopillinen korkeakoulu peräänkuuluttivat valtakunnallisen kulttuuripolitiikan noudattamista, minkä perustelivat vaativan Jyväskylän maakunta-arkiston perustamista. Joensuun prosessissa korkeakoulu ja Heikki Kirkinen korostivat aluepolitiikkaa perusteluna Joensuun maakunta-arkiston perustamiseksi. Tämä perustelu sai kannatusta myös Valtionarkistossa, mutta Mikkelissä sitä ei nähty päteväksi syynä, koska myös Mikkelin kuului kehitysalueeseen. Kaikki puolet myös syyttivät toisiaan oman edun ajamisesta ja suuremman kuvan, kuten koko maan edun, huomiotta jättämisestä.

Uusien läänien perustamista käytettiin myös erityisesti Jyväskylän tapauksessa perusteluna maakunta-arkiston perustamiselle. Uuden läänin nähtiin korjaavan Keski-Suomea koskeva epätila, koska nyt oma alue sai viimein toimia itsenäisesti. Tämä tilanne piti korjata myös maakunta-arkiston tapauksessa, mitä myös oman läänin toimijat tarvitsisivat arkistojensa säilytyspaikaksi. Tätä perustelua ymmärrettiin myös vastapuolella Vaasassa, vaikkei pidettykään niin kiireellisenä asiana kuin Jyväskylässä.

Arkistohallinnollisia syitä käytettiin maakunta-arkistojen perustamisen perusteluna enemmän tukena kuin pääsyynä. Arkistohallinnolliset syyt keskittyivät alueiden arkistojen hoitoon ja säilytykseen, mutta Joensuussa perusteluissa nousi esiin myös Savo-Karjalan maakunta-arkiston aineiston ja arkistopiirin suuri koko. Joensuussa ja lopulta Valtionarkistossa maakunta-arkiston perusteltiin olevan arkistohallinnon kannalta liian suuri ja sen jakaminen nähtiin hyödylliseksi ja jopa vääjäämättömäksi. Savo-Karjalan maakunta-arkisto ei taas nähnyt kokoaan ongelmana vaan perusteli sen juuri luovan parhaat edellytykset arkiston kehittämiseksi ja sen käyttäjille.

Osa aktiivisesti arkistojen perustamisen puolesta ja vastaan käytetyistä perusteluista liittyivät tilakysymyksiin. Perustamisen kannattajat näkivät uudet maakunta-arkistot ratkaisuna olemassa olevien arkistojen tilanpuutteelle, sekä painottivat kuinka niiden ei tarvitsisi rakentaa lisätilaa ja uusi arkisto saisi hyvät sekä taloudelliset tilat ja sijainnin Jyväskylältä ja Joensuusta. Arkistojen perustamista vastustavat taas pyrkivät kumoamaan näitä perusteluja eivätkä nähneet omissa tiloissaan ongelmia, vaan kertoivat laajentamisen olleen mahdollista niin Vaasassa kuin Mikkelissä tarpeen vaatiessa. Mikkelissä myös käytettiin tätä perustelua Joensuuta vastaan, nostamalla esiin siellä olevat haasteet arkiston tilojen järjestämisessä.

Uusien maakunta-arkistojen perustamisen vastustamista perusteltiin usein arkistohallinnollisilla syillä, koska tutkimukselliset syyt eli korkeakoulujen tarpeet nähtiin ainakin osin varteenotettavina. Arkistohallinnollisesti uusien arkistojen perustaminen oli heikommalla pohjalla, mitä perusteltiin monin tavoin. Keskeistä oli, että aineistoja oli liian vähän. Kun maakunta-arkistoissa yleensä oli useampi tuhat hyllymetriä aineistoa, koostui Keski-Suomen ja Pohjois-Karjalan läänien aineisto vain muutamista sadoista hyllymetreistä. Tämä perustelu oli keskeinen erityisesti Valtionarkistolle, joka näki sen haasteena Jyväskylässä vielä myös maakunta-arkiston perustamisen jälkeen. Pienien arkistojen perustamista vastustettiin ja niiden perusteltiin olevan epätaloudellisia ja merkitykseltään vähäisiä.

Arkistojen perustamista kannattavat toimijat käyttivät siis pääasiassa samanlaisia perusteluja, ja vastustajat käyttivät keskenään myös yhdenmukaisia perusteluja. Toimijoiden roolit olivat kuitenkin erilaisia. Vastustajat olivat Jyväskylän ja Joensuun tapauksissa olemassa olevat maakunta-arkistot, joiden aineistosta uusia arkistoja suunniteltiin perustettavan. Lisäksi Jyväskylän tapauksessa Valtionarkisto vastusti perustamista enemmän kuin Joensuun prosessissa, missä mikkeliläiset toimijat korostuivat tapahtumissa.

Kaikki toimijat käyttivät lausuntoja, esityksiä ja lehdistöä eri määrin tuomaan perustelunsa esiin. Lehdistö olikin merkittävä diskurssien muovaaja kannattamalla omien kaupunkien tavoitteita ja tuovan niille huomiota.

Maakunta-arkistojen perustamisprosesseissa korostui keskusteluissa ja myös perusteluissa se, oliko kyseessä uuden arkiston perustaminen vanhan aineiston jakamisella vai olemassa olevan maakunta-arkiston siirtäminen kokonaisuudessaan uuteen sijaintiin. Tämä nousi keskeiseksi erityisesti Jyväskylässä, missä siirtoa todella ehdotettiin, mutta myös Joensuun tapauksessa, missä Mikkelissä pelättiin siirtoa vaikei sitä ainakaan virallisesti ehdotettu.

Uusien maakunta-arkistojen perustaminen oli haasteellista, mikä korostui Jyväskylän tapauksessa, koska se oli ensimmäinen kahdesta uudesta arkistosta. Perusteluissa painoa saivat korkeakoulun historian opetuksen tarpeet, kuten aikaisemmassa tutkimuksessa on analysoitu. Prosesseissa kuitenkin myös muut perustelut saivat

tilaa ja vaikuttivat lopputulokseen. Tämä oli totta erityisesti Joensuun tapauksessa, missä aineistohallinnolliset syyt korostuivat. Toimijoita oli prosesseissa myös muita korkeakoulun ja sen historian professoreiden lisäksi, mitkä Jyväskylän tapauksessa olivat kantava voima, mutta Joensuussa toimijoiden skaala oli laajempi, ja ne olivat myös aktiivisempia kuin Jyväskylän prosessissa.

Työssäni olen selvittänyt arkistojen perustamisprosessien vaiheita, mutta prosessien tutkimista olisi vielä antoisaa jatkaa. Oman puolensa antaisivat erilaiset lähteaineistot, kuten kaupunkien ja opetusministeriön arkistot, sekä samanaikaisesti käynnissä ollut Hämeenlinnan maakunta-arkiston siirtäminen Tampereelle, mihin Jyväskylän ja Joensuun perusteluissa viitattiin aika ajoin. Vaikka maakunta-arkistojen järjestelmä on muuttunut Kansallisarkiston toimipaikoiksi, antaa niiden tutkiminen näkökulmaa myös nykyaikaan, koska perustelut niiden tarpeesta, käyttötarkoituksesta ja merkityksestä heijastuvat muun muassa nyt käynnissä olevaan keskusteluun Kansallisarkiston Vaasan toimipaikan tulevaisuudesta. Arkistojen tilanne on muuttunut erityisesti digitalisaation seurauksena, mutta toimipaikka mahdollistaa erilaisia toimintoja, ja kuten tutkimissani prosesseissa näkyy, on keskeinen omalle alueelleen.

LÄHTEET

I Primaarilähteet

Painamaton alkuperäisaineisto

Kansallisarkisto

Kansallisarkisto Helsinki Rauhankatu, Alpo Salmelan arkisto II

Hcb Maakunta-arkistojen perustamista ja rakentamista koskevat asiakirjat

Kansallisarkisto Helsinki Rauhankatu, Kansallisarkiston I (KA I) arkisto

Dca Maakunta-arkistoja koskevat tarkastuskertomukset

De Valtionarkiston ja maakunta-arkistojen toimintakertomukset

Ho Maakunta-arkistoja koskevat asiakirjat

Ua Lehtileikekokoelma

Kansallisarkisto Joensuu, Heikki Kirkisen arkisto

9 Yliopistonopettajan, tutkijan ja hallintomiehentoimeen liittyvät asiakirjat

15 Lehtileikkeet

Kansallisarkisto Joensuu, Joensuun maakunta-arkiston I (JoMA I) arkisto

Hf Maakunta-arkiston perustamiseen ja avajaisiin liittyvät asiakirjat

Kansallisarkisto Joensuu, Veijo Saloheimon arkisto

76 Viranhoitoon liittyviä asiakirjoja

76 Muistioita ja selvityksiä ym.

Kansallisarkisto Jyväskylä, Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun (JKK) arkisto

Ab Lähetettyjen kirjeiden diaarit

Cc Hallintokollegion pöytäkirjat

Kansallisarkisto Jyväskylä, Jyväskylän maakunta-arkiston I (JyMA I) arkisto

Da Kirjetoisteet

Db Vuosikertomukset ja tilastot

Ea Saapuneet kirjeet

U Muut asiakirjat

Kansallisarkisto Jyväskylä, Mauno Jokipiin arkisto

Bbn Historian tutkimus

Eb Jyväskylän yliopisto, Historian laitoksen hallintoon ja kehittämiseen liittyvät asiakirjat

H Yhdistykset ja toimikunnat

Ma Lehtileikkeet ja painetut lehdet

Virallisjulkaisut

Valtiopäiväasiakirjat 1964-1974, <https://avoindata.eduskunta.fi/#/fi/digitoidut/>, viitattu 18.5.2022.

Painettu alkuperäisaineisto

Jokipii, Mauno, Jyväskylän arkistokysymys. Julkaisussa Kasvatus ja Koulu 1963/2.

Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto [Eripainos].

- Jokipii, Mauno, Keski-Suomen historian tutkimisesta [Esitelmäselostus]. Julkaisussa Keski-Suomen maakuntaviesti 1962/3. Jyväskylä: Keski-Suomen maakuntaliitto [Eripainos].
- Jokipii, Mauno, Pitäjänhistoriasta maakuntahistoriaan Keksi-Suomessa. Julkaisussa Keski-Suomen maakuntaviesti 1969/4. Jyväskylä: Keski-Suomen maakuntaliitto.
- Kirkinen, Heikki, Paariakorkeakoulu. Julkaisussa Itäsuomi 1966/1. Savonlinna: Itä-Suomen liitto.
- Kirkinen, Heikki, Suomalais-Neuvostoliittolainen asiantuntijaseminaari. Julkaisussa Historiallinen Aikakauskirja 1967/3, s. 294–296. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura & Historian Ystäväin Liitto. (Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot).
- Viikki, Raimo, Algot Scarin, antikvaarisen suunnan historioitsija. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto [Pro gradu] 1963.

Sanomalehdistö

- Etelä-Suomen Sanomat (Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot)
- Kansan Uutiset (Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot)
- Karjalainen (Kaiku-digiarkisto)
- Keskisuomalainen
- Keski-Suomen Iltalehti
- Länsi-Savo (Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot)
- Maaseudun Tulevaisuus (Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot)
- Uusi Suomi (Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot)

II Sekundaarilähteet

Muistelmat

- Jokipii, Mauno, Jyväskylän maakunta-arkiston perustaminen. Julkaisussa Arkisto 6. Helsinki: Arkistoyhdistys 1999, s. 97–106.

Tutkimuskirjallisuus

- Alapuro, Risto, Historiallisia vertailuja. Julkaisussa Alapuro, Risto & Arminen, Ilkka (toim.), Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY 2004, s. 53–66.
- Arminen, Ilkka & Alapuro, Risto, Vertailut yhteiskuntatutkimuksessa. Julkaisussa Alapuro, Risto & Arminen, Ilkka (toim.), Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY 2004, s. 7–22.
- Björn, Ismo, Rajalla ja ytimessä. Julkaisussa Björn, Ismo (toim.), Rajan maakunta, Pohjois-Karjalan historia 1939–2014. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2014, s. 9–18.

- Elsinen, Pertti, Joensuun historia: Osa 6, vuodet 1954-1980. Joensuu: Joensuun kaupunki 1998.
- Fairclough, Norman, Media Discourse. Lontoo: Edward Arnold 1995. Suomeksi kääntänyt Blom, Virpi & Hazard, Kaarina, Miten media puhuu. Tampere: Vastapaino 1997.
- Hemminki, Tiina, Vauraus, luotto, luottamus: Talonpoikien lainasuhteet Pohjanlahden molemmin puolin 1976-1830. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto [Väitöskirja] 2014 [Sähköinen].
- Hokkanen, Kari, Maalaisliitto-Keskustan historia 4: Kekkonen maalaisliitto 1950-1962. Helsinki: Otava 2002.
- Huovinen, Pentti, Kuka kukin on: Henkilötietoja nykypolven suomalaisista, 1978. Helsinki: Otava 1978.
- Hämynen, Tapio & Heikkinen Antero, Joensuun arkisto antoi perustan historiantutkimukselle Joensuun yliopistossa. Julkaisussa Mäenpää, Markku (toim.), Arkisto 8. Helsinki: Arkistoyhdistys 2002, s. 39-49.
- Isohookana-Asunmaa, Tytti, Maalaisliitto-Keskustan historia 5: Virolaisen aika: Maalaisliitosta Keskustapuolue 1963-1981. Helsinki: WSOY 2006
- Jokinen, Kimmo & Kovala, Urpo, Laadullinen vertaileva tutkimus. Julkaisussa Alapuro, Risto & Arminen, Ilkka (toim.), Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY 2004, s. 81-95.
- Jokipii, Mauno, Keski-Suomen maakunta- ja lääninkehitys. Julkaisussa Jokipii, Mauno (toim.), Keski-Suomen historia: 3, Keski-Suomi itsenäisyyden aikana. Jyväskylä: Keski-Suomen maakuntaliitto 1993a, s. 11-30.
- Jokipii, Mauno, Valtionhallinto Keski-Suomessa. Julkaisussa Jokipii, Mauno (toim.), Keski-Suomen historia: 3, Keski-Suomi itsenäisyyden aikana. Jyväskylä: Keski-Suomen maakuntaliitto 1993b, s. 279-332.
- Juvonen, Jaana, Pohjois-Karjalan lääninhallitus 1960-1997. Joensuu: Pohjois-Karjalan lääninhallitus 1997.
- Kangas, Lasse, Jyväskylän yliopistokysymys 1847-1966, Tutkimus korkeakoulun perustamisesta ja kehityksestä yliopistoksi. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto [Väitöskirja] 1992.
- Karonen, Petri & Hakanen, Marko, Personal Agency and State Building in Sweden (1560-1720). Julkaisussa Karonen, Petri & Hakanen, Marko (toim.), Personal Agency at the Swedish Age of Greatness 1560-1720. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2017, s. 13-45. *Studia Fennica Historica*, 23 [Sähköinen].
- Karonen, Petri, Patruunat ja poliitikot: Yritysjohtajat taloudellisina ja poliittisina toimijoina Suomessa 1600-1920. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2004.
- Kinnunen, Erkki, Omalle maakunnalle, yhteiselle hyvälle: Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 1936-2006. Joensuu: Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 2006.
- Koskivirta, Anu, Vahvistuvista aluekeskuksista rakennemuutoksen edelläkävijöiksi. Julkaisussa Kaukiainen, Yrjö & Nurmiainen, Jouko (toim.), Viipurin läänin historia 6, Karjala itärajan varjossa. Lappeenranta: Karjalan kirjapaino 2010, s. 321-357.

- Kulha, Keijo K., Monitoimimies Mauno Jokipii. Julkaisussa Keränen, Jorma (toim.), Historioitsija – Taaksepäin katsova profeetta. Mauno Jokipiille omistettu juhlakirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 1984, s. 31–35.
- Lamberg, Marko, Jyväskylän yliopisto vaikuttajana, verkostoitujana ja julkisuuskuvan rakentajana. Julkaisussa Einonen, Piia & Karonen, Petri & Nygård, Toivo (toim.), Jyväskylän yliopiston historia osa 2, Yliopisto 1966–2006. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 2009, s. 385–495.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko, Yhteistyössä tutkimuksen puolesta. Julkaisussa Karonen, Petri & Antikainen, Marjo-Riitta (toim.), Tiede ja yhteiskunta: Suomen Historiallinen Seura ja historiantutkimus 1800-luvulta 2010-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2019, s. 305–398.
- Linnolahti, Jarno, Maakunta-arkisto campus-alueella. Julkaisussa Korpela, Jukka & Hämynen, Tapio & Nevala, Arto (toim.), Ihmisiä, ilmiöitä ja rakenteita historian virrassa, Professori Antero Heikkiselle 60-vuotispäivänä omistettu juhlakirja. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta 2001, s. 203–211.
- Linnolahti, Jarno, Pienestä keskisuureksi – mitä Joensuun maakunta-arkistolle kuuluu? Julkaisussa Mäenpää, Markku (toim.), Arkisto 8. Helsinki: Arkistoyhdistys 2002, s. 93–110.
- Lybeck, Jari, Arkistolaitoksen suhde tutkimukseen ja hallintoon järjestyy uudelleen: vuodet 1994–1974. Turku: Jari Lybeck 2016 [Sähköinen].
- Löyttyniemi, Veikko, Sanomalehdistön rakenne ja talous 1940-luvulta 1980-luvulle. Julkaisussa Tommila, Päiviö (toim.), Suomen lehdistön historia: 3, Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle. Kuopio: Kustannuskiila 1988, s. 307–431.
- Nevala, Arto, Uudisraivaaja: Joensuun yliopiston 40-vuotishistoria. Joensuu: Joensuun yliopisto 2009.
- Nevala, Arto, Koulutuksesta kouluttautumiseen? Julkaisussa Björn, Ismo (toim.), Rajan maakunta, Pohjois-Karjalan historia 1939–2014. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2014, s. 279–301.
- Nuorteva, Jussi & Happonen, Päivi, Suomen arkistolaitos 200 vuotta. Helsinki: Kansallisarkisto 2016.
- Paloposki, Toivo J., Alpo Salmela arkistomiehenä. Julkaisussa Arkisto 1. Helsinki: Arkistoyhdistys 1983, s. 9–11.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne, Kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino 2009 [Sähköinen].
- Päärnilä, Ossi, Hengen hehkusta tietostrategioihin, Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan viisi vuosikymmentä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 2008 [Sähköinen].
- Rantatupa, Heikki, Keski-Suomen puolue-elämä ja poliittinen ilmasto. Julkaisussa Jokipii, Mauno (toim.), Keski-Suomen historia 3: Keski-Suomi itsenäisyyden aikana. Jyväskylä: Keski-Suomen maakuntaliitto 1993.
- Saari, Juho, Samankaltainen tilanne, samanlainen toiminta – Globalisoitumisen kaksi aaltoa vertailussa. Julkaisussa Saari, Juho (toim.), Historiallinen käänne:

- Johdatus pitkän aikavälin historian tutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus 2006, s. 149–177 [Sähköinen].
- Sulkunen, Irma & Kinnunen, Tiina, Suomen Historiallinen Seura historyayhteisönä. Julkaisussa Karonen, Petri & Antikainen, Marjo-Riitta (toim.), Tiede ja yhteiskunta: Suomen Historiallinen Seura ja historiantutkimus 1800-luvulta 2010-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2019, s. 45–157.
- Taiminen, Pirjo, Historian ”manufaktuurista” opetus- ja tutkimusyksiköksi, Jyväskylän yliopiston historian laitos 1958–1996. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto [Pro gradu] 1997 [Sähköinen].
- Tiihonen, Seppo & Tiihonen, Paula, Suomen hallintohistoria. Helsinki:Valtion koulutuskeskus 1984.
- Uotila, Merja, Maakunnan asialla, Keski-Suomen liitto 75 vuotta. Jyväskylä: Keski-Suomen liitto 2004.
- Valtonen, Heli, Korkeakoulun aika - tiedekorkeakoulun ja akateemisen yhteisön synty. Julkaisussa Einonen, Piia & Karonen, Petri & Nygård, Toivo (toim.), Jyväskylän yliopiston historia osa 1, Seminaarin ja kasvatusopillisen korkeakoulun aika 1863-1966. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 2009, s. 125–222.
- Viikki, Raimo, Maakunta-arkistokysymys sodan jälkeen (1944–92). Julkaisussa Mäenpää, Markku (toim.), Arkisto 5. Helsinki: Arkistoyhdistys 1994, s. 201–219.